MEŞRUTİYET CADDESİ KENTSEL KONUT ALANININ 19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİMİNİN KENT İMGELERİ ANALİTİK YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Adil YİRMİBEŞ

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEŞRUTİYET CADDESİ KENTSEL KONUT ALANININ 19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİMİNİN KENT İMGELERİ ANALİTİK YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Adil YİRMİBEŞ
0000-0002-4755-6888

Prof. Dr. Arzu ISPALAR ÇAHANTİMUR
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2022
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MEŞRUTİYET CADDESİ KENTSEL KONUT ALANININ 19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİMİNİN KENT İMGELERİ ANALİTİK YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Adil YİRMİBEŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Arzu ISPALAR ÇAHANTİMUR

İstanbul'un tarihi gelişimi incelendiğinde çok katmanlı kentsel dokuya sahip bir dünya metropolü olduğu bilinmektedir. İstanbul'un nitelikli tarihi kentsel dokuları zamanla değişim geçirmiş ve tahrip olmuştur. İstanbul'da 19. yüzyıl modernleşme dönemi yapılarının oluşturduğu kentsel alanlar günümüzde tarihi niteliği en belirgin alanlar olarak gözlemlenebilmektedir.

Tez çalışmasında nitelikli tarihi kentsel dokuların fiziksel dönüşümü ve algılanabilirliğini ölçmek amaçlanmıştır. Kentlerin dönüşümünde etkili olan sosyal, kültürel, ekonomik ve idari faktörlerin, kentsel mekanları hangi ölçüde etkilediği sorusunun yanıtı aranmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kenti algılama biçimi üzerine yapılan kentsel imge çalışmaları yöntemin temelini oluşturmuştur. Kentsel imge çalışmaları günümüz kentinin imgelenebilirliği üzerine bilgi verirken geçmişe yönelik projeksiyonlar oluşturmada zayıf kalmaktadır. Bu nedenle şehir plancısı Kevin Lynch'in ürettiği "Kent İmgeleri" çalışmasının tarihsel sürece uygulanması amaçlanmış ve analitik incelemeye olanak sağlayacak biçimde geliştirilmiştir.

Çalışma kapsamında 19. yüzyıl kentsel dokusunun gözlemlenebileceği Beyoğlu İlçesi, Asmalımescit Mahallesi, Meşrutiyet Caddesi ele alınmıştır. Bölgenin 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren yeni konut tipolojilerinin gelişimiyle modern bir kent görünümüne kavuştuğu bilinmektedir. Çalışma dönemi olan 1850'li yıllardan itibaren yapılan analitik inceleme sonucunda İstanbul'un modernleşme dönemi kurgusunun imgelenebilirliği tespit edilmiştir. Değerlendirme sonuçları, 19. yüzyıl kentsel dokusunun 1950'li yıllara kadar imgelenebilirliğin arttığını, 1950'li yıllardan günümüze imgelenebilirliğin düştüğünü göstermiştir. Çalışma sonucu analitik veriler ve modernleşme dönemi sonrası sosyal, kültürel, ekonomik ve idari ortam karşılaştırılmış ve liberal politikalar, popülist eylemler ve küreselleşen dünyanın nitelikli tarihi kentsel alanların tahribatının hızlandığı kanıtlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Analitik İnceleme, Kent İmgesi, Kent Morfolojisi, Kevin Lynch, Meşrutiyet Caddesi
2022, xvi + 199 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

EVALUATION OF THE CHANGES IN MEŞRUTİYET STREET URBAN HOUSING AREA FROM 19th CENTURY TO PRESENT USING THE ANALYTIC METHOD OF CITY IMAGES

Adil YİRMİBEŞ

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR

Istanbul is a world city with a multi-layered urban texture. Its historical urban textures have changed over time and sometimes have been destroyed. The urban areas created by the 19th century modernization period are the most prominent areas withholding a historical character in these days.

In this thesis, it is aimed to measure the physical transformation and perceptibility of historical urban textures. The answer to the question about the extent to which social, cultural, economic and administrative factors affect urban spaces in the transformation of cities has been sought. For this purpose, urban image studies on the perception of the city formed the basis of the research method. While urban image studies provide information on the imageability of today's city, they are not powerful methods when creating projections for the past. For this reason, the study of “Image of The City” by Kevin Lynch was applied to the city image throughout history and was improved to allow analytical analysis.

Meşrutiyet Street, Asmalımescit District in Beyoğlu, where the 19th century urban texture can be observed, was included in the study. It is known that this region gained a modern urban appearance with the development of new housing typologies in the second half of the 19th century. As a result of the analytical evaluations done since the 1850s, the imageability of the modernization period of Istanbul has been established. The results showed that the imageability of 19th century urban texture increased until the 1950s, and the imageability decreased from the 1950s to present day. As a result, analytical data and the social, cultural, economic and administrative environment after the modernization period were compared and it was proved that liberal policies, populist actions and the destruction of historical urban areas of the globalizing world accelerated.

Key words: Analitical Review, City Image, Kevin Lynch, Meşrutiyet Street, Urban Tissue
2022, xvi + 199 pages.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans sürecimde çalışmalarımda akademik bilgi ve deneyimiyle yolumu aydınlatan, olumlu yaklaşımı ve hoşgörüsüyle beni destekleyen, bilimsel üretim sürecimde beni cesaretlendiren danışman hocam Prof. Dr. Arzu Çahantimur'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca öğrenimime destek olan, iyi bir eğitim almam için çabalayan annem Şenay Yirmibeş ve babam Orhan Yirmibeş'e beni bu günlere getirdikleri için teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde benden desteğini esirgemeyen, hazırladığım çalışma süresince bütün ilgisiyle yanımda olan eşim sevgili Selin Yirmibeş'e teşekkürlerimi sunarım.

Adil YİRMİBEŞ
…/…/…….

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET vi
ABSTRACT vii
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ xi
ŞEKİLLER DİZİNİ xii
ÇİZELGELER DİZİNİ xvi
1. GİRİŞ 1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı 2
1.2. Çalışmanın Yöntemi 3
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI 5
2.1. İstanbul'da Kentsel Konutun Gelişimi 5
2.1.1. İstanbul'da Geleneksel Konut Üretimi 6
2.1.2. İstanbul'da Apartman Tipolojisinin Ortaya Çıkışı 12
2.1.3. İstanbul'da Apartman Yapılarının Nicelik ve Niteliklerinin Değişimi 24
2.1.4. Küreselleşmenin İstanbul'daki Konut Alanlarına Etkisi 34
2.2. 15-19. Yüzyıl Arası İstanbul Kent Alanını Tanımlayan Kartografik Çalışmalar 38
2.3. Kent İmgelerini Oluşturan Ögeler 44
2.4. Bölüm Sonucu 48
3. MATERYAL ve YÖNTEM: İstanbul, Meşrutiyet Caddesi Alan Çalışması 55
3.1 Alanın Seçilme Nedenleri ve Tanıtımı 55
3.2. Pera'nın 19. Yüzyıldaki Durumu 79
3.2.1 İdari Yapı ve Yangınlar 81
3.2.2 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapı 93
3.3. Kent Morfolojisini ve İmgelerini Tanımlayan Ögelerin Analitik Yorumlanması 109
3.4. 1850-1950 Yılları Beyoğlu Pera Haritaları 128
3.4.1. G. D'ostoya Galata, Pera, Pangaltı Haritası 130
3.4.2. Altıncı Daire Belediyesi-Kadastro Haritaları 131
3.4.3. R. Huber Galata, Pera, Pangalti, Feriköy Haritası 135
3.4.4. Charles Edouard Goad, Sigorta Haritaları 135
3.4.5. Alman Mavileri 137
3.4.6. Jacques Pervititch, Sigorta Haritaları 139
3.4.7. Suat Nirven, İstanbul Haritaları 141
3.4.8. İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları 143
3.5. Bölüm Sonucu 152
4. BULGULAR ve TARTIŞMA 156
4.1. 1858-1860 G'Dostoya Haritasında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği 156
4.2. 1905 Charles Edouard Goad Haritasında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği 159
4.3. 1950-1954 İstanbul Harita Şirketi Planlarında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği 161
4.4. 2022 Halihazır Kadastro Haritasında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği 164
4.5. 1860-2022 Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliğinin Karşılaştırılması 167
5. SONUÇ 180

KAYNAKLAR 184
EKLER 192
ÖZGEÇMİŞ 199

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
HGM	Harita Genel Müdürlüğü
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatislik Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

		Sayfa
Şekil 2.1.	Dış sofalı Türk evi ideal planları (Eldem 1957)…….	8
Şekil 2.2.	İstanbul'da bulunan dış sofalı Türk Evi örnekleri (Eldem 1957)	10
Şekil 2.3.	İstanbul'da bulunan iç sofalı Türk Evi (Eldem 1957)……	11
Şekil 2.4.	İstanbul'da bulunan merkezi sofalı Türk Evi (Eldem 1957)…..	12
Şekil 2.5.	Afif Paşa yalısı (Anonim 2022b)……	14
Şekil 2.6.	İngiliz Yazlık Sefareti, Tarabya (Anonim 2022v)…….	15
Şekil 2.7.	Akaretler sıraevlerinde cumba balkon ilişkisi, (Anonim 2022d)	16
Şekil 2.8.	Akaretler sıraevlerinde sokak yapı ilişkisi, Beşiktaş (Pervititch 1922 Salt Arşiv'den APLPEBECH02 kodlu pafta) ……	17
Şekil 2.9.	Akaretler sıraevlerinde günümüz işlevi, Beşiktaş (Anonim 2022c)……...	18
Şekil 2.10.	Surp Agop sıraevleri günümüz durumu (Anonim 2022al)……..	19
Şekil 2.11.	Goad (1905) haritalarında "Habitations" ve "Appartments" (Salt Arşiv APLGDPEGA37 numaralı döküman yazar tarafından değiştirilerek eklenmiştir)……..	20
Şekil 2.12.	Galata'da Apartman yapılar öncesi ortaya çıkan ara tipler (Öncel 2014'ten değiştirilerek eklenmiştir)…….	21
Şekil 2.13.	Pertev Apartmanı (Vedat 1933)……..	26
Şekil 2.14.	Evkaf (Vakıf) Apartmanı-Mimar Kemaleddin (Anonim 2022j)……...	28
Şekil 2.15.	1930-1960 İstanbul'da Bulunan Apartman Örnekleri (Akay 2011'den değiştirilerek eklenmiştir)……	29
Şekil 2.16.	Levend Mahallesi Vaziyet Planı (Aru ve Gordon 1952)…….	32
Şekil 2.17.	Levend Mahallesi Vaziyet Planı (Aru 1956'dan değiştirilerek eklenmiştir)……..	33
Şekil 2.18.	Merter Sitesi Vaziyet Planı ve Kesiti (Toydemir ve Gülkanat 1979)……	33
Şekil 2.19.	Ataköy Sitesi Vaziyet Planı (Menteşe 1958)……..	36
Şekil 2.20.	Ataköy Konakları (Anonim 2022e)…….	36
Şekil 2.21.	Sea Pearl Ataköy (Anonim 2022ah)……	37
Şekil 2.22.	İstanbul Makroformunun 1950-2000 Arası Durumu (Oya Akın 2012'den değiştirilerek eklenmiştir)……...	51
Şekil 2.23.	İstanbul Makroformunun 2000-2010 Arası Durumu (Oya Akın 2012'den değiştirilerek eklenmiştir)……...	52
Şekil 2.24.	2001-2012 yılları arası kapalı sitelerin İstanbul içindeki dağılımı (Akbulut ve Aytar 2012)……	53
Şekil 3.1.	Çalışma alanın 2022 yılında bulunduğu yer (Harita Genel Müdürlüğü ve Google Earth'ten değiştirilerek eklenmiştir)……	56
Şekil 3.2.	Cristofo Boundelmonte (1422), İstanbul'un bilinen ilk haritası ..	58
Şekil 3.3.	Hartman Schedel (1493), Fetih öncesi İstanbul tasviri (Kubilay 2015)……	58
Şekil 3.4.	Matrakçı Nasuh (1564) İstanbul minyatürü (Dağdelen 2015)…..	60
Şekil 3.5.	Matrakçı Nasuh (1564) İstanbul minyatürü, Galata bölgesi (Dağdelen 2015)……..	61
Şekil 3.6.	Seyyid Lokman (1601) Hünername, Galata bölgesi (Anonim 2022q)……..	62

Şekil 3.7.	Soldaki görsel 16. Yüzyıl Sebastian Münster'e (1544) ait ve Sağdaki görsel 17. Yüzyıl Grelot'a ait (1680) İstanbul panaromaları (Yazar tarafından Institut Catholique de Paris ve Internet Archive'dan alınarak işlenmiştir), (Anonim 2022ai, 2022y)……..	63
Şekil 3.8.	Soldaki görsel François Kauffer'e (1786) ait Sağdaki görsel Barbie du Bocage'e (1819) ait ölçekli haritalar (Yazar tarafından Gallica Arşivinden değiştirilerek işlenmiştir), (Anonim 2022ae, 2022af)……	63
Şekil 3.9.	Meşrutiyet Caddesi'nden 2022 yılında ayakta kalan konut örnekleri……...	66
Şekil 3.10.	Frej Apartmanının günümüzdeki durumu……	67
Şekil 3.11.	Beyoğlu Belediyesi binası günümüzdeki durumu……	68
Şekil 3.12.	Degucis Evi günümüzdeki durumu……..	69
Şekil 3.13.	Kroecker Oteli günümüzdeki durumu…….	70
Şekil 3.14.	Corpi Evi günümüzdeki durumu……..	71
Şekil 3.15.	Pera Palas ve çevresi 1941 yılı durumu (Anonim 2022ac)…….……...	71
Şekil 3.16.	Pera Palas'ın günümüzdeki durumu……	72
Şekil 3.17	Casa D'Italia günümüzdeki durumu……	73
Şekil 3.18.	Londra Oteli günümüzdeki durumu……	74
Şekil 3.19.	Boundony Binası günümüzdeki durumu…….	75
Şekil 3.20.	Hazopulo Pasajı günümüzdeki durumu……...	76
Şekil 3.21.	İngiliz Başkonsolosluğu 1862 yılına ait fotoğraf (Anonim 2022t)……...	77
Şekil 3.22.	İngiliz Başkonsolosluğu günümüzdeki durumu (Anonim 2022s)……..	77
Şekil 3.23.	Avrupa Pasajı günümüzdeki durumu……..	78
Şekil 3.24.	Tophane Sırtlarından İstanbul Gravürü (Melling 1819)……..	79
Şekil 3.25.	Champ Des Morts, İstanbul Gravürü (Melling 1819)……	80
Şekil 3.26.	Büyükdere'den Para'ya bakış, İstanbul Gravürü (Melling 1819)……	80
Şekil 3.27.	Helmuth von Moltke'nin 1836 yılı İstanbul ve Boğaz Haritası (Dağdelen 2015)……	84
Şekil 3.28.	Helmuth von Moltke'nin (1852) İstanbul ve Boğaz Haritası (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi Hrt_000041 numaralı demirbaş yazar tarafından değiştirilerek eklenmiştir)…….	84
Şekil 3.29.	Galata Büyük Hendek Caddesi 1850-1862 Yılları Arası (Anonim 2022l, 2022i, 2022k)……	86
Şekil 3.30.	Galata Büyük Hendek Caddesi 1870-1875 Yılları Arası (Kargopoulo 1870, Kargopoulo 1875)……	86
Şekil 3.31.	Tepebaşı Caddesi ve Tiyatro Yapısı (Anonim 1908)……..	87
Şekil 3.32.	Kasımpaşa'dan Tepebaşı Görünümü (Anonim 2022aa)……..	87
Şekil 3.33.	Tünel İstasyonu 1870-1875 Yılları Arası (Kargopoulo)…….	88
Şekil 3.34.	Atlı Tramvay ve Altıncı Daire (Anonim 2022f)…….	90
Şekil 3.35.	1870 Pera yangınına ait görselleştirme (Anonim 2022ab)……..	92
Şekil 3.36.	1870 Pera yangınında etkilenen alanlar (Anonim 2022ag)…….	92

Şekil 3.37. 1455 yılında Galata'da bulunan mahallelerin demografilerine göre dağılımı (Kuban 2017a)…….. 95
Şekil 3.38. Union Française binasının günümüz durumu…….. 98
Şekil 3.39. Naum Tiyatrosunun İç Mekanı (Anonim 2015a)…… 100
Şekil 3.40. Ses Tiyatrosu Günümüz Durumu (Anonim 2022aj)……... 101
Şekil 3.41. Royal Oteli'ne Ait Görselleştirme (Anonim 2022p)……... 102
Şekil 3.42. Hotel D'Angleterre (Anonim 2022o)…….. 102
Şekil 3.43. Pera Palas Oteli (Anonim 2022z)…… 103
Şekil 3.44. Orient Express Afişi (Anonim 2022ad)…….. 104
Şekil 3.45. Rossolimo Apartmanı……. 107
Şekil 3.46. Vallaury Evi…… 108
Şekil 3.47. G. D'ostoya Galata, Pera, Pangaltı haritası ölçek: 1/2000 (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)……. 130
Şekil 3.48. 1857-1876 Yılları arasında IV. Daire tarafından yaptırılan, Galatasaray Meydanı ve çevresine ait kadastro çalışması örneğidir. (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)…….. 132
Şekil 3.49. 1857-1876 Yılları arasında IV. Daire Tarafından yaptırılan kadastro haritalarının, İstiklal Caddesi ve çevresini kapsayan IV. Cilt anahtar planıdır (Dağdelen 2005)……. 133
Şekil 3.50. 1857-1876 Yılları arasında IV. Daire Tarafından yaptırılan kadastro haritalarının günümüz Meşrutiyet Caddesini kapsayan alanı (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek)…….. 134
Şekil 3.51. R. Huber Plan de Galata, Pera, Taxim, Pankaldi, Ferikeuy, No:1 ve No:2 (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek eklenmiştir)…… 135
Şekil 3.52. Charles Eduard Goad Sigorta Haritaları Aralık 1905 (Salt Arşivi, APLGDPEGA25, APLGDPEGA35, APLGDPEGA36, APLGDPEGA37 ve APLGDPEGA38 isimli görseller yazar tarafından değiştirilerek eklenmiştir)…….. 137
Şekil 3.53. Alman Mavileri 1919 tarihli Fransızca kopyası olan H11/3, H11/4, H10/1 H10/2, H10/3, H10/4 paftaları (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek eklenmiştir)……. 138
Şekil 3.54. J. Pervititch 1926 yılı 22 numaralı Toz-Koparan paftası (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)……. 140
Şekil 3.55. J. Pervititch 1932 yılı 51 Numaralı Beyoğlu, Şişhane Karakol Paftası (Salt Arşivi)……. 141
Şekil 3.56. J. Pervititch 1932 yılı 51 numaralı paftası ve Yüksek Mimar Suat Nirven'e ait 56, 55, 54-53, 52 numaralı paftaları (Salt Arşivi'nden değiştirilerek eklenmiştir)…… 142
Şekil 3.57. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan 1/500 ölçekli 1953 yılına ait olduğu bilinen çizim (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-003877 kodlu pafta)…… 143
Şekil 3.58. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli 1938 yılına ait olduğu bilinen Aksaray Yangın Yeri haritası (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-002203 kodlu pafta)…… 144
Şekil 3.59. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan 1/50000 ölçekli

anahtar pafta (Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-002183 kodlu pafta)…… 145
Şekil 3.60. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan Galata, Tophane kıyıları ve Taksim Meydanını içeren 1/2000 ölçekli R/I ve R/II numaralı paftalar (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-001969 ve hrt-001970 kodlu paftalar değiştirilerek eklenmiştir). 146
Şekil 3.61. Beyoğlu Belediye Binasının bulunduğu H10/3 numaralı paftalar (A: 1919 yılı basım tarihli Alman Mavisi, B: Alman Mavilerinin Osmanlıca kopyası, C: İstanbul Harita Şirketi Tarafından çizilen 1950-1954 yılları arasına tarihlediğimiz pafta. İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt_002671, hrt_003188 ve hrt_001665 kodlu paftalar değiştirilerek eklenmiştir)…….. 147
Şekil 3.62. İstanbul Harita Şirketi'ne ait H10/4 numaralı pafta (Anonim 2022n)……. 148
Şekil 3.63. Meşrutiyet Caddesi Ortofotoları (Soldaki 1954 yılına, sağdaki 1958 yılına ait ortofoto. Harita Genel Müdürlüğü Arşivi)…… 149
Şekil 3.64. Lale Saz Salonuna ait ilanın bulunduğu 11 Aralık 1948 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, 5. sayfası (Anonim 1948)……. 149
Şekil 3.65. Yüksek Mimar Suat Nirven'e ait 52 numaralı pafta, İstanbul Harita Şirketine ait H10/2 numaralı pafta, 1954 yılına ait ortofoto ve 1958 yılına ait ortofotonun karşılaştırılması (Suat Nirven 52 Numara Salt Galata Arşivi APLSNBEYO52, İstanbul Harita Şirketi H10/2 Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv hrt-001976, 1954 ve 1958 yılına ait ortofotolar Harita Genel Müdürlüğü Arşivi)……... 150
Şekil 3.66. İstanbul Harita Şirketi tarafından çizilen 1954-1958'li yıllara ait H11/4, H10/1, H10/2, H10/3, H10/4 numaralı paftaları (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek eklenmiştir). 151
Şekil 4.1 1858-yılı kent imgeleri tespiti…….. 157
Şekil 4.2. 1905 yılı kent imgeleri tespiti…….. 159
Şekil 4.3. 1950-1954 kent imgeleri tespiti……... 162
Şekil 4.4. 2022 yılı kent imgelerinin tespiti……. 165
Şekil 4.5. Şişhane Kavşağı……... 175
Şekil 4.6. Meşrutiyet Caddesi Belediye Önü……... 176
Şekil 4.7. Beyoğlu Belediyesi ve Pera Palas arası betonarme yapılar…….. 176
Şekil 4.8. The Marmara Pera oteli…… 177
Şekil 4.9. Tepebaşı bahçesinin 2015 yılı durumu (Anonim 2015b)……. 177
Şekil 4.10. Odakule pasajı ve binası…….. 178
Şekil 4.11. Rixos otel……. 179
Şekil 4.12. İngiliz Konsolosluğu yapı adasının çevreyle ilişkisi (Anonim 2022u)…….. 179

ÇİZELGELER DİZİNİ

		Sayfa
Çizelge 2.1.	15. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl Arası İstanbul'u Konu Alan Kent Haritaları……	39
Çizelge 2.2.	Tez akışı şeması…….	49
Çizelge 2.3.	Konut tipolojisinin zaman içinde değişimi……	50
Çizelge 2.4.	Kevin Lynch'in (1960) üç kent üstünde yaptığı çalışmalardan üretilmiş şehir krokileri (Lynch'den (2010) değiştirilerek eklenmiştir)……..	54
Çizelge 3.1.	Kent imgelerinin okunabilirliği ve yol ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi……...	111
Çizelge 3.2.	Kent İmgelerinin okunabilirliği. Sınır ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi……..	115
Çizelge 3.3.	Kent İmgelerinin okunabilirliği. Bölge ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi…….	118
Çizelge 3.4.	Kent İmgelerinin okunabilirliği. Düğüm Noktaları ögeleri tanım güçlerinin belirlenmesi……	121
Çizelge 3.5.	Kent İmgelerinin okunabilirliği, İşaret Ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi……...	127
Çizelge 3.6.	1850 ve 1950 yılları arası Beyoğlu haritaları…….	129
Çizelge 3.7.	Kent imgeleri analitik yöntemine puanlama cetveli	153
Çizelge 4.1.	1858-1860 G. D'ostoya Haritasında Kentsel İmgelenebilirlik……..	158
Çizelge 4.2.	1905 Charles Edourd Goad Sigorta Haritasında Kentsel İmgelenebilirlik……..	161
Çizelge 4.3.	1950-1954 İstanbul Harita Şirketi İmar Planlarında Kentsel İmgelenebilirlik……..	164
Çizelge 4.4.	2022 Halihazır Planlarında Kentsel İmgelenebilirlik…….	167
Çizelge 4.5.	1860 ile 2022 Arasında Kentsel İmgelerin Toplam Sayısının Değişimi…….	168
Çizelge 4.6.	1860 ile 2022 Arasında Ölçülen Kentsel İmgelerin Sayılarının Değişimi……..	169
Çizelge 4.7.	1860 ile 2022 Arasında Ölçülen Kentsel İmgelerin Puanlarının Değişimi…….	171
Çizelge 4.8.	1860 ile 2022 Arasında Ölçülen Kentsel İmgelerin Sayılarının Değişimi……..	172

1. GİRİŞ

Günümüzde nitelikli tarihi kent parçaları değişen kentsel ihtiyaçlara uyum sağlamakta zorluk yaşamaktadır. 19. yüzyılda sanayileşme, sosyal, kültürel, ekonomik değişimlere yol açmıştır. Bu durum toplumların kentsel ihtiyaçlarını etkilemiş ve kullanıcıların kentten beklentileri değişmiştir. Kent, kullanıcısının taleplerine uyum sağlamak amacıyla sürekli devinim halindedir. Kentlerin yaşadıkları dönüşümler genellikle yönetimsel ve kapital kısıtlara bağlı kalmaktadır. Rant odaklı dönüşümler, sürdürülebilir olmayan yöntemlerin kullanılmasına ve doğal olarak kentin tahribatına yol açmaktadır.

15. ve 20. yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul, güçlü tarihi ve ekonomik, kültürel, sosyolojik arka planı sebebiyle yaşanan değişimlerin net bir şekilde izlendiği bir kent olmuştur. Yaşayan müze olarak görülen İstanbul zaman içerisinde bu değerini kaybetmeye başlamıştır. Nitelikli tarihi kentsel mekânlar ve yapılar her geçen gün tahrip edilmekte ve özgün yapısını kaybetmektedir. 15. yüzyıldan itibaren Türk ve İslam kentine dönüşen İstanbul'a ait günümüze oldukça sınırlı sayıda mimari eser günümüze miras kalmıştır.

19. yüzyılda ise İstanbul'un Pera bölgesinde farklı bir kentsel üretim görülmektedir. Modernleşme çabası içerisinde olan Osmanlı yönetimi, birtakım reform hareketlerine başvurmuştur. Reformun kentsel mekâna etkisi 19. yüzyılda Pera bölgesinde ortaya çıkmaktadır. Yeni kentsel konut alanları ve tipolojileri oluşmuş, daha sonra konut alanlarını destekleyen kültürel, ticari ve sosyal alanlar üretilmiştir. 19. yüzyılda ortaya çıkan yeni kentsel mekanlar zamanla bütün başkenti etkisi altına almıştır.

Günümüzde 19. yüzyılda ortaya çıkan kentsel dokunun bir kısmı yıkılmış, önemli bir kısmıysa farklı amaçlar ile kullanılmaktadır. Osmanlı dönemi modernleşme sürecinde başlayan ve erken cumhuriyet döneminde devam eden kentsel üretim, günümüzde yavaşça ortadan kalkmakta ve kentsel hafızadan silinmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amacı, nitelikli tarihi kentlerin zaman içinde geçirdiği fiziksel değişimi tespit etmek ve nicel veriler yardımıyla kentlerin geçmişe yönelik analizlerini yapmaktır. Kevin Lynch (1960) tarafından hazırlanan algılanabilir çevrenin ölçütlerini oluşturan "Kent İmgeleri" kentsel mekanları incelemek için kullanılan bir yöntemdir. Çalışmada kent imgeleri yöntemi geliştirilerek günümüz kentsel mekânında karşılaştığımız imgelerin geçmiş projeksiyonlarının oluşturulması amaçlanmıştır. Nitelikli tarihi kentlerin dönüşümü ve imgelenebilir kent dokusunun değişimi arasında oluşan bağlantılar sorgulanmıştır. Kent imgeleri analitik yöntemi somut kartografik çalışmalarla kurgulanmıştır. Analitik çalışma yöntemi kentsel dokunun oluşumunda etkili olan ekonomik, sosyal, kültürel ve idari parametreler ile desteklenmiştir. Çalışmanın sonucunda ortaya çıkan sayısal verilerle tarihi gelişmeler arasında bağlantı kurulması öncelenmiştir.

Pera bölgesine ait kentsel mekanlar 19. yüzyılda gelişmiştir. Pera o dönemde ortaya çıkan sosyal, kültürel, ekonomik ve idari hareketler sonucunda modern kentsel alanlara kavuşmuştur. 19. yüzyılda Pera, Meşrutiyet Caddesi'nde karşımıza çıkan kentsel üretimin özgün nitelikleri ve yapıların ortak özellikleri günümüzde de gözlemlenmektedir. Meşrutiyet Caddesi üzerinde bulunan çok katlı yapılaşmanın oluşturduğu kentsel ortam 19. yüzyıl ortalarından itibaren çizilmeye başlanan harita ve kartografik çalışmalar yardımıyla değerlendirilebilmektedir. Çalışma Pera'ya ait kentsel dokunun tespiti ve Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan mimari mirası tehdit eden unsurların gözlemlenmesi açısından ayrıca önem kazanmaktadır.

Literatür çalışmasıyla İstanbul'da kent ve konut ilişkilerinin gelişimi araştırılmıştır. Osmanlı dönemi İstanbul'unda, modernleşme unsurları ve ortaya çıkan yeni konut tipolojileri ile geleneksel dokunun bağlantısı sorgulanmıştır. Cumhuriyet dönemi kentleşmesinde İstanbul'un önemine değinilmiştir. 21. yüzyıl kentlerinin küreselleşme sonucu geçirdiği değişimler ortaya koyulmuştur. Küreselleşen kent ortamının ortasında kalan kültürel miras yapılarının okunabilirliği ve tanımlanabilirliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın kapsamı, 19. yüzyıl sonlarında Pera bölgesinde bulunan mimari üretim ve modernleşmenin ilk örnekleri olan apartman yapılarının oluşturduğu kentsel ortamdır. Çalışmada batılı anlamda üretimin başladığı 19. yüzyıl ikinci yarısıyla çalışmanın yapıldığı 2022 yılları arası incelenmiştir. Çalışmanın yeri 2022 yılında İstanbul ili, Beyoğlu ilçesi, Asmalı Mescit Mahallesi içerisinde bulunan, Şişhane Meydanı ve Galatasaray Meydanı'nı birbirine bağlayan ve İstiklal Caddesi aksına paralel yerleşen Meşrutiyet Caddesi olarak belirlenmiştir.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu tez çalışması iki temel aşamadan oluşmaktadır. Literatür ve arşiv analizinden yararlanılarak geliştirilen ilk aşamada ele alınan kavramlar ve alanın tarihsel süreç içerisindeki kentsel gelişimi irdelenmiştir. Bu bölümde kapsamlı bir literatür analizinin yanı sıra kent mekanının gelişimine ışık tutan önemli birer arşiv belgesi niteliğindeki tarihi haritaların karşılaştırmalı analizleri bulunmaktadır.

Çalışma alanında bulunan yapılar, G.D'ostoya tarafından çizilmiş 1860 tarihli haritayla tespit edilmiştir. 1905 yılında çizilen Goad haritaları yardımıyla 20. yüzyıl başında oluşan kentsel ortam gösterilmiştir. 1950'li yıllarda hazırlanan Beyoğlu Ciheti imar planlarıyla 20. yüzyıl ortası kentsel doku sorgulanmıştır. Çalışma alanının güncel durumunun incelenmesi için İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen 2022 yılına ait sayısal planlardan faydalanılmıştır. Ayakta kalan modernleşme dönemi yapıları tespit edilmiştir. Son olarak, belirlenen haritalarla kentsel dokunun değişimi ortaya konulmuştur. Çalışma yapılırken belirtilen dönemlere ait iki boyutlu planlardan yararlanılmıştır. Seçilen dönemlere ait fotoğraf, silüet ve gravür çizimleri çalışmanın üçüncü boyutta yapılması için yeterli bulunmamıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında Meşrutiyet Caddesi'nin kurulumundan günümüze kadar geçen süreçte kentsel imgelenebilirliğinin geçirdiği değişimler sorgulanmıştır. Bu amaçla Kevin Lynch'in (1960) "Kent İmgesi" (The Image of the City) çalışmasında bir kentin imgelenmesinde etken olan temel bileşenler olarak ifade ettiği yollar, sınırlar,

bölgeler, düğüm noktaları ve işaret ögeleri çalışma alanında yazar tarafından geliştirilen analitik bir yöntemle irdelenmiştir. Kentsel imgeleri oluşturan beş öge tanımlanabilirliklerine göre alt kategorilere ayrılmıştır. Her kategori için puanlama sistemi oluşturulmuştur. Puanlama sistemi yardımıyla kentsel imgelerin tarihsel süreçte geçirdiği değişim gözlemlenmiştir. Meşrutiyet Caddesi'nin geçmişte ve günümüzde sahip olduğu imge sayıları tespit edilmiş, hazırlanan puanlama ölçütleriyle imgelenebilirlik oranları hesaplanmıştır. Caddenin tarihi niteliğinin değişimi imgelerle karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Böylelikle çalışma alanındaki kentsel gelişimin imgeler üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Kent imgeleri yöntemiyle kentsel ortamın algılanabilirliği hakkında tespitlerde bulunulmuştur. Meşrutiyet Caddesi'nin oluştuğu 19. yüzyıla ait kentsel dokunun zaman içerisindeki değişimi gözlemlenmiştir.

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

Bu bölümde tez çalışması kapsamında ele alınan temel kavramlarla ilişkili literatür araştırmaları yapılmış ve kavramsal altyapısı belirlenmiştir. Kentsel konut alanları, kent morfolojisini oluşturan temel unsur olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, İstanbul'da kentsel konut gelişimi dönüm noktalarıyla aktarılmıştır. İnceleme yapılırken tarihsel gelişimin ulusal ve uluslararası yansımalarının birbirine paralel olarak değerlendirilmesine önem verilmiştir. Kronolojik anlatımla sanayi devrimi, modernleşme dönemi ve küreselleşmenin kentsel konut alanına etkileri değerlendirilmiş ve geçmişle günümüz arasındaki değişime dikkat çekilmiştir. Kuramsal temeller bölümünün devamında kent ve konut alanlarının geçirdiği değişimleri incelemeye yönelik somut veriler sağlayan İstanbul'u tanımlayan plan, harita, gravür, silüet, minyatür kategorilerinde oluşturulan kartografik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. İstanbul haritalarının tarihçesi ve özelliklerine değinilerek kent ölçeğinde çizilen haritaların içerdiği bilgiye dikkat çekilmiştir. Literatür araştırmasının son bölümünde ise kent imgelerini oluşturan temel kavramlar üzerinde durulmuştur.

2.1. İstanbul'da Kentsel Konutun Gelişimi

Çalışmanın bu bölümünde Osmanlı döneminden günümüze kalan konut mirasına değinilmiştir. İlk olarak, geleneksel konutun ortaya çıkışı ve gelişimi anlatılmıştır. İstanbul kentine ait geleneksel konutlarının mekânsal özellikleri ve çevre ilişkileri örnekler yardımıyla irdelenmiştir. Bir sonraki bölümde apartman tipolojisinin ortaya çıkış sürecinde konut alanlarının geçirdiği değişimler ve İstanbul'da apartmanlaşma öncesi uygulanan farklı tipolojik örnekler incelenmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan çok katlı konut yapıları ile ilgili karakteristik özellikler içeren örnekler sunulmuştur. Sonraki bölümde, kentsel konut üretiminin en baskın örneklerinden olan apartmanın Türkiye'deki gelişiminden bahsedilmiş, İstanbul'da konut inşaatının aşamaları ve kentsel mekâna etkilerinden bahsedilmiştir. Son bölümde küreselleşme dönemiyle ortaya çıkan konut ihtiyacı ve konut üretimi modelinin değişimi anlatılmıştır.

Kentsel konut üretimi kapsamında geleneksel konut kültürünün İstanbul örnekleri özelinde incelemeleri yapılmış ve konut üretimindeki değişimlerden bahsedilmiştir.

Bingöl (2007)'nin de belirttiği gibi, İstanbul, ekonomik, sosyal ve kültürel yeniliklerin deneyimlendiği ülkenin önde gelen kentidir ve bu nedenle tezin örnek alan çalışmasının gerçekleştirildiği bölge İstanbul sınırları içerisinden seçilmiştir. Anadolu coğrafyasında modernleşme döneminin kentsel gelişimi, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. İlhan Tekeli (1998), bu dönemleri beş kategoride anlatırken İhsan Bilgin (1996) dönemleri dört sınıfa indirgemiştir. Literatürde farklı sınıflandırmalara rastlansa da dönüm noktaları konusunda fikir birliği vardır. Bu çalışma kapsamında kentsel konutun gelişimi düşünülerek ele alınan tarihsel süreç, literatür taraması ile desteklenerek ve yorumlanarak aktarılmıştır.

Uluslararası ölçekte sanayi kapitalizminin yaygınlaştığı dönem, Osmanlı Devleti'nde ise Tanzimat Fermanı'yla başlayan 19. yüzyılın ilk yarısıyla 1. Dünya Savaşı sonu ve cumhuriyetin ilanına kadar süren 1839-1920 tarihleri arası incelenmiştir. Tanzimat sonrası apartman tipolojisinin ortaya çıkışı tartışılmıştır. 1920-1946 yılları arasında, iki dünya savaşı arasında yer alan belirsizlik dönemi, aynı zamanda ülkemizde tek partili siyasal iktidar eliyle sanayileşmenin yapıldığı dönem ve 1945-1980 yılları arasında dünyanın iki odaklı olduğu, sanayi ve teknoloji ihracatı yaptığı, ülkemizde ise dışarıdan destekli sanayileşme ile çok partili ve popülist söylemlerin öne çıktığı üçüncü dönem konutların nitelik ve niceliklerinin değişimiyle birlikte değerlendirilmiştir. 1980 ve sonrasında ise çok kutuplu küresel iletişim odaklı dönem, küreselleşmenin konut alanına etkileri başlığı altında incelenmiştir (Bilgin 1996).

2.1.1. İstanbul'da Geleneksel Konut Üretimi

İstanbul'da geleneksel konut üretiminden söz etmeden önce Anadolu'da konut kavramından söz etmek gerekmektedir. Geleneksel tipolojik arayışın diyalektik bir şekilde gelişimi, İstanbul'da üretilen geleneksel konut tipiyle ilgili doğru bakış açısına erişimi sağlayabilir. Bu kapsamda Anadolu'da konutun kökeni ve konutun üretim biçimleri kısaca aktarılmıştır. Geleneksel konut gelişimi ile İstanbul'da bulunan konut biçimleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

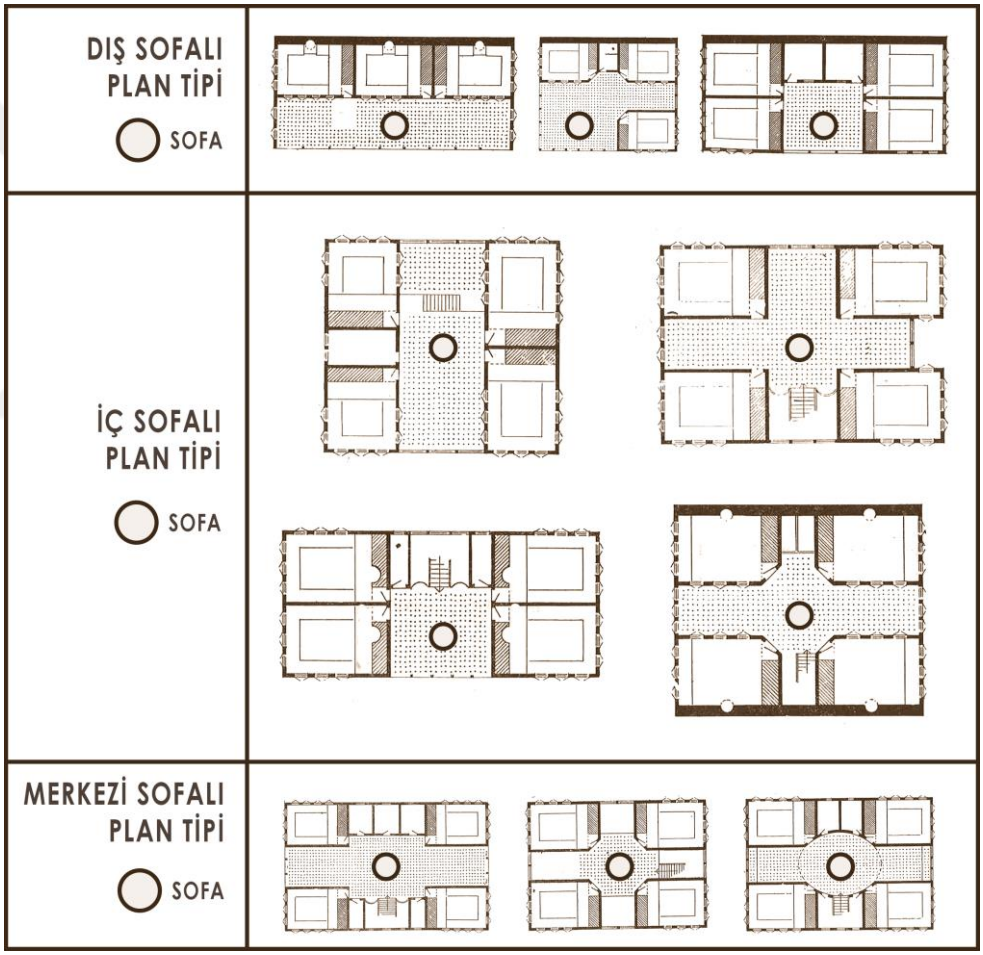
Geleneksel Türk Evi'nin gelişiminde fiziksel ve beşerî faktörler birlikte rol oynamaktadır. Bu değişkenler geleneksel konut mimarisinin zenginleşmesine olanak tanımaktadır. Fiziki etmenler değerlendirildiğinde, geleneksel konutların çevre koşulları ve doğayla kavga etmeyen bir yaklaşımla üretildiği görülmektedir. Beşerî faktörlere bakıldığında ise geleneksel konut üretiminde komşu haklarına saygılı davranışın hâkim olduğu bilinmektedir. İnşa edilen yapıların birbirleriyle ilişkisi çevreyi tanımlarken tüm yapılar bir diğerinin ışık, hava ve görüşünü engellemeyecek şekilde konumlandırılmaktadır. Ayrıca geleneksel konut mimarimizin, biçimden önce işlev ve kullanışlılık ana temalarıyla tasarlandığı dikkat çekmektedir. (Bektaş 2014).

Anadolu coğrafyasına özgü geleneksel konutun üretimi ile ilgili köken araştırmalarında farklı görüşler bulunmaktadır. Göçer toplumların konaklama kültürünün ürünü olan çadırın Anadolu'ya yerleşen Türk toplumunun konut üretim anlayışına temel olduğu düşünülmektedir. Kapalı ve yarı açık mekan kurgusu çadırda yaşama geleneğinden gelen toplumlar için daha uygun olduğu düşüncesi Türk evinin göçebe yaşam kültüründen izler barındırdığını desteklemektedir (Kuban 2017b). Ayrıca göçebelik Anadolu coğrafyasında belirli rotalarda gerçekleşmektedir. Zaman içerisinde göçebelik yerini yarı göçerliğe bırakmış ve yazlık veya kışlık sabit konutların oluşmasına olanak tanımıştır (Bammer 1996). "Türk Evi" plan tipolojisi, bölgenin konut tipolojileriyle göçebe yaşam kültürünün yoğurulması sonucunda 15. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Kuban 2017b).

Sedad Hakkı Eldem (1957) Türk evi plan tiplerini 4 ana başlıkta incelemiştir. Bu başlıklar; sofasız plan tipi, dış sofalı plan tipi, iç sofalı plan tipi, orta sofalı plan tipidir. Bu gruplar gelişmişlik düzeyine göre sıralanmış ve ilkel olan sofasız plan tipinin aşamalı olarak dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tiplerine doğru evrimi ele alınmıştır (Eldem 1957).

Sofasız plan tipi Anadolu coğrafyasında az görülen ve Türk Evi'nin ortaya çıkışında rastlanılan en basit plan tipidir. Dış sofalı plan tipi hayatlı evin temel özelliklerini içermektedir. Dış sofalı tiplerde eklenen odalar zaman içerisinde hayat mekanının merkeze itilmesine neden olmuştur. Yarı açık sofa zamanla kapalı hale gelmiştir. İç

sofalı plan tiplerindeyse artık hayat yerini sofaya bırakmıştır. Sofanın iki ucunda odalar düzenlenmiş, yan sofalar, merdivenler ve eyvanlarla iç sofa ihtiyaçlara göre genişletilmiştir. Merdiven sofayla daha güçlü ilişkiler kurmaya başlamıştır. Evlerde iç sofa, odalar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmiş ancak bahçe ve dış mekanla olan ilişkiyi zayıflamıştır. Merkezi sofalı plan tipinde sofanın dört tarafı odalar ile çevrili hale gelmiştir. Sofanın ışık ve hava alabilmesi için bazı cephelerde eyvanlar yardımıyla evin merkezi dışa açılmıştır. Sofayla ilişkili eyvan sayısının bütün cepheler kullanılacak biçimde düzenlenmesi yeni plan tipini kullanan konutlarda zengin mekân çözümlerinin üretilmesine olanak sağlanmıştır (Eldem 1957).

Şekil 2.1. Geleneksel Türk evi ideal planları (Eldem 1957)

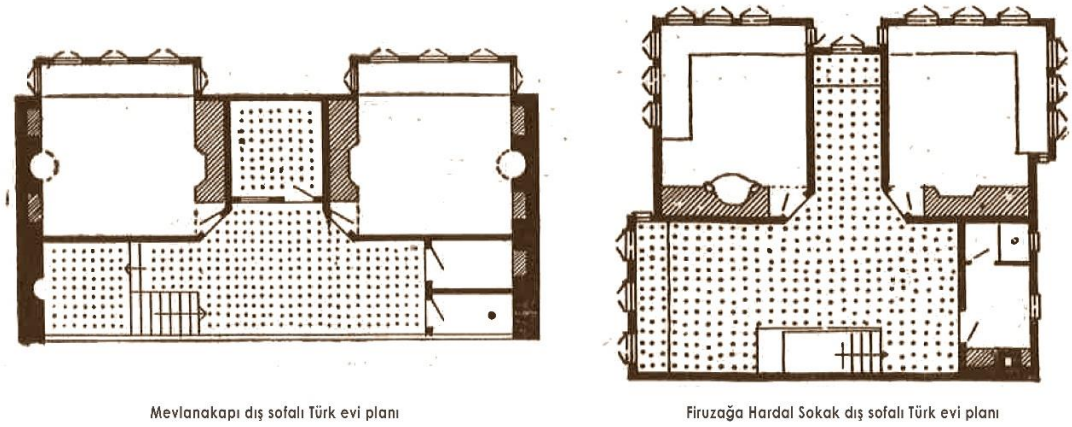
Kuban (1995) ise Eldem (1957)'in sınıflandırmasını kullanarak Türk evinin ortaya çıkması ve gelişiminde bilinen ilk örneklerin tasarım özellikleriyle ilgili çalışmalar yapmıştır. Kuban (1995)'e göre Dış sofalı plan tipi (Şekil 2.1) sokağa kapalı bir

planlamayla tasarlanmaktadır. Tek açık cephe, dış sofa veya hayat adı verilen yarı açık alanlarla bahçe veya avluya dönüktür. Merdivenler sofa çatısının altında veya dışında konumlanmaktadır. Dış sofalı plan tipinin oluşturduğu ilk örneklerde dış duvarlarda taş veya moloz taş uygulamalarının baskın olduğu görülür. 17. yüzyıl başlarında ise evlerin ilk katlarının ahşap yapılmaya başlandığı söylenmektedir. 18. yüzyıla gelindiğinde Türk evlerinde dış sofalı planların sofa ucuna köşk yerleştirilmesi ve bu köşkün bir odaya dönüştürülmesiyle mekânsal çeşitlilikler artmıştır. Hayat mekânı içerisinde konumlanan köşk ve odalar zamanla sokağa açılmaya başlamıştır. İki katlı olarak inşa edilen evlerden bazılarında zeminle birinci kat arasına ara kat inşa edilmeye başlamıştır. Bu değişikliklere rağmen hayat evin yaşam alanını oluşturmaya devam etmiştir. İç sofalı plan (Şekil 2.1) tipleri genellikle üç odalı asimetrik plana sahiptir. Odalar arasında eyvanlar bulunmaktadır. Sofa küçülmüştür ancak bir kenarı bahçeye açılmaktadır. Bu planlama anlayışı, 18. ve 19. yüzyılda kentlerde görülmeye başlamıştır. İç sofalı tipoloji merkezi ve simetrik planlara geçişin bir önceki aşamasını oluşturmaktadır. Geleneksel Türk evlerindeki köklü değişiminin ilk örnekleri 19. yüzyılda kentlerde ortaya çıkmıştır. Hayat mekanının yer değiştirmesiyle evin orta noktasına doğru kayan merkezi sofalı plan örnekleri geliştirilmiştir. Ortaya çıkan yeni Türk evi modeli kırsal özelliğini tamamen kaybetmiş ve kentleşmiştir. Merkezi planlı (Şekil 2.1) bu konutlarda üç tipte farklılaşma izlenmiştir. Birincisi, orta sofanın iki kenarında kurgulanan plan tipi, ikincisi odaların köşelere konumlandırıldığı ve orta sofanın kenarlarının eyvanlar ile ilişkili olduğu haçvari plan tipi iken üçüncüsü, büyük konutlarda uygulanan ve daha az örneğine rastlanan iç sofa ile odaların koridorlar ile ayrıldığı plan tipidir (Kuban 1995).

İstanbul'da bulunan geleneksel konutların günümüzdeki örneklerinde çoğunlukla merkezi sofalı plan tipine rastlanmaktadır. Kentin geçirdiği değişimler göze alındığında, geleneksel konut mirasının son örneklerinin günümüze ulaşmış olması ancak, erken örneklerinin yok olması normal karşılanmaktadır. Sedad Hakkı Eldem (1957) İstanbul'daki konutların plan tiplerinin hızlı bir biçimde evrimleşmesi ve yeni tiplerin eski planlama anlayışının yerine geçmesinde çıkan büyük yangınların mahalleleri yok etmesinin ve Tanzimat dönemi sonrası yapılan yasal düzenlemelerin etkili olduğu ve erken konut örneklerini tümüyle yok ettiği kanısındadır.

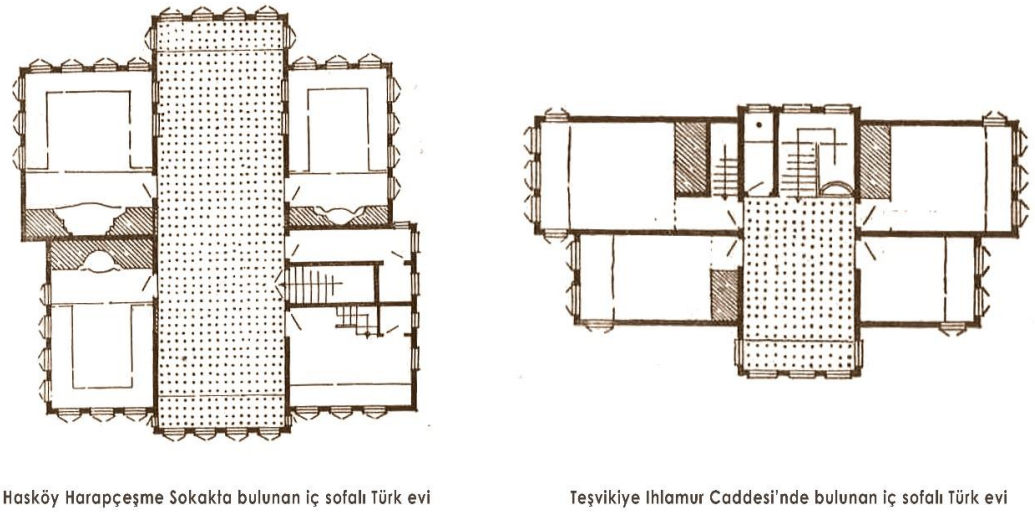
Dış sofalı örnekler, İstanbul'da genellikle dar alanlarda ve bazı duvarları bitişik şekilde inşa edildiğinden kırsal alanlarda daha baskındır (Kuban 2017b). Bizans dönemi kent dokusunun devamı niteliğindeki İstanbul'da, iç sofalı plan tipleri daha erken tarihlerde gelişmiştir (Kuban 2017b). İstanbul sınırları içerisinde Mevlânakapı'da bulunan, 17. Yüzyıla ait ev (Şekil 2.2) dış sofalı bir Türk evi örneğidir. İki tarafından sağır duvarlar ile sınırlandırılmış, önde iki adet büyük odası ve ortada eyvandan türetilmiş bir adet küçük odası bulunmaktadır.

Bunun dışında, surlar ile sıkışmış kent dokusunda üretilmiş olan ve dış sofalı olarak kategorize edilen Halıcıoğlu Kanlı sokak ve Firuzağa Hardal sokağında (Şekil 2.2) yer alan evlerde, sofa ve sokak ilişkileri oldukça sınırlıdır. Ancak, sofa ve odalar arasındaki ilişki incelendiğinde sofanın odalarla kurduğu hiyerarşik ilişkinin dış sofalı plan tiplerine özgü olduğu görülmektedir.

Şekil 2.2 İstanbul'da bulunan dış sofalı Türk evi örnekleri (Eldem 1957)

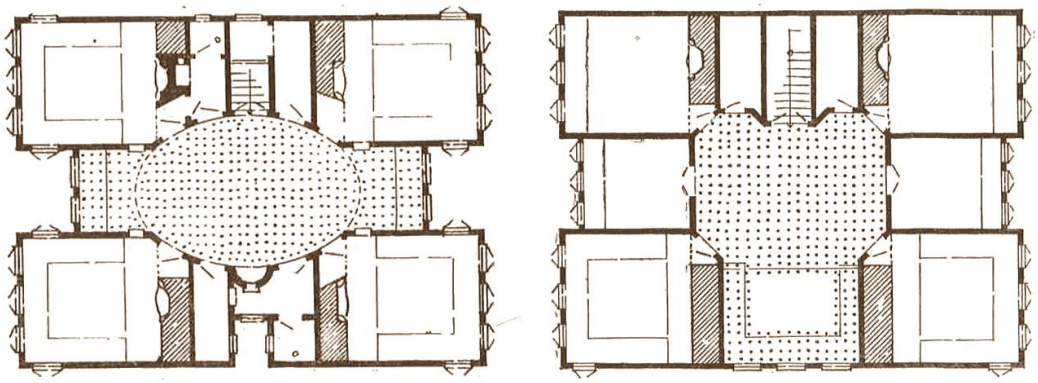
İç sofalı plan tipleri ise İstanbul'da daha fazla görülmektedir. İç sofalı örneklerde (Şekil 2.3) imkanlar elverdikçe sofanın iki yüzünün de dışarı açılmasına özen gösterilmiş, buna karşılık bazı planlarda iç sofanın tek yüzünün sağır duvar ile kapalı olduğu durumlar oluşmuştur. Merdivenler bazı konut yapılarında odalar hizasında konumlanırken bazı yapılarda sofa içinde çözülmüştür (Eldem 1957).

Şekil 2.3. İstanbul'da bulunan iç sofalı Türk evi (Eldem 1957)

İç sofalı plan tipine geçişle birlikte giriş doğrudan sokak ile ilişkili hale gelmiştir. Giriş ile ilişkili mekân, taşla kaplı olduğu için taşlık adını almıştır. Taşlık çevresinde genellikle hizmet odaları bulunur ve ana kat "piano nobile" hala birinci kattır. Bazı yapılarda birinci kat ve giriş katı arasında asma kat olarak daha basık şekilde inşa edilen kışlık oda bulunur. Zaman içerisinde büyük evlerde asma katta da birinci kat ile aynı planın uygulandığı görülmektedir. Ancak küçük yerleşim yerlerinde iki katlı konut geleneği sürdürülmüştür.

İstanbul gibi büyük kentlerde ve daha çok odaya ihtiyaç duyulan büyük evlerde merkezi sofalı plan tipinin örnekleri (Şekil 2.4) inşa edilmiştir. Bu durumun oluşmasındaki etkenler göz önüne alındığında, oluşan konutların kent yaşamına uygun hale geldiği görülmektedir. Bu plan tipinin sık kullanılmasına sebep olan en önemli özelliğin oda, sofa, eyvan gibi mekanların boyutlarının büyük değişiklikler göstermemesi olarak düşünülmektedir. Merkezi sofalı yapıların daha küçük arsalar üzerinde ve sıralı şekilde inşa edilebilmesi, hayat mekanının sofaya dönüşmesiyle iç-dış ilişkisinin zayıflaması, bahçelerin küçülmesi ve evin arkasına itilmesi, eyvan gibi yapıların odaya dönüştürülmesi sonucu evdeki oda sayısının artması, kapatılan eyvanlarla sofanın dış ile ilişkisinin sınırlanması (Eldem 1957), kısaca plan tipinin esnekliği bu plan tipinin kentlerde yaygın kullanımının sebepleri arasında gösterilebilir (Kuban 1995).

Şekil 2.4. İstanbul'da bulunan merkezi sofalı Türk Evi (Eldem 1957)

Geleneksel konut kültürümüzdeki değişikliklerin izlendiği bu tarihi sürece bakıldığında kırsal yerleşimin sonucu olarak ortaya çıkan hayatlı evin, kent içerisine girdikçe dış mekân ile ilişkilerinin boyut değiştirdiği gözlenmiştir. Geleneksel konut sıkışık kent dokusuna entegre olmuştur. Geleneksel Türk evinin oda ve eyvan gibi çok işlevli mekânsal ögeleri özelleşmeye başlamıştır. Konutun kullanıcı sayısının artması geleneksel konut yapılarının kat sayılarının ve oda sayılarının artmasıyla sonuçlanmıştır. Dolaylı olarak iç mekânın dış mekanla ilişkisi sınırlanmıştır.

2.1.2. İstanbul'da Apartman Tipolojisinin Ortaya Çıkışı

Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabasıyla birlikte gelişen İstanbul'da kentsel konut tiplerinin çeşitlendiği ve farklı model konutların inşa edildiği bu sürecin günümüzde araştırmacılar tarafından 19. yüzyılın ortalarında Tanzimat Fermanının imzalanmasıyla birlikte başladığı kabul edilmektedir. Bu dönem uluslararası sanayi kapitalizminin yaygınlaşmaya başladığı, Osmanlı Devleti'nin son yıllarını ve Cumhuriyetin ilk yıllarını kapsayan birçok değişimin yaşandığı dönemdir (Bilgin 1996).

Anadolu'da modernleşmenin Osmanlı Devleti'nde sanayileşme ve ticaret vasıtasıyla olduğu düşünüldüğünde ilk modernleşme çabalarının liman kentlerinde izlenmesi doğal karşılanmaktadır. İstanbul ise liman kenti özelliği yanı sıra içerdiği nüfus ve başkent

olması etkisiyle “primate city” hâkim kent olarak modernleşmenin etkilerinin görüldüğü ilk yer olmaktadır. Bu kentler konut ve yerleşme biçimlerinde önemli değişiklikler ile karşılaşmıştır (Bilgin 1996).

Osmanlı devletinin girdiği savaşların yenilgiyle sonuçlanması, yöneticileri reformist hareketlere yöneltmiştir. Ancak, 18. yüzyılda yenilikler askeri düzeyde kalmış olup, teknoloji, eğitim, bilim ve yönetimde Osmanlı geleneksel anlayışından kopmamıştır. Tanzimat dönemi sonrası Osmanlı Devleti’nde geleneksel yönetim sisteminde değişiklikler yapılması amaçlanmış ve çeşitli konularda Batı’nın fikir ve idari yöntemleri uygulanmıştır (Çelik 1998).

Sanayileşme sürecinde ortaya çıkan yenilikçi konut yapıları 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında dönemin Osmanlı başkentinde deneyimlenmiştir. Döneme ait yapıları biçimsel olarak ele alındığında dört başlıkta incelemek mümkündür. İstanbul’un geleneksel ahşap konutlarının modern yorumları, sanayileşme sürecindeki işçi konutlarının İstanbul’a özgü yorumları olan sıra evler, birden fazla bağımsız bölümü olan çok katlı apartman yapıları, Boğaziçi’nde dönemin uluslararası mimari üsluplarının deneyimlendiği sayfiye konutları ve köşkler bu dönemde üretilen tipolojiler olarak görülmektedir (Yücel 1996).

19. yüzyıl, yeni konut tiplerinin ve kent morfolojisinin deneyimlendiği bir dönemdir. Ancak bu dönemde üretilen yapılar sadece yeni tiplerden oluşmamaktadır. Geleneksel yapı tipleri varlığını sürdürmektedir ve yeni mimari üslupların özgün mimariye eklemlendiği görülmektedir. 19. yüzyılın ilk yarısında Galata’da ve sur içi mahallelerinde benzer kent morfolojisi ve ahşap konut mimarisi örneklerini görmek mümkündür. Kentin geometrisi ve yol güzergahlarıyla İstanbul eski kent görünümünü sürdürmektedir. Benzer şekilde kentte altyapı eksiklikleri ve yönetimsel sorunlar yaşanmaktadır (Yücel 1996).

İstanbul’daki geleneksel konut mimarisinin evrimiyle ortaya çıkan merkezi sofalı ve iç sofalı plan tipleri kentin birçok bölgesinde uygulanmıştır (Eldem 1957). Uygulanan örnekler zaman içerisinde değişim geçirmiştir. Zemin katlar üst katlar ile benzer plan

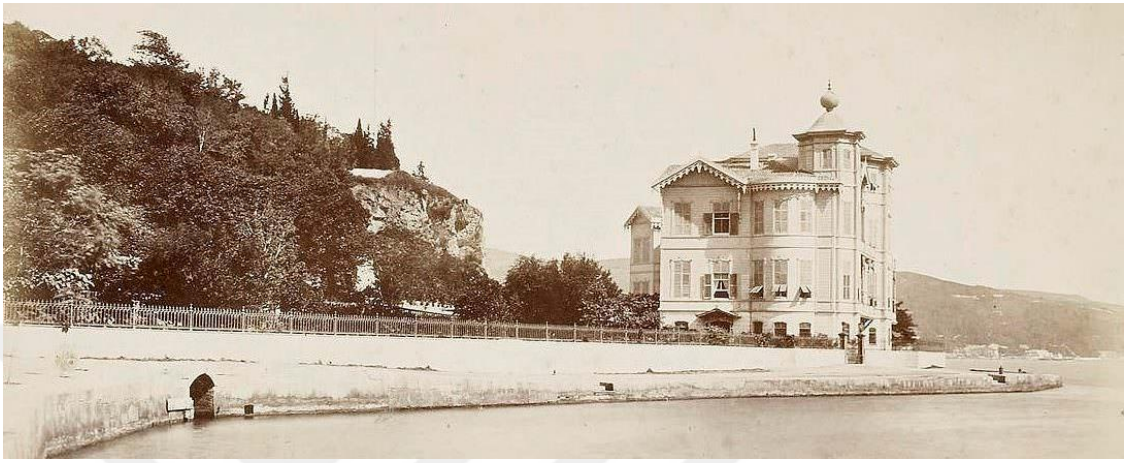
şemalarına sahip olmuştur. Bazı konutların girişleri sokağa açılmaya başlamış, sıkışık kent dokusunda giderek küçülen bahçelerden sonra hayatlı evin temelini oluşturan sofanın iç mekâna hapsolmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, yapılarda pencere boyutları yeni malzemelerin etkisiyle büyümüştür. Osmanlı'nın biçimsel özelliklerinin yanısıra Neo-Klasik ve Neo-Barok (Şekil 2.5) süslemeler ahşap konutlarda işlenmeye başlamıştır. İstanbul'un geleneksel konut dokusunu içeren bazı mahallelerde konaklarda veya daha çok Boğaziçi civarında ortaya çıkan yalılarda geleneksel tipolojinin değişimi daha net görülmektedir (Yücel 1996). Doğan Kuban (1995) İstanbul'da son dönemlerde karşılaşılan merkezi planlı konaklara ait üretimin saray geleneğinden etkilenmiş olabileceğini söylemektedir. Ancak yüzyıla damgasını vuran konutlar dönemin modern yaşam biçimlerinin deneyimlenmesine olanak tanıyan yeni tipolojiler olarak görülmektedir (Yücel 1996).

Şekil 2.5. Afif Paşa yalısı (Anonim 2022b)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında yaygınlaşan yeni tipolojilerden biri sayfiye evleridir (Şekil 2.6) ve kent merkezinin dışında kalan alanlarda üretilmeye başlanmıştır. Özellikle ulaşım imkanlarının artmasıyla Adalar'da, Boğaziçi kıyıları ve demiryolu hattı boyunca izlenmektedir. Bu evler, büyük bir bahçe içerisinde, bağ veya koruluklardan

oluşan arazilere kurulmuş, iki veya üç katlı ahşap konutlardır. Bu yeni tipolojide kısmen geleneksel konuta ait şemalar ve mimari elemanlar görülmektedir ancak temel mimari özelliklerinin Batı kaynaklı olduğu bilinmektedir. Üslup çeşitliliği, dönemin mimari ve sanat akımlarının etkileri sayfiye evlerinde görülmektedir (Yücel 1996).

Şekil 2.6. İngiliz Yazlık Sefareti, Tarabya (Anonim 2022v)

Modern tipolojinin bir diğer örneğine, yeni yol güzergahlarına bitişik yerleşen küçük boyutlu konutlarda karşılaşılmaktadır. Bazı geleneksel biçim ve inşa özelliklerini korumakta olan bu yapılar yeni kentsel ve toplumsal düzenden etkilenmiştir (Yücel 1996). 19. yüzyılın ikinci yarısında burjuvalara yönelik inşa edilen bu yeni tipoloji sıraevlerdir (Batur ve ark. 1979).

Sıraevler, ilk olarak Mustafa Reşid Paşa tarafından padişaha yeni konut tipolojisi olarak önerilmiştir. Paşa, İngiliz sıraevlerinin Osmanlı yaşamına ve kültürüne uygun olduğundan bahsetmiştir. Böylece sıraevler, yeni imar planı düzenlemeleriyle kendine geniş ölçeklerde uygulama alanı bulmuştur. Sıraevler yeni kentsel morfolojiye uyumlu görülmekte ve bir geçiş dönemi yapısı olarak bilinmektedir (Yücel 1996).

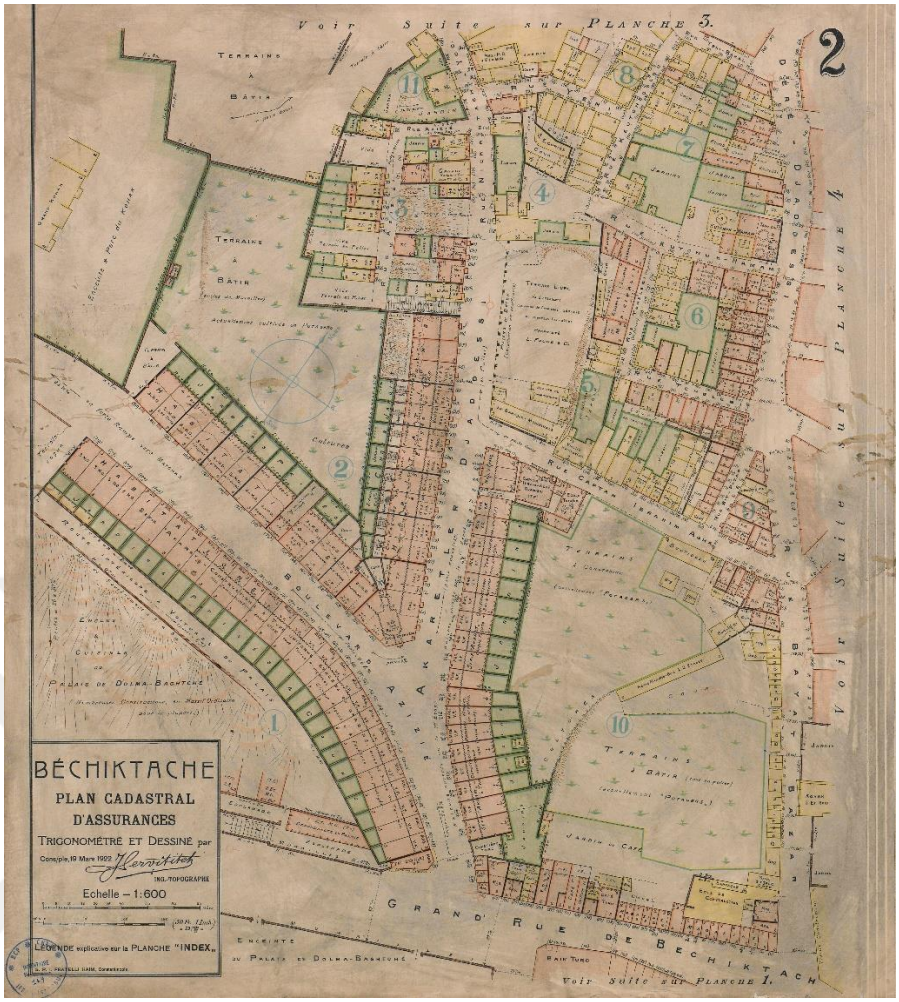
Sıraevlerde tipik olarak biri öne, genellikle giriş ve yolla ilişkili tarafa bakan, diğeri arkaya bakan ve bahçeyle ilişkili olan iki adet cepheden oluşmaktadır. Arka cephe iki oda veya servis mekanları ve merdiven kurgusuyla oluşur. İki, üç veya dört katlı örnekleri görülebilmektedir. Esas kat (Piano Nobile) birinci kattır. Örneklerin neredeyse tamamında geleneksel konuttakinden farklı olarak dar bir çıkmayla oluşan cumba

bulunmaktadır. Örnekler farklılık gösterse de ikinci katta cumbanın üstü genellikle balkon olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.7). Odaların kullanım amaçları farklıdır ve her oda özelleşmiştir (Yücel 1996). Geleneksel Türk evi planlama tipinden farklı olarak, salt bir alt-üst kat düzeni ve ön-arka cephe kurgusuna sahip olduğu bilinmektedir (Batur ve ark. 1979). Bitişik ve küçük parsellerden oluşması, yol ve konut arasında kot farkının olması sıraevlerin kurgusal düzenini oluşturan sebeplerdir (Yücel 1996).

Şekil 2.7. Akaretler sıraevlerinde cumba balkon ilişkisi, Beşiktaş (Anonim 2022d)

Kentin morfolojik düzenini etkileyen biçimsel özelliklere bakıldığında sokak, parsel ve yapı ilişkisini tanımlaması (Şekil 2.8), cephe düzeni ve bir araya geliş biçimleriyle oluşan sokak dokusu, yapıların tip ögesi olması ve tekrar etmesi, sokak ile ilişki kuran bahçe kavramının bulunmaması önemli özelliklerdir (Batur ve ark. 1979).

Şekil 2.8. Akaretler sıraevlerinde sokak yapı ilişkisi, Beşiktaş (Pervititch 1922 Salt Arşiv'den APLPEBECH02 kodlu pafta)

İstanbul sıraevleri geleneksel konut mimarisinden farklı olsa da sokak düzenlemesine ve çevre yapılara uyumlu cephe düzenlemeleri içerir. Sokak boyutlarını çok zorlamayan bir yapıya sahiptir. Sokak ve yapı arasında kesintisiz sınır ortaklığı sağlamaktadır. Plan özellikleri tekrar eden veya simetrik kurgulara sahiptir ve bu durum sokak boyunca ritmik kurgular oluşmasına olanak tanımaktadır. Cumba ve balkon kullanımlarıyla ritmi destekleyen biçimsel ögelerin oluşması İstanbul sıraevlerine özgü bir durumdur. (Batur ve ark. 1979).

Batur ve ark. (1979) İstanbul sıraevleri üzerine yaptıkları monografik araştırmada iki önemli tespitte bulunmuşlardır. Birincisi, İstanbul sıraevlerinin kent morfolojisine ve toplumsal yaşama uygun biçimde başkalaşım geçirdiğidir. İkincisi ise cumbalı ve ahşap

balkonlu sıraevlerin mimari özgünlüğüdür. Sıraevler Beyoğlu apartmanlarının aksine belirli üslupların tekrarlarıyla yapılmamıştır. Kendi üslubunu kendisi tanımlamıştır (Batur ve ark. 1979).

Bugün vakıf mülkü olarak kurulan büyük sıraev grupları kentin konut bölgeleri dışında kalmış olan Beşiktaş Akaretler sıraevleri (Şekil 2.9) gibi dönüşüm geçirmiştir veya Surp Agop sıraevleri gibi yeni işlevini beklemektedir (Şekil 2.10). Konut bölgesi olarak Fener Balat, Kumkapı ve Yeldeğirmeni gibi semtlerde bulunan sıraevler çevre iş merkezleri tarafından sınırlandırılmıştır (Batur ve ark. 1979). Bir kısmı yıkılmış, bir kısmı ise yok olma tehlikesi geçirmektedir. Kent içi konut alanlarında kalan örnekleri ise çoğunlukla işlev değişikliği geçirmiş ve kentsel sirkülasyonun artması nedeniyle ticari rol üstlenmişlerdir.

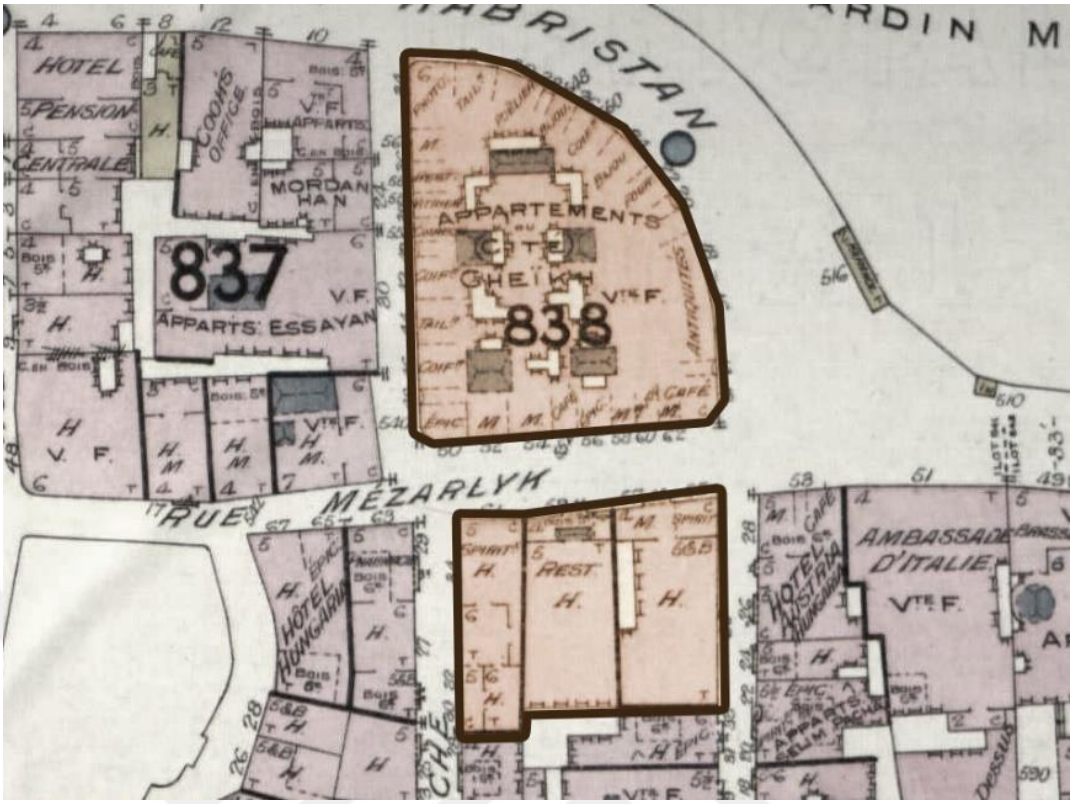
Şekil 2.9. Akaretler sıraevlerinde günümüz işlevi, Beşiktaş (Anonim 2022c)

Şekil 2.10. Surp Agop sıraevleri dönüşümü ve günümüz durumu (Anonim 2022al)

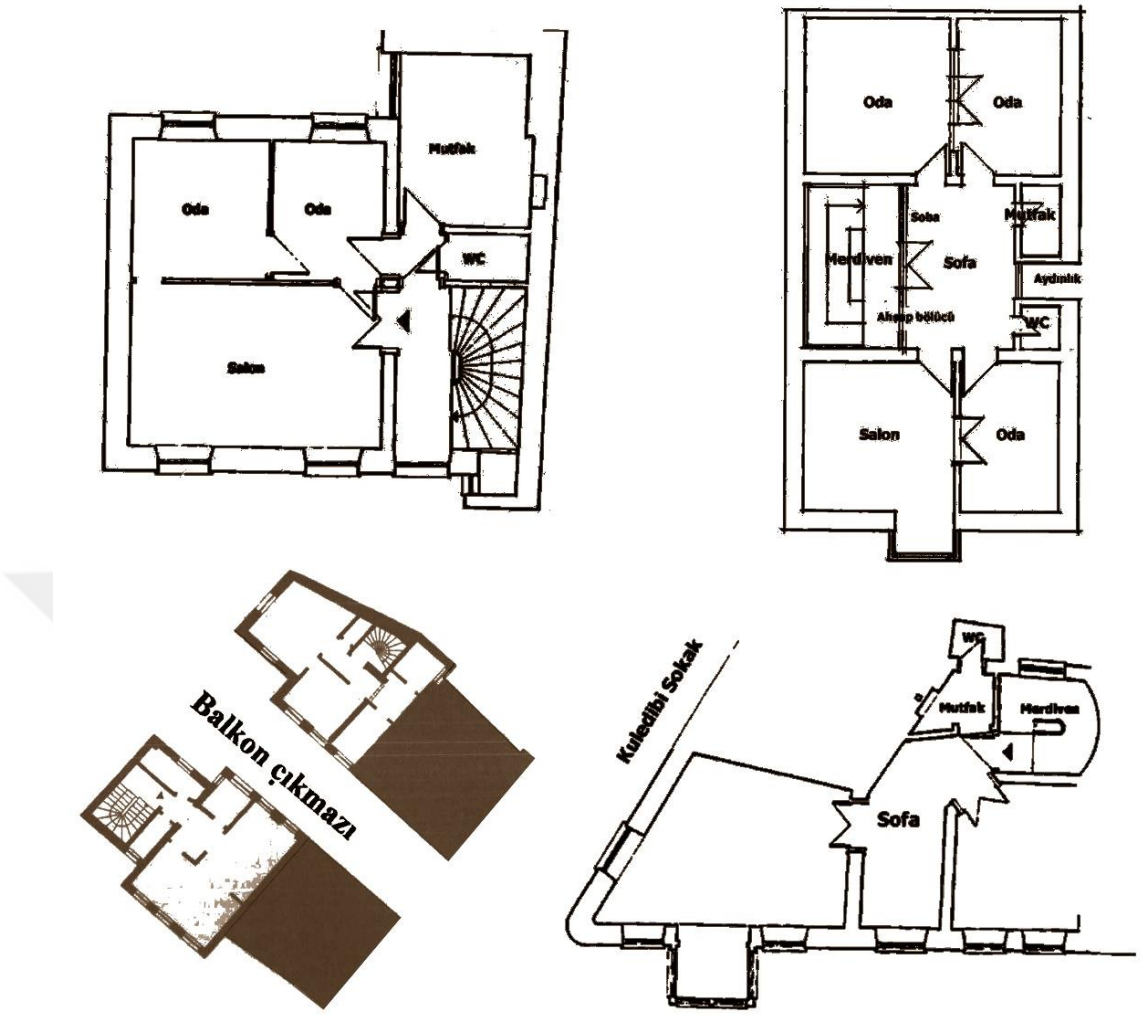
Sıraevlerin üretildiği dönemde yeni konut tipolojilerinin oluşumu devam etmiştir. Apartmanların ortaya çıkmadan önce Galata ve çevresinde bitişik nizam doku içerisinde mütevazi yerleşim birimleri tasarlanmıştır. Dar ve uzun planlı, İstanbul geleneksel konutlarına benzer özellikler içeren bu yapılarda servis hacimlerinin her katta devam etmektedir. Pera ve Galata bölgesinde karşılaşılan tipolojik geçiş dönemi olarak tanımladığımız ara tipler salt bu bölgeye ve kültüre ait değildir (Öncel 2014).

Charles Edouard Goad tarafından çizilen 1905 tarihli haritalarda "Appartments" ve "Habitations" olarak adlandırılan farklı yapılar olduğu (Şekil 2.11) belirtilmektedir. Bu ayrım her katta bağımsız dairelerin olduğu konutlar ve her katta servis hacimleri bulunmayan aile konutları olarak tanımlanmıştır. Aile konutları, Pera ve Galata'da bölgenin sıkışık dokusuna uygun bir biçimde üretilmiştir. 19. yüzyıl Osmanlı geleneksel konut mimarisinden etkilenmiştir. Küçük bahçe alanları ve planda orta sofa gibi geleneksel ögeler vardır. Kat planı incelendiğinde servis hacimlerinin alt katlarda çözülmüş olduğu görülmüştür. Aile konutları kategorisindeki yapılar yangınlardan etkilenmiştir. Tahrip olmayan yapıların kira konutlarına ve sonradan katlar bağımsız hale getirilerek apartman yapılarına dönüştürüldükleri düşünülmektedir (Öncel 2014).

Şekil 2.11. Goad (1905) haritalarında "Habitations" ve "Appartments" (Salt Arşiv APLGDPEGA37 numaralı döküman yazar tarafından değiştirilerek eklenmiştir)

Apartman öncesi bir ara tipin varlığına Ayşe Derin Öncel (2014) "Apartman, Galata'da Yeni Bir Konut Tipolojisi" isimli kitabında yer vermiştir. Galata bölgesinde bulunan konut karakterinin 1870'li yıllardan itibaren değişime uğradığını belirtmiştir. Büyük ahşap konaklarda yaşayan Galata sakinlerinin Pera'ya göçmüş olduğundan, ara tiplerin (Şekil 2.12) ve apartman yapılarının bu dönemde ortaya çıktığından söz etmiştir (Öncel 2014).

Şekil 2.12. Galata'da Apartman yapılar öncesi ortaya çıkan ara tipler (Öncel 2014'ten değiştirilerek eklenmiştir)

Ara tip olarak tanımlanan bu örneklerin planları incelendiğinde ıslak hacimlerin bütün katlarda var olduğu görülmektedir. Mutfaklardaki baca yapılarından bu konutların kolektif yaşam için üretilmiş konut örnekleri oldukları çıkarımına varılmaktadır. Bu örnekler bize apartman yapıları ortaya çıkmadan önce çok katlı konut yaşamının deneyimlendiği göstermektedir. Ara tipler, modern yaşam deneyimi olarak görülmektedir. 19. yüzyılın sonlarına kadar bahçesiz dar parsellere yapılmış çok katlı yapılaşmanın toplumun seçkin kesimlerine uygun olmadığı düşünüldüğünde, ara dönem yapılarının orta ve alt sınıfa ait konut tipleri olduğu çıkarımına varılmaktadır (Öncel 2014).

19. yüzyılın konut tipleri kentin gelişimi süresince üretilmeye devam etmiştir. Tanzimat Fermanı sonrası İstanbul'da kentsel hareketlilik şekil ve yer değiştirmiştir. Apartman yapıları yeni kentsel dokunun oluşumunda en önemli etken olarak görülmektedir. Sıraevler, apartman öncesi oluşan aile konutları ve kira konutları gibi diğer ara tipolojiler 19. yüzyıla ait bir konut üretimi olarak kalırken apartman yapıları bir sonraki yüzyılda da kentsel mekanda baskın konut modeli olarak varlığını sürdürmüştür (Yücel 1996).

Apartmanlar Osmanlı başkentinde 19. yüzyılın son çeyreğine ait daha önce kent içerisinde karşılaşılmamış bir tipolojik örnektir. İstanbul'da bulunan ilk apartman örnekleri Galata ve Pera semtlerinde yapılmıştır. İnşaat tekniği, malzeme ve planlama açısından geleneksel mimarlıktan farklı olan bu yapı türü yirmi yıllık süre içerisinde yaygın bir şekilde üretilmiştir. Apartman yapılarının bir anda artması yabancı, Levanten ve Osmanlı mimarlarının bir arada çalışmış olduklarını ortaya koymaktadır. Apartman mimarlığına karşı yabancılık çekilmediği ve hızlı adaptasyon sağlandığını düşündürmektedir (Öncel 2014).

Apartman yapılarının ortaya çıkışının birçok sebebi bulunmaktadır. Hangi sebebin daha etkin rol oynadığını ise tespit etmek güçtür. Beyoğlu bölgesinde kent toprağının değerinin sürekli artması, taşınmaz mallardan konut birimlerinin değer kazanması ve araziden maksimum verim alma çabası apartman yapılarının konut ihtiyacını karşılamaya yönelik çözüm olarak uygulanmasının sebepleri olarak gösterilmiştir (Öncel 2014, Yücel 1996).

Apartmanların ortaya çıkış sebeplerinden bir diğeri ahşap dokuda meydana gelen yangınlardır. Yapım ve yönetim değişiklikleri, yangın geçiren mahallelerde yeni yapı malzemelerinin teşviki, kentsel planlama ve kent hizmetleri sayesinde düşen nakliye fiyatları apartmanların sayısını arttırmıştır. Apartmanlar kullanılan malzeme ve yapım teknikleri açısından önceki dönemlerden farklıdır. 19. yüzyılın sonuna kadar İstanbul'da ahşap malzeme kullanılmaktadır. Galata'da ise taş, tuğla malzemeleri kullanımı daha erken dönemlerde görülmektedir. Önceki dönemlerde Galata'da uygulanan kagir yapı üretimi apartmanlarda farklılaşmıştır (Öncel 2014).

Apartmanların ortaya çıkışını destekleyebilecek bir diğer sebep, ortaya çıktığı bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel durumu olarak görülmektedir. Beyoğlu bölgesi, 19. Yüzyılda zamanla zenginleşmiş ve yeni bir sosyal sınıfın ortaya çıkmasıyla sonuçlanan toplumsal değişimler geçirmiştir. Ticaret işlevleri ve ekonomik kalkınma sonucunda bölgede yaşayan toplumların daha iyi şartlarda yaşamayı talep etmiştir. Kentin modern görünüm kazanması için bölgede idari çalışmalar yapılmıştır. Yeni tipolojik biçimlerin ve kent morfolojisinin ortaya çıkması bahsedilen sosyal değişim ile paralellik göstermektedir. Gelişen ticari işlevle kentin sosyo-ekonomik durumunun Beyoğlu'nda yeni ve modern kent görünümünün oluşmasına olanak tanımıştır (Öncel 2014).

Apartman yapılarının ortaya çıktığı dönem olan 19. yüzyıl kent ve konut morfolojisi tezin materyal ve yöntem kısmında detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Konu ile ilgili gelişmelerin çok boyutlu olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Apartman yapılarını diğer konut türlerinden ayıran en temel fark apartmanlarda birden fazla ailenin tek binada yaşamasıdır. Apartmanlaşmanın başladığı dönemden önce Osmanlı Devleti sınırları içinde bu yaşam biçimine az rastlanmaktadır. Yaşam biçiminin değişimini sorgulamadan önce yapı türünün konfor şartlarına değinmek gerekmektedir. Apartmanların her odasında baca bulunmaktadır, önceki yapı tipolojilerinde ve geleneksel konutlarda düzgün bir ısıtma sistemi bulunmamaktadır. Apartmanların giriş katlarında çamaşırhaneler bulunmaktadır. Apartman tipolojisinde odaların özelleşmiş mekanlar olması konfor etkeni olarak değerlendirilmektedir (Öncel 2014).

Kısaca apartman tipolojisinin genel özellikleri, kolektif yaşam kültürünü barındırması, yapı malzeme ve inşa tekniklerinin farklılaşması, modern konfor elemanlarını barındırması olarak sayılmaktadır (Öncel 2014). Apartmanlar 19. Yüzyılda hızlı şekilde inşa edilmiş ve kısa sürede anıtsal ölçeklerde örnekler ortaya çıkmıştır (Yücel 1996).

Ayşe Derin Öncel (2010), apartman tipolojilerinin gelişimini kavrayabilmek ve geçmişle bağlarını sorgulayabilmek için apartmanları biçimleniş özelliklerine göre incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda, yeni tipolojinin geleneksel mekân düzenlemelerinden etkilendiği düşünülmüştür. Konutlarda kabul bölümlerinin bulunuşu,

gündelik mekanların kabul mekanlarından ayrılması gibi planlama çözümleri bu duruma kanıt olarak gösterilmiştir. Dönemin kalfaları ve mimarları apartman yapılarını geleneksel yaşama, topografyaya ve parsel biçimlerine göre şekillendirmeye çalışmıştır. Parsellerin fiziksel özellikleri sonucu olarak geleneksel şemaların değişime uğramasının kaçınılmaz olmuştur (Öncel 2014).

Galata ve Pera bölgelerinde ortaya çıktığı görülen apartman yapılarının kısa süre içerisinde İstanbul'un diğer bölgelerine yayılmıştır. Apartman konutları 1870'li yıllardan itibaren yapılmıştır. Bu yapılar Osmanlı burjuva sınıfının modernlik simgesi olmuştur. Yapıların önemi Osmanlı orta-üst sınıfının birlikte konaklamasını sağlamasıdır. Yapıların üretim teknikleri ve teknolojileriyle mekânsal özellikleri ikinci planda kalmıştır. Apartman yapıları bu dönemden itibaren İstanbul'da konut bölgelerini ve dolayısıyla kent morfolojisini tanımlayan esas öge olmuştur (Öncel 2014).

Yeni konut tipolojilerinin ortaya çıktığı bu dönemde değişimin altyapısını oluşturan etkenler arasında göç sebebiyle nüfusun artması, batılılaşma sürecinde idari yapıların yeniden kurgulanması, yangınlar, yangınların sebep olduğu yeni imar çalışmaları, ekonominin dışa açılmasının etkileri, yapı malzemelerinin çeşitlenmesi, ev içi kullanımlarda oluşan farklılıklar, ulaşım sistemlerinin değişimi, kent içi hareketliliğin artması, cemaatlerden oluşan toplumsal şemanın kent toplumlarına evrimi, batılı tarzda değer sistemleri ile birlikte toplumsal yaşam ve tüketimlerin farklılaşması sayılmaktadır (Yücel 1996).

2.1.3. İstanbul'da Apartman Yapılarının Nicelik ve Niteliklerinin Değişimi

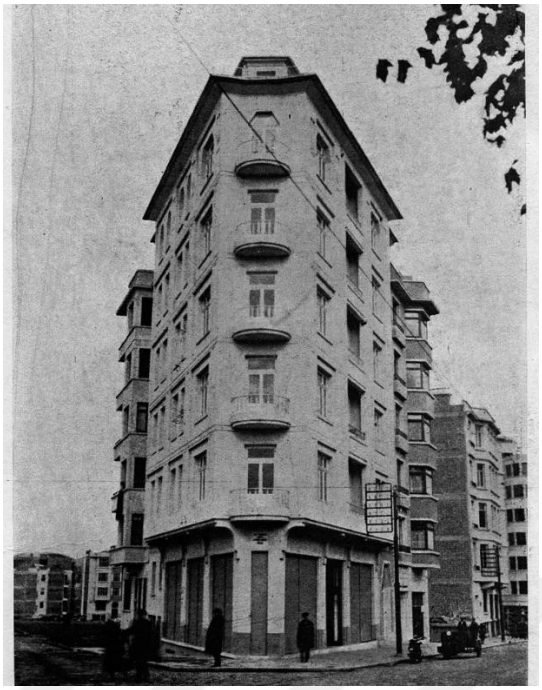
Apartman yapılarının ortaya çıkmasıyla birlikte değişen kentsel yapı Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Cumhuriyetin kurulmasıyla farklı şekillerde de olsa üretilmeye devam etmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk uygulamaları Ankara odaklı yapılmıştır. İstanbul'un Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni üretim modellerinde öncü olmadığı görülmektedir.

Bu başlık altında 1920'li yıllardan 1980'li yıllara kadar yaşanan değişim özetlenmeye çalışılacaktır. Bahsedilen dönem kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Birinci dönem Cumhuriyet'in ilanıyla II. Dünya Savaşı arasıdır. Bu dönemde içe dönük ve yavaş kentsel gelişim ile karşılaşılmaktadır. İkinci dönem ise II. Dünya Savaşıyla küreselleşme kavramının ortaya çıktığı iletişim çağı arasıdır. Bu dönem 1980'li yıllara kadar süren sanayi toplumu ve popülist modernleşme dönemidir (Bilgin 1996).

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Konut Üretimi

1920'li yıllar I. Dünya Savaşı sonrası ekonomik toparlanma ile geçmiştir. 1929 ekonomik krizi sonucunda dünya ve Türkiye 1930'lu yıllarda krizin etkilerinden kurtulmaya çalışmıştır. 1940'lı yıllarda ise yeni bir dünya savaşıyla karşılaşılmıştır. Belirsiz dünya düzeni içerisinde Anadolu'da ulus devlet inşası ve ulusal pazarın gelişimi sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında modern yerleşme ve konut biçimleri İstanbul'dan Anadolu kent merkezlerine yayılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin son döneminde olduğu gibi, modern kentsel biçimler geleneksel doku içerisinde noktasal müdahaleler olarak kalmıştır. Cumhuriyet caddeleri, Cumhuriyet meydanları, modern kamu ve gar binalarıyla bu alanlar çevresinde oluşan yeni imar planları bu dönemin kentsel dokusu olarak görülmektedir (Bilgin 1998).

Osmanlı devletinin son yıllarında ortaya çıkmış olan apartman tipolojisi Cumhuriyet döneminde de modernleşmenin tipolojik temsili olarak görülmektedir (Bilgin 1998). Bu dönemde Osmanlı döneminin başkenti olarak bilinen ve köhnemiş bir kent olarak nitelendirilen İstanbul kentsel anlamında ikinci plana itilmiştir. Ancak diğer büyük kentlerde olduğu gibi İstanbul'da da apartman yapılarının münferit örnekleriyle karşılaşılmıştır (Şekil 2.13). Bu dönemde apartman yapılarının İstanbul'da yapılmaması gerektiği konusunda dönemin Mimarlık dergisinde tartışmalar takip edilebilmektedir (Anonim 1931).

Şekil 2.13. Pertev Apartmanı (Vedat 1933)

Konut üretiminin farklı yöntemlerle geliştirilmesiyle yeni konut sunum biçimleri söz konusu olmaktadır. İlk üretim modelini İngiltere ve Avrupa'da toplu konut üretiminin kökeni olduğu kabul edilen lojman-konutlar oluşturmaktadır. Lojman-konutlarda inisiyatif devlet elindedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin öncelikli amacı bir arada yaşama ve modern toplumun inşasını sağlamaktır. Üretilen konutlar 19. yüzyıl erken lojman yerleşkelerinden çok üretildiği dönemin modernist çizgilerini taşımaktadır. İkinci konut sunum biçimi ise kooperatiflerdir. Kooperatifler, Batılı ülkelerde konut sorununu kullanıcılar ile doğrudan çözme girişimidir. Konut üretiminde sosyal dayanışma aracı olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu coğrafyasında ise kooperatifler Batı'da uygulanan örneklerden farklı olarak sosyal dayanışma yerine kooperatif üyelerine konut üretme konusuna odaklanılmıştır. Kooperatif modeli 1960'lı yıllardan sonra da sürmüştür ancak nitelikleri farklılaşmıştır. İlk dönem olarak adlandırılan 1920'li ve 1940'lı yıllar arasında Lojman ve kooperatif yerleşmeleri düşük yoğunluklu bahçe-şehir konseptinin uygulamaları olarak kendilerini göstermiştir. II. Dünya Savaşı'ndan itibaren küçük yerleşimler ve bahçe-şehirler yerini büyük yerleşkelere ve uydu-şehirlere bırakmıştır (Bilgin 1998).

1930'lu yılların sonuna doğru eski başkent olan İstanbul'a gerekli önem verilmeye başlamıştır, Cumhuriyet dönemi modernleşmesi İstanbul'a sıçramıştır. Meydan, bulvar, cadde ve açık alan çalışmaları bu dönemde yapılmıştır (Akın 2012). İstanbul Avrupa modernizmine radikal bir geçiş yaşamamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'da az sayıda kamu binası yapılmıştır. Bu kamu yapıları Florya Cumhurbaşkanlığı köşkü, Karaköy Yolcu Terminali, Kadıköy Halk Evi'dir. Yeni mimari akımların etkisine Taksim ve çevresinde küçük ölçekli apartman yapılarıyla karşılaşılmıştır (Gül 2018).

1933 yılında İstanbul'un yeni kent planına ait yarışma düzenlenmiştir. Ancak bu davetli yarışmaya katılan Alfred Agache, Hermann Ehlgötz ve Henri Lambert'in projeleri uygulanmamıştır. Alman Martin Wagner'in İstanbul İmar Müdürlüğüne danışman olarak atanmasına rağmen önerileri gerçekleştirilmemiştir. Dönemin ünlü mimarlarından Le Corbusier'in İstanbul için yapmış olduğu planlama önerileriyse dikkate alınmamıştır. İstanbul'un planlanmasıyla ilgili çalışma Henri Prost tarafından 1937 yılında sunulmuş ve 1939 yılında onaylanmıştır. Prost'un İstanbul için hazırladığı detaylı çalışmalar kısmi olarak uygulanmıştır (Gül 2018).

II. Dünya Savaşı'na kadar ortaya çıkan konut yapılarında biçim ve üslup gözlemlerine değinmek gerekmektedir. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan sürecin ilk yıllarında kaynak yetersizlikleri karşılaşılan ilk problemdir. Bu yıllarda ekonomik kalkınma önceliklidir, kamu binaları odaklı yapı üretimi göze çarpmaktadır. Konut üretiminde 1928 yılına ait Ankara'da Mimar Kemaleddin tarafından tasarlanan Evkaf Apartmanları (Şekil 2.14) Milli Mimari üslupla inşa edilmiş ilk örneklerinden sayılmaktadır. Dönemin yapılarında yeni teknikler ve donatı sistemlerinin uygulandığı görülmektedir. Milli ulusalcı bir akım kabul görmüştür. 1930'lu yıllar itibariyle mimari biçimlenişlerde belirli kalıplara girmeyen işleve bağlı geometrik düzenlemeler görülmektedir. Konut planlarında sofa hala kullanılmaktadır, konuta giriş ve odalara dağılma sofadan yapılmaktadır. Teras uygulamaları baskın hale gelmiştir. Yapılarda oval mekân düzenlemeleri görülmektedir. Ankara'da homojen bir görünüm hakimken İstanbul'da kozmopolit kent görünümü hissedilmektedir (Batur 1998).

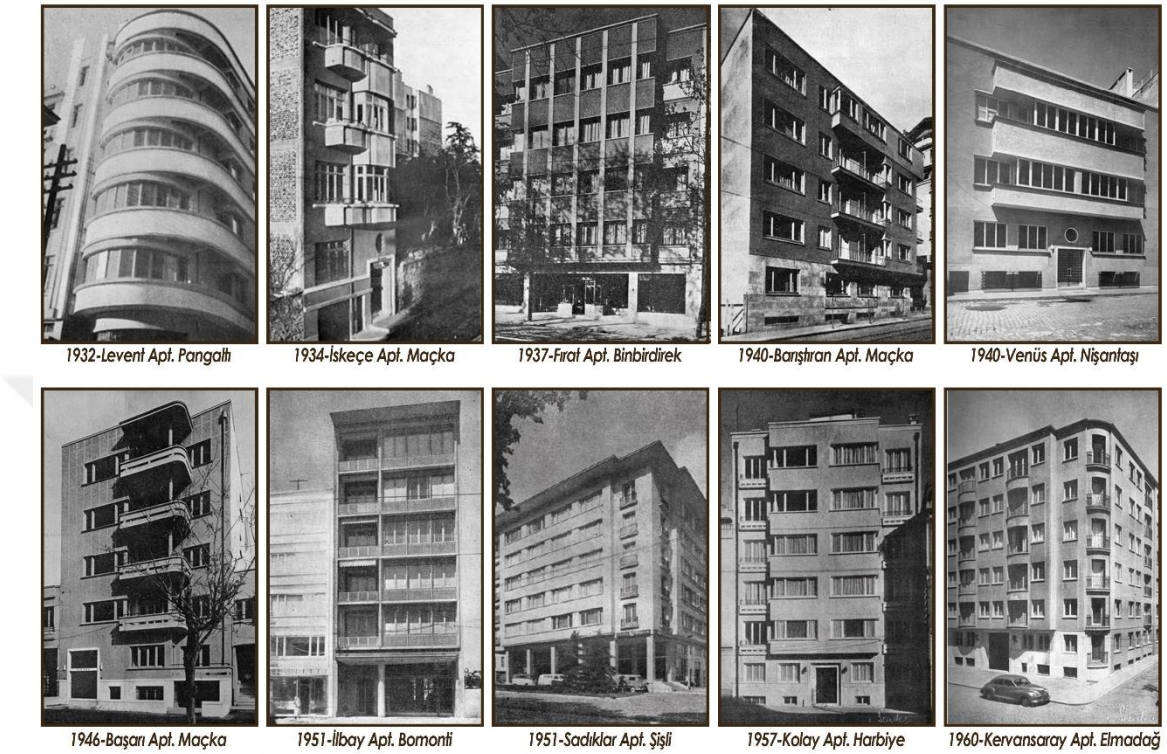

Şekil 2.14. Evkaf (Vakıf) Apartmanı-Mimar Kemaleddin (Anonim 2022j)

1933 ile 1938 yıllarında, konutlarda fonksiyon öncelikli mimari planlar vardır. Apartman yapılarında belirli bir şema oluşmaya başlamıştır. Üretilen projelerin bir kısmında sofa yapısı yerini hol mekanına bırakmaya başlamıştır. Konutlarda cephe boyunca uzanan balkonlar ve teraslar popüler hale gelmiştir. 1938'den 1950'li yıllara kadar II. Dünya Savaşının oluşturduğu milliyetçi ortam Türkiye'de İkinci Milli Mimarlık akımını ortaya çıkmıştır. Sedad Hakkı Eldem'in uygulamalarıyla bu dönemde nostaljik mimarlık modern yöntemlerle canlandırılmıştır. Dönemin mimarlarından Prof. Clemens Holzmeister ve Prof. Paul Bonatz'ın Milli Mimarlık akımına destek veren ulusalcı biçimlenişleri gözlemlenmiştir. Anadolu'da geleneksel konut mimarlığı keşfedilmiş ve üzerine çalışmalar yapılmıştır. Geleneksel dokunun keşfi yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti Milli Mimarlık akımının Osmanlıcı yaklaşım yerine sivil mimarlık örnekleriyle türemesine olanak tanımıştır (Batur 1998).

İstanbul'un modern mimarlık üretiminde Cumhuriyet'in ilk döneminde öncü olmadığı görülmektedir. İstanbul'da bu dönemde modernist yaklaşımla yapılan konutlar kent sınırlarında üretilen beton villa yapılarından oluşmaktadır. Beton sayfiye evleri olarak tanımlanan yapı tipleri 1929 yılında Le Corbusier'nin Villa Savoye yapısının tasarım ilkeleriyle üretilmiş olduğu söylenmektedir (Bingöl 2018). Villa yapılarının büyük bir çoğunluğu günümüze ulaşmamıştır. Ancak İstanbul'da 1930 ile 1960 yılları arasında yapılan apartmanlar (Şekil 2.15) günümüzde varlığını sürdürmektedir. Bu yapıların

günümüze ulaşma sebebi üretilen konutların kat sayısının fazlalığı sayesinde maliyet fayda oranının yüksekliği veya zamanla kat sayısı arttırılarak koşullara uyum sağlaması olarak görülmektedir (Akay 2011).

Şekil 2.15. 1930-1960 İstanbul'da Bulunan Apartman Örnekleri (Akay 2011'den değiştirilerek eklenmiştir)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında apartman yapıları bugün olduğu gibi egemen yapı biçimi olduğu bilinmektedir. Apartman yapılarının egemen olmasının temel nedeni olarak nesnel ihtiyaçları karşılamasıdır. Dönemin yapı üretimi konusunda söz hakkı olan kurumlar, meslek erbapları ve yüklenicilerin apartman tipolojisine mesafeli olduğu bilinmektedir. İdari kısıtlara bakıldığında da bu durum gözlemlenmektedir. Kat mülkiyeti kanunu öncesine kadar apartman yapıları kira evi olarak adlandırılmaktadır. Konut statüsünden çok ticarethane olarak kullanılmıştır. Kira evleri bir kişiye ait olan, altta dükkân, kahvehane gibi ticari işlevi barındıran, kiracıları olan ve gelir getiren mülk olarak tanımlanmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası yapılan apartman yapıları küçük yatırımların birleşerek inşa ettiği model olarak görülmektedir. Ancak savaş öncesi apartman yapılarının tek yatırımcının sahip olduğu taşınmaz mülk olduğu bilinmektedir (Balamir 1994).

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konut Üretimi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kökten değişim anlayışı 1950'lerle birlikte etkisini kaybetmeye başlamıştır. Modernleşme projesinden vazgeçmeden popülist söylemlere dayandırılan modernleşme anlayışı oluşmuştur. Savaş sonrası dışa açılan ekonomi tarımda modernleşme, liberalleşme ve belirli kesimlere tanınan ayrıcalıklara neden olmuştur. Sonuç olarak kırdan kente göçler hızlanmıştır. Yaşanan dönüşümle birlikte bireylerin ve idarelerin kentsel gelişme konusundaki çalışmalarının yetersiz kalmıştır. Bunun sonucu olarak kentlerde modernleşmeye uygun planlı alanlar ile kendiliğinden gelişen alanlar ortaya çıkmış ve kentlerde ikili yapılar oluşmuştur. 1950'de başlayan hızlı kentleşme 1960 ve 1980 yılları arasında da devam etmiştir. Metropol alanlarında tek belediyeli kentlerden çok belediyeli kentlere geçiş yaşanmıştır. Karayolu ağlarının gelişmesi ve sanayileşme yatırımları sonucu ülkede araç üretiminin yapılması bireysel araç sahibi olanların sayısını arttırmıştır. Kent içi toplu ulaşım yetersizlikleri ve planlanmamış alanların çoğalması dolmuş, minibüs gibi ulaşım araçlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tekeli 1998).

Bu dönemde konut talebi karşısında üç farklı üretim biçimi ile karşılaşılmıştır (Bilgin 1996). İkinci Dünya Savaşı sonrası konut probleminin çözümlerinden ilkini kentin imarlı alanlarındaki yap-sat üretim biçimi oluşturmaktadır. Yap-sat üretimin imarlı alanlardaki konut yoğunluğunu arttırdığı görülmektedir. Bu konut üretim biçimi Türkiye'de yeni konut stokunun neredeyse yarısını oluşturmaktadır. İkinci konut üretim biçimini ise yasal olmayan gecekondular oluşturmaktadır. İmar afları ve popülist söylemler gecekondu üretimini mümkün kılmaktadır. Planlanmış imarlı alanların dışında sanayi bölgelerinin çevrelerinde ve kamu arazilerinin üzerinde bu yapı tipleri ile karşılaşılmaktadır. Bu dönemi kapsayan üçüncü konut üretim biçimi ise kooperatiflerdir. Bu dönemde kooperatifler diğer iki üretim biçimine oranla daha az etkindir. Düzenli fakat düşük gelirli kişilerin kredi yardımıyla edindiği mülk konutları oluşturmaktadır. Genellikle büyük bir apartman bloğunun tekrarlarıyla oluşturulan ileri yapım tekniklerinden yoksun olan yapılardır (Bilgin 1996).

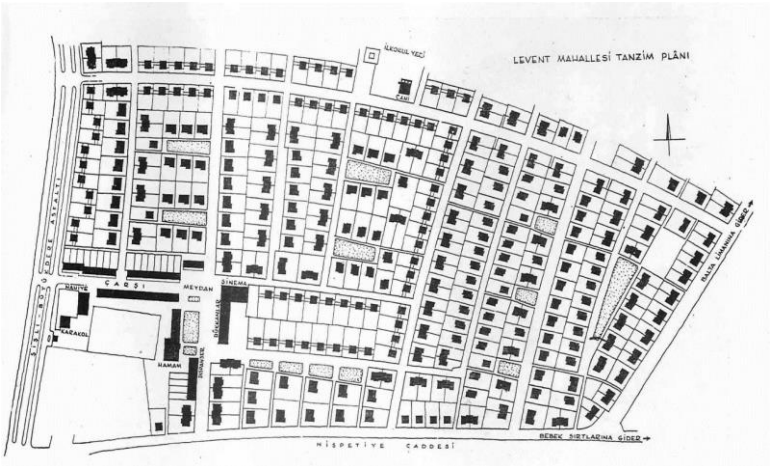
Yap-sat sunum biçiminde tek parsel ölçeğinde konut üretimini ortaya çıkartmıştır. Sistemi oluşturan aktörler arsa sahipleri, yükleniciler ve hane halkları olarak üç parçaya ayrılır. Ön paylaşımlı yapım olarak adlandırılan imar biçimi 10 ile 15 sene içerisinde bütün ülkede geçerli yapı üretim modeli oluşturmuştur. Yetersiz altyapı ve kamu kaynakları, konut üretimi için gerekli kent toprağı üretimini sınırlamıştır. Artan konut ihtiyacının çözümü kent merkezlerinde ve yakın çevresinde apartman yapılarının inşasıyla sonuçlanmıştır. Sürecin idari boyutu 1965 yılına kadar tam anlamıyla çözülmemiştir. Kat mülkiyeti kanununun hazırlanması ile çok katlı konut sahiplerinin mülkiyet problemleri aşılmıştır. (Balamir 1996). Yap-sat sunum biçiminin kent içinde büyük etkileri olmuştur. 1960'lı yıllar itibariyle konut stoku katlanarak artmıştır. Apartmanlaşma sürecinin hızlanması yap-sat modeliyle gerçekleşmiştir. Apartman sayılarındaki artış kentsel rantı elde etmeye çalışmanın bir ürünü olarak görülmüştür. Yap-sat üretim modeli 1970'li yıllara gelindiğinde yavaşlamış konut üretimindeki etkisi azalmıştır (Sey 1998b).

Gecekondu konut üretiminin oluşması temel sebebi ithal makineleşmeyle tarımda modernizasyon olarak görülmektedir. Aynı zamanda makineleşme kent çevrelerinde sanayi bölgelerini ortaya çıkarmıştır. Türk kentlerinin çeperlerinde bulunan kamuya ve hazineye ait geniş arazilerle parçalanmış geniş çiftlikler ve tarlalar bulunmaktadır. Kırsaldan göç eden kişiler bu bölgelerdeki denetim eksikliğinden faydalanarak kent çeperlerine yerleşmiştir. Sonuç olarak altyapısı olmayan, insanların standartların altında yaşanmak zorunda kaldığı gecekondu mahalleleri oluşmuştur. Gecekondu mahallelerinin 1970'lerin sonuna doğru kent mekânında baskınlıkları hissedilmiştir. Zamanla ekonomik hayata katılan kırsal nüfus ilerleyen yıllarda kentsel mekâna entegre olmuş, kamu hizmetlerinden yararlanmışlardır. 1970'lerin sonlarına gelindiğinde düşük yoğunluklu gecekondu mahalleleri büyük yapı şirketlerini harekete geçirmiştir. Kent içi gecekondu alanlarının yerine çok katlı apartman yapıları üretilmesi süreci başlamıştır (Şenyapılı 1996).

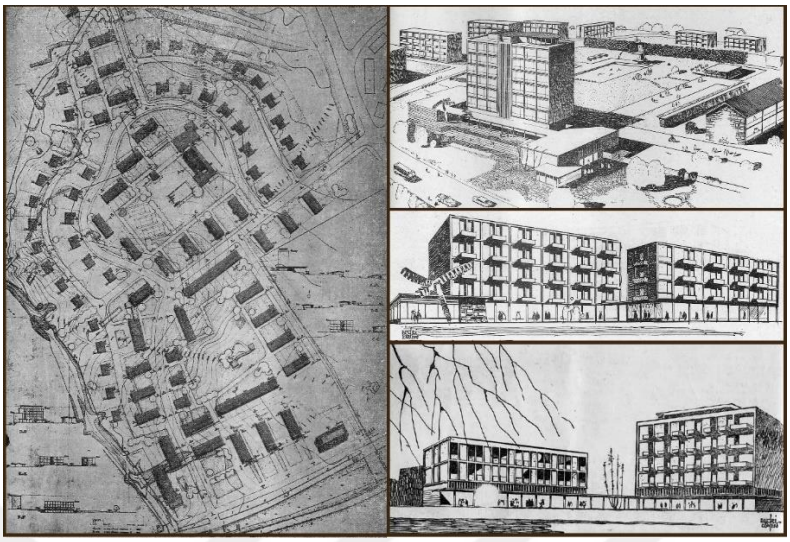
Kooperatif konut üretiminin müstakil ev olmasının nedeni 1950'li yıllara kadar bağımsız konut mülkiyetine konu olan en küçük birimin arsa olmasından kaynaklanmaktadır. Tapu kanununun değişmesi, Kat Mülkiyeti Kanunu'nun

çıkarılması, 1. Türk Kooperatifçilik Kongresi, Kooperatifler Kanunu'nun çıkarılması, arsa spekülasyonları ve bu nedenlerle bağlantılı olarak maliyet içinde arsa payının daha az yer kaplaması gerekliliği sonucuna varılmıştır. Apartman tipolojisi kooperatifler tarafından uygulanmaya başlamıştır. Kooperatifler bu sayede kent içi yoğunluğun artışına ve kent içi boşluklara kadar yapı üretiminde katkıda bulunmuştur. 1960'lı yılların sonunda kooperatifler İstanbul gibi büyük şehirlerde yapımda uzmanlaşmış profesyoneller tarafından örgütlenmeye başlamıştır. Maliyet artışları etkeniyle payların pazarlanması kooperatifleşmenin dönemin yap-satçı yapılanmasıyla aynı niteliğe kavuşmasına neden olmuştur (Özüerken 1996).

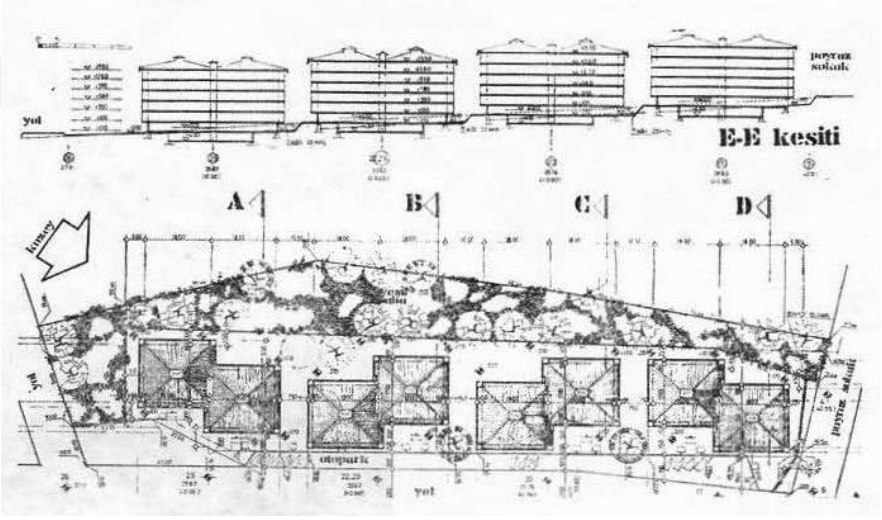
İstanbul'da konut üretiminde sınırlı kalmış kamu destekli uygulamalarından bahsetmek gerekmektedir. Emlak Kredi Bankası Kanununun çıkarılmasıyla, konutu olmayan vatandaşlara uzun vadeli krediler verilerek ev sahibi olması sağlanmıştır. Konutun toplu üretimi model olarak ilk defa denenmiştir (Sey 1998a). Türkiye Emlak ve Kredi Bankası tarafından yapılan 1. Levent Projesi (Şekil 2.16) önemli örneklerdendir. Levent projesi dışında Koşuyolu projesi ve Merkez Bankası çalışanları için tasarlanan Merbank mahallesi 1950'li yılların sosyal konut örnekleri olarak sayılmaktadır (Batur 1998). Emlak Kredi Bankası 1950'li yılların sonunda 4. Levent Mahallesi (Şekil 2.17) projesini uygulamıştır. Bu proje çok katlı konutları da içeren ilk toplu konut uygulaması olarak gösterilmektedir. Bankaya ait en geniş uygulama ise İstanbul'da Ataköy'de yapılmıştır (Sey 1998a).

Şekil 2.16. Levend Mahallesi Vaziyet Planı (Aru ve Gordon 1952)

Şekil 2.17. 4. Levend Mahallesi Vaziyet Planı ve Perspektifleri (Aru 1956'dan değiştirilerek eklenmiştir)

Şekil 2.18. Merter Sitesi Vaziyet Planı ve Kesiti (Toydemir ve Gülkanat 1979)

1970'li yılların sonunda, yap-sat üretim biçiminin pahalı konut arzı, kooperatif yapılarının yeterli sayıda konut üretememesi ve gecekondu mahallelerinin genişlemesi sonucunda toplu konut üretimi konusu gündeme gelmiştir. Üretim çok daireli tek bloklardan büyük ölçekli üretim modeline dönüşmüştür. Kentte tek yapıların eklemlenmesi yerine büyük parçalar halinde eklenen planlanmış alanlar ile büyüme modeline geçilmiştir. Ancak bu döneme kadar yapılan toplu konut üretiminin sınırlı

olması ve 1979 yılında yaşanan ekonomik durgunluk sebebiyle toplu üretim modeli tam anlamıyla uygulanamamıştır (Sey 1998a, Tekeli 1998).

1980'lere ulaşırken İstanbul kenti noktasal müdahaleler ve üst ölçekli planlama çalışmaları sonucu ortaya çıkan yeni planlanmış alanlar nedeniyle geleneksel dokuyla bağlarını kopartmıştır. Geleneksel dokunun değişimi konusunda yukarıda aktarılan konut üretim biçimleri etkin birer rol oynamış zamanla kentsel mekânın değişimine neden olmuştur.

2.1.4. Küreselleşmenin İstanbul'daki Konut Alanlarına Etkisi

20. yüzyılın sonlarından günümüze küreselleşme bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Bu dönemin başlangıcıyla ülkeler arası sınırların önemi azalmıştır. İstanbul'un 1980 yılından itibaren ranta açılmış olması, küreselleşmenin kent üzerindeki en önemli etkisidir. Boğaziçi bölgesinin betonlaşma süreci rant odaklı dönüşüme örnek gösterilmiştir. Kentleşme politikalarının yerel yönetimlerden merkezi yönetime devredilmesi kent toprağından rant elde etmenin yöntemi haline gelmiştir. Aynı şekilde kamu hizmetlerinin sermaye sahiplerine devredilmesi küreselleşme kavramının sonuçlarından biridir. Sermaye önündeki engellerin kaldırılması kent, kültür, çevre ve tarihi etkilemiştir. İstanbul gibi şehirler için "Dünya Kenti" başlığı altında çalışmalar yapılmıştır. Sermaye destekli yapılan çalışmalar kentsel ve çevresel değerleri olumsuz etkilemiştir. Küreselleşme ve kentleşme ilişkisi kentsel alanın kullanım değerinden çok değişim değeri üzerine yoğunlaşmıştır. Kentin pazarlanan bir meta olarak görülmesi söz konusu olmuştur. Kapitalizmin dengesiz büyüme olgusu bütün kentleri etkisi altına almış ve dengesiz kentleşmeyle sonuçlanmıştır (Keleş 2012).

1980 yılından itibaren ülkemizde sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş gözlemlenmiştir. Kapital düzen küresel ilişkileri değiştirmiş, dünya kentleri bütünleşmeye başlamıştır. Bu dönem Anadolu'da konut ve yerleşme ilişkisi yeniden tasarlanmıştır. Anadolu'nun dünyaya açılan kapısı olan İstanbul'un küresel ilişkileri güçlenmiştir. Buna bağlı olarak kentleşme ve konut üretim biçimlerinde de değişiklikler yaşanmıştır (Bilgin 1996).

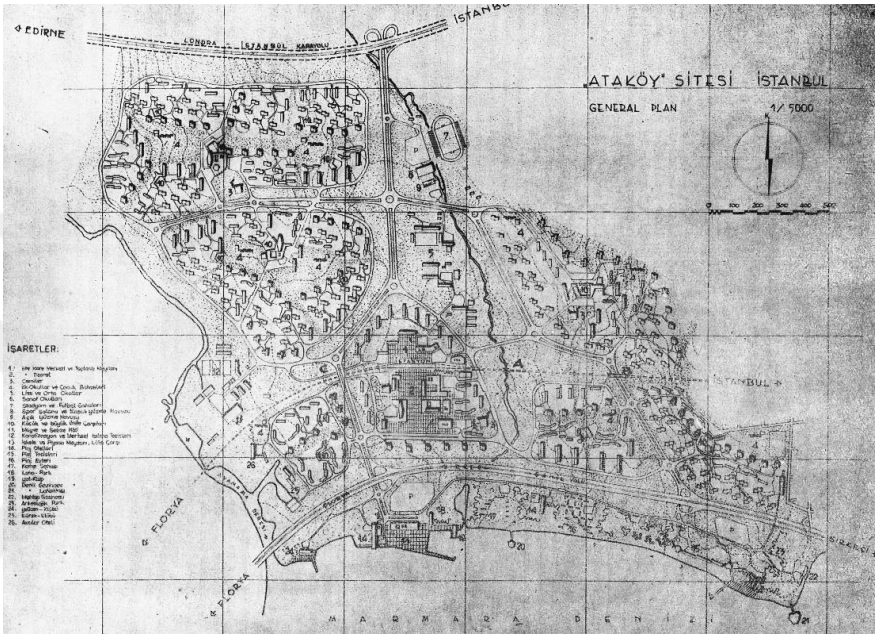
1980 yılından sonra kent alanlarında etkili olan üç değişiklikten bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan ilki toplu konut üretiminin yasalaşması sürecinin gerçekleşmesi ve Toplu Konut İdaresinin kurulması, İkinci değişiklik İmar ve İskan Bakanlığının kapatılması, üçüncü değişiklik ise belediyelerin kaynaklarının arttırılması ve imar planlarının yerel yönetimlerin yetkisi altına alınması olarak ifade edilmektedir (Tekeli 1998).

1980'e kadar etkili olan konut üretimi modelleri bu dönemde etkisini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle yap-satçı ve gecekondu üretimleri kentsel talebi karşılayamaz hale gelmiştir. Toplu üretime kooperatifler ve belediyeler de destek sağlamışlardır. (Bilgin 1996). Toplu konut yasasıyla konut kooperatiflerinde büyük bir artış ve hareketlilik gözlenmiştir (Özüerken 1996). Yap-satçı eğilimin giderek azalması ve kamusal destekle kredi imkanlarının artması sonucu yap-satçı küçük firmalar giderek ortadan kaybolmuştur. 1980 yılı sonrasında bütün bu gelişmeler dışında büyük sermaye gruplarının da inşaat sektörüne dahil oldukları görülmektedir (Bilgin 1998). 1991 yılında yapılan toplu konut sempozyumunda 10 yıllık uygulamalar değerlendirilmiş ve yapı kooperatifleri anlayışının değiştirilmesi gerektiğine dair öneriler sunulmuştur. Toplu konutun ilk on yıllık deneyiminde Toplu Konut Kanunu'nun yeniden ele alınması gerektiği ve özel sektörün teşvik edilmesi gerektiğine dair fikir birliğine varıldığı görülmektedir (Dülgeroglu 1992).

Toplu konut yasasıyla birlikte İstanbul'da büyük ölçekli yapı gruplarının yapılmaya başlamıştır. Beylikdüzü Uydukent Projesi ve Büyükşehir Yapı Kooperatifi, buna örnek olarak gösterilmektedir. Düşük gelirli grupların faydalanması için çıkartılan yasalar, 150 m^2 üstü konutların kredilendirilmesi, yapı maliyetlerindeki artışlar gibi sebeplerle düşük ve orta gelirli kesimler bu üretimden faydalanamamışlardır. Özel sektör tarafından üretilen toplu konutlar ise başlangıçta orta gelirli grupları hedeflerken, zamanla üst-orta ve üst gelir gruplarına yönelik üretim yapılmıştır (Sey 1998a).

Ataköy, İtalyan mimar Piccinato tarafından 10 mahalle olarak planlandığı bilinmektedir. 1987 yılında 11 mahalle olarak revize edilen Ataköy'ün (Şekil 2.19) tamamlanması 40

yıllık bir süreci kapsamaktadır (Aktulga 2016). İstanbul'da kapalı konut siteleri üretilmeden önce tasarlanmaya başlanan Ataköy, kamusal yeşil alanları devlete bırakan bir toplu konut üretim modeli olarak ayrı bir yere sahiptir (Yöney 2018). 1980 yılı sonrası yapılan uygulamalarda 6, 7, 8, 9, 10, 11. mahalleler inşa edilmiştir. En son inşa edilen 6. mahalle günümüzde Ataköy Konakları (Şekil 2.20) olarak bilinmektedir ve kapalı site ve bir alışveriş merkezini kapsamaktadır (Aktulga 2016).

Şekil 2.19. Ataköy Sitesi Vaziyet Planı (Menteşe 1958)

Şekil 2.20. Ataköy Konakları (Anonim 2022e)

Küreselleşmeye başlayan dünya, farklı kültür ve toplumlarda benzer tüketim anlayışlarının gelişmesini tetiklemiştir. Benzerleşen tüketim anlayışları, benzer kent modellerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Akın 2012). Liberal politikalar ile gelişen yeni konut üretim modeli, 2000'li yıllara gelindiğinde hızla yayılmaya devam etmiştir. İstanbul, metropol alanının çeperlerinde yeni konut alanları oluşturarak konut talebini sağlamıştır. Firmaların ürettiği üst-orta veya üst sınıf yapılara talepler artmıştır. Kapalı konut siteleri, günümüze kadar uzanan yeni konut üretimi biçimi olarak yerini almıştır. Kullanıcılarına ayrıcalıklı yaşam sunmayı hedefleyen konutların üretimiyle yeni konut alanları içine dönük kapalı dünyalar oluşturmuştur. Lüks siteler veya merkezde üretilen rezidans tipi konutlar (Şekil 2.21) özellikleri ile birer pazarlama aracı haline gelmiştir. Bunun yanında, kentin merkezinde yap-satçı model ile üretilen orta sınıfa ait konutlarda, teknolojinin ilerlemesi ve konfor şartları açısından kısa sürede eskimesi nedeniyle değer kaybı yaşanmıştır. Bu bölgelerde konutları yenileyen sermaye sahipleri, konut sahibinden para alarak veya daha düşük m²'lerle üretim yaparak binaları yenileme yöntemine başvurmuştur. Yeni orta sınıflar kent çeperlerinde bulunan kapalı sitelere yerleşirken kent merkezinde eski apartman bloklarının oluştuğu mahalleler dönüştürülmeye devam etmektedir (Görgülü ve Koca 2007, Purkis ve Kurtuluş 2013).

Şekil 2.21. Sea Pearl Ataköy (Anonim 2022ah)

Kapalı konut sitelerine ait göz önünde bulundurulması gereken bir başka konu ise kentsel bağlam ile ilişkisidir. İstanbul'da üretilen konutlara ait proje alanlarının boyutu ve birim konut sayıları önemli ölçüde artmıştır. Bu durum 2000'den sonra konut üretiminde ölçek sıçramasına işaret etmektedir. Duvarlarla çevrili, güvenlikli kapalı yerleşkelerin ürettiği kentsel dokular kentte kamusal alan tanımlarını zayıflatmıştır. Büyük ölçekli konut projelerinin kamusal alan üretme niyetleri olmadan tasarlandıkları görülmektedir (Erdoğan ve Bingöl 2018).

2.2. 15-19. Yüzyıl Arası İstanbul Kent Alanını Tanımlayan Kartografik Çalışmalar

Bu bölümde İstanbul'un harita ve plan çizimleri hakkında kronolojik sırayla bilgi verilmiştir. İstanbul'a ait çizim ve görselleştirme çalışmalarının dönüm noktalarını içeren, İstanbul mimarisi ve kent dokusunun dönüşümünün incelenmesine olanak tanıyan kartografik materyaller aktarılmıştır. Çalışma alanının bütününe tarihsel bakış sağlayan haritalar, İstanbul kentinin yapılaşması ve sınırlarının tayini açısından değerlendirilmiştir. Haritalar, çizildiği dönemdeki kentin bütünlüğünün algılanmasına yardımcı olmakta ve tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde, kent haritaları 19. yüzyıl Pera bölgesinin tarihi gelişimine ışık tutmaktadır.

Bölümde aktarılan haritalar bugüne kadar çizilmiş bütün kartografik çalışmaları içermemektedir. İstanbul'un kent tarihi açısından öneme sahip, kent içi yapılaşma hakkında genel bilgi veren, çizim teknikleri, ifade biçimleri ve kent sınırlarının farklılaşmasının algılanabileceği çizimler sınıflandırılarak aktarılmıştır. Çizimler erken dönemde minyatür çalışmalarını içerirken ilerleyen dönemlerde kent silüeti, kroki planları ve ölçekli haritaları içermektedir (Çizelge 2.1). Çalışma alanına odaklanmadan önce İstanbul haritalarının gelişimi incelenmiştir. Bu kapsamda İstanbul'un bilinen ilk kent ölçekli haritasından başlayan ve tez kapsamında incelenen 19. yüzyılın ilk yarısını içeren dönemde kentin bütününü gösteren, belirli bir tema altında çizilmemiş ve türünün ilk örneği olan haritalar kronolojik olarak sınıflandırılmış ve tanıtılmıştır.

Çizelge 2.1. 15. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl Arası İstanbul'u Konu Alan Kent Haritaları

NO	YIL	HARİTACI	HARİTANIN VEYA BULUNDUĞU ESERİN İSMİ
1	1420	Cristofo Boundelmonte	Urbis Constantinapolitanæ
2	1493	Hartman Schedel	Liber Chronicarum Dünya Tarihi
3	1513	Piri Reis	Kitab-ı Bahriye
4	1522	Giovanni Andrea Di Vavassore	Byzantivm sive Costantineopolis
5	1544	Sebastian Munster	Cosmographia
6	1553	Pieter Coeck Van Aelts	Byzantium, nunc Constantinopolis
7	1564	Matrakçı Nasuh	Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn
8	1577	George Braun & Franz Hogenberg	Byzantium Constantinapolis
9	1601	Seyid Lokman	Hünernâme
10	1654	Jaspar Isaac	La Ville de Constantinapole
11	1657	Kâtip Çelebi	Cihannümâ Şekl-i Haliç ve Konstantiniyye
12	1680	Guillaume Joseph Grelot	La Ville et le Port de Constantinapole
13	1688	Olfert Dapper	Het Kanael van Constantinopolen
14	1688	Vincenzo Maira Coronelli	Atlante Venato Bosforo Tracio
15	1735	Johann Jacob Andelfinger & Georg Matthaus Seutter	Plan de Constantinapole de son Port Canal et Environs
16	1746	Jean-Antoine Guer	Moreurs Et Usages Des Turcs
17	1764	Johann Baptist von Reben	Bosphorvs Thracicvs
18	1784	Barbie du Bocage	Plan Du Bosphore de Thrace
19	1786	François Kauffer	Plan de la Ville de Constantinapole
20	1801	Guillaume Antonie Olivier	Voyage dans l'Empire ottoman l'Egypte et la Perse
21	1819	Barbie du Bocage Antoine-Ignace Melling	Voyage Pittoresque de Constantinapole
22	1836	Joseph de Hammer / Hellert	Plan de Constantinople et de Ses Faubourg
23	1837	Helmuth von Moltke	
24	1846	Mühendishane-i Berrî-i Hümayun	

İlk İstanbul haritası örneği, 1420 tarihli Cristoforo Boundelmonti'ye ait olduğu bilinen plandır. Bu haritanın Boundelmonti tarafından gözlemleme yöntemiyle oluşturulduğu bilinmektedir. Bizans dönemi İstanbul'unu anlatan bir başka harita ise farklı dönemlerde baskıları yapılmış Hertman Schedel'e ait 1493 yılında çizilen haritadır. Hertman Schedel'e ait haritanın en iyi bilinen baskısı, Anselmo Banduri'nin 1711'de yayınlanan kitabında yer almaktadır (Kubilay 2015).

1513 yılına ait İstanbul haritası, bir denizci ve kartograf olan Piri Reis tarafından çizilmiştir. Kitab-ı Bahriye eserinde yer alan minyatürlü harita sur içi, Galata, Üsküdar ve Boğaziçi'nin yerleşim yoğunluğu ile dönemin büyük cami ve yapılarını içermektedir. Piri Reis'in haritası yer isimlerini de içeren bir kara atlası niteliğinde olup haritada ölçek ve yön bilgisi bulunmamaktadır. (Dağdelen 2015)

1520 tarihli Andrea di Vavassore'ye ait olduğu düşünülen haritada İstanbul, Üsküdar yakasından gözlemlenmektedir ve kuzey yönü doğuya gelecek şekilde konumlandırılmıştır. Panorama özellikleri taşıyan bu harita, çizim tekniği ve özellikleri itibariyle benzerleri tarafından ilerleyen dönemlerde tekrar etmiştir. 16. yüzyılın en önemli haritacılarından biri olan Sebastian Münster'in çizdiği harita Vavassore'nin tasarımını yinelemiştir ancak daha gösterişlidir. Münster'e ait harita 1544 yılında yayınlanan Cosmographia isimli atlasta yer almaktadır (Kubilay 2015).

1564 yılından önce Matrakçı Nasuh tarafından yapılan İstanbul minyatürü kentin karakteristik özelliklerini barındırmaktadır. Bu harita İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar'ı içermektedir. Minyatür, "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn" ismini taşıyan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferini konu alan eserde bulunmaktadır (Dağdelen 2015).

1572 ile 1618 yıllarında basılan "Civates Orbis Terrarum" isimli eserde İstanbul'u da içeren 500'den fazla kentin görüntüleri ve planları yer almaktadır. Kentler atlası olarak kabul edilen ve bu kapsamda ilk olma özelliği taşıyan altı ciltlik eser, haritalar ve kentler tarihinde oldukça önemlidir. Byzantium Constantinapolis adıyla çizilen harita George Braun ve hakkâk Franz Hogenberg'e aittir. Bu eserde yer alan İstanbul

haritasında sultanların portreleri de yer almaktadır. 1572 baskısı Osman Bey'den II. Selim'e kadar olan padişahların portrelerini içerirken 1576 yılında portrelere III. Murat da eklenmiştir (Kubilay 2015).

1601'den sonra çizildiği düşünülen İstanbul haritası Seyyid Lokman'a ait Hünernâme isimli eserde bulunmaktadır. Bu haritada Topkapı Sarayı, külliyeler, Eski Saray ile mahallelerin yapı yoğunluğu okunmaktadır. Bunun dışında Haliç kıyılarında yerleşim oldukça az ve adalarda henüz bir yerleşim kurulmadığı görülmektedir (Dağdelen 2015). 1654 tarihli bir başka harita ise Jaspar Isaac tarafından çizilmiştir. Harita Galata sırtlarından resmedilmiş ve dönemin seçkin yapılarını isimleriyle içermektedir (Anonim 2012).

Şekl-i Haliç ve Konstantiniyye isimli İstanbul haritası 1657 yılından önce çizilmiştir ve Katib Çelebi'ye ait "Cihannümâ" adlı eserde yer almaktadır. Haritada saray ve yalılar ile kale kapılarının, semtlerin ve iskelelerin isimleri yer almaktadır. Bu özellikleriyle 17. yüzyıl İstanbul'u için bir kaynak oluşturmaktadır (Dağdelen 2015).

Guillaume Joseph Grelot'a ait olan harita, Vavassore'nin haritasına benzer nitelikler barındırır. Grelot'un haritası, La Ville et le Port de Constantinapole isimli olup 1680 yılına tarihlenmiştir. Haritanın üstüne kentte bulunan önemli mekanların plan ve görüntülerinin çizildiğine dair bir not düşülmüştür. Bu tarihlerde ayrıca İstanbul Boğazı'nın haritaları da çizilmeye başlanmıştır. 1688 yılına ait boğaz haritası Hollandalı Olfert Dapper tarafından çizilmiştir. Boğazdaki akıntının yönü harita üzerinde işaretlenmiş olup haritanın altında mikyas aletleri yer almaktadır. "Bosforo Tracio" isimli 1688 tarihli Atlante Venetro atlasında bulunan İstanbul haritası, Vincenzo Maria Coronelli tarafından çizilmiştir (Kubilay 2015).

18. yüzyılda üretilen İstanbul haritalarının altına panoramik görseller de eklenmeye başlamıştır. Pera sırtlarından görünümüyle tarihi yarımada ve Haliç panoramalarının kullanıldığı haritalar Suriçi, İstanbul Boğazı ve çevresini kapsamaktadır. 1735 tarihli hakkâk Johann Jacop Andelfinger'ın hazırladığı ve Georg Matthaus Seutter'in yayınladığı harita, bu özellikleri içeren tipik bir örnektir (Kubilay 2015). 1746 yılında

Avukat Jean-Antonie Guer'in "Moeurs Et Usages Des Turcs" adlı, Türkçesi "Türklerin Örf ve Adetleri" olan kitabında yer alan İstanbul gravürü yarı kuşbakışı olarak çizilmiştir (Anonim 2022h).

1764 yılında bilimsel nitelikte sayılabilecek bir harita Johann Baptist von Reben tarafından, yürüyüş süresine göre adım hesabı ile çizilmiş ve Homann'ın atölyesinde bastırılmıştır. Alman asıllı Baron von Gudenus haritanın üzerinde işaretlenmiş olan dini ve sivil yapıları tespit ederek liste haline getirmiştir (Kubilay 2015).

1784 tarihli Barbie du Bocage'ye ait İstanbul ve Boğaz haritasında antik dönem isimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bocage kuzey yönü doğuya gelecek şekilde haritayı yatay olarak tasarlamıştır(Kubilay 2015)

Bilimsel nitelikli ilk harita, 1786 yılında Kauffer tarafından 1/25.000 ölçeğinde çizilmiştir. Fransız sefaretinde mühendis olan Kauffer, Fransız devrimi sonrası ülkesine çağırılmış fakat ülkesine dönmeyerek Osmanlı hizmetinde çalışmaya başlamıştır. Kauffer, birlikte çalıştığı J. B. Le Chevalier'in "Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin" isimli eserinde haritasını yayınlamıştır. Harita ilk kez Paris'te 1800 yılında basılmıştır (Kubilay 2015)(Tekeli 1996). 1801 yılına ait Guillaume Antonie Oliver'in haritası İstanbul Boğazı'nın jeolojik yapısını içeren harita olması açısından önemlidir (Kubilay 2015).

Barbie du Bocage tarafından çizilen bir başka İstanbul haritası 1819 yılına tarihlenir. Bu harita Kauffer'in haritası altlık alınarak yapılmış ve ekler ile detaylandırılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bir coğrafyacı ve haritacı olan Bocage'nin bu çalışmayı kente gitmeden yapmış olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu harita Antonie Ignace Melling'e ait "Voyage Pittoresque de Constantinapole et du Rives du Bosphore" (İstanbul ve Boğaz Kıyılarının Pitoresk Yolculuğu) isimli albümde yer almaktadır. 1819 tarihinde yine altlığı Kauffer'in hazırladığı bir başka harita yine Barbie du Bocage tarafından detaylandırılarak Melling'in albümünde yayınlanmıştır. Boğaz haritası Riva-Kilyos, Avrupa yakasında Bakırköy, Anadolu yakasında Pendik ve Adalar'ı kapsamaktadır ve 1/100.000 ölçeğinde çizilmiştir (Kubilay 2015). Kauffer'in planlarına

dayandırılan başka bir harita ise Hellert haritası olarak bilinen İstanbul haritasıdır. Haritanın 1843 yılına tarihlendiği görülmektedir ve açıklamasına bakıldığında 1831 yılına kadar mahallelerde meydana gelen değişikliklerin Hellert tarafından düzenlendiği dikkati çekmektedir (Hellert 1843).

1836 ve 1837 yıllarında Osmanlı subayı Helmunth von Moltke, İstanbul'un 1/25.000 ölçekli haritasını çizmiştir. Harita üzerindeki tanımlamalar Osmanlıca olarak yer almaktadır. Haritada Anadolu ve Rumeli fenerlerinin bulunduğu yerler, bentler ve su tesisleri işaretlenmiştir (Dağdelen 2015).

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı kurumları tarafından oluşturulan kent haritaları sayıca artmıştır. Bunlardan biri olan, 1846 yılında çizilen el yapımı Mühendishane- i Berrî-i Hümayun'da resmedildiği düşünülen Boğaziçi haritası, dönemin topografyası ile ilgili bilgi vermektedir. II. Abdülhamit 1876-1909 dönemi içerisinde Osmanlı kurumları tarafından çizilen ve çizdirilen haritalardan örnekler şöyledir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Miralayı Seyyid Mehmed Muhyiddin tarafından çizilen harita 1/210.000 ölçekli olup İstanbul ve Boğaziçinin yerleşim yoğunluğu hakkında bilgi vermektedir. II. Abdülhamid'e takdim edilen, F. R. Von Hübner tarafından çizilen başka bir harita ise mahalle isimlerini göstermesi açısından önemlidir. Bu harita askeri, resmi yapıları, sokak ve cadde yapısıyla, bostan, sur gibi yapıları farklı renkler ile göstermektedir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiyede Resimhanede görevli Süleyman Asaf Efendi tarafından 1/36.500 ölçeğinde çizilen diğer bir harita ise görselliği ile dönemin harita yapımı konusunda bilgi vermektedir (Dağdelen 2015).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İstanbul haritaları sayıca artmıştır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde Şehremaneti Hey'et-i Fenniyesi tarafından hazırlanan ve hazırlatılan haritalar kent hizmetleri, imar planları ve altyapı çalışmalarında kullanılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde sigorta haritaları, imar planları, gezi rehberleri gibi amaçlarla hazırlanan haritalar oldukça artmıştır. Kentin bütününe veya belirli bir bölgesine yönelik farklı ölçekli haritalar bulunmaktadır. İstanbul'un tarihi açısından önemli görülen haritalar Cahit Kayra (1990) tarafından derlenip kitaplaştırılmıştır.

Kitapta İstanbul haritaları, konusuna ve özelliklerine göre ayırt edilmeden kronolojik bir katalog haline getirilmiştir.

2.3. Kent İmgelerini Oluşturan Ögeler

Literatür araştırmasının bu bölümünde kent morfolojisini oluşturan çok katmanlı yapı açıklanmıştır. Katmanlı yapının ortaya çıkışını sağlayan etkenlerden ve bu etkenlerin kent mekanını oluşturan parçalar olduğundan söz edilmiştir. Kevin Lynch (1960)'in "The Image of the City" (Kent İmgesi) adlı kitabında kurgulamış olduğu kent imgelerinin teorisi ile ilgili kuramsal bilgiler verilmiştir. Nitelikli tarihi kentler özelinde yapılacak çalışmalarda kullanılması için oluşturulan yöntemin kuramsal altyapısı aktarılmıştır.

Kent morfolojisinin oluşumunda fiziki, sosyal ve kültürel faktörler birbirleri ile ilişki içindedir. Lynch'in kuramı mekânı algılamamıza yardımcı olan fiziki kentsel imgelerin değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Kevin Lynch (1960) tarafından hazırlanan kent imgesi çalışmasında, kentin dokusunu oluşturan fiziksel unsurlar göze alınarak kent imgeleri kategorize edilmiştir (Lynch 1960). Mekanın kullanıcı ile bağ kurmasını sağlayan imgeler birer kentsel öge olarak değerlendirilmektedir (Giritlioğlu 1991).

Karl Kropf'un (2017) tanımladığı kent morfolojisinin değerlendirilmesinde kullanılan temel konsept üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar; (1) doğal çevre, (2) arazi kullanımı dahil olacak şekilde insan eylemleri ve (3) yapılı çevreyi oluşturan fiziksel ürünlerdir. Bu tanımlama kent morfolojisinin boşluk içinde bulunduğu coğrafi koordinatların üstünde yaşayan toplum ve zaman ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgular. Kentlere ait basit veya karmaşık görünümlü dokular, kasıtlı olmayan insan hareketleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Davranışların sonucu olarak doğal çevre, insan ve insanın oluşturduğu yapılı çevre iç içe geçmekte ve kent dokusunu oluşturmaktadır (Kropf 2017).

Bir kentin morfolojisini okuyabilmek için önce kentin bulunduğu "yer" kavramının tanımlanması gerekmektedir. Yeri tanımlayan ögeler üç boyutlu uzay içinde bulunan

fiziksel düzlemlerde bulunabilir. Fiziksel ögelerin yanında yer kavramının, tarihi, ekonomik, sosyal, kültürel durumlar gibi soyut kavramları da içeren farklı boyutların bütününden oluştuğunu anlamak gerekmektedir. Bu tanımlamayla yer kavramının ve doğal olarak bir kent parçasının dokusunun eşsizliği anlaşılmaktadır (Vecco 2020).

Schulz (1980) günlük yaşantımızı oluşturan soyut ve somut fenomenlerden yola çıkarak yer kavramını tanımlamaktadır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, binalar veya güneş, ay, gökyüzü gibi somut fenomenler ile algı ve duygular gibi soyut fenomenler belirli bir yerden bağımsız olarak düşünülemez. Bu çerçevede, Schulz yer kavramını belirli bir karaktere sahip bir boşluk olarak tanımlamaktadır. Yer tanımına bağlı olarak doğal ve yapay çevreler ise yine bu karaktere etki eden ve ona anlamını veren yerin alt ögeleridir (Norberg-Schulz 1980).

Yeri oluşturan başlıca elemanlar, doğal ile yapılı çevre arasındaki bağı kurgulamaya yardımcı olacak şekilde düşünülmelidir. Genel olarak "yer" yatay ve düşey elemanlar ile sınırlanmaktadır. Merkezileşme ile yön ve ritim kavramları, yeri ve mekânı tanımlamada önemli olgulardır. Mekânın oluşumunda sınırları tanımlayan duvar, tavan ve taban düzlemleri ile doğal çevrenin sınırlarını oluşturan yer düzlemi, ufuk ve gökyüzü ögeleri temelde benzer özellikler taşır. Bu durum doğal ve insan yapımı çevre arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır (Norberg-Schulz 1980).

Kentler, üç boyutlu plastik yapılardır. Kentler sanat ögeleri veya mimari eserler gibi algılanabilir. Aynı zamanda, çevresiyle sürekli ilişki içerisinde bulunan oluşumlar olarak görülmektedir. Kentler birden fazla tasarımcının ürünü olarak şekillenmektedir. Bu sebeple, biçimsel özellikleri ve gelişimi üzerinde bütünüyle bir kontrol sağlanamamaktadır. Kentin, oluşumunun içerdiği karmaşık doğası sebebiyle kavranmasının güç olduğu bilinmektedir. Kent-kullanıcı ilişkisini anlamlandırmak ve kentin algılanabilirliğini sorgulamak için okunaklılık ve imgelenebilirlik kavramları ortaya çıkmaktadır (Lynch 1960).

Kolay algılanabilir bir kentin, kendi dokusu içerisinde gruplandırılabilir ve bölgelerinin, sınırlarının ve yollarının ayırt edilebilir olmasına bağlı olduğu söylenmektedir. Kentte

kullanıcı deneyimini arttıran, kullanıcıya güven veren, kolay ve hızlı erişilebilir bir mekâna dönüşmesini Lynch (1960) okunaklılık olarak tanımlamaktadır. Kentin görsel olarak öne çıkmasını sağlayan bu özellikler kentin anlamını vurgulamaktadır (Lynch 1960).

Bir kentin okunaklı olması için imgelenebilir olması gerekmektedir. İmgelenebilir bir kent iyi mekânsal düzenlemeleri olan, dikkat çekici ve özel bir karaktere sahip olur. Mekânsal imgenin tanımlanabilmesi, algılanabilmesi ve kullanışlı olması amacıyla biçim, renk ve düzenlemelerden yararlanılmaktadır. İmgelenebilir kentler farklı ögelerin birbirleri ile bağlantısının algılanabildiği, sürekliliği kesilmeyen ve zaman içinde kavranabilen bir yapıda olmaktadır. Kentlerde oluşum yapısı itibariyle bütün çevre karmaşık bir düzen içerisindedir. Kentin imgeleri ise içinde bulunulan bu karmaşık düzene ait yer ve yaşantının özelliklerini vurgulamaktadır (Lynch 1960).

Lynch(1960)in beş başlığa ayırdığı kentsel imgeler; yollar, sınırlar, bölgeler, odak veya düğüm noktaları ve işaret ögeleridir. Kente ait bu imgeler, bireysel gözlemlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmış ve kullanıcılarının bütününü kapsayan bir toplumsal imgeyi yaratmıştır. Mekâna ait tarihi ve sosyal anlam, kullanım amacı, hatta ismi bile kentin veya kent parçasının toplumsal hafızada bulunan imgesini etkilemektedir.

Giritlioğlu (1991) kent imgelerini açıklarken yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret ögelerinin yanına şehirsel doku ögeleri ve anıtsal ögeleri de ekleyerek imge çeşitlerinin sayısını yediye yükseltmiştir. Aynı zamanda Lynch'in odaklandığı yol ögesini derinlemesine incelemiştir. Yolları sınırlandıran ögelerin özelliklerine göre yol algısının değişimi üzerinde durmuştur.

Kent imgeleri, kullanıcıların bilişsel haritalaması, bölgenin haritaları ve alan araştırmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Kent imgelemesinde ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri yolların imgelerde bağlayıcı olan rolüdür. Diğer imge elemanları yollar etrafında şekillenmiştir. Bu durum zaman ve kentsel hareketlerin kent imgesinde etkin rol oynadığını ortaya koymaktadır (Kropf 2017).

Tanımlanan kentsel imgelerin birbirleri ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Ayrıştırmak ve tekil olarak incelemek anlam bütünlüğünü bozmaktadır. Bu imgeler birbirleri içinde bulunabilir ve incelenen ölçeğe göre değişkenlik gösterir. Ögeler arasında kurgulanan ilişkilerde her ögenin vurgulanmasının olumlu etkisi görülmektedir. Ancak, Lynch (1960), tanımlanabilir bir kent formu üretilmesi için bütün imgelerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Günümüzde yapılı çevrede düzen duygusu yaratmak, bağlama saygılı tasarım yapmak, yer duygusu geliştirmek imgelenebilir kentlerin tasarım hedefi haline gelmiştir. 21. yüzyılla başlayan küreselleşme, soylulaştırma, demografik değişim, ekonomik kutuplaşma ve özelleştirme nedeniyle Lynch'in (1960) çalışması güncelliğini korumaktadır (Mondschein ve Moga 2019).

Lynch (1960) tarafından kullanılan bilişsel haritalama, 21. yüzyıl kentinde de kullanıcı merkezli ve nitel araştırma olarak ön plandadır. Lynch kent görüntüsünü şehir plancıları, tasarımcılar ve kullanıcıların birlikte üretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ortaklaşa tasarlama eylemiyle birlikte düşünüldüğünde kent imgeleri Lynch'in çevresel araştırmalara yaptığı en önemli katkıdır. Aynı zamanda, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin imge çalışmalarını geliştirmede zayıf kaldığı görülmektedir (Mondschein ve Moga 2019).

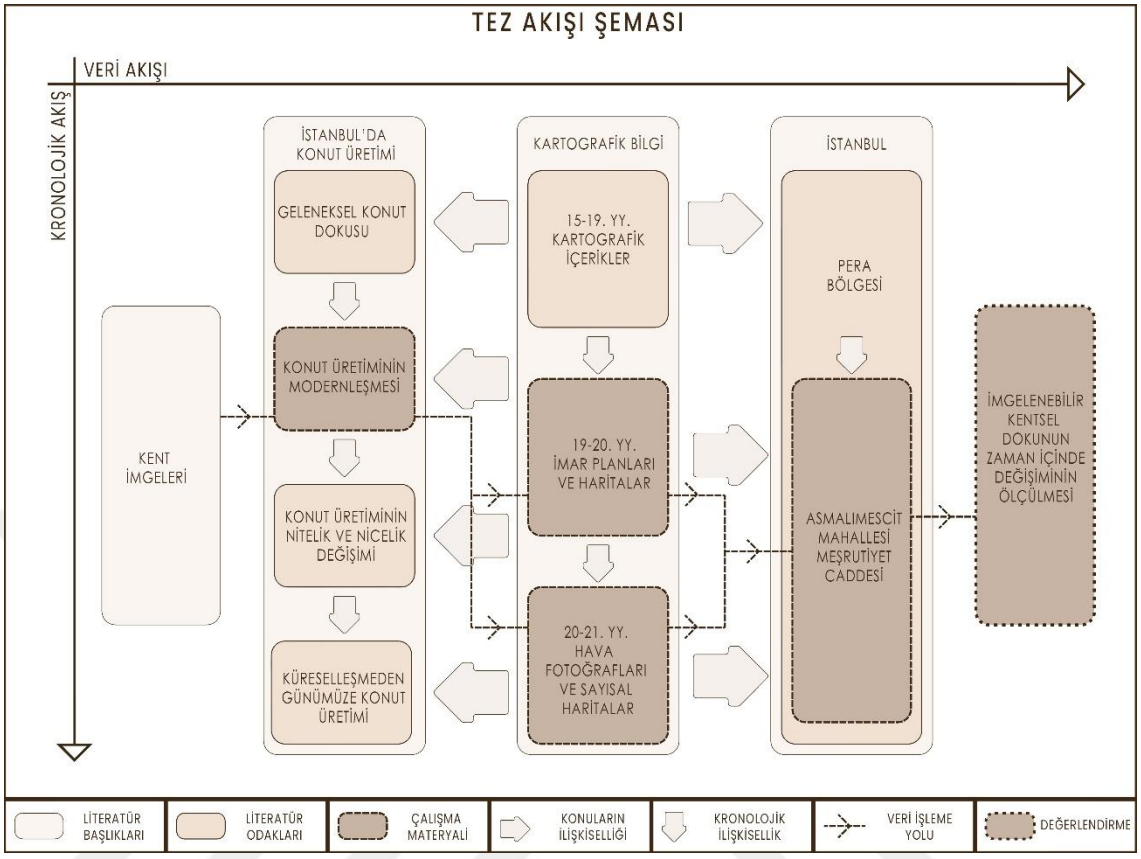
Kevin Lynch (1960) alan çalışması sonucunda, çizilen bilişsel haritaların esnek yapılarını vurgulamıştır. Çizilen haritaların farklı şekiller ve boyutlar içerdiğinden bahsetmiş ancak, bilişsel haritalar farklı biçimlerle ifade edilmiş olsalar da kentsel ögelerin belirli bir düzende olduğunu tespit etmiştir. Haritalama teknikleri farklı olsa bile kullanıcının zihninde oluşan kentsel imgelerin tutarlı olduğu kanısına varmıştır. Çalışmalardan yaptığı diğer çıkarım, kentsel alanlar ne kadar düzenliyse o kadar net ve tanımlanabilir kent formunu ortaya çıkartmış olduğudur.

2.4. Bölüm Sonucu

Tez kapsamında ele alınan Pera bölgesi, İstanbul'un son 200 yıllık geçmişinde önemli bir rol oynamaktadır. Sefarethaneler ve önemli bir kısmını gayrimüslim toplumların oluşturduğu konut alanlarından oluşan kentsel doku, geleneksel İstanbul kent dokusundan farklılaşmıştır. Yapı özellikleri ve kentsel çevre anlamında dönemin çağdaş yapıtlarının deneyimlendiği bu bölgenin, 19. yüzyıl başından itibaren geçirdiği değişimin somut veriler ile gözlemlenebilir oluşu bu tezin önemini arttırmaktadır.

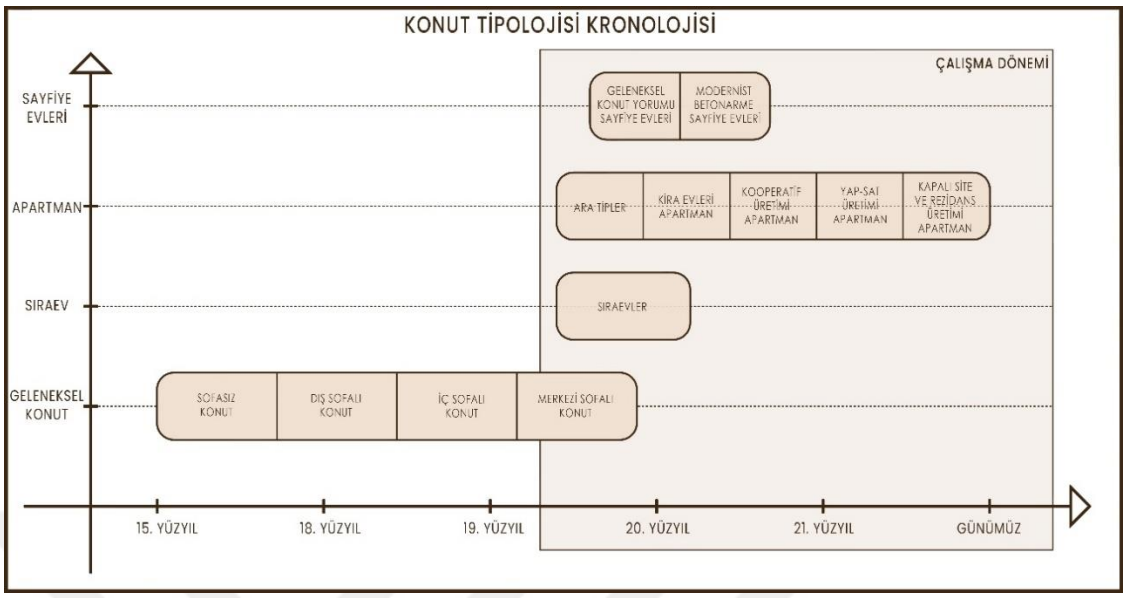
Tezde çalışmasının literatür alt yapısı şu şekilde özetlenebilir, konut alanları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda apartman dokusunun oluşumu nitelikleri ve niceliklerinin değişimine değinilmiştir. Kentsel konut alanın değişimi günümüze kadar irdelenmiştir. Kartografik çalışmalar kentin bütününü ve geçirdiği değişimi algılayabilmek açısından önemli görülmüş, İstanbul'un gelişimini aktaran harita, gravür, silüet, minyatür çalışmaları derlenmiştir. Çalışmada kurgulanan analitik yöntemin kuramsal temeli olan Lynch'in (1960) kent imgeleri çalışmasından ve imgeleri oluşturan temel kavramlardan bahsedilmiştir (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2. Tez akışı şeması

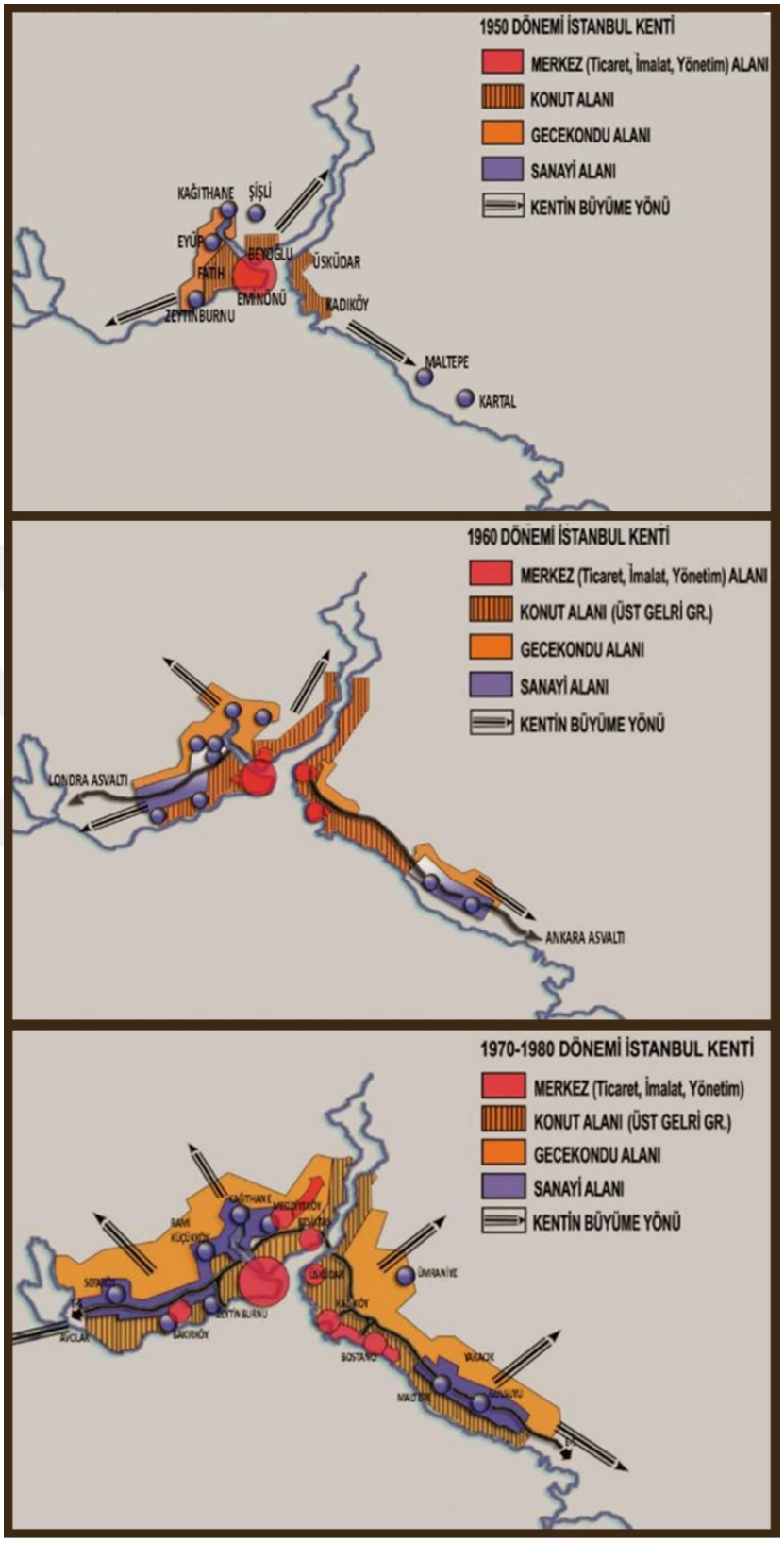

Kentsel dokuyu oluşturan temel ve en baskın ögenin konut alanları olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda kentsel mekânı oluşturan konut ağı İstanbul özelinde incelenmiş ve sorgulanmıştır. Geleneksel konut tipolojisi ve onun oluşturduğu kentsel doku, Tanzimat dönemi ile yerini yeni arayışlara bırakmıştır. Kent, geleneksel yapıyı belirli bir ölçüde koruyarak, kısmen bozulmalara uğrayarak ve genişleyerek günümüze ulaşmıştır. Tanzimat sonrası dönemde ortaya çıkan yeni tipolojilerin kentsel morfolojiyi ne yönde etkilediğinin tespiti ve bu kapsamda dönemin önemli konut tipolojileri hakkında bilgi verilmiştir. Geleneksel konutun modern yorumları, sayfiye evleri, sıraevler ve apartman yapıları ile ilgili verilen bilgiler ışığında (Çizelge 2.3) günümüzde konut dokusunun temelini oluşturan apartman yapılarının ortaya çıkışı ve ilk örneklerden günümüze kadar ulaşanlarının kent içerisindeki önemleri vurgulanmıştır.

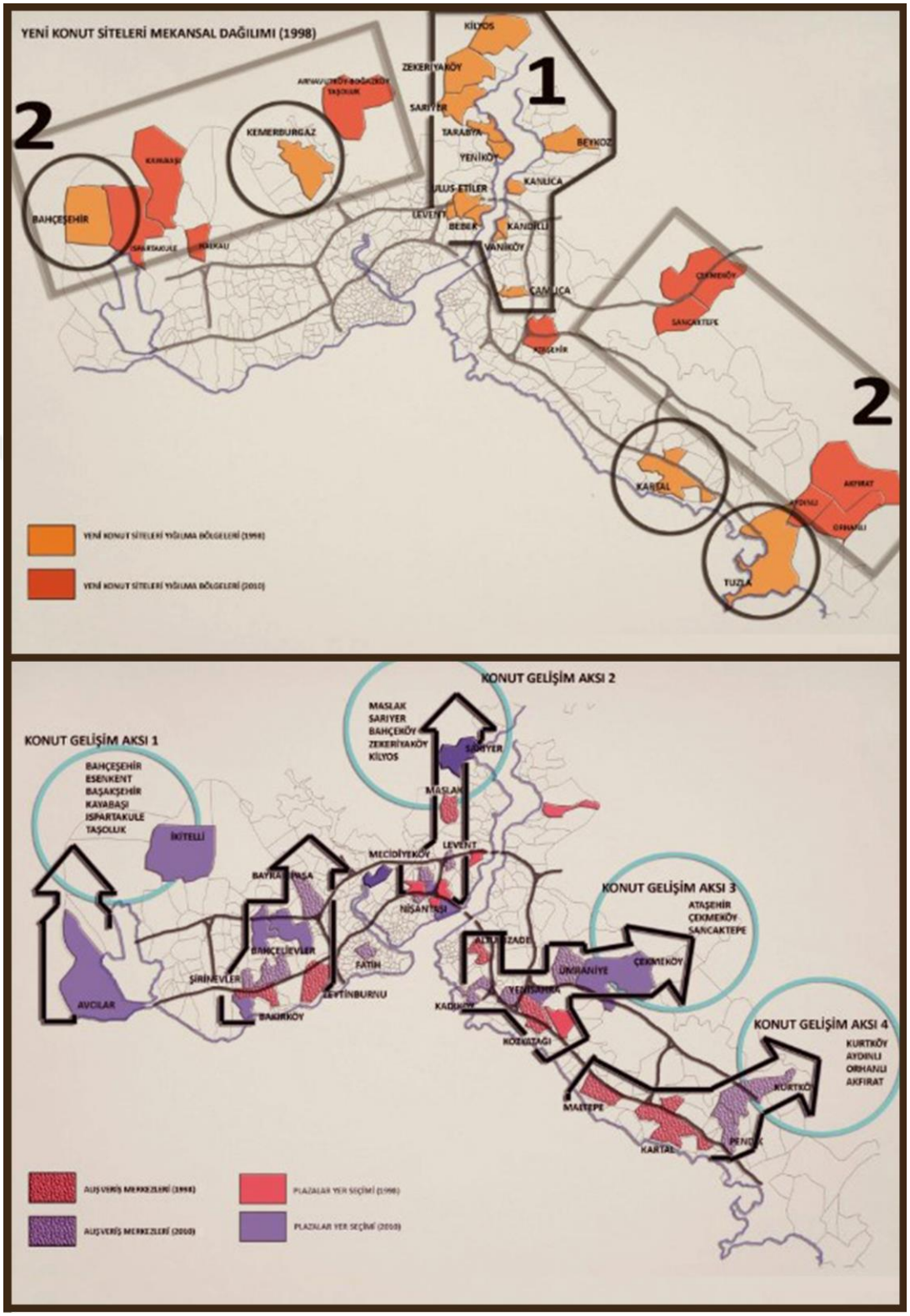
Çizelge 2.3. Konut tipolojisinin zaman içinde değişimi

İstanbul'da şekillenen geleneksel doku ve modernleşme aşamaları tez kapsamında değerlendirilmiştir. Günümüzde izlenen kentsel dokunun nasıl oluştuğuna dair anlatım, apartman yapılarının tüm kente yayılması, var olan dokuya yapılan noktasal müdahaleler ile başlayan kentsel dokunun dönüşümü incelenmiştir. Bu kapsamda Cumhuriyet sonrası dönemden (Şekil 2.22) başlayan konut sunum biçimleri incelenmiş ve kentsel mekândaki yerleri analiz edilmeye çalışılmıştır (Şekil 2.23).

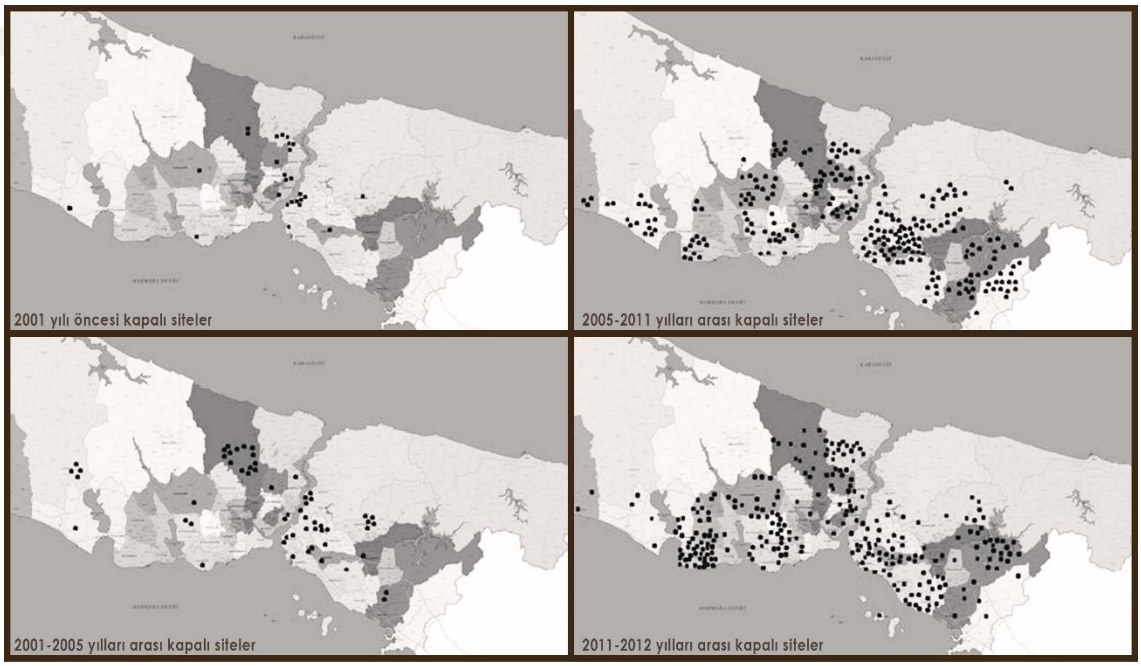

Şekil 2.22. İstanbul Makroformunun 1950-2000 Arası Durumu (Oya Akın 2012'den değiştirilerek eklenmiştir)

Şekil 2.23. İstanbul Makroformunun 2000-2010 Arası Durumu (Oya Akın 2012'den değiştirilerek eklenmiştir)

Kentsel dokuyu oluşturan konut dokusunun değişimi incelendiğinde, Tanzimat dönemi ile başlayan apartmanlaşma sürecinin Cumhuriyet döneminde de devam ettiği tespit edilmiştir. Ancak bu yapılaşmaların biçimleri günümüzde şekil değişikliğine uğramıştır. Cumhuriyet döneminde başlayan konut üretim biçimleri, lojman konutları, kooperatifleşme süreci, yap-sat mimarlığı ile apartmanlaşmanın yeni dönemi ve günümüzdeki kapalı sitelere erişen kronolojik bir gelişim söz konusudur. Kentsel mekân İstanbul özelinde incelendiğinde bütün bu katmanların kentsel mekâna odaklandığı alanlar farklılaşsa bile zamanla iç içe geçmiş olduğu görülmektedir (Şekil 2.24).

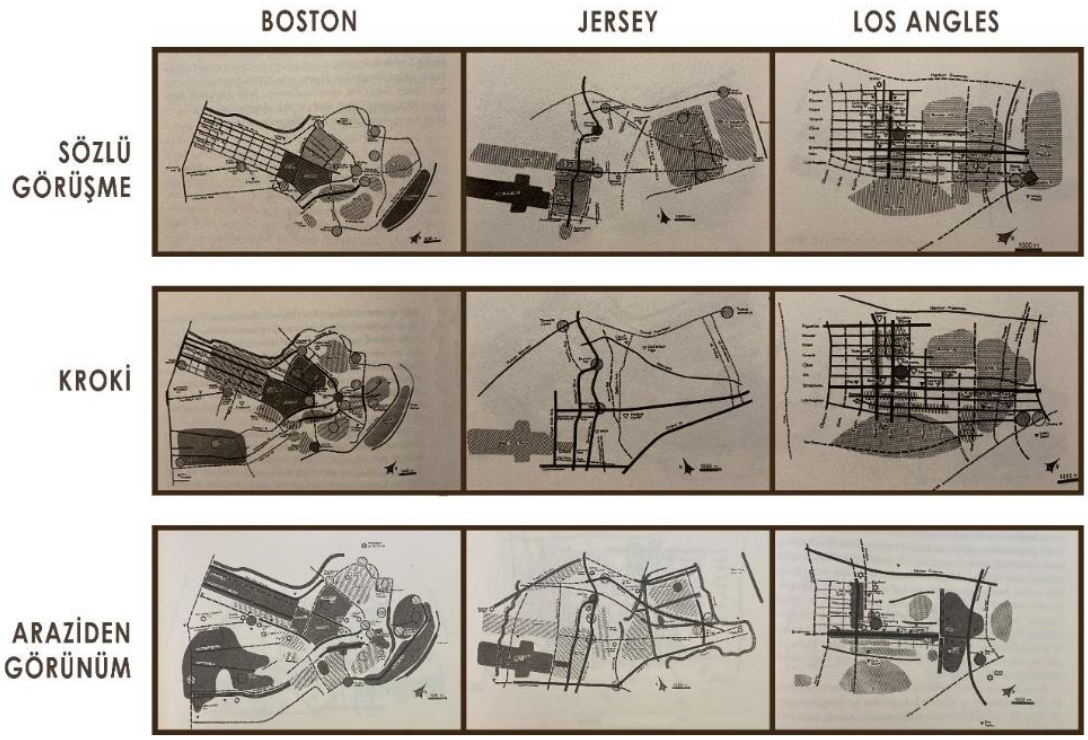
Şekil 2.24. 2001-2012 yılları arası kapalı sitelerin kent içindeki dağılımı (Akbulut ve Aytar 2012)

İstanbul kentini tanıtan haritalar ise kentsel alanın tanımlaması için araştırma konusuna dahil edilmiştir. İstanbul'a ait tespit edilen Boundelmonti'ye ait 1422 yılında çizilmiş ilk haritada tarihi yarımada, Galata ve Üsküdar'ın fetih dönemi öncesinde de bütünleşmiş bir kent olduğunu ispat etmektedir. Bu kartografik çalışmalardan bahsedilirken özellikle kent genelinde yapılan çizimler dahil edilmiştir. Bahsedilen her haritanın özgün ve yeni olmasıyla bu alanda yapılan çalışmaların ne yönde geliştiğinin

okuyuculara aktarılması sağlanmıştır. Aynı zamanda, bu haritalar sayesinde çalışma alanının kentleşmesine yönelik ipuçlarının tespiti amaçlanmıştır.

Kevin Lynch (1960) ürettiği kentsel okuma yöntemiyle, insanların mekanları nasıl algıladıkları konusunda günümüzde kabul gören bir sistematik ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda ulaştığı çıkarımlar sayesinde insan zihninde kenti oluşturan bileşenleri net bir biçimde açıklamış ve başlıklar halinde sınıflandırmıştır. Çalışmasıyla ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri ise zihinsel haritalamayla kartografik olarak çizilen haritalar arasındaki mantıksal kurgunun tutarlılığı olmuştur. Lynch, üç kent üzerinde yaptığı çalışmalar ile bunu ispat etmiştir (Çizelge 2.4). Bu tezde, kartografik çalışmalarla yapılmış olan tespitlerin farklı dönemlere ait kentin okunabilirliği ve imgelenebilirliği hakkında bize bilgi vermesini sağlamak amaçlanmıştır.

Çizelge 2.4. Kevin Lynch'in (1960) üç kent üstünde yaptığı çalışmalardan üretilmiş şehir krokileri (Lynch'den (2010) değiştirilerek eklenmiştir)

3. MATERYAL ve YÖNTEM: İstanbul, Meşrutiyet Caddesi Alan Çalışması

Tez çalışmasının bu bölümünde, alanın tarihçesi hakkında bilgi verilerek materyal ve yöntem açıklanmıştır. İlk bölümde çalışma alanının ve çalışma döneminin tanıtımı ve seçilme nedenleri aktarılmıştır. İkinci bölümde seçilen alanın belirlenen dönemde içerisinde bulunduğu durum anlatılmıştır. İdari yapı ve alanın geçirdiği majör değişimlerin sebepleri sunulmuş ve bölgenin geçirdiği değişimlerle ilişkili sosyal, kültürel ve ekonomik durum irdelenmiştir. Üçüncü bölümde, kent morfolojisini okuma ve değerlendirme için geliştirilen yöntemle ilgili kriterler maddeler halinde aktarılmış, dokuyu yorumlamak için kullanılan ögeler grafiklerle ifade edilmiştir. Bir sonraki bölümde alan çalışmasının yapıldığı bölgeye ait kartografik materyal sunulmuş, çalışmanın yapıldığı dönem içerisinde çizilmiş haritalar, imar planları, sayısal planlar ve hava fotoğrafları aktarılmıştır. Son bölümde alan ile ilgili kısa bir değerlendirme yapılarak yöntem ve materyal belirlenirken hangi kriterleri sağlaması gerektiğine dair açıklama yapılmıştır.

3.1 Alanın Seçilme Nedenleri ve Tanıtımı

Çalışma alanı için belirlenen Meşrutiyet Caddesi, 2022 yılında İstanbul ili, Beyoğlu ilçesi, Asmalımescit Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 3.1). Cadde, Şişhane meydanından başlayarak, Beyoğlu Belediye Binası, Pera Palas Oteli, TRT Binası ve İngiltere Konsolosluğu'nun yanından geçerek Galatasaray Meydanında son bulmaktadır. 2022 yılında incelendiğinde caddenin çoğunlukla 19. yüzyıla ait yapıları barındırdığı görülmektedir. 19. yüzyıl yapıları dışında 20. ve 21. yüzyıl yapılarını da içermektedir.

İstanbul'un Osmanlı döneminden çok daha eskiye dayanan bir tarihinin olduğu bilinmektedir. Megara kentinden, Roma'nın başkentine dönüşen yerleşim alanı, Fatih Sultan Mehmet'in işgaliyle Osmanlı Devleti yönetimi altına girmiştir. 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti başkenti olarak kalmıştır. 20. yüzyıl itibariyle Türkiye Cumhuriyeti'nin şehirlerinden biri olmuştur. 2022 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 15 840 900 kişinin yaşamakta olduğu İstanbul'un Türkiye'nin en kalabalık kenti olduğu bilinmektedir (Anonim 2022a).

Şekil 3.1. Çalışma alanın 2022 yılında bulunduğu yer (Harita Genel Müdürlüğü ve Google Earth'ten değiştirilerek eklenmiştir)

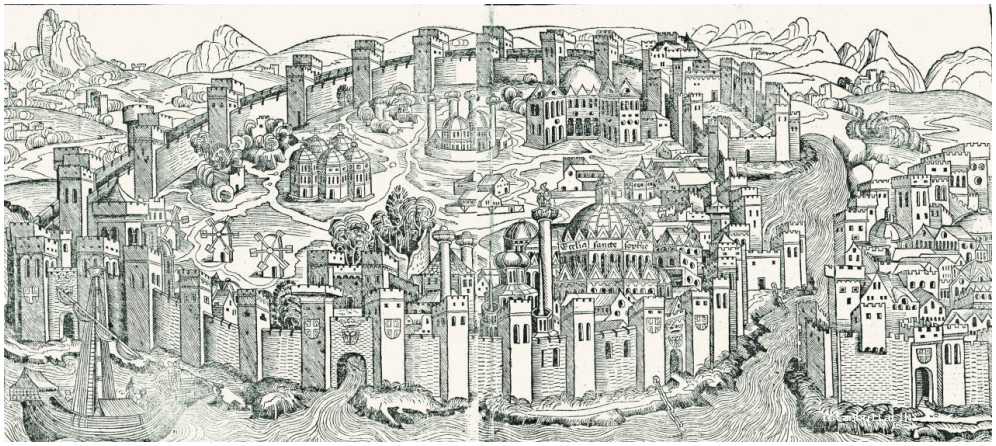
İstanbul kentinin tarihi gelişimine bakıldığında ilk olarak Megara kolonisi tarafından Sarayburnu civarında kurulduğu bilinen yerleşke kente ait ilk adım olarak bilinmektedir. İlk yerleşkelerin boğaz çevresinde küçük köyler şeklinde oluştuğu tahmin edilmektedir. Doğal ve korunaklı bir liman olduğu bilinen Haliç'ten faydalanarak boğazın kontrol edilebileceği bir tepede kent kurulmuştur. Kentin ismini ilk Megara önderlerinden biri olan Bizans'ın adından aldığı düşünülmektedir. Megaralılar tarafından kurulan Byzantion isimli ilk kentsel yapı, Roma İmparatoru Septimius Severus tarafından yıkılmıştır. Kent M.Ö. 146 yılında Romalıların tam hakimiyeti altına girmiştir. Roma İmparatorluğu'nun Doğu Roma ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasıyla kent İmparator Constantinus zamanında fiili olarak başkent olmuş ve Hıristiyanlığın yayıldığı Roma'nın doğu kısmını temsil eden yer haline gelmiştir. M.S. 379 ile M.S. 395 yılları arasında Teodosius tarafından resmen Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti haline getirilmiştir (Kuban 2017a).

Constantinople şehrinin Fatih Sultan Mehmet tarafından fethi ile Roma kenti bir Türk-İslam kentine dönüşmeye başlamıştır. İslamiyetin kentsel mekanda alt birimi olan mahalle kavramı ile mahallelerde yaşayan cemaate ait bir cami, İstanbul kentinde de görülmeye başlamıştır (Kuban 2017a). İstanbul'un fethinden sonra kentin gelişebilmesi için nüfus sayısının arttırılması amacıyla planlı göçler düzenlenmiştir. Türk, Rum, Ermeni ve Yahudilerin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden İstanbul'a yerleştirildiği bilinmektedir (Kuban 1970).

Günümüzde, fetih öncesi Roma kentine ait iki görselin varlığı bilinmektedir. Bunlardan birinin Cristofo Boundelmonte'ye ait Urbis Constantinapolitanæ (Şekil 3.2) ikincisinin ise Hartman Schedel'e ait Dünya Tarihi isimli kitapta bulunan çizimler (Şekil 3.3) olduğu bilinmektedir (Kubilay 2015).

Şekil 3.2. Cristofo Boundelmonte (1422), İstanbul'un bilinen ilk haritası

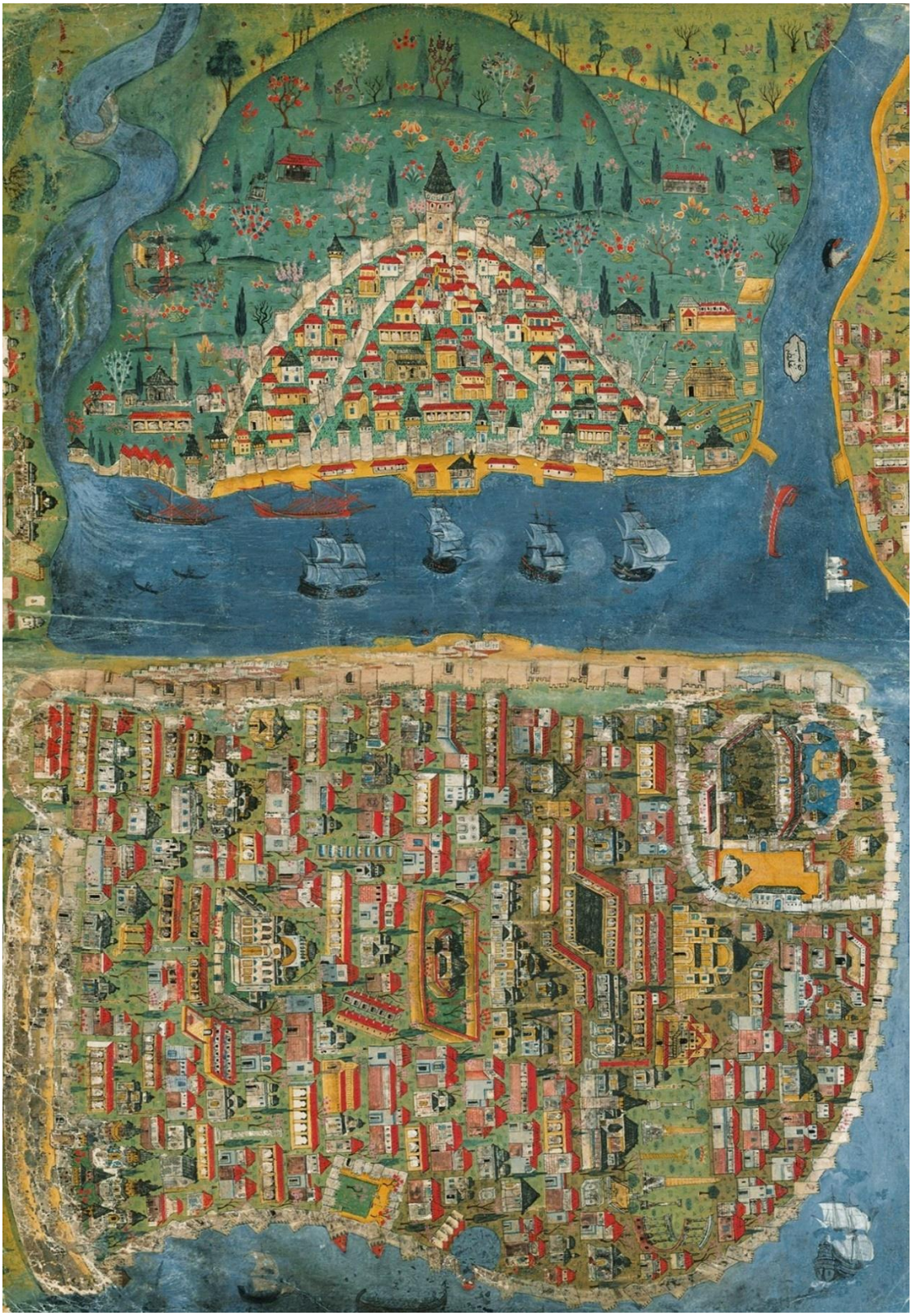

Şekil 3.3. Hartman Schedel (1493), Fetih öncesi İstanbul tasviri (Kubilay 2015)

Urbis Constantinople haritasında görüldüğü üzere İstanbul kentinden bahsederken üç farklı yerleşke vurgulanmaktadır. İstanbulun 15. yüzyıldan itibaren süregelen yerleşkeler olan Tarihi Yarımada, Galata ve Üsküdar'dan ibaret olduğu bilinmektedir (Çelik 1998). Ayrıca 5. yüzyılda yazılmış Notitia urbis Constantinopolitanae isimli eserde, Roma ile benzer şekilde İstanbul'un on dört bölgeye ayrıldığından bahsedilmiştir. Bu bölgelerden on üçü Theodoisos surları içinde yer alırken biri Haliç'in karşı kıyısında olan, o dönemde Sykai ismi verilen Galata bölgesidir (Freely ve Freely 2014).

Galata o dönemde kentin 13. bölgesi olarak bilinmektedir. Galata bölgesi, karşıdaki Sykai'da anlamına gelen "Peran en Sykais" ismiyle bilinmekteydi. Sonraki dönemde "karşıdaki yer" şeklinde tercüme edilen "Pera" ismiyle bilinmiştir. Galata isminin kelime kökenine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bölgede hayvancılık faaliyetleri olması sebebiyle süt anlamına gelen "galaktoz" kelimesinden türediğini söyleyen görüşler mevcuttur. Bir başka görüş ise İtalyanca iskeleye inen yokuşlu veya merdivenli yol anlamında kullanılan "calata" kelimesi ile ilişkili olduğudur (Eyice 1994).

Fatih döneminin sonlarına ait bir belgede İstanbul ve Galata'da toplam 16324 ev 3927 dükkân olduğu tespit edilmiştir. Galata'da bulunan evlerden 535'inin Türklere, 572'sinin Rumlara, 332'sinin Frenklere ve 62'sinin Ermenilere ait olduğu saptanmıştır. Galata'da bu dönemde toplam 260 dükkân bulunmaktadır. 16. yüzyıla gelindiğinde Matrakçı Nasuh'a ait minyatürden (Şekil 3.4) İstanbul kenti geneli ve Galata bölgesi hakkında bilgi edinilebilmektedir (Kuban 1970).

Şekil 3.4. Matrakçı Nasuh (1564) İstanbul minyatürü (Dağdelen 2015)

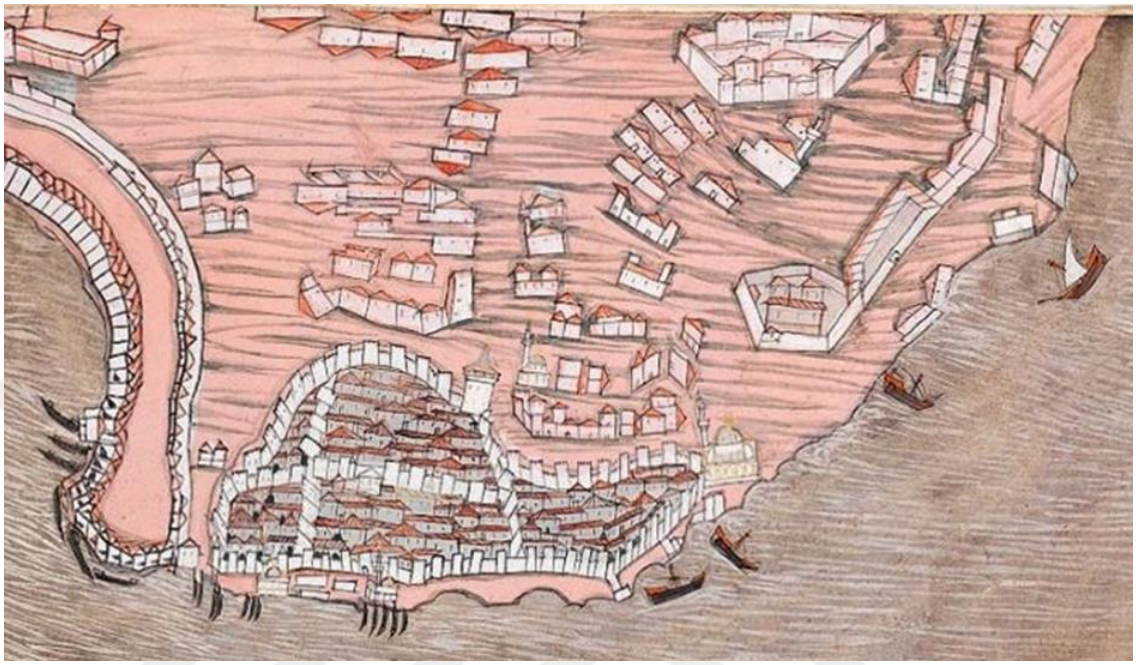
Matrakçı Nasuh'un çiziminde Galata bölgesinde (Şekil 3.5) yerleşimin çoğunlukla surlar içinde olduğu görülmektedir. Sur dışında birkaç yapı dışında yerleşim henüz gözlenmemiştir. Dört gözlü yapıların çarşı olduğu varsayılmaktadır. Sur dışında Azapkapı kısmında Eski Yağ Kapanı Camii görülmektedir. Diğer sur dışı yapılardan birinin de dört gözlü çarşı yapısı olduğu gözlenmektedir. İki yapının ise dükkân veya konut olduğu düşünülmektedir. Sahil kısmında kalan yapının tersane olduğu tahmin edilmektedir. Sur dışında ayrıca, Tophane kısmında bulunan Tophane-i Amire yapısı göze çarpmaktadır. Tophane'nin sırtlarında gözüken yapılardan birinin Galata Mevlevihanesi ve avlulu yapının Galata Sarayı Ocağı olduğu düşünülmektedir (Genim 2004)

Şekil 3.5. Matrakçı Nasuh (1564) İstanbul minyatürü, Galata bölgesi (Dağdelen 2015)

16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransız Sefaret Binası için Galata surları dışında yapılaşmaya izin vermesiyle Pera bölgesinde ilk yerleşim başlamıştır. 18. yüzyılın sonuna kadar Pera'da birkaç elçilik binası ve elçilikler için çalışan insanların yaşadığı konutlar dışında yapılaşma görülmemektedir. (Gülersoy 1994). 16. yüzyılın sonlarına doğru Seyyid Lokman'ın Hünernamesi'nde Nakkaş Veli'nin çizimine (Şekil 3.6) bakıldığında Galata surlarının gerçeğe yakın çizildiği görülmektedir. Sur dışında yapılaşmanın oluşmaya başladığı gözlenmektedir. Bu haritada Tophane bölgesinde

Kılıç Ali Paşa Camii'nin yer aldığı görülür. Tophane sırtlarında surlarla çevrili, içerisinde birden fazla yapı bulunan alanın ise Galata Sarayı Ocağı olduğu düşünülmektedir (Genim 2004).

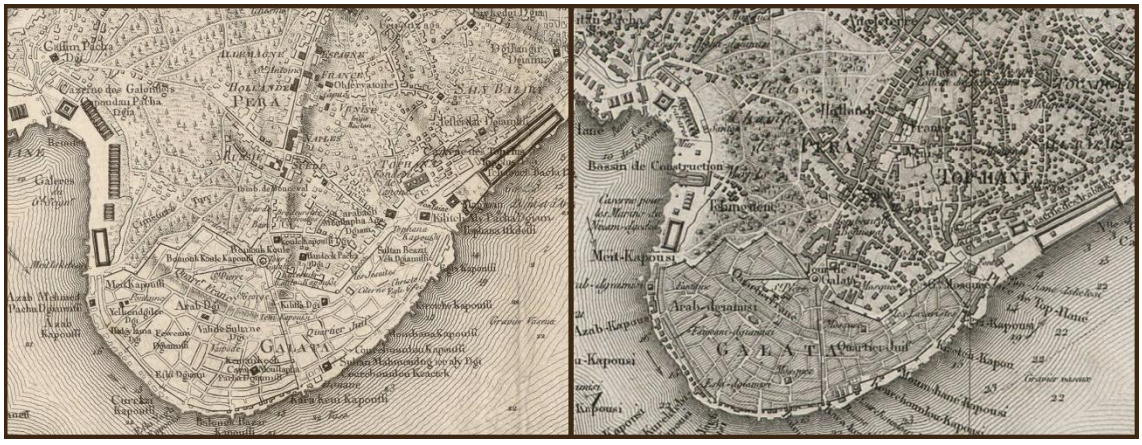
Şekil 3.6. Seyyid Lokman (1601) Hünername, Galata bölgesi (Anonim 2022q)

17. yüzyılda Galata'da surlar içinde yoğun bir yapılaşma olduğundan bahsedilmektedir. Sur dışında kalan bölgelerin ise Pera bağları olarak isimlendirildiği ve bu bölgede meyve bahçelerinin olduğu bilinmektedir. Bu dönemde, farklı milletlere mensup sefirlerin bahçeler içinde büyük konaklar inşa ederek bu konaklarda kaldıkları bilinmektedir. Sefarethaneler dışında Osmanlı mensubu Hıristiyanlar ile zengin Avrupalı tüccarların da benzer konaklama birimlerinde yaşadıkları anlatılmaktadır. 17. yüzyıldan sonra Pera'nın üst sınıflara ait bir yerleşim alanı haline geldiği, 18. ve 19. yüzyıllarda ise bir Avrupa mahallesi görünümü aldığı bilinmektedir. (Çelik 1998). 17. yüzyılda yerleşim, Galata surlarının kuzeyinde kalan yamacın tepe noktasında bulunan yolun üzerinde, sağlı sollu yapılar şeklinde oluşmuştur (Genim 2004). 16. ve 17. yüzyıllarda çizilen haritalar aracılığıyla (Şekil 3.7) yerleşimin arttığı görülmektedir.

Şekil 3.7. Soldaki görsel 16. Yüzyıl Sebastian Münster'e (1544) ait ve Sağdaki görsel 17. Yüzyıl Grelot'a ait (1680) İstanbul panaromaları (Yazar tarafından Institut Catholique de Paris ve Internet Archive'dan alınarak işlenmiştir), (Anonim 2022ai, 2022y)

19. yüzyılın başlarında Galata'nın kuzey yamacında, Haliç ve Boğaz kıyılarında dağınık yerleşkeler olduğu bilinmektedir. Galata'nın kuzey sırtında yer alan, o dönemde Grand Rue de Pera olarak bilinen caddenin üzerinde yapılaşmalar izlenmektedir (Şekil 3.8). 19. yüzyılın ilk yarısına kadar sur dışında kalan bu bölgede yavaş bir gelişim gözlenmiştir. Caddenin hinterlandı henüz yapılaşmamıştır. Yapılaşma alanlarındaysa kozmopolit demografik yapının ortaya çıktığı bilinmektedir. Galata ve Pera'ya ait kentsel form ve yapının, 19. yüzyıl başında İstanbul yarımadasının ise farklı özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Halen 15. yüzyıldan kalma surlar ile çevrili olan bölgenin nüfus yoğunluğunun fazla olduğundan söz edilmektedir (Çelik 1998).

Şekil 3.8. Soldaki görsel François Kauffer'e (1786) ait Sağdaki görsel Barbie du Bocage'e (1819) ait ölçekli haritalar (Yazar tarafından Gallica Arşivinden değiştirilerek işlenmiştir), (Anonim 2022ae, 2022af).

Kronolojik olarak İstanbul'un tarihine bakıldığında özellikle 19. yüzyıla kadar Galata ve Pera bölgesinin ayrıcalıklı bir konumda olduğu gözlenmektedir. Kuruluşundan itibaren hep ana kente destek veren bir yerleşke olmuştur. Ayrıcalıklı bir konumda olan Galata bölgesi ekonomik bir merkez olmuş ve karmaşık sosyal yapıların ve kültürel çeşitliliğin bulunduğu bir alan oluşmasına olanak sağlamıştır (İnalcık 1994). Kıyı bölgesinde kentsel yoğunluğun artmasıyla kuzeye doğru göç eden nüfus, 19. yüzyılda Pera olarak adlandırılan kentsel mekânı ortaya çıkartmıştır. Göç eden nüfus ile Galata'da karşılaşılan ayrıcalıklı durum Pera'ya taşmıştır (Akın ve ark. 2015).

Bu bağlamda Pera bölgesinin bu tez çalışmasının alan çalışması için örnek alan olarak seçilmesinin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- 19. yüzyıl sonunda zengin tüccarların, üst düzey bürokratların ve yabancıların bulunduğu modern kent ortamınaçalışma alanı olan Pera'da karşılaşılmaktadır.,Türk-İslam kent anlayışından kopmaya çalışan Osmanlı yöneticileri, dönemin ekonomik gücünü elinde bulunduran, İstanbul'un diğer mahallelerine göre Batılı kültüre ve kozmopolit demografiye sahip olan Pera'da, Batılı kent yönetiminin ilk uygulamalarını gerçekleştirmiş olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla idari reform hareketinin deneyimlendiği Pera'da yeni kentsel düzenlemeler görülmüştür Çelik (1998). Pera'da modernleşme süresince geleneksel kent yapılarının değişimi gerçekleşmiştir. Dönüşümün başladığı yerin sosyal, kültürel ve idari alanlarda yenilikçi yaklaşımda bulunulan Pera bölgesi olduğu bilinmektedir. Tanyeli (1996), dönüşümün yalnızca idari boyutta kalmamış, toplumsal bir dönüşümü de beraberinde getirmiş olduğunu ifade etmektedir. Yaşam biçimlerine etki eden dönüşümün kentsel alanda ihtiyaç duyduğu mekanlar yine Pera bölgesinde inşa edilmiştir. Pera kamusal alanlar, kültür yapıları, cemiyetlere ait binalar ve oteller gibi yapıların deneyimlendiği kent parçası olmuştur.

- Tekeli(1996), yaşam biçimindeki değişim, sanayi devriminin getirdiği yeni malzemelerin deneyimlenmesi, İstanbul'da çıkan büyük yangınlar, kalabalık kent ortamı, orta tabakanın oluşması ve Batılılaşma çabalarının kentsel mekâna

en büyük etkiyi konut alanlarının dönüşümüyle vermiş olduğunu açıklamaktadır. Tekeli'ye göre, geleneksel yaşam kültüründen kopuş ve modernleşme çabasıyla, nüfus yoğunluğuna bağlı olarak kent toprağının değerinin artması Türk evinden vazgeçilmesine ve apartmanlaşmaya neden olmuştur. Bu değişim sürecinin ilk örnekleriyle de yine tercih edilen çalışma alanında karşılaşılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanıyla kentsel odak noktası Ankara'ya kaymış ve Pera 19. yüzyıl sonlarına doğru modernleşme döneminin kentsel dokusundan geri kalmıştır. Bu durum İstanbul için 1950'li yıllara kadar sürmüştür. 1950'li yıllarda tarımda makineleşmenin gelişimi ve kentleşme oranının artışı nedeniyle kontrolsüz göç ile karşılaşan İstanbul'da düzensiz yapılaşma oranı artmıştır. Özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan küreselleşme kavramı ve iletişim çağı İstanbul nüfusunu daha da arttırmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen günümüzün Beyoğlu ilçesi 19. yüzyıldan izler taşımaktadır.

Çalışma alanını oluşturan Meşrutiyet Caddesi, İstiklal Caddesi'nin paralel aksını oluşturmaktadır. 19. yüzyıl eserlerini barındıran bu cadde, bugün her ne kadar ikinci planda gibi gözükse de üzerinde yer alan ve günümüze ulaşan yapılar caddenin önemini ortaya çıkartmaktadır. Levanten ve çeşitli yabancı mimarların eserlerinin bulunduğu cadde, günümüzde kısmen değişikliğe uğramış ve kimi yapılar yok olmuştur. Ancak caddeyi oluşturan aks büyük değişikliklerle karşılaşmamıştır.

Meşrutiyet Caddesi üzerinde 20. yüzyıl başına ait olan Charles Eduardo Goad (1905) haritalarına bakıldığında, modernleşme döneminden günümüze ulaşan yapıların ne kadar fazla olduğu tespit edilebilir. Şişhane meydanında Frej apartmanı ile başlayan caddenin üstünde, Altıncı Daire binası, Degucis Evi, Trel Apartmanı, Camondo Apartmanı, Kroecker Otel, Union Française, Corpi Evi, Pera Palas, Casa D'Italia, Fresko Pasajı, Bristol Otel, Londra Oteli, Hazzopoulo Pasajı, İngiltere Konsolosluğu, Avrupa Pasajı gibi önemli yapılarının günümüze kadar ulaştığı tespit edilebilmektedir. Bunlar dışında 19. yüzyılda yapılan tek aile konutları ve apartmanlardan (Şekil 3.9) ayakta kalan yapılar bulunmaktadır.

Şekil 3.9. Meşrutiyet Caddesi'nden 2022 yılında ayakta kalan konut örnekleri

Meşrutiyet Caddesi'nin başlangıcı olan Şişhane Meydanı üzerinde bulunan Frej Apartmanı (Şekil 3.10) modernleşme dönemi kent tarihi açısından önemli yapılardan biridir. Frej apartmanının inşasının 1905 veya 1906 tarihli olduğu tahmin edilmektedir. Yapımı dört yıl süren apartmanın mimarı Kyriakidis'tir (Gülersoy 2003). Yapı günümüzde İstanbul Galatasaray Üniversitesi'ne aittir (Anonim 2022w).

Şekil 3.10. Frej Apartmanının günümüzdeki durumu

Altıncı Daire-i Belediye (Şekil 3.11) binası Meşrutiyet Caddesi üzerinde yer almaktadır. Belediye binası 1960'lı yıllarda kaymakamlık olarak kullanılmıştır (Batur 2016a). Yapının mimarı, dönemin kadastro komisyonunda da bulunan İtalyan asıllı Giovanni Battista Barborini'dir (Can 2020). Binanın, Edouard Blacque Bey'in başkanlığı dönemine denk gelen 1879-1883 tarihleri arasında inşa edildiği bilinmektedir (Can 1993). 1984 yılında çıkartılan Yerel Yönetimler Kanunu gereğince Beyoğlu Belediyesi olarak işlevini sürdürmeye devam etmektedir (Anonim 2022g).

Şekil 3.11. Beyoğlu Belediyesi binası günümüzdeki durumu

Beyoğlu Belediyesi binası yanında bulunan Degucis Evi (Şekil 3.12) günümüze ulaşan örneklerden bir diğeridir. Levanten Degucis ailesi için 1895 yılında inşa edilmiştir. Güncel yapıda son iki katın sonradan eklendiği bilinmektedir. Yapının mimarı Alexandre Vallaury'dir (Can 1994). Günümüzde Meşrutiyet Caddesi'nden bakıldığında yapının birinci katında mimarın ismi görülebilmektedir. 2022 yılında burada Galata Antique Hotel isimli bir konaklama tesisi yer almaktadır (Anonim 2022am).

Şekil 3.12. Degucis Evi günümüzdeki durumu

Mezarlık alanına yapılan ilk yapılardan biri olan Kroecker Oteli (Şekil 3.13), 1890 yılında inşa edilmiştir. Yapının mimarının Patrocloss Michail Campanakis olduğu bilinmektedir. Otel o dönemde yapılan diğer yapılara oranla oldukça büyüktür. 1922 yılında üç bölüme ayrılan otel, günümüzde Beyoğlu Öğretmen Evi ve Akşam Sanat Okulu ile İstanbul Ticaret Odası Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak kullanılmaktadır(Akıncı 2019a).

Şekil 3.13. Kroecker Oteli günümüzdeki durumu

Mezarlık alanına inşa edilen yapılardan bir diğeri Corpi Evi'dir (Şekil 3.14). İgnazio Corpi için konut olarak tasarlanan binanın yapımı 1882 yılında tamamlanmıştır. Mimarları Giacomo Leoni ve Giorgio Stampa olarak bilinmektedir. Bina 1906 yılından sonra Amerikan Büyükelçiliği olarak kullanılmaya başlanmış, 1937'den sonra Amerikan Başkonsolosluğu olmuştur (Akıncı 2019a). Günümüzde, Soho House isimli otel olarak işletilmektedir (Anonim 2022ak).

Şekil 3.14. Corpi Evi günümüzdeki durumu

Pera Palas (Şekil 3.15) o dönemlerden günümüze ayakta kalan (Şekil 3.16), işlevi değişmemiş yapılardan biridir. Yapı 1896 yılında inşa edilmiş olup mimarı Alexandre Vallaury'dir. Yapının Art Nouveau, Neoklasik ve Oryantalist mimari yaklaşımlarının uygulandığı eklektik bir mimariye sahip olduğu bilinmektedir (Akıncı 2019a).

Şekil 3.15. Pera Palas ve çevresi 1941 yılı durumu (Anonim 2022ac)

Şekil 3.16. Pera Palas'ın günümüzdeki durumu

Casa D'Italya (Şekil 3.17) yapısı modernleşme döneminin mimari özelliklerini taşıyan başka bir yapıdır. Alexandre Breschi tarafından tasarlandığı bilinmektedir. 1867 yılında inşaatı tamamlanan yapı ilk yıllarda konsolosluk, daha sonra elçilik binası olarak kullanılmıştır (Tokay 1994). Günümüzde yapı İtalyan Kültür Merkezi olarak hizmet vermektedir(Anonim 2022x).

Şekil 3.17. Casa D'Italia günümüzdeki durumu

Londra Oteli'nin (Şekil 3.18) yapıldığı yıllarda Glavani ailesinin evi olarak tasarlanmış olduğu bilinmektedir (Dunhani 2017). Guglielmo Semperini'nin tasarladığı yapı, 1891 yılında tamamlanmıştır. Aynı yapı adasında Glavani ailesine ait bir de ahşap konak mevcuttur (Akıncı 2019a). Glavani sokağında o dönemde önemli ailelerin oturduğu bilinmektedir (Dunhani 2017). Londra oteli günümüzde Grand Hotel de Londres adıyla hizmet vermeye devam etmektedir. Glavani ailesinin adını taşıyan sokak günümüzde Kallavi sokak adını almıştır (Anonim 2022m).

Şekil 3.18. Londra Oteli günümüzdeki durumu

Günümüzde T.R.T. binasına bitişik olan Boudony'un evi (Şekil 3.19) geçmişte amfi tiyatronun sahnesiyle bitişik yerleşmekteydi (Dunhani 2017). Boudony evi Joseph Boudony tarafından 1880 yılında inşa edilmiştir. Eklektik üsluba sahip olan bina, hem Meşrutiyet Caddesi hem Refik Saydam Caddesi'ne cephe vermektedir. 19. yüzyıl sonuna kadar konut olarak kullanıldığı bilinmektedir. TÜSİAD tarafından restore edilen binaya bir çatı katı eklendiği ve günümüzde dernek tarafından kullanıldığı bilinmektedir (Akıncı 2019a).

Şekil 3.19. Boundony Binası günümüzdeki durumu

Hazzopulo Pasajı (Şekil 3.20) günümüzde aktif olarak kullanılan mekanlardan biridir. Pasaj, İstiklal Caddesi ve Meşrutiyet Caddesi'ni birbirine bağlamaktadır. Pasajın içinde bir de apartman yapısı bulunmaktadır. 1871 yılında inşa edilen yapı dönemin iş adamı Kiryaki Hazzopulo tarafından yaptırılmıştır (Akıncı 2019a).

Şekil 3.20. Hazopulo Pasajı günümüzdeki durumu

Günümüze ulaşan en eski yapılardan biri İngiliz Konsolosluğu binasıdır (Şekil 3.21). İlk binanın 1801 yılında yapıldığı bilinmektedir. 1831 yılında yanan bina aynı yerde Sir Charles Barry'nin tasarımı doğrultusunda William James Smith tarafından yenilenmiş ve 1854 yılında tamamlanmıştır (Can 2020),(Özgüven 1994). "Pera House" olarak adlandırılan binanın 1870 Pera yangınında zarar gördüğü bilinmektedir. Yapı, restorasyon sonrası tekrar kullanıma açılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra

büyükelçiliklerin Ankara'ya taşınması sebebiyle başkonsolosluk (Şekil3.22) olarak kullanılmaya devam etmiştir (Akıncı 2019a).

Şekil 3.21. İngiliz Başkonsolosluğu 1862 yılına ait fotoğraf (Anonim 2022t)

Şekil 3.22. İngiliz Başkonsolosluğu günümüzdeki durumu (Anonim 2022s)

Avrupa Pasajı (Şekil 3.23), bir diğer adıyla Aynalı Çarşı, Hamal Başı kavşağında yer alan günümüze kadar ulaşan yapılardan biridir. 1874 yılında inşa edilmiş olup 1870 yangınından sonra çıkacak yangınlardan etkilenmemesi için Malta taşı kullanıldığı bilinmektedir. Yapının mimarının Avusturyalı Domenico Pulgher'dir.

Şekil 3.23. Avrupa Pasajı günümüzdeki durumu

3.2. Pera'nın 19. Yüzyıldaki Durumu

19. yüzyıl İstanbul'unun siyasi, ekonomik ve kültürel etkileşimin yoğun olarak görüldüğü bir kent olduğu bilinmektedir (N. Akın 2011). Modern akımlar ve dönemin çağdaş kent planlaması 19. yüzyılın ilk yarısında henüz Osmanlı başkentinde kalıcı değişikliklere neden olmamıştır. İstanbul kentini oluşturan tarihi yarımada ve Galata çevresindeki Müslüman mahalleleri, Türk-İslam karakterini henüz kaybetmemiştir (Çelik 1998). Melling'in (1819) gravürlerinde (Şekil 3.24) henüz modernleşmemiş İstanbul'un tarihi dokusu görülmektedir.

Şekil 3.24. Tophane Sırtlarından İstanbul Gravürü (Melling 1819)

İstanbul, 19. yüzyılda artan nüfusuyla birlikte tüketim odaklı bir kent haline gelmiştir. Üretimi olmayan kentin beslenebilmesi için en önemli noktalarından biri liman bölgeleri olmuştur. Galata sur içi bölgesi, bu dönemde yoğunlukla ticari işlevleri barındıran bir merkez haline gelmiştir. Tüccarlar ve zengin vatandaşların esas yaşadıkları bölgenin günümüzdeki İstiklal Caddesi olduğu bilinmektedir. Caddenin kuzey ve kuzey batısında kalan Tatavla ve Tepebaşı Pera'nın dış mahallelerini oluşturmaktaydı. Mezarlık alanları (Şekil 3.25) olan Tepebaşında Petit Champs de Morts ve Taksim'de Grand Champs de Morts Pera'nın sınırlarını oluşturmaktadır (Çelik 1998). Melling'in (1819) gravürleri bölgenin 19. yüzyıl başındaki durumu hakkında

bilgi vermektedir. Büyükdere gravüründe (Şekil 3.26) arkada Galata Kulesi ve çevresindeki yoğun yapılaşma görülür. Pera Caddesi ise görselden algılanamamaktadır. Fakat Kasımpaşa'ya inen sırtta evler görülebilmektedir. Asmalımescit ve Pera Caddesi kesişimi olan ve Dörtyol adı verilen yerden Kasımpaşa'ya inen aksın bu dönemde tanımlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Şekil 3.25. Champ Des Morts, Mezarlık alanı İstanbul Gravürü (Melling 1819)

Şekil 3.26. Büyükdere'den Pera'ya doğru bakış, İstanbul Gravürü (Melling 1819)

3.2.1 İdari Yapı ve Yangınlar

Kentin idaresi ile ilgili problemlerin Tanzimat dönemi öncesinde de var olduğu bilinmektedir. Yönetimin en güçlü olduğu dönemlerde dahi İstanbul az denetlenebilen bir kent olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren yaşanan yoğun göç dalgaları, nüfus yoğunluğu ve buna bağlı yoksulluğu arttırmıştır. Halk ayaklanmaları sebebiyle yönetim makamları devrilmiştir (Yerasimos 1996).

Tanzimat dönemi ile mevcut kentin idare biçimi ve görünümü değiştirilmeye çalışılmıştır. Başkentte dar sokaklardan kurtulup, geniş cadde ve rıhtımların yapımı bu dönemde gündeme gelmiştir. Osmanlı reformu Tanzimat Fermanı'ndan itibaren Batı üstünlüğüne, Batılı ilkelerle yanıt vermeye çalışmıştır. Devleti ve toplumu modernleştirme çabalarının kentteki karşılığı Batılı anlamda kent düzeninin kurgulanması olmuştur. Kentsel düzene ilişkin çalışmalar devletin idari düzeninde kökten değişimlerin uygulanmasıyla yürürlüğe konabilmiştir (Yerasimos 1996).

Osmanlı kanunlarının ve modernleşme çabalarının önceki dönemlerde gerçekleştirilememesinin en büyük sebebi şeriat kanunlarının geçerli olması olarak görülmektedir. Hiç yapı yapılmamış bir alanda binaların saçak ve çıkmalarını düzenleyen kanunların bireylerin haklarını korumak için kurgulanmış şeriat hukuku ile bağdaşmadığı görülmektedir. Batılı ülkelerin ve Osmanlı Devleti'nin hukuki arka planda karşılaştığı bu zıt durumun kentsel mekânda da yaşandığı bilinmektedir. Roma hukuku ve İslam hukuku ile yönetilen kentler arasındaki farklar, Roma kenti ile İslam kenti olan İstanbul arasında da görülmektedir (Yerasimos 1996).

İslam hukuku ile yönetilen bir kentin Batılı bir kentten farkını üç başlık altında toplanabilir. İlki, İslam kentinde kamusal alandan söz edilmemesi olarak görülmektedir. Özel mülklerin yanında komşuların veya bütün cemaatin ortak mülkiyeti olan alanlar olduğu bilinmektedir. Ancak, bu alanlarda bütün kamunun yararı hükmü uygulanmamaktadır. İkincisi, İslam kentinde kullanılan yol ağlarının sınıflandırılmasında karşımıza çıkmaktadır. Cemaatin kullandığı iki tarafı açık olan yol ile sadece komşuların kullandığı çıkmaz sokaklardan oluşan sınıflandırma, yolların kişi

veya cemaatlere özel hale gelmesine sebep olmaktadır. Son olarak ise arazi mülkiyetinde kullanılan sınır kavramının İslam kentlerinde görülmemesi olarak belirtilmektedir. Arazi mülkiyetinde "Fina" kavramı kullanılmaktadır. Fina kavramında, ortak kullanılan alanda sahip olunan hak kendi mülkiyetine yaklaştıkça artmakta, kendi mülkünden uzaklaştıkça azalmaktadır. Kent kullanımındaki bu farklılıklar, kentsel dokunun kurgulanmasında da farklılıkları ortaya çıkartmaktadır. Modernleşme çabası, Batılı ülkelerde kurulan kentsel düzen ve toplumsal yapının Osmanlı Devleti'nde de kurulabilmesi için şeriat hükümlerinin ve eski kalmış hukuki yapının değiştirilmesine bağlı olmuştur (Yerasimos 1996).

İstanbul'da kentsel alan tek merkezden dağılan yapıya sahip olmuştur. Merkez, büyük binaların olduğu ticareti içinde barındıran bir yapıdayken kentsel mekânda iç kısımlara gidildikçe cemaatlerin, mahallelerin birbirinden ayrıldığı her bir kentsel mekânın sadece merkezle ilişki kurduğu bir doku izlenmektedir. Bu durum kentin idaresini zorlaştırmış ve iktidarın kentsel mekânın dışında kalmasına sebep olmuştur. Ayaklanma, düşman aşiretlerin birbiri ile olan kavgaları, doğal afetler ve yangınlar gibi olaylar kentte yönetilmesi güç durumları ortaya çıkartmıştır. İstanbul'un kent alanının düzenlenebilmesi için padişah fermanlarıyla yangın, kıtlık, karışıklık gibi sebepler öne sürülerek halkın sağlığını korumaya yönelik uygulamalar yapılması için kararlar alınmıştır (Yerasimos 1996).

Tanzimat dönemi öncesi Osmanlı'da klasik kent yönetiminde küçük birim olarak mahalle görülmektedir. Mahalle sakinlerinin cami veya kahvehanede toplanarak yerel yönetim için tartıştıkları bilinmektedir. Başlarında ise kadı tarafından görevlendirilen mahallenin imamı bulunmaktadır. Gayrimüslim mahallelerde ise dini cemaat liderlerinin ve ticari bölgelerde lonca reislerinin örgütleme işinden sorumlu olduğu görülmektedir. Temel belediyecilik hizmetleri klasik dönemde mahalle sakinleri tarafından gerçekleştirilmiş ve kent yönetimi tarafından denetlenmiş olduğu bilinmektedir. İstanbul'un nüfusunun artması ve fiziksel olarak büyümesi, klasik kent yönetimi anlayışının yetersiz kalmasına sebep olmuştur (Çelik 1998).

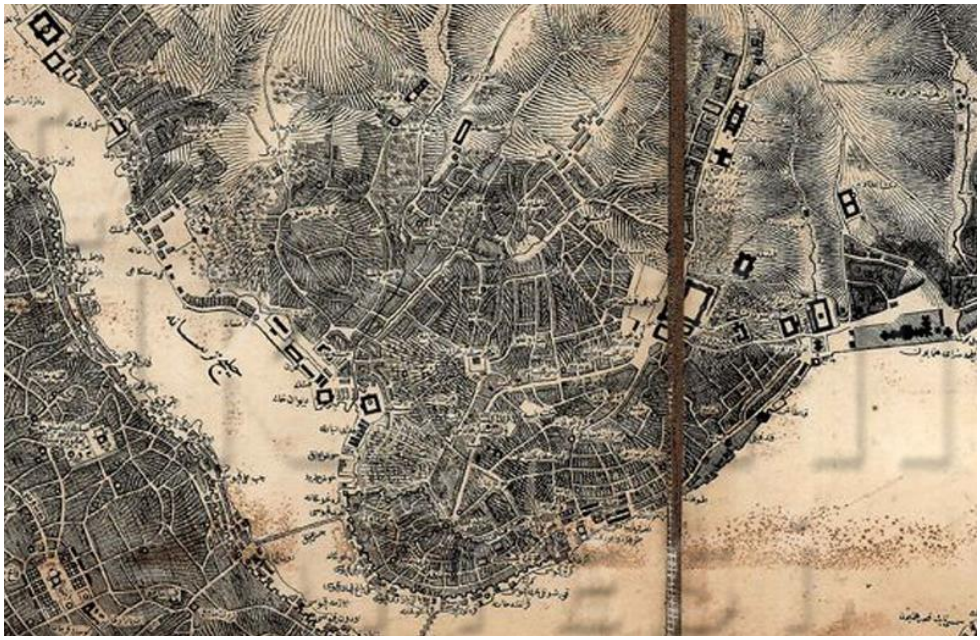
1826 yılında yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı kent yönetimi önemli ölçüde zayıflamıştır. Bölgeleri yöneten kadılar ve kadılara bağlı kolluk gücü olarak çalışan yeniçeri ocağı ile kurgulanan kentsel asayiş sisteminde boşluklar oluşmuştur. İlerleyen dönemde kadıların kent yönetimine ilişkin görevlerine son verilmesi ve sadrazamlık ile ilişkilerinin kesilmesi kent ortamını yöneten klasik anlayışın son bulduğu anlamına gelmiştir (Tekeli 1996).

Şeriat hukuku yavaş yavaş devreden çıkarılmaya ve yazılı kanunlar ile devlet yönetimine geçişe başlanmıştır (Yerasimos 1996). 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile gerçekleşen idari düzenlemeler kent alanlarını etkilemiştir. İdari yapının değişimi sonucu ortaya çıkan yeni kurumların ihtiyaç duyduğu yönetim binaları, değişen sosyal tabakaların güncellenen konut ihtiyacı, kentin hızlı büyümesi sonucu ortaya çıkan yeni konut sorunları, kent gelişimine uygun altyapı planlaması ve ahşap mahallelerde ortaya çıkan yangınlar ile ilgili önlemler için kentsel reformlara ihtiyaç duyulmuştur (Tekeli 1996).

Yeni kentsel düzenlemelere ilişkin belgelere bakıldığında Tanzimat'ın ilan edildiği 1839 yılında, kent reformlarıyla ilgili ilk belge yayınlanmıştır. İlmühaber isimli belge ile kent içinde kagir bina yapılması kuralı getirilmiş, kagir binaların arasına ahşap yapı yaptırılmasına izin verilmemiştir. Ekonomik durumu iyi olmayanların ahşap yapıları kent çeperlerinde yapmasına izin verilmiştir. Kent içi yolların geniş ve geometrik formlara uygun yapılmasına ve çıkmaz sokaklara izin verilmemesine karar verilmiştir. Uygulanacak yapılar için bir plan çizilmesi gerekliliği getirilmiştir. Benzer anlayışları desteklemek amacıyla 1848 ve 1849 yıllarında Ebniye Nizamnamesi ve Ebniye Beyannamesi çıkarılmıştır. 1858 yılında kentin gelişim sürecinde yetersiz kalan bu nizamnameler birleştirilerek Sokaklara Dair Nizamname hazırlanmıştır. 1863 yılında Turuk ve Ebniye Nizamnamesi ile düzeltmeler yapılmış ve 1882'de Ebniye Kanunu getirilmiştir. Tanzimat dönemi ile başlayan kentleşme sürecinden hemen önce şehrin durumunu Helmuth von Moltke'nin 1836 tarihli İstanbul haritası (Şekil 3.27) ile okumak mümkündür (Tekeli 1996). Yine Moltke tarafından yapılan 1851-1852 tarihli İstanbul haritasında (Şekil 3.28) Pera Bölgesi'nin kentleşmesi görülmektedir.

Şekil 3.27. Helmuth von Moltke'nin 1836 yılı İstanbul ve Boğaz Haritası(Dağdelen 2015)

Şekil 3.28. Helmuth von Moltke'nin (1852) İstanbul ve Boğaz Haritası (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi Hrt_000041 numaralı demirbaş yazar tarafından değiştirilerek eklenmiştir)

Kentsel düzenlemelere ilişkin kurumsal altyapının hazırlanma sürecine bakıldığında, 1831 yılında Ebniye-i Hassa müdürlüğünün kurulmasıyla şehremaneti ve mimarbaşılık görevlerinin müdürlük altında toplanmış olduğu görülmektedir. Müdürlük 1849 yılında kurulan Nafia Nezeretine bağlanmıştır. Şehremanetinin işlevlerinin kısıtlı kalması sonucu 1856 yılında İntizam-ı Şehir Komisyonu kurulmuş, altyapı ve yol düzenlemeleri çalışmalarının yanında Nizamname-i Umumi hazırlanmıştır. Nizamname yürürlüğe 1857 yılında girmiş ve İstanbul'un 14 belediye dairesine ayrılmasını sağlamıştır (Tekeli 1996). Pilot bölge olarak seçilen daire Altıncı Daire-i Belediye olmuştur. Pera-Galata bölgelerini içeren bu belediyenin diğer kurulacak belediyelere örnek oluşturması düşünülmüştür (Akın 2011).

1858 yılıyla birlikte belediyenin yaptığı işler her gün yabancı gazeteler tarafından takip edilmiş ve iyi uygulamalar övülmüş, bazı uygulamalar ise eleştirilmiştir. Altıncı Daire, Galata ve Pera'da yaşayanlar için kenti düzenli ve temiz bir hale getirmek için çalışmalar yapmıştır. Kaldırımların düzenlenmesi, yol isimlerinin verilmesi, yol genişletme çalışmaları, çöplerin toplanması, bakım çalışmaları, sokakların gece aydınlatılması, su sorununa dair çözümler, mezarlık alanları ile ilgili çalışmalar, ulaşım çözümleri, güvenlik problemlerinin çözümü gibi uygulamalarla dönemin Avrupa kentlerine benzer çalışmalar İstanbul'a Pera bölgesine entegre edilmeye çalışılmıştır (Akın 2011).

1859 yılında Altıncı Dairenin kadastro haritaları için çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Meşrutiyet Caddesi üzerinde, Tepebaşı çevresinde kaldırım düzenlemeleri ve kanalizasyon problemine çözüm aranmıştır. Aynı yılın sonuna doğru araçların Galata Pera arasındaki yolu daha kolay çıkması için mezarlık alanlarının yola katılması çalışmaları yapılmıştır. Galata'dan Pera'ya uzanan yol istenilen sürede tamamlanamamıştır (Akın 2011).

1860 yılında Pera caddesinin genişletilmesi çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Caddenin genişletilmesi için yapılan kamulaştırma çalışmaları uzun zaman devam etmiştir. Bu dönemde yolların genişletilebilmesi için Galatasaray Polis Merkezi'nin yıkıldığı bilinmektedir. Altıncı Daire'nin icraatları sürekli eleştirilmiştir. 1863 ve 1864 yıllarında

Tepebaşı aksı başta olmak üzere yol düzenlemeleri ve yol bakımları yapılmış fakat bu çalışmalar da yetersiz kalmıştır (Akın 2011).

1864 yılına ait en önemli değişikliğin Galata surlarının yıkım kararı olduğu belirtilmektedir (Şekil 3.29). Bu dönemde, yıkılan surlardan ortaya çıkacak arsaların satılması ve kaynak elde edilmesi planlanmıştır (Akın 2011). 1863 yılında yapılan Galata Köprüsü ile birlikte iş merkezi olan bu alan araç kullanımına uygun hale getirilmiştir (Tekeli 1996). 1866 yılından itibaren, surların yıkımından geriye kalan hendeklerin doldurulduğu ve kagir binalar yapıldığı görülmektedir (Şekil 3.30). Altıncı Daire'nin kuruluşundan itibaren bölgede bulunan ahşap yapılar yerine kagir yapıların üretilmesi teşvik edilmiştir (Akın 2011).

Şekil 3.29. Galata Büyük Hendek Caddesi 1850-1862 Yılları Arası (Anonim 2022l, 2022i, 2022k)

Şekil 3.30. Galata Büyük Hendek Caddesi 1870-1875 Yılları Arası (Kargopoulo 1870, Kargopoulo 1875)

1860'lardan itibaren bölgede yaşayan kentliler tarafından kamusal alan talebinin olduğu bilinmektedir. 1865 yılında, kamusal yeşil alan ihtiyacı vurgulanmış ve belediyeden Tepebaşı Bahçesinin açılması istenmiştir. Hükümet 1879 yılında Petit Champs'da bulunan alanı yardım amacıyla Altıncı Daire'ye teslim etmiştir. Tepebaşı Bahçesinin (Şekil 3.31) açılması 1880'de gerçekleşebilmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar eski mezarlık alanları (Şekil 3.32) taşınmış ve kısmen yapılaşmaya açılmıştır (Akın 2011). Beaux Arts ilkelerine uygun olarak tasarlanan parklardan bir diğeri Taksim'de bulunan Grand Champs'ta eski Katolik mezarlığında yapılmıştır (Tekeli 1996).

Şekil 3.31. Tepebaşı Caddesi ve Tiyatro Yapısı (Anonim 1908)

Şekil 3.32. Kasımpaşa'dan Tepebaşı Görünümü (Anonim 2022aa)

1868 yılında, ulaşımın düzenlenmesi ile ilgili kararlar alındığı görülmektedir. Belediye tahtırevan taşıyıcılarının ücret tarifelerini belirlemiş ve düzene sokmuştur. 1868 yılının sonunda, liman ile Pera arasında yeni araba yolu açılması gerekliliği tartışılmıştır. 1870 yılında tramvay çalışmalarının yapıldığı bilinmektedir. 1871'de Tünel yapım çalışmalarına başlanmış, 1874'te ise Galata ve Pera'yı bağlayan tünel inşaatı (Şekil 3.33) tamamlanmıştır. 1871 ve 1872 yıllarında trafik düzenlemeleri ve at arabaları ile ilgili kurallar konulmuştur. Bu dönemde belediye uygulamalarında sürekli maddi zorluklarla karşılaşılmakta ve çalışmaların aksamakta olduğu görülmektedir (Akın 2011).

Şekil 3.33. Tünel İstasyonu 1870-1875 Yılları Arası (Kargopoulo)

1873 yılında emlak vergisi ile ilgili düzenleme yapılmış ve bölgede bulunan taşınmaz sahiplerinin beş yılda bir yapılarının değerlerini bildirmesi istenmiştir. 1873 yılında Pera ve Kasımpaşa'da kadastro çalışmaları yapıldığı bilinmektedir. 1874'e gelindiğinde bu kadastro haritaları tamamlanmıştır (Akın 2011). Belediyenin kontrolünde çizimi yapılan kadastro haritaları, o dönemde emlak vergisinin temin edilebilmesi için hazırlanmıştır. (Tekeli 1996).

1874 yılında, 1870'te çıkan Pera yangınından sonra yapılan baraka ve geçici yapıların yıkılması için duyurular yapılmıştır. İngiltere elçilik binası önündeki yol, yangın sonrası belediyeye terk edilmiştir. 1875 yılında, Grand Rue de Pera caddesini genişletilmesinin

bir iki yapı haricinde büyük ölçüde tamamlandığı bilinmektedir. Taş kaplı kaldırımlar ile araç ve yaya yolu ayrımı yapılmıştır. Bu dönemde Pera caddesinin henüz araçlara açık olmadığı bilinmektedir (Akın 2011).

1877 yılında çıkarılan Dersaadet Belediye Kanunu, Altıncı Daire'nin kurulduğu yıldan beri sürdürdüğü ayrıcalıklı konumuna son vermiştir. 1886 yılında son on yıllık değişimin iyi yönde gittiği gözlenmiş, 1890'lı yıllardaysa kira artışlarını belediyenin kontrol altına alması gerektiği yönünde eleştiriler yapılmıştır. 19. yüzyılda İstanbul tarihi açısından önemli işler yapan Altıncı Daire, kurulduğu tarihten itibaren Pera bölgesinin Avrupa kenti görünümüne kavuşturmaya çalışmıştır (Akın 2011).

İstanbul genelinde ve Beyoğlu bölgesinde yaşanan kentsel alanın modernleşme sürecinin parça parça gerçekleştiği bilinmektedir. Batılı kentsel imajlar modernleşme sürecinde devşirilmiştir. Yolların araç erişimine uygun hale getirilmesiyle kent içinde bütünleşme sağlanmıştır. Ancak, bütün semtlerde henüz tam anlamıyla ulaşım entegrasyonu sağlanamamıştır. 1880'li yıllarda banliyö trenleri ile kentin doğu ve batı uçlarına erişim mümkün hale gelmiş ve bu durum sayfiye bölgelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sayfiyelerin ortaya çıktığı semtlerden olan Bakırköy, Yeşilköy, Göztepe, Erenköy'de ızgara planlar gözlemlenmektedir. 1882 yılında yürürlüğe giren Ebniye Kanunun bu bölgelerde uygulandığı görülmektedir (Tekeli 1996).

Banliyö hatlarının yanı sıra kent içi ulaşımda da yenilikler yapılmıştır. Bu dönemde ulaşım kent içi raylı taşımacılık ve vapurların oluşturduğu kıyı akslarından meydana gelmekteydi ve kentsel mekanda yayılım ulaşım akslarıyla paralellik göstermekteydi (Tekeli 1996). Pera bölgesindeki önemli değişim Dersaadet Tramvay Şirketi'nin kurulması ve atlı tramvay (Şekil 3.34) hatlarıyla ortaya çıkmaktadır. 1883 yılında açılan Galata-Şişli hattı Yüksekkaldırım'dan başlayarak Şişhane Meydanı Altıncı Daire, Tepebaşı Bahçesi, İngiliz Konsolosluğu, Galatasaray Meydanı, İstiklal Caddesi, Taksim ve Pangaltı yolunu izleyerek Şişli'de son bulmuştur. O dönemde yapılan Taksim Bahçesine Tramvay bileti satın alan kişilerin bedava girebildiği bilinmektedir (Engin 2015).

Şekil 3.34. Atlı Tramvay ve Altıncı Daire (Anonim 2022f)

İstanbul'da yangınların kenti ve kentlileri çok etkilediği bilinen bir durumdur. Yangınlar özellikle 19. yüzyılda kalabalıklaşan kent dokusunun parçalar halinde düzenlenmesine sebep olarak görülmektedir Yangınlara neden olan durumların başında kent nüfusunun artması ve sıkışık kent dokusunun ortaya çıkması görülebilir. Nüfus artışıyla birlikte konutlarda ahşap malzeme kullanımının yaygınlığı, yangın afetlerine karşı teşkilatlanmanın zayıflığı, yangınla mücadelede teknik imkanların azlığı ve yöntemlerin gelişmemiş olması yangınların kentte etkili olmasının temel nedenlerindendir (Yörüten ve Hamamcıoğlu 2019).

İstanbul'da çıkan yangınların en önemli etkenlerinden birinin de kundaklamalar olduğu bilinmektedir. Yeniçerilerin işleri arasında yangın söndürme görevi de bulunmaktadır. Yeniçeriler yangın söndürme görevi sonrası o mahallelerde yaşayan kişilerden ücret almışlar ve bazı yeniçerilerin de zenginlerin evlerini kundakladıkları ve yağmaladıkları görülmüştür. Yangınların çıkış sebepleri arasında ocak ve baca kurumlarının tutuşması, konut veya iş yeri içinde meydana gelen kazalar da olduğu bilinmektedir. (Sakaoğlu 1994)

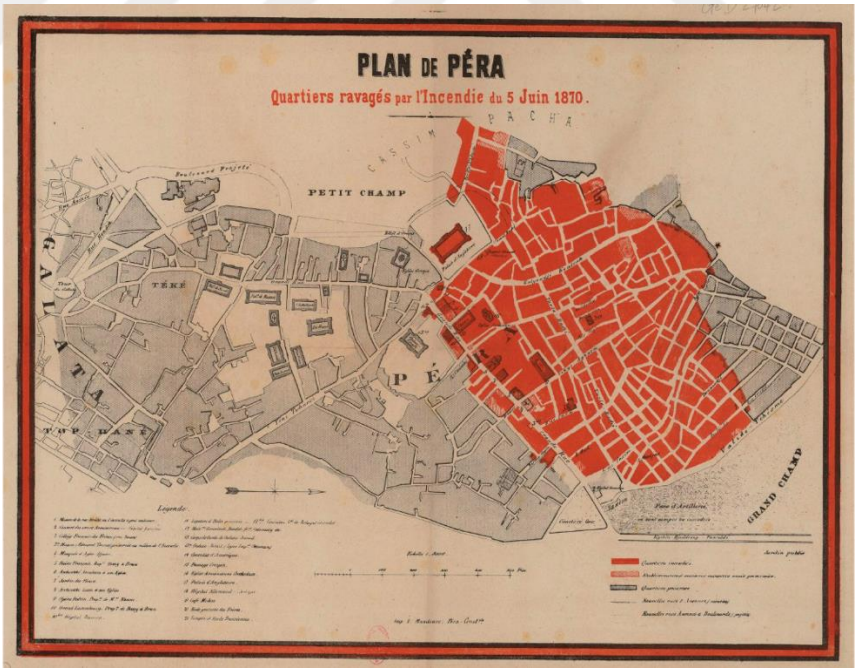
19. yüzyıldan itibaren artan yangınlar İstanbul genelinde oldukça fazla sayıdadır. Yangınlar sebebiyle mahallelilerin gece nöbet tuttukları bilinmektedir. 19. yüzyıldan itibaren Beyoğlu ve çevresinde yaşanan 1804 yılı Eylül ayı Tophane yangını, 20 Temmuz 1807 Galata yangını, 1811 Beyoğlu yangını, 1823'te Büyük Cihangir yangını,

1831 Beyoğlu Tatavla yangını, 1832 Tatavla yangınları örnek olarak sayılabilir (Sakaoğlu 1994). 1848 yılında Pera'da çıkan yangınlar dönemin basılı yayınlarından takip edilebilmektedir. 1852 yılında Mevlevihane ve çevresinde çıkan yangın sebebiyle çok sayıda binanın ortadan kalktığı bilinmektedir. 1856 tarihinde Galavany sokakta çıkan yangındaysa sokakların darlığı sebebiyle söndürme çalışmalarının uzun sürdüğünden bahsedilmektedir. 1856 tarihinde Kalyoncukulluğu'nda çıkan yangınla yüzlerce ahşap konut yanmıştır. 1858 yılında Galata deniz kıyısında çıkan yangın sahil mahallelerini etkilemiş, 1860 Yüksek Kaldırım Caddesinde çıkan yangın sonucunda cadde üstündeki ahşap yapıların etkilendiği görülmüştür (N. Akın 2011). Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz döneminde İstanbul, Galata, Pera ve Üsküdar'da çokça yangınla karşılaşılmaya devam etmiştir (Sakaoğlu 1994).

1870 yılında meydana gelen yangın afeti (Şekil 3.35), Pera ve Beyoğlu tarihi açısından en önemli afet olarak görülmektedir. Feridiye Sokağı'nda başlayan yangın şiddetli rüzgâr nedeniyle büyük bir alanı tahrip etmiştir. Yangından (Şekil 3.36) Taksim ile Galatasaray Meydanı arasında kalan günümüz İstiklal Caddesi'nin iki tarafıyla, Tarlabaşı Mahallesi ve Bülbülderesi, İngiliz Sefareti, Aynalıçeşme Mahallesi ve Kalyoncukulluğu etkilenmiştir (Sakaoğlu 1994). Yangından, ahşap binalar yanı sıra kagir yapılar ve o dönem yapılan büyük binalar da etkilenmiştir (Akın 2011). Altıncı Daire'nin yaptığı çalışmalar sonucunda 3449 binanın yandığı, 163 mahalle ve 65 sokağın etkilendiğini tespit etmiştir (Akıncı 2019a).

Şekil 3.35 1870 Pera yangınına ait görselleştirme (Anonim 2022ab)

Şekil 3.36 1870 Pera yangınında etkilenen alanları gösteren harita (Anonim 2022ag)

Yangın sonrasında, Pera bölgesindeki yangından etkilenen mülk sahipleri için yardımlar yapılmıştır. Yangın öncesi ve sonrası alınacak tedbirler, dönemin Levant Herald

gazetesinde makale haline getirilmiştir. Ayrıca, yangından etkilenen bölgenin yeniden planlanması için bir yarışma açılması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Altıncı Daire'nin mühendisleri olan Leval Efendi, G.D'ostoya, G. Stampa ve Tirdon'un oluşturduğu komite bölgenin tamamına yakınının yıkılmasına karar vermiştir (Aksoy ve Gurallar 2020). Bu dönemde Altıncı Daire yangın yerinde kış için barakalar yapılmasına izin vermiştir. Baraka yapılar kısa süre içerisinde bölgeyi doldurmuş ve bu durum bir süre sonra bölge ve kullanıcılar için tehlikeli bir hal almıştır (Akın 2011).

1870 yangınından sonra, bölgede yangınlar sık sık tekrar etmiştir. Pera'da yangından hasar gören alanlarda arsa fiyatlarının yükseldiği bilinmektedir. Taksim ve Galatasaray arasındaki bu bölge yabancılar tarafından talep görmüştür. Cadde üzerindeki arsalar varlıklı kişiler tarafından alınarak yeni kagir binalar inşa edilmiş, Pera'nın görünümü değişmiştir. Süreç içerisinde ahşap konutların sayısı günden güne azalmıştır. Dar sokaklar ve trafikle birlikte sık ahşap konut dokusu, Batılı görünüme kavuşmak isteyen bölgenin önündeki engeller olarak görülmeyken bölgenin yeniden imarı için Altıncı Daire'nin sürdürmüş olduğu çalışmalar yangınlarla birlikte daha kolay uygulanabilmiştir (Akın 2011).

3.2.2 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapı

Ekonomik etkilerin yoğun olarak hissedilmesi Tanzimat fermanından bir sene önce İngiliz Ticaret Anlaşması'nın imzalanmasıyla başlamıştır. 1838 yılı ticaret anlaşmasıyla başlayan ekonomik dışa açılma hareketi sonucunda, Osmanlı Devleti içinde yerli mallar vergilendirilmiştir, yabancı mallardan ise sadece giriş çıkış vergisi alınmıştır. Avrupalı ülkeler ile yapılan bu anlaşma ve yerli sanayiyi koruyacak önlemlerin olmaması, Batı'dan ithal edilen makine üretimi malların yurt içine girişini ve buna bağlı olarak dış borcu arttırmıştır. Devlet kararları ve demiryolu ağı gibi ulaşım imkanlarının artmasıyla Avrupa malları Osmanlı içinde çok hızlı bir biçimde yayılmıştır (Çelik 1998).

Ekonomik bağımlılığın oluşturduğu sorun Osmanlı Devleti tarafından kısa sürede fark edilmiş ve sonucunda milli sanayi üretimleri yapılması için adımlar atılmıştır. 1840'lı yıllarda devlet tarafından imalathaneler kurulduğu bilinmektedir. Zeytinburnu'nda

demir çelik ve dokuma atölyeleri, Bakırköy'de tersane, Küçükçekmece'de baruthane ve Boğaz köyleri ve banliyölerde birçok imalathane yapılmıştır. Devlet işletmeleri yanı sıra bazı Avrupalı kuruluşlara da imtiyazlar tanınmıştır. Yabancı kuruluşların faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla vergi indirimlerine gidilmiştir. Kurulan sanayi atölyelerinde imalatı hızlandırmak için Avrupa'dan ithal edilecek makinelerde vergiler kaldırılmıştır (Çelik 1998).

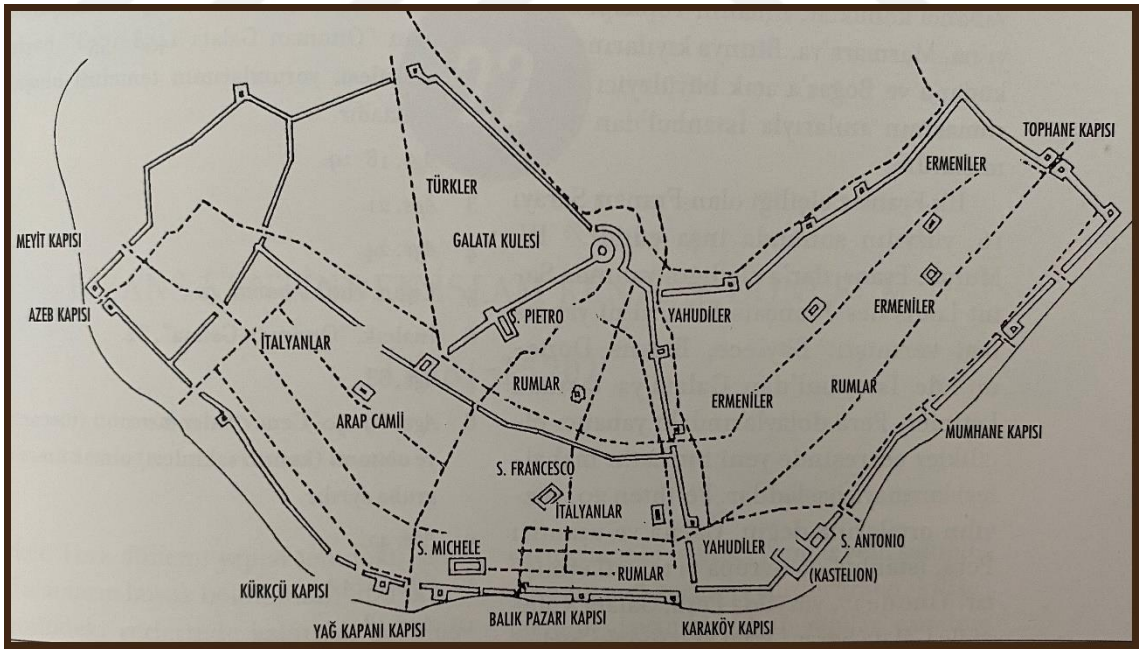
Makine ithalatı ile üretimin teşvik edilme süreci, bu makineleri kullanacak nitelikli işçi, ustabaşı, zanaatkar ithal edilmesi anlamına gelmektedir. Avrupalı yatırımcılara verilen destekler, ülke içi sanayi işletmelerinin yabancı işgaline sebep olmuştur. Sanayileşmede izlenen politikalar ve Kırım savaşının etkisiyle Avrupa ülkelerinden dış borç alımı artmıştır. Bu da ülkedeki ekonomik gücün yabancı sermayelere geçmesine neden olmuştur (Çelik 1998). Dış ithalat ürünlerinin sergilendiği, alınıp satıldığı yer Osmanlı'nın başkentinde Pera bölgesiydi. Limandan giren ithal ürünler Pera'da bulunan dükkanlarda satılmaktaydı. Ekonomik gelişmeler, pazardaki ithal malın artması Osmanlı gayrimüslim vatandaşlarının bu ürünleri kullanmasıyla sonuçlanmıştır. Ticaretin artmasıyla yurtdışından göç alan İstanbul'da sanayici ve iş adamları yaşamak için dönemin popüler semti Pera'yı tercih etmişlerdir (Gülersoy 2003).

19. yüzyıl İstanbul'unda nüfus artış oranları Avrupa ülkelerine benzerlik göstermektedir. Farklı olan Osmanlı Devlet'inde nüfus artışının sebepleridir. Avrupa'da sanayileşmeye bağlı iş gücü ihtiyacı sebebiyle nüfus artışı gözlemlenirken, Osmanlı başkenti İstanbul'da nüfus artışı, savaşlar sonucu toprak kayıpları sebebiyle oluşan göç dalgalarından kaynaklanmaktadır. Tanzimat dönemi sonrasında ekonomi temelli iş gücüne bağlı nüfus artışında yabancı göçüyle karşılaşılmaktadır. Dönemin Avrupa kentleri sanayileşme ile iç göçü arttırmışken, İstanbul'da sanayileşme sebebiyle yerleşen yüz bin gayrimüslim olduğu bilinmektedir (Çelik 1998).

İstanbul'un fethi sonrasında yarımadaya planlı göçler olduğu bilinmektedir. Galata'da ise nüfus daha kozmopolit bir yapıda kalmıştır. Fetih döneminde bugün Tarlabaşı olarak bilinen mahallede küçük Türk yerleşimi olduğu, Tatavla'da Rum işçi ve hizmetçilere ait yerleşkeler olduğu bilinmektedir. Galata'nın sırtlarında sefarethaneler açılana kadar bu

bölgede yoğun bir yerleşim alanı görülmemektedir. Pera, sefarethanelerin açılması sonucu 17. yüzyıldan itibaren yabancı ve gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının çoğunluğu oluşturduğu bir semt olmuştur (Freely ve Freely 2014).

1476 yılında Galata'da 535 Müslüman, 592 Rum, 332 Frenk ve 62 Ermeni konutu bulunduğu yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Evliya Çelebi ise 17. yüzyılda bu bölgede 18 Müslüman, 70 Rum, 3 Frenk, 2 Ermeni ve 1 Musevi mahallesi olduğunu yazmıştır. Pera'da 19. yüzyılda oluşan kozmopolit yapının ilk tohumları, elçilik binalarının yapılmasıyla 17. yüzyıldan itibaren buraya gelen yabancı topluluklar ile atılmıştır (Akın 2011). 19. yüzyıl sonlarında yapılan İstanbul nüfus sayımına göre, Müslümanlar nüfusun %44,06'sını, Rumlar %17,48'ini, Ermeniler %17,12'sini, Yahudiler %5,08'ini, Katolikler %1,17'sini, Bulgarlar %0.50'sini, Latinler %0.12'sini ve Protestanlar %0.09'unu oluşturmaktadır. Yabancılar ise bu dönemde İstanbul nüfusunun %14,74'ü kadarını oluşturmuştur. 19. yüzyıl sonu Pera ve Galata bölgesinde (Şekil 3.37) %47 yabancı, %32 Osmanlı vatandaşı gayrimüslim, %21'i Müslüman olduğu görülmektedir (Çelik 1998).

Şekil 3.37. 1455 yılında Galata'da bulunan mahallelerin demografilerine göre dağılımı (Kuban 2017a)

Demografik yapıya bakıldığında, İstanbul'un 19. yüzyılda kozmopolit bir kent olduğu görülmekte iken Pera bölgesinde yabancı nüfus Müslüman nüfusun oldukça üzerinde olduğu bilinmektedir. Demografik yapı en azından 19. yüzyılın başına kadar bölgede yaşayanların Batılılaşmasını veya modernleşmesini etkilememiştir. Pera'da bulunan gayrimüslim vatandaşların Tanzimat dönemine kadar Müslümanlar gibi yaşadığı, evlerinde batılı anlamda mobilya olmadığından söz edilmektedir (Gülersoy 2003).

1839 yılından sonra Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklar Müslüman vatandaşlarla eşit haklara sahip olmuştur. 1856 yılında yürürlüğe giren Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere tanınan hakların çerçeveleri belirlenmiş ve somutlaşmıştır. Bu yeni dönemle birlikte gayrimüslim cemaatlerin toplanmaya başladıkları görülmektedir. Rum, Ermeni ve Musevi cemaatleri İstanbul'da nüfus yoğunluklarını arttırmıştır. Daha önce yapılan ekonomik açılımlarla beraber, azınlık gruplar ticaretle Müslümanlardan daha fazla ilgilenmiştir. Galata ve Pera, üst düzey Osmanlı yöneticileri ve oluşan ticaret burjuvazisinin çalıştığı ve yaşadığı mekânlar haline gelmiştir (Akın 2011).

Batılılaşmanın bir diğer aktörü ise Levantenlerdir. Levanten kelimesinin, Doğu Akdeniz'de yaşayan Avrupa kökenli vatandaşlar için kullanılan "Levant" kelimesinden türediği bilinmektedir. Tanzimat dönemi ile beraber Osmanlı içinde birkaç kuşak boyunca yaşamış Avrupa kökenli kişilere verilen isim olmuştur (Akıncı 2019a),(Akın 2011). Genellikle Akdeniz ve Ege kökenli oldukları bilinmektedir. 17. yüzyıldan itibaren kurulan elçilik binaları, bu binalarda çalışan ve hizmet eden bir grup oluşmasına sebep olmuş ve bölgenin gayrimüslim nüfusunun artmasına olanak tanımıştır. Levanten ailelerin Liman bölgelerinde ticaretle uğraştıkları, Ege bölgesinde tarım ürünleri üretip Avrupa'ya ihraç ettikleri bilinmektedir. 1850'den itibaren Osmanlı Devleti içinde Levanten kişilerinin sayısı elli bini bulmuştur (Akın 2011). Batı yaşam biçimini Pera'ya taşıyan ilk topluluğun da bu grup olduğu bilinmektedir (Akın 2011). Bu topluluğun yaşayış biçimleri sarayı ve üst düzey bürokrasiyi etkilemiş ve zamanla bu etki tabana yayılmıştır (Akıncı 2019a).

Batılılaşma dönemini aktardığımız Pera'nın sosyal topografyasını da değerlendirmek gerekmektedir. 19. yüzyılda Meşrutiyet Caddesi'nde yapılan binalarda genellikle

gayrimüslim vatandaşlar ve yabancıların kaldığı bilinmektedir. Günümüzde farklı amaçlarla kullanılan binaların bir kısmı ilk yapıldığı dönemde gayrimüslimlere ait konutlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Degucis Evi, Corpi evi ve Galavany ailesine ait Londra Oteli bu duruma örnek olarak gösterilebilir. (Dunhani 2017).

Pera'da yaşayan ailelere baktığımızda kökeni Fransa'ya dayanan Alleon ailesi, kökeni Venedik'e uzanan Baltazzi ailesi, Avusturyalı Bernard, Commendinger ve Huber aileleri, Ermeni asıllı Balyan, Düzyan ve Dadyan aileleri, Cenovalı Glavany ailesi, Belçikalı Helbig Ailesi ve İspanya kökenli Kamondo aileleri bir kuşaktan fazla Osmanlı'da bulunmuştur. Kökeni günümüz Yunanistan sınırları içerisinde olan Edhem Paşa, İleri ve İpekçi aileleri de Osmanlı bürokrasisinde görev yapan veya dönemin ticaret hayatında söz sahibi olan aileler olarak görülmektedir. Rum kökenli Karateodori, Lenas, Zariphis ve Zografos aileleri de Beyoğlu'nun tanınmış ailelerindendir. Ebüzziya, Kabaağaçlızade, Kavalalı ve Recaizade aileleri uzun yıllar Anadolu'da yaşamış Beyoğlu'nun tanınmış aileleri oldukları bilinmektedir (Akıncı 2019a).

Pera'nın 19. yüzyıl kültürel ortamı yine sosyal yapının uzantısı şeklinde devam etmektedir. Demografik yapının İstanbul'da özellikle Pera'da yabancı ve gayrimüslimlerden oluşması, kültürel amaçlı çeşitli kulüpler kurulmasını, tiyatro ve edebiyat alanında topluluklar oluşmasını sağlamıştır. Bunlar dışında hayırsever dernekleri azınlık gruplar tarafından oluşturulmuştur. Peralı Rumlar Topluluğu, Birleşmiş Ermeni Dernekleri, Galata Musevi Derneği ve Musevi Eğitim Derneği örnek olarak gösterilmektedir (Akın 2011). Pera'da aynı zamanda cemiyetlerin merkezleri de bulunmaktadır. Tepebaşında yer alan Societe Operaia Italina Di Mutuo Soccorso, Casa D'Italia, Union Française (Şekil 3.38) cemiyetlere örnek olarak verilebilir. Ayrıca aynı milletten bir araya gelerek oluşan topluluklar da göze çarpmaktadır. İtalyan topluluklarından Circole Roma ve Unione Sportiva, İsviçreli Club Suisse, Yahudilere ait Bene Berith ve Yugoslavlara ait Yugoslavenska Sloga bulunmaktadır (Akıncı 2019a).

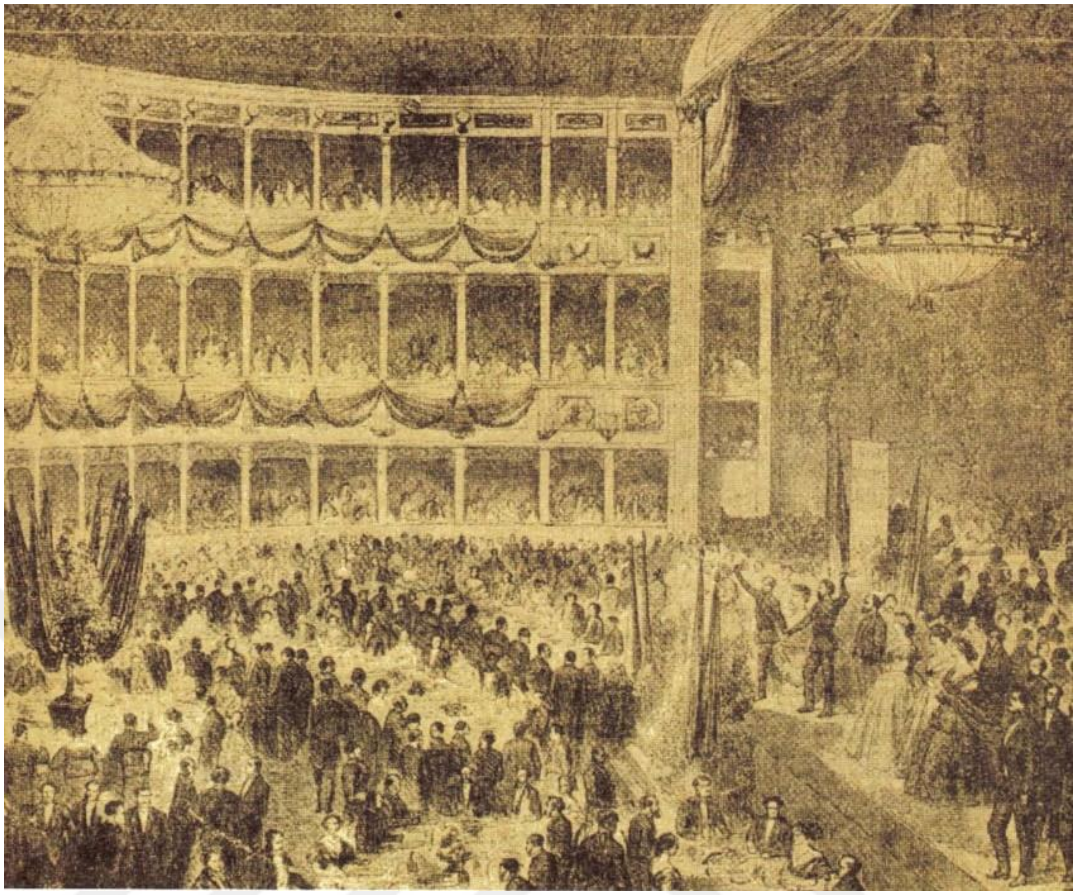
Şekil 3.38. Union Française binasının günümüz durumu

Aileler dışında tüccarlıkla uğraşan bir kesim yine Pera'da oturmaktadır. Bir liman bölgesi olan Galata, 19. yüzyılda bir ticaret merkezi olarak üretilen yeni malların ülkeye giriş noktası olarak bilinmektedir. Bu dönemde ticaretin yanı sıra tercümanlık, bankerlik tercih edilen meslekler olarak görülmektedir. Sarraflıktan gelen Levanten tüccarlar bu dönemde Galata bankerleri adıyla ünlenmiştir. Çoğunlukla İtalyan ve Fransız olanlarının yanında Rum, Ermeni ve Musevi kökenli bankerler de bulunmaktadır. Osmanlı Bankası'nı 1868 yılında, Galata'da bulunan bankerlerin kurduğu bilinmektedir (Akın 2011).

Eğitimde de benzer şekilde gayrimüslim, yabancı ve Levantenlerin etkisi gözlemlenmektedir. Tanınmış ailelerin çocuklarının eğitim amacıyla Avrupa'ya gönderildiği bilinmektedir (Akın 2011). Beyoğlu ve çevresinde eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunan yabancı okullar Getronagan Ermeni Mektebi, Karaköy Rum Mektebi, Sankt Georg Avusturya Mektebi, Notre Dame De Sion Fransız Mektebi, Alman Mektebi, Galileo Galilei İtalyan Mektebi, Merkez Rum Mektebi, Saint Pulcherie Fransız Kız Mektebi, Viscount Mektebi, Zoğrafyon Rum Mektebi, Esayan Ermeni

Mektebi, Zapyon Rum Mektebi, Aya Konstantin Rum Mektebi ve İtalyan Mektebi'dir. Yabancı okullar dışında Beyoğlu'nda bulunan okullardan biri Harbiye'de bulunan 1834 yılında kurulan Mekteb-i Harbiye'dir. İstanbul'un işgaline kadar aynı yerde askeri eğitime devam etmiş, sonra Ankara'ya taşınmıştır. Diğer önemli okul ise açıldığı dönemde ismi Mekteb-i Sultani olan Galatasaray Sultanisidir. Mekteb-i Sultani 1868 yılında kurulmuş ve Tanzimat dönemi açılımlarıyla her din ve mezhepten öğrenciyi kabul ederek o dönemde büyük tepki çekmiş, ilgi görmüştür (Akıncı 2019a).

Kozmopolit ortam Pera bölgesinde Avrupa tipi sosyalleşme ve kültürel aktivitelerin artmasını sağlamıştır. Elçilikler ve Pera sosyetesini oluşturan ticari burjuvazi kış döneminde Pera'da yaşarken, yazın gelmesiyle kışlık konutlarından ayrılıp sayfiye bölgelerine taşınmıştır. Bu durum, Pera'da yazların kışlara oranla daha sönük geçmesine sebep olmuştur. Kışın yapılan aktivitelerde tiyatro gösterilerine katılmak, balo etkinlikleri ve konserlere gitmek olduğu bilinmektedir. Tiyatroların sezonu eylül-ekim aylarında açtığı ve mayısta kapattığı görülmektedir. 19. yüzyılda gerçekleştirilen tiyatro etkinlikleri için Naum Tiyatrosunun (Şekil 3.39) Fransızca oyun programı bastırdığı görülmektedir. Bu kitapçık içerisinde sezonluk oyun bilgileri ile sezonun başlangıç ve bitiş tarihleri görülmektedir. Naum tiyatrosunun genelde sezon açılışlarını klasik eserlerle yaptığı bilinmektedir (Akın 2011).

Şekil 3.39. Naum Tiyatrosunun İç Mekanı (Anonim 2015a)

Pera'da yapılan etkinlikler için kurulan tiyatro yapıları arasında Concordia Tiyatrosu, Cyrstal Tiyatrosu, Elhamra Tiyatrosu, Ermeni Tiyatrosu, Naum Tiyatrosu, Odeon Tiyatrosu, Ses Opereti, Dram Tiyatrosu ve Komedi Tiyatrosu olduğu bilinmektedir. Bu tiyatrolardan bir kısmı yıkılmış, bir kısmı ise sinemaya dönüştürülmüştür (Akıncı 2019b). Aralarında sadece Ses Opereti (Şekil 3.40) Ferhan Şensoy'un çabalarıyla (Anonim 2022aj) bugün hala tiyatro olarak hizmet vermektedir (Akıncı 2019a).

Şekil 3.40. Ses Tiyatrosu Günümüz Durumu (Anonim 2022aj)

Pera'da tiyatro dışında konserler de verilmektedir. Konser vermek için Pera'ya gelen kimi sanatçıların padişahın huzurunda ayrıca ikinci bir konser verdiği bilinmektedir. Ayrıca padişahın Pera'da tiyatroya gittiği günler olduğu da bilinmektedir (Gülersoy 2003, Akın 2011). Aynı dönemde çeşitli karnavallar yapılmıştır. Rum karnaval eğlenceleri, Paskalya törenleri, 1 Mayıs'ta gerçekleşen Bahara Bayramı kutlaması, Şaraplı Ekmek Yortusu gibi etkinlikler Pera'da çeşitli eğlencelerle kurgulanmıştır (Akın 2011).

1850'li yıllarda hayır amaçlı balolar düzenlenmiştir. Varlıklı ailelerin toplandığı yemekli organizasyonlar kimi zaman tiyatrolarda kimi zaman elçilik binalarına ait salonlarda, Union Française veya Casa d'Italia gibi cemiyet binalarında gerçekleştirilmektedir. 1870 Pera yangını sonrası bu etkinlikler birkaç seneliğine yavaşlasa bile 1872 yılıyla beraber tekrar hareketlenmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru kulüp, kahvehane ve otellerde çok sayıda toplantı organizasyonu düzenlenmiştir (Akın 2005).

Bu sosyal ve kültürel ortamın oluşmasıyla bölgede bulunan otel sayıları zamanla artmıştır. Constantinople Oteli, Hotel D'Angleterre, Hotel Luxembourg, Tokatlıyan Oteli, Bristol Oteli, Grand Hotel Français Et Continental, Kroecker Oteli, Londra Oteli,

Pera Palas Oteli ve Royal Oteli (Şekil 3.41) bölgedeki otel yapılarından örnekler olarak gösterilmektedir. Hotel D'Angleterre aralarında yapım tarihi en eski olan binadır. Dönemin balo organizasyonlarının bu otelde yapıldığı bilinmektedir. Hotel D'Angleterre (Şekil 3.42) 1897 yılında yıkılmış, yerine bugün hala kullanımda olan Hidivyal Palas yapılmıştır (Akıncı 2019a).

Şekil 3.41. Royal Oteli'ne Ait Görselleştirme (Anonim 2022p)

Şekil 3.42. Hotel D'Angleterre (Anonim 2022o)

Batılılaşma sürecinde İstanbul'un Avrupalı insanlar tarafından ilgi görmesi sonucu buraya yolculuklar gerçekleşmiştir. 1873 yılında kurulan Orient Express, 1889 yılında Paris ve İstanbul (Şekil 3.44) arasında doğrudan seferler gerçekleştirmeye başlamıştır (Akıncı 2019a). Sosyal ve kültürel olarak kurtarılmış alan olarak nitelendirilen Pera bölgesi yabancıların ve gezginlerin uğrak yeri olmuştur (Gülersoy 2003). Pera'daki otellerin Orient Express'in müşterilerine hizmet açısından yetersiz kalması sebebiyle Pera Palas (Şekil 3.43) oteli yapılmıştır. 1892 yılında yapımı tamamlanan otelin mimarı Alexandre Vallaury'dir. Otel yapıldığı dönemden itibaren sıklıkla tercih edilmiştir.

Şekil 3.43. Pera Palas Oteli (Anonim 2022z)

Pera sakinlerinin yaşam biçimlerinin ve eğlence anlayışlarının değişmesi tüketim alışkanlıklarını da etkilemiştir. Avrupa'dan gelen turist sayısının artması da bu tüketim biçimine etki etmiştir. Yeni restoranlar, lokantalar ve kahvehaneler açılmıştır. Restoranlarda servislerin Batılı kültüre ait olduğu, servis elemanlarının birden fazla dil bildiği gözlemlenmiştir (Akın 2011). Açılan işletmelerin çoğu Grand Rue de Pera Caddesi üzerindeyken kimi dükkanların Meşrutiyet Caddesinde olduğu görülmektedir. Asmalımescit'te bulunan Bedros Meyhanesi, Kohout Birahanesi, Novoty Lokantası, Tuna Lokantası bunlara örnektir. Belediye Bahçesi, Benzour Birahanesi, Garden Bar ve

Pera Palas Otel Lokantası ise Meşrutiyet Caddesi üzerinde bulunan örneklerdir (Akıncı 2019a).

Şekil 3.44. Orient Express Afişi (Anonim 2022ad)

19. yüzyılda oluşan sosyal topografya ve kozmopolit ortamın etkileri sosyal kültürel ortamın yanı sıra yaşam biçimine ve dolayısıyla ev içine girmeye başlamıştır. Modernleşme dönemi öncesi Batı'dan ithal edilen kültürel veriler özümsenerek geleneksel bilgi birikimine eklemlenmiştir. 19. yüzyılda başlayan Batılılaşma çabası ise

Avrupalı kültürel veriyi özümsemeden hayatın içine katılmıştır. Batılılaşma süreci hızlı ilerlese de gelen kültürel verinin tam anlamıyla yaşamın içine katılması daha yavaş gerçekleşmiştir. (Tanyeli 1996).

Modernleşmenin öncüsü olarak Osmanlı Devleti'nin üst düzey bürokratları ve ticaret burjuvazisi içinde bulunan gayrimüslim azınlıklar gelmektedir. Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslimlerin de barınma kültürü aynı dönemde modernleşmiştir. Bu gruplar dönemin başkenti İstanbul'da yaşamaktadır. Sosyal statüleri gereği ithal edilen maddi ve kültürel veriler ile karşılaşan ilk kesimler oldukları bilinmektedir. Osmanlı bürokratları ve yabancı ticaret burjuvazisi yeni barınma kültürü ve onun getirdiği nesneleri her fırsatta uygulamaya çalışmışlardır (Tanyeli 1996).

Modernleşmenin ilk dönemlerinde, Batılı nesnelerin evin daha çok görünen yerlerinde konumlandırıldığı bilinmektedir. Evin kamuya en açık alanı olan ve misafir ağırlanan salonlar, bu nesnelerin en çok konumlandırıldığı yerken, ev içinde mahrem alanlara gidildikçe karşılaşılan Batılı nesnelerin sayısı azalarak kaybolur. Yatağın ev içinde en kapalı yerde oluşu, onun en geç Batılılaşan obje olmasına neden olmuştur. Benzer şekilde yemek masası Osmanlı kültüründe evin içine girse de uzun süre yerde yeme alışkanlığından vazgeçilmemiştir. Cumhuriyet ile barınma kültüründeki Batılılaşma süreci artarak devam etmiştir. Batılı nesnelerin özümsenmesi daha yavaş gerçekleşmektedir (Tanyeli 1996).

Batılı veriler yalnızca evin içine girmekle kalmamış evin şemasını da değiştirmiştir. Türk evinin yaşama birimi olan oda bu dönemle birlikte oturma odası, yatak odası gibi işlevlerle özelleşmeye başlamıştır. Değişim bir anda gerçekleşmemiş olup toplumun belirli kesimlerinde parça parça ortaya çıkmıştır (Tanyeli 1996). Ev içi ithal verilerle birlikte mimari planlamanın dönüşümünde yabancı ve Levanten mimarların etkisini belirtmek gerekmektedir. İstanbul'da Tanzimat'la birlikte yabancı ve Levanten mimarlar sayıca artmıştır. Mustafa Reşit Paşa'nın, henüz Londra Elçisi olarak görev yapmaktayken Batılı tarzda yapı üretimine geçişi ve kagir inşaatın gerekli olduğunu belirttiği bilinmektedir. Reşit Paşa'nın Baltalimanı Sahil Sarayı'nı Fossati'ye tasarlatmasından sonra sultanlar tarafından kagir saraylar yaptırılmıştır. Fossati

kardeşler, Geovanni Battista Barborini, Giorgio Stampa, Breschi, Cociffi, Ortega, Brindesi, Leoni gibi mimarlar o dönemde İstanbul mimarları olarak bilinir. 1868 yılı İstanbul'da altı adet mimarlık bürosu varken 1890'da bu sayının on dokuz olduğu bilinmektedir. (Can 2020).

Beyoğlu'nda modernleşme dönemi yapılarından birçoğunun Levanten mimarlara ait olduğu bilinmektedir. Gaspare Trajano Fossati tarafından yapılan Rus Elçiliği binası günümüze kadar ulaşan yapılardan biridir. Fossati kardeşlerin Beyoğlu'nda saptanamayan ancak yapılmış veya projelendirilmiş olan bitişik nizam apartman yapıları olduğu tahmin edilmektedir. Bu yapıların Beyoğlu'nun mimari karakterini oluşturan örnekler olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca, Casa D'Italya için bir cephe etüdü hazırladıkları bilinmektedir (Can 2020).

Giovanni Battista Barborini'nin Fossati'den sonra mimarlık ofisi kuran ilk mimarlardan olduğu bilinmektedir. Altıncı Daire binası yapılarından en önemli örneklerden biri olarak görülmektedir. Barborini 1896 yılında kadastro komisyonunda görev almıştır. Beyoğlu'nda Levanten mimarlardan biri olarak bilinen Giorgio Stampa, Barborini ile aynı komisyonda çalışmıştır. Stampa ayrıca Ebniye Meclisi'nde görev almıştır. Stampa'nın Pera'daki yapılarından bilineni Palazzo Corpi'dir. Stampa'nın 1870 yangını sonrası İngiliz Elçilik binasının yenilenmesinde çalıştığı bilinmektedir. Pera'da 1870 yılından itibaren çalışan yabancı mimarlardan biri de Guglielmo Semprini'dir. Semprini'nin yangın sonrası mimari uygulamalar yaptığı görülmektedir. Pera yapılarından Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan Londra Oteli ve Rossolimo Apartmanı (Şekil 3.45) günümüze ulaşan yapılarındandır (Can 2020).

Şekil 3.45. Rossolimo Apartmanı

Beyoğlu'nun Batılı görünüme kavuşmasını sağlayan mimarlardan Alexandre Vallaury Levanten bir aileden gelmektedir. Pera Palas Oteli, Union Française dernek yapısı Vallaury tasarımlarındandır. Günümüzde İstiklal Caddesi üzerinde bulunan Cercle d'Orient binası yine Vallaury'nindir. Meşrutiyet Caddesi üzerinde yapılan Degucis evi ve Vallaury evi (Şekil 3.46) günümüze ulaşan örneklerdendir. Bu yapılar Batılı tarzda inşa edilmişlerdir ve yapıldıkları dönemde Pera'nın yeni görünümüne uyum sağladıkları gözlemlenmektedir. Dönemin mimari anlayışına etki eden diğer bir isim olan Raimondo D'Aranco Osmanlı Saray mimarı olarak görev yapmıştır. Geleneksel ve Batı sentezi

yaklaşımlarda bulunan mimarın farklı yapılarda yeni denemeler yaptığı, Art Nouveau tarzı mimari örnekleri bulunduğu bilinmektedir. Casa Botter olarak bilinen yapı bu stilde yapılmış günümüze ulaşan önemli örneklerden biridir. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında üretim yapmaya devam eden Levanten mimarlardan Giulio Mongeri Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde çalışmıştır. Beyoğlu'nun geç dönemlerinde Sant'Antonio Kilisesi'ni ve apartmanlarını tasarlamıştır. Daha sonraki dönemlerde modern akımlarda üretim yaptığı bilinmektedir. Mongeri, Sanay-i Nefise'de hocalık yapmıştır (Can 2020).

Şekil 3.46. Vallaury Evi

Pera'da Levanten ve yabancı mimarların etkileri ile başlayan yapı üretimi sadece bu isimlerle sınırlı değildir. Bu mimarların yapmış oldukları çalışmalar günümüze ulaşan önemli örnekleri içermekle birlikte dönemin mimarlık anlayışını etkilemiş olduğu bilinmektedir. Tez kapsamında çalışma alanı olarak seçilen Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan, çoğunlukla yabancı ve Levanten mimarlar tarafından tasarlanan ve 19. yüzyılda inşa edilen bu yapılardan bazıları günümüze ulaşmıştır. Kent parçalarının düzenlenmesinde etkili olan bu sosyal-kültürel ortamın devamında gelişen mimarlık anlayışı, bugün deneyimlenen kentsel dokunun ortaya çıkmasında ilk adımlar olarak görülmektedir.

3.3. Kent Morfolojisini ve İmgelerini Tanımlayan Ögelerin Analitik Yorumlanması

Kevin Lynch (1960) kent imgesine dair yapmış olduğu çalışmalarla, bir kentin veya kent parçasının imgelerine dair başlıklar oluşturmuş ve bu başlıkların özelliklerini tespit etmiştir. Başlıklar herhangi bir kentin fiziksel özelliklerine göre imgelenebilirliğini ölçen ögelerdir. Bu bölümde Lynch'in beş ögesinin özelliklerine değinilmiştir. Bu bölümde ögeler Lynch'in (1960) tanımladığı özelliklere bağlı kalınarak alt kategorilere ayrılmıştır. Alt kategorilere ayrıldıktan sonra haritalar, vaziyet planları gibi materyallere uyarlanabilen şemalar haline getirilmiştir. İmgelerin özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan basit şematik ifadelerle, Meşrutiyet Caddesi'nin kentsel dokusunun oluşumu ve 19. yüzyıldan günümüze imgelenebilirliğinin zaman içerisinde değişimi okunmuştur.

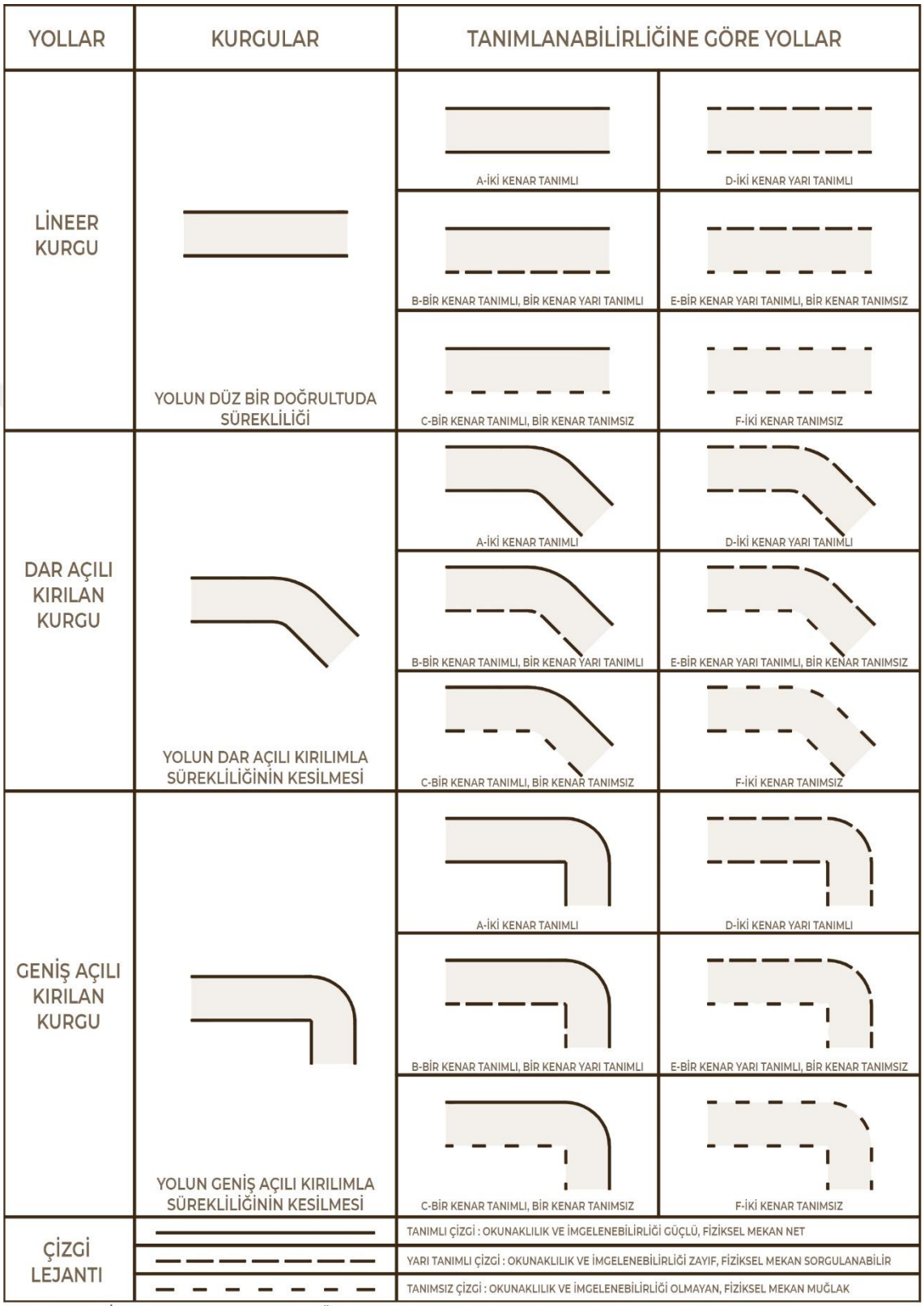
Yollar

Yollar, kentin oluşumunda bütüncül olarak kentsel mekânın kurgulanmasını sağlamaktadır. Kent formunu oluşturan ana öge, yol kümeleridir ve kentin tanınmasına olanak sağlamaktadır. Bunlar arasında bilindik rotalar en güçlü etkiye sahip olan imgesel ögelerdir. Özel kullanım amaçları veya farklı faaliyetlere sahip yollar, kullanıcıların imgesindeki etkiyi güçlendirebilir. Fiziksel karakteristik özellikleri incelendiğinde yolların çok dar veya geniş olması, üzerinde bulunan yapıların cephe karakteristikleri, yolu oluşturan ögelerin yapısal farklılıkları, yolların süreklilikleri, kent içindeki pozisyonları, yön ve doğrultuları, başlangıç noktaları oluşları yol imgesinin

gücünü etkileyen özelliklerdir. Olağandışı yön değişiklikleri ile algısal koridorları sınırlandırılan yollarda görsel algıyı güçlendiren mekânlar oluşturulur. Aynı bölgede benzer özelliklere sahip yollar kentin bütüncül olarak imgelenmesini zayıflatmaktadır. Bir yol ögesinin tanımlanabilir olmasını bir cadde üzerinde bulunan ağaç dizisi, yollara eşlik eden yapıların cephe süreklilikleri, yola komşu bahçe veya istinat duvarları, kaldırımların dokusu, rengi ve malzemesi gibi değişkenler sağlamaktadır. İmgelenebilir bir yol ögesinin oluşması için yolun karakterini tanımlayan sınırları incelemek gerekmektedir (Lynch 1960).

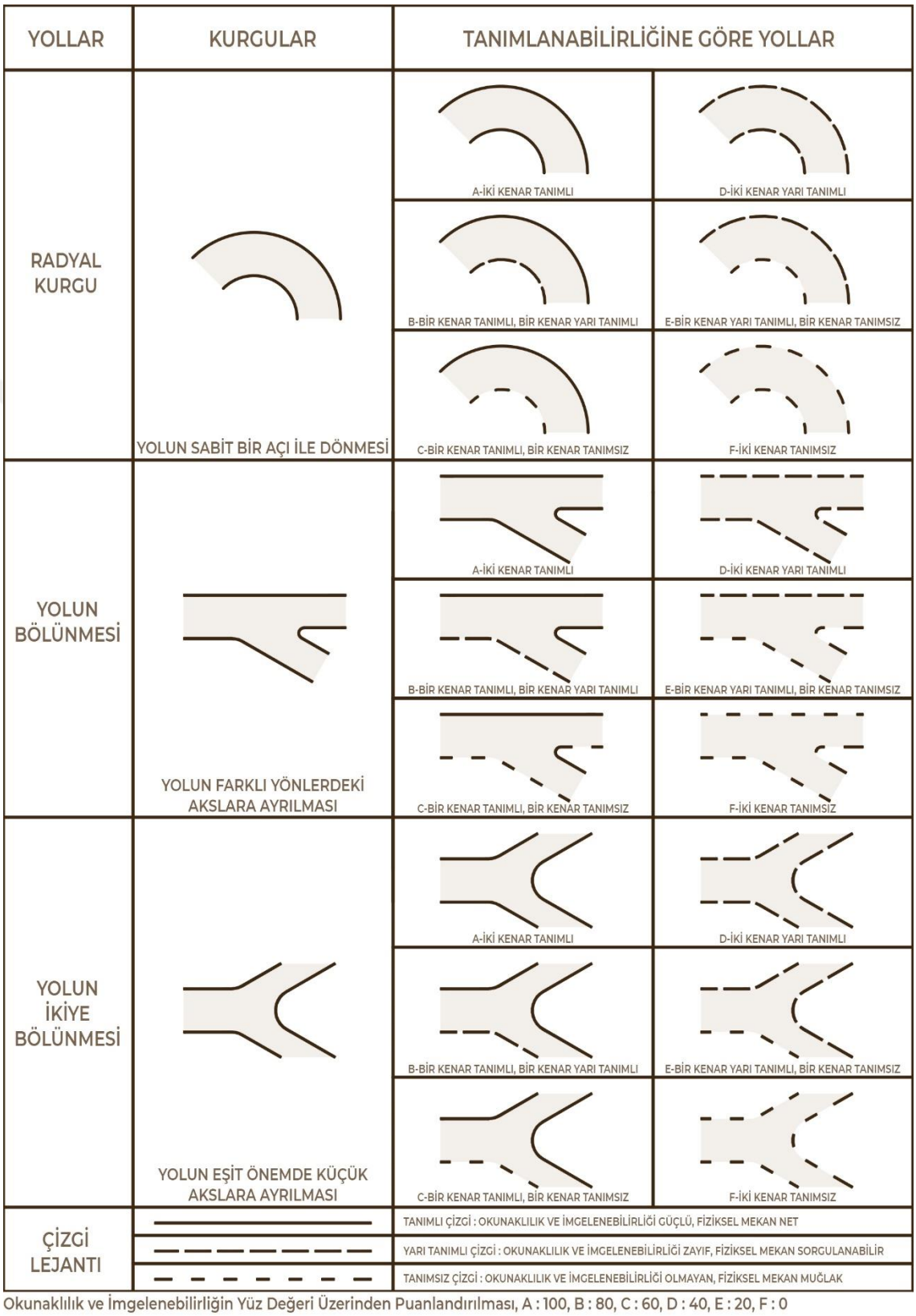
Yolları Lynch'in (1960) anlatımına göre kategorize (Çizelge 3.1) edilmiştir. Her kategori yolun imgelenebilirliğini ayrı ayrı etkilemektedir. Yollar doğrultular halinde lineer kurgular oluşturabilir, dar açılı kırıklar ile kurgulanabilir, doksan derece veya daha geniş açılı kırılmalarla tanımlanabilir, sabit açı ile sürekli dönen parçalardan oluşabilir, farklı doğrultulardaki akslara ayrılabilir ya da eşit önemde daha küçük akslara bölünebilirler. Her durum yol ögesinin kentsel mekân içerisinde tanınmasını sağlamaktadır. Bu kategoriler tanımlanma güçlerine göre altı bölüme ayrılmıştır. İmgelenebilirlik ve okunaklılıklarına göre sırasıyla maddeler halinde açıklanmıştır.

Çizelge 3.1. Kent imgelerinin okunabilirliği ve yol ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi

Okunaklılık ve İmgelenebilirliğin Yüz Değeri Üzerinden Puanlandırılması, A : 100, B : 80, C : 60, D : 40, E : 20, F : 0

Çizelge 3.1. Kent imgelerinin okunabilirliği ve yol ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi (Devam)

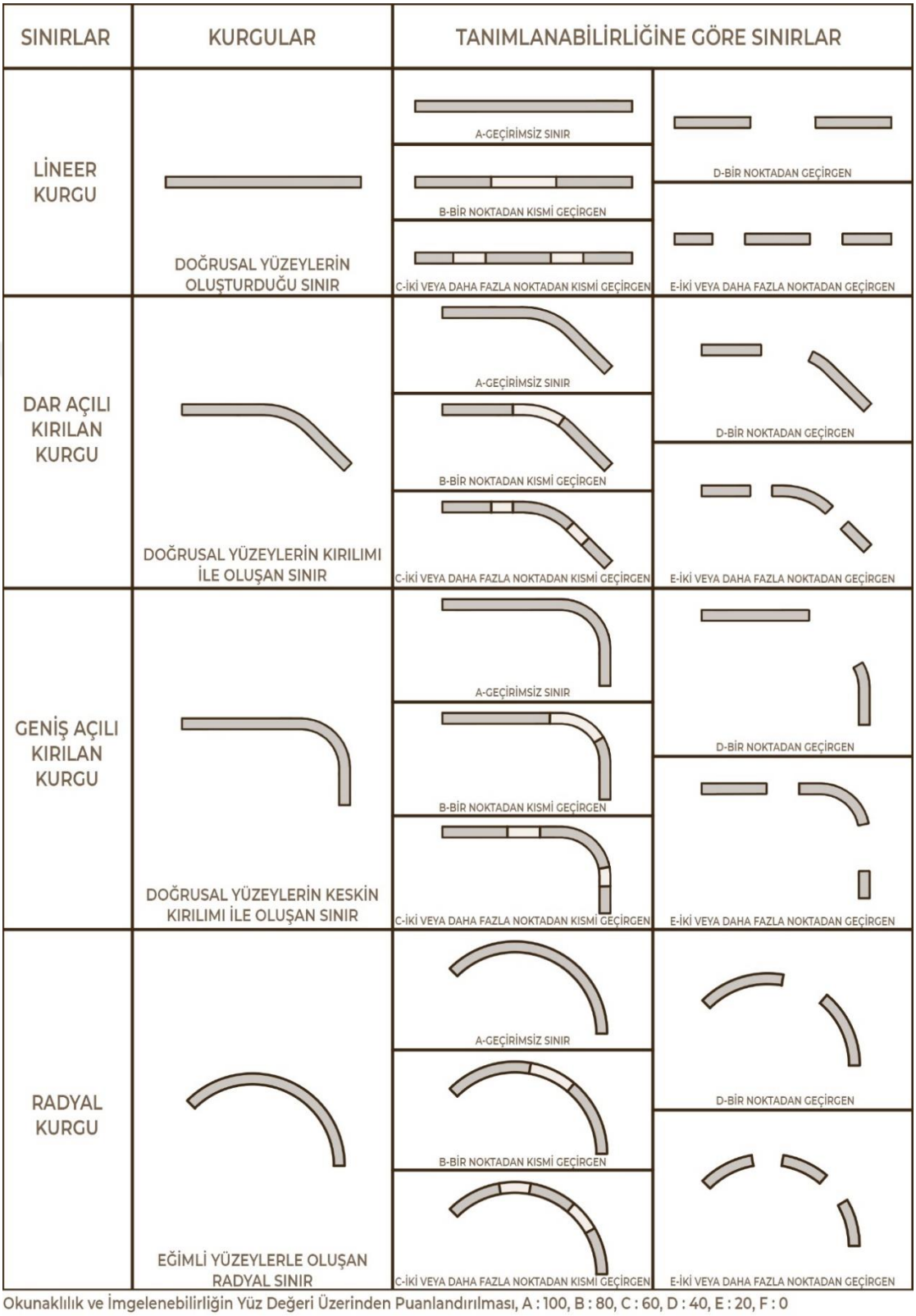
- Kentsel mekânda bütün sınırları tanımlanmış yol ögeleri, en fazla imgelenebilir öge olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırları tanımlı ve yarı tanımlı kenarlardan oluşan yol ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 80 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırları tanımlı ve sınırlarının bir kısmı tanımsız olan yol ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda bütün sınırları yarı tanımlı kenarlardan oluşan yol ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 40 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırları yarı tanımlı ve tanımsız kenarlardan oluşan yol ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda bütün sınırları tanımsız kenarlardan oluşan yol ögeleri, en az imgelenebilir öge olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 0 olarak verilmiştir.

Sınırlar

Sınırlar yollar dışında kalan, iki boyutlu plan düzleminde ve üçüncü boyutta algıyı vurgulayan doğrusal elemanlar olarak tanımlanmaktadır. Doğal ve yapay ögeler sınır etkisi sağlayabilir. Nehir veya kıyı şeridi bir sınır ögesi olabileceği gibi tarihi surlar, yüksek duvarlar veya sürekliliği olan cephe kurguları da sınır ögesi olarak tanımlanabilir. Kenarlar için görülebilirlik ve süreklilik önemlidir. Yanal olarak görülebilir kenarlardan oluşan sınırlar alanın karakterini belirlemektedir. Sürekliliği sonlanan sınırlarda son noktaların ayırt edilebilir olması önem kazanmaktadır. Yollar ve kenarlar birbirlerini destekleyerek baskın bir imge haline gelebilmektedir. Geçirgenliği az olan kenarlardan oluşan sınır ögelerinde etki güçlenmektedir. Tarihi kent çevresinde yapılan surlar sınır ögesi olarak kuvvetlidir. Ancak bir sınır ögesinin güçlü olabilmesi için tamamen geçirimsiz olması gerekmemektedir. Kısmen ara bağlantıları olan kısmi boşluklu kenarlara sahip sınırlar bariyer olmasının yanında bir işlev kazanır (Lynch 1960).

Kevin Lynch'in (1960) kuramı yardımıyla sınır ögeleri kent içindeki mekânsal kurgularına göre dört başlık altında toplanmıştır. Doğrultusu değişmeyen lineer kurgular, dar açıyla kırılan kurgular, doksan derece veya daha geniş açılarla kırılan kurgular ve belirli sabit bir açıyla dönen kurgulardır. Ayrılan kurgusal şemaların hepsi tanımlanabilirliklerine göre altı alt bölüme ayrılmıştır. İmgelenebilirlik ve okunaklılıklarına göre sınıflandırılarak sırasıyla açıklanmıştır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Kent İmgelerinin okunabilirliği. Sınır ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi

Okunaklılık ve İmgelenebilirliğin Yüz Değeri Üzerinden Puanlandırılması, A : 100, B : 80, C : 60, D : 40, E : 20, F : 0

- Kentsel mekânda herhangi bir fiziksel veya görsel geçiş tanımayan geçirimsiz sınırlar, en imgelenebilir öge olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda en fazla birer fiziksel veya görsel kesinti oluşturan kısmi geçirgen sınırlar. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 80 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda birden fazla fiziksel veya görsel kesinti oluşturan kısmi geçirgen sınırlar. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda en az bir fiziksel ve görsel kesinti oluşturan geçirgen sınırlar. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 40 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda birden fazla fiziksel ve görsel kesinti oluşturan geçirgen sınırlar, en az imgelenebilir sınır ögeleri olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.

Bölgeler

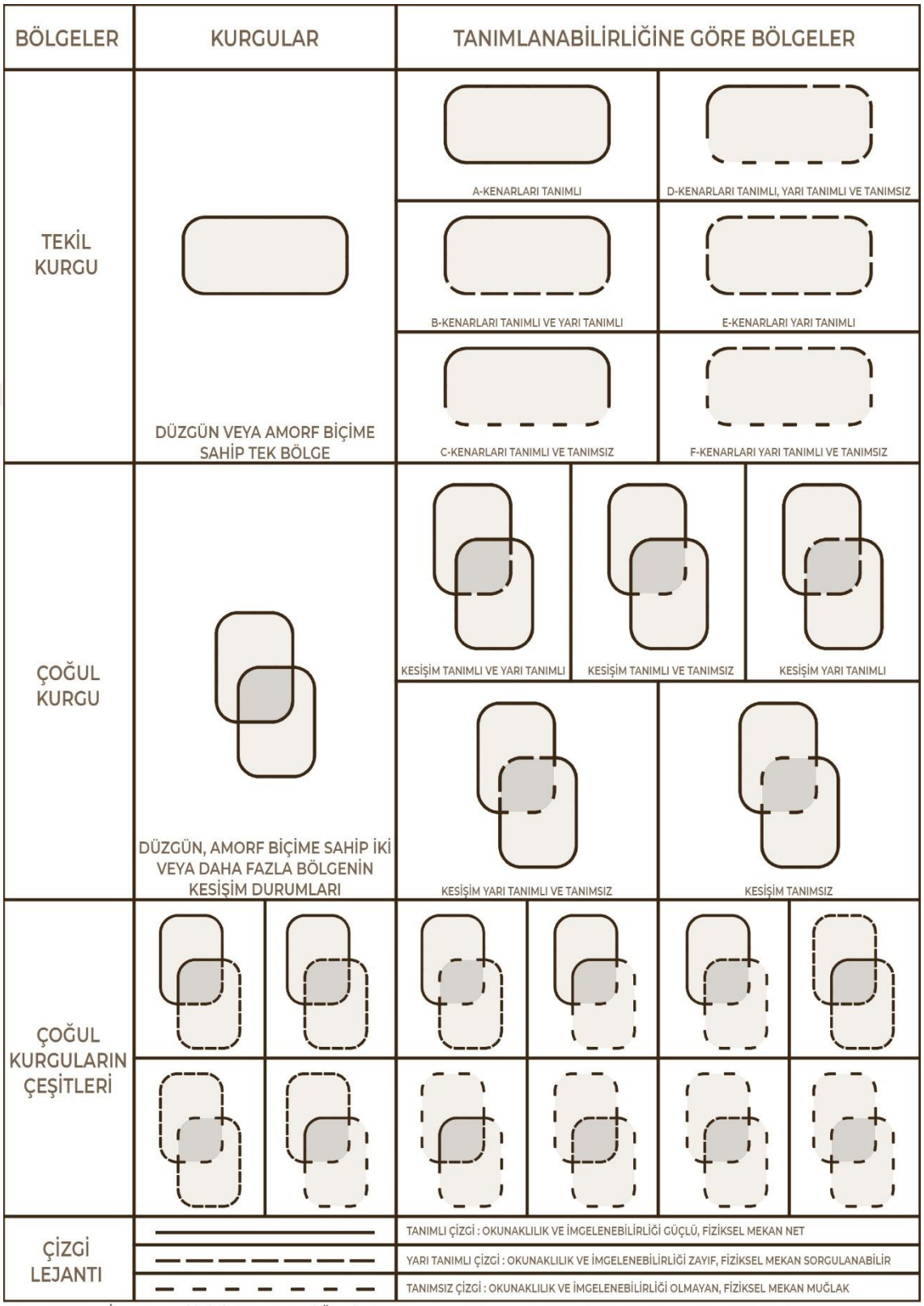
Bölgeler, kent içinde belirli ortak özelliklere sahip, yol ve kenar ögelerine göre daha büyük alanlar ve iki boyutlu algılanan mekanlar olarak tanımlanmaktadır. Bölgelerin karakterini oluşturan ortak ögelere topografya, doku, form, işlev, kullanıcı gibi örnekler gösterilebilir. Kent içinde konumu tarif eden referanslar olarak kullanılabilirler. Bölgelerin özellikleri genelde alt birimler tarafından imgelenir ve ortak temalar ile tanımlanır. Kullanıcı ögesi bölgeler açısından oldukça önemlidir. Sosyokültürel farklılıklar bölgeleri tanımlayabilmektedir. Bölgeler dış etkilere kapalı şekilde içedönük veya çevresi ile ilişki kuran formda dışa dönük olabilirler. Bu durum bazı bölgelerin iç içe geçebilmesine olanak tanır. Sınırlar açısından değerlendirildiğinde bölgelerden bazıları katı sınırlara sahip, geçirgen sınırlı veya hiçbir sınırı olmayan bölgeler olabilmektedir. Bazı durumlarda üç olasılığa da sahip bölgeler bulunabilmektedir. Güçlü odak noktaları geniş alanlarda bölge tanımlayabilir (Lynch 1960).

Bir kent bölgesinin tespit edilmesi, bölge içinde ve dışında farklılaşan karakteristik özellikler ile tanımlanmaktadır. Fiziksel bağlamda renk, doku, malzeme, zemin kaplaması, cephe ayrıntıları, ışıklandırma, peyzaj çeşitliliği ve silüetin kesintisiz şekilde

devamlılığı bölgeyi tanımlayabilir. Bir bütün olarak görülebilmesi bölgenin net bir şekilde diğer bölgelerden ayrışmasını sağlamaktadır (Lynch 1960).

Bölgeler tekil olarak kurgulanabileceği gibi, birden çok karakteri içinde barındıran çoğul kurgular ve bu kurguların kesişimlerinden oluşan varyasyonları barındırabilir. Haritalarla yapılacak okuma aşamasında çoğul kurguların oluşturduğu durumlar değerlendirme dışı bırakılmış ve sadece tekil kurgular sınıflandırılarak değerleri tanımlanmıştır. Bu kapsamda bölgeler, sınırlarının tanımlanabilirlik durumlarına göre altı alt gruba ayrılmıştır. İmgelenebilirlik ve okunaklılıklarına göre sınıflandırılmış ve sırasıyla açıklanmıştır (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3. Kent İmgelerinin okunabilirliği. Bölge ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi

Okunaklılık ve İmgelenebilirliğin Yüz Değeri Üzerinden Puanlandırılması, A : 100, B : 80, C : 60, D : 40, E : 20, F : 0

- Kentsel mekânın bütün sınırları tanımlı kenarlardan oluşan bölgeler, en imgelenebilir olan bölgelerdir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânın sınırlarının tanımlı kenarlar ve yarı tanımlı kenarlardan oluşan bölgeler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 80 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânın sınırlarının tanımlı kenarlar ve bir bölümü tanımsız kenarlardan oluşan bölgeler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânın sınırlarının tanımlı, yarı tanımlı ve tanımsız kenarların hepsini içeren bölgeler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 40 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânın sınırlarının hepsinin yarı tanımlı kenarlarla oluşan bölgeler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânın sınırlarının yarı tanımlı ve tanımsız kenarlarla oluşan veya bütün sınırlarının tanımsız kenarlardan oluşan bölgeler, bu kategori içinde bulunan imgelenebilirliği en zayıf olan kentsel ögedir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 0 olarak verilmiştir.

Düğüm Noktaları

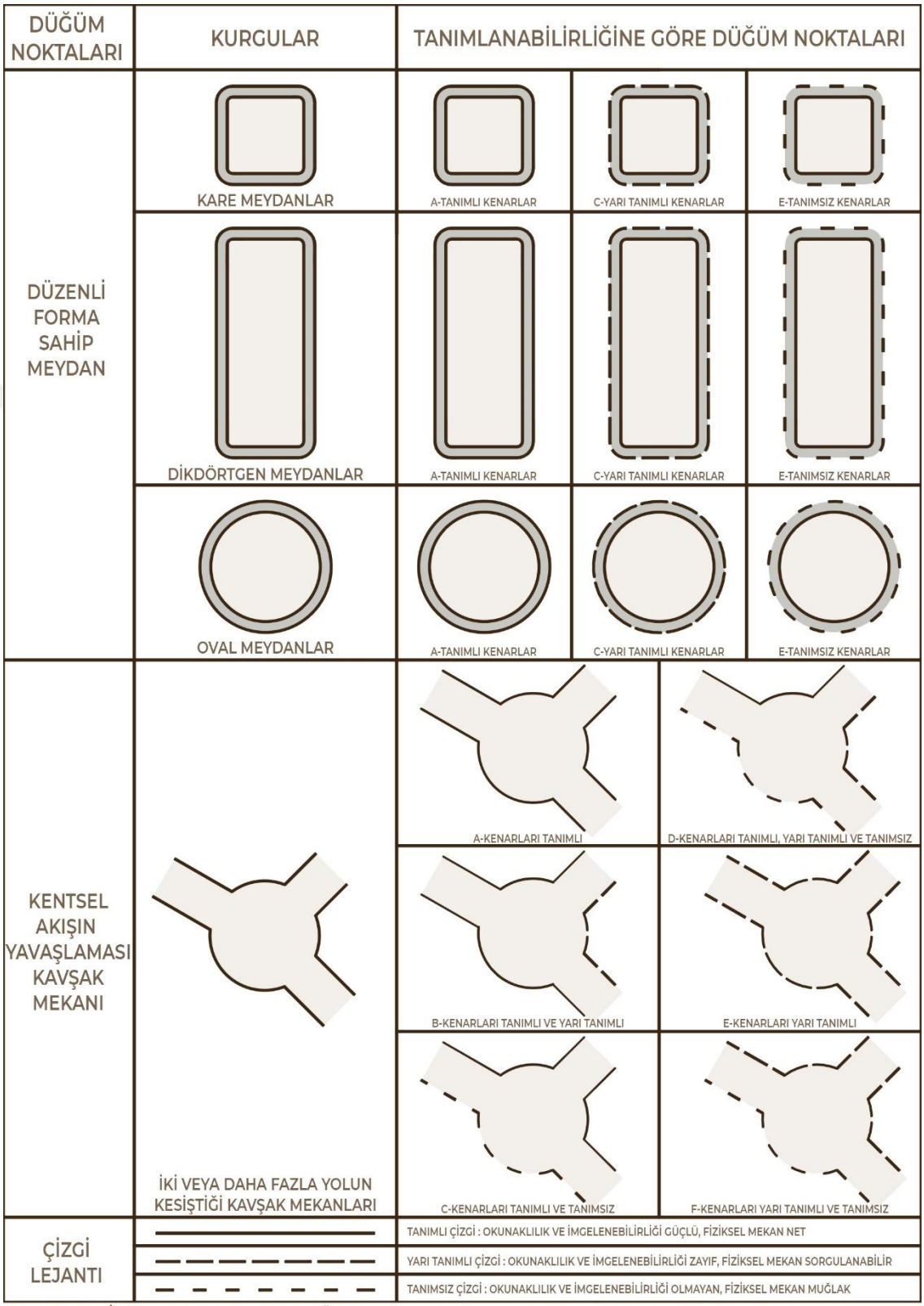
Düğüm noktaları, kullanım yoğunluğu ve kullanıcı dikkatinin arttığı stratejik alanlardır. Yol kavşakları ve ulaşımın kırıldığı noktalar, kullanıcı çevreyi daha net algıladığı için düğüm noktaları kapsamına girmektedir. Bu alanlar farklı işlevler ile birleştiğinde kentin veya bölgenin odağını oluştururlar. Düğüm noktalarını farklı ölçeklerde düşünebiliriz. Düğüm ve odak noktaları ölçeklere göre bir meydan, doğrusal ve geniş mekanlar veya bütün bir kent olarak var olabilirler. Üst ölçekte kent mekânı bütün olarak tek bir düğüm noktası olabilir. Benzer karakterin kent içinde yoğunlaşması, demiryolu istasyonları veya metro ağı bir düğüm noktası oluşturabilir (Lynch 1960).

Fiziksel mekân olarak düğüm noktaları veya odak alanlarının etkileri, belirli bir forma sahiplerse çok daha güçlü olmaktadır. Biçimsel formu kare, dikdörtgen ya da oval gibi belirgin şekle sahip düğüm noktaları daha imgelenebilir kentsel mekanlar

oluşturmaktadır. Düğüm noktaları sınırları belirli kapalı mekanlar oluştursa kentsel alanları daha tanımlanabilir kılınmaktadır. Bölgeler ile benzer şekilde içine kapalı veya dışa dönük düğüm noktaları vardır. Kullanıcılar içe dönük düğüm noktalarında veya çevresinde yer aldığında yönünü belirleyemez ancak dışa dönük düğüm noktalarında yönler belirgindir. Yol üzerinde karşılaşılan karar verme noktaları, düğüm noktası ile çakışırsa düğüm noktasının önemi artar. Düğüm noktaları etrafında bölge oluşturabilmektedir (Lynch 1960).

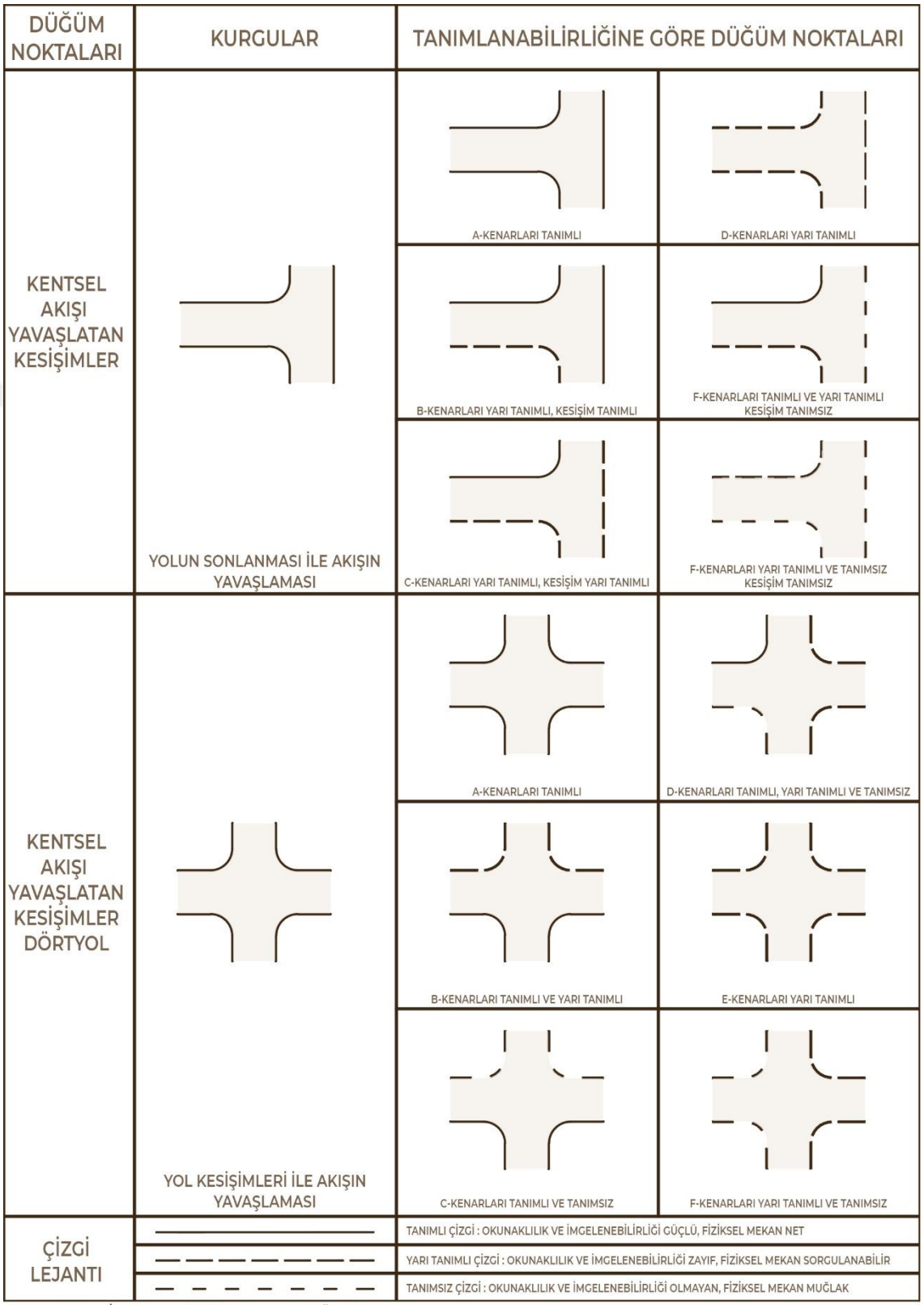
Düğüm noktaları Lynch'in (1960) anlatımlarından yola çıkılarak alt bölümlere ayrılmıştır. Bunlar düzenli formlara sahip meydanlar, kentsel akışı yavaşlatan kavşak mekanları, bir yolun bölünmesi ile oluşan karar verme noktaları ve kentsel akışı yavaşlatan birden fazla yolun kesişimi (Çizelge 3.4) olarak kategorize edilmiştir. Düğüm noktaları kapsamına giren otoyol kavşakları çalışma alanında bulunmaması sebebiyle kapsam dışında bırakılmıştır.

Çizelge 3.4. Kent İmgelerinin okunabilirliği. Düğüm Noktaları ögeleri tanım güçlerinin belirlenmesi

Okunaklılık ve İmgelenebilirliğin Yüz Değeri Üzerinden Puanlandırılması, A : 100, B : 80, C : 60, D : 40, E : 20, F : 0

Çizelge 3.4. Kent İmgelerinin okunabilirliği, Düğüm Noktaları ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi (Devam)

Okunaklılık ve İmgelenebilirliğin Yüz Değeri Üzerinden Puanlandırılması, A : 100, B : 80, C : 60, D : 40, E : 20, F : 0

Düzenli forma sahip meydanlar kare, dikdörtgen, oval, yuvarlak veya eliptik meydanlar olarak kategorize edilmiştir. Meydanlar, tanım durumları değerlendirilerek üç alt bölümde incelenmiştir. İmgelenebilirlik ve okunabilirlik derecelerine göre sınıflandırılmış ve sırasıyla anlatılmıştır.

- Mekânın sınırları belirli, görsel geçirgenlikleri olmayan, meydan alanının iç-dış olarak net ve okunaklı olduğu, tanımlı kenarlara sahip meydanlar. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Mekânın sınırları kısmen belirlenebilen, bir veya birden fazla kenarının görsel süreklilikleri kesilmiş, tanımlanabilir ancak fiziksel mekân olarak sorgulanabilir kısmi tanımlı meydanlar. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.
- Mekânın sınırları tanımlı olmayan, görsel olarak meydan alanıyla kent dokusunun iç içe geçtiği, tanımsız kenarlardan oluşan meydanlardır. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.

Kavşak mekanları birden fazla yolun farklı doğrultularda kesiştiği, çoğunlukla araç ve yaya trafiğinin yoğun olduğu mekanlardır. Kentsel akışı yavaşlatan kavşak mekanları altı alt başlıkta incelenmiştir. İmgelenebilirlik ve okunaklılık derecelerine göre sıralanarak aşağıda maddeler halinde aktarılmıştır.

- Mekânın sınırlarının tanımlı olduğu, imgelenebilirliği en güçlü olan kavşak mekânları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Mekânın sınırlarının tanımlı ve yarı tanımlı kenarlardan oluştuğu kavşak mekânları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 80 olarak verilmiştir.
- Mekânın sınırlarının tanımlı, bir bölümünün tanımsız kenarlardan oluştuğu kavşak mekânları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.
- Mekânın sınırlarının tanımlı kenarlar, yarı tanımlı kenarlar ve tanımsız kenarlar içerdiği kavşak mekânları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 40 olarak verilmiştir.
- Mekânın sınırlarının hepsinin yarı tanımlı kenarlardan oluştuğu kavşak mekanları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.

- Mekânın sınırlarının yarı tanımlı ve tanımsız kenarlardan oluştuğu veya bütün sınırları tanımsız kenarlardan oluşan, bu kategoride imgelenebilirliği ve okunaklılığı en zayıf olan düğüm noktaları olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 0 olarak verilmiştir.

Kentsel akışı yavaşlatan yolun sonlanması ve minimum iki parçaya ayrılması ile oluşan düğüm noktaları altı alt bölüme ayrılmıştır. İmgelenebilir ve okunaklılıklarına göre sıralanarak anlatılmıştır.

- Mekânın sınırları tanımlı kenarlardan oluşan yol ayrımları, en fazla imgelenebilir olan öge olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Mekânı sınırlandıran yola ait kenarların en az birinin kısmi tanımlı olduğu ve kesişimi tanımlı olan yol ayrımları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 80 olarak verilmiştir.
- Mekânı sınırlandıran yola ait kenarların tanımlı ve yarı tanımlı olduğu, kesişimin yarı tanımlı olduğu yol ayrımları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.
- Mekânı sınırlandıran yola ve kesişime ait bütün kenarların yarı tanımlı olduğu yol ayrımları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 40 olarak verilmiştir.
- Mekânı sınırlandıran yola ait kenarları tanımlı ve yarı tanımlı olan, kesişimi oluşturan sınırın tanımsız olduğu yol ayrımları. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.
- Mekânı sınırlandıran yola ait kenarları yarı tanımlı ve tanımsız olan, kesişimi oluşturan sınırın tanımsız olduğu yol ayrımları veya bütün sınırların tanımsız olduğu yol ayrımları bu kategorideki en az imgelenebilen düğüm noktaları olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 0 olarak verilmiştir.

Kentsel akışı yavaşlatan, farklı doğrultulardaki yolların kesişimi ile oluşan dörtyol ağızları altı alt bölümde incelenmiştir. İmgelenebilirlik ve okunaklılıklarına göre aşağıda maddeler halinde sıralanarak anlatılmıştır.

- Kentsel mekânda hepsi tanımlanabilir kenarlardan oluşan kesişimler en imgelenebilir olan düğüm noktalarıdır. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırların tanımlı ve yarı tanımlı kenarlardan oluştuğu kesişimler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 80 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırların tanımlı ve bir bölümünün tanımsız olduğu kesişimler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırların tanımlı kenarlar, yarı tanımlı kenarlar ve tanımsız kenarlar içerdiği kesişimler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 40 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırların hepsinin yarı tanımlı kenarlardan oluştuğu kesişimler. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.
- Kentsel mekânda sınırları yarı tanımlı ve tanımsız kenarlardan oluşan veya bütün sınırları tanımsız kenarlara sahip ögeler, bu kategoride imgelenebilirliği ve okunaklılığı en zayıf olan düğüm noktaları olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 0 olarak verilmiştir.

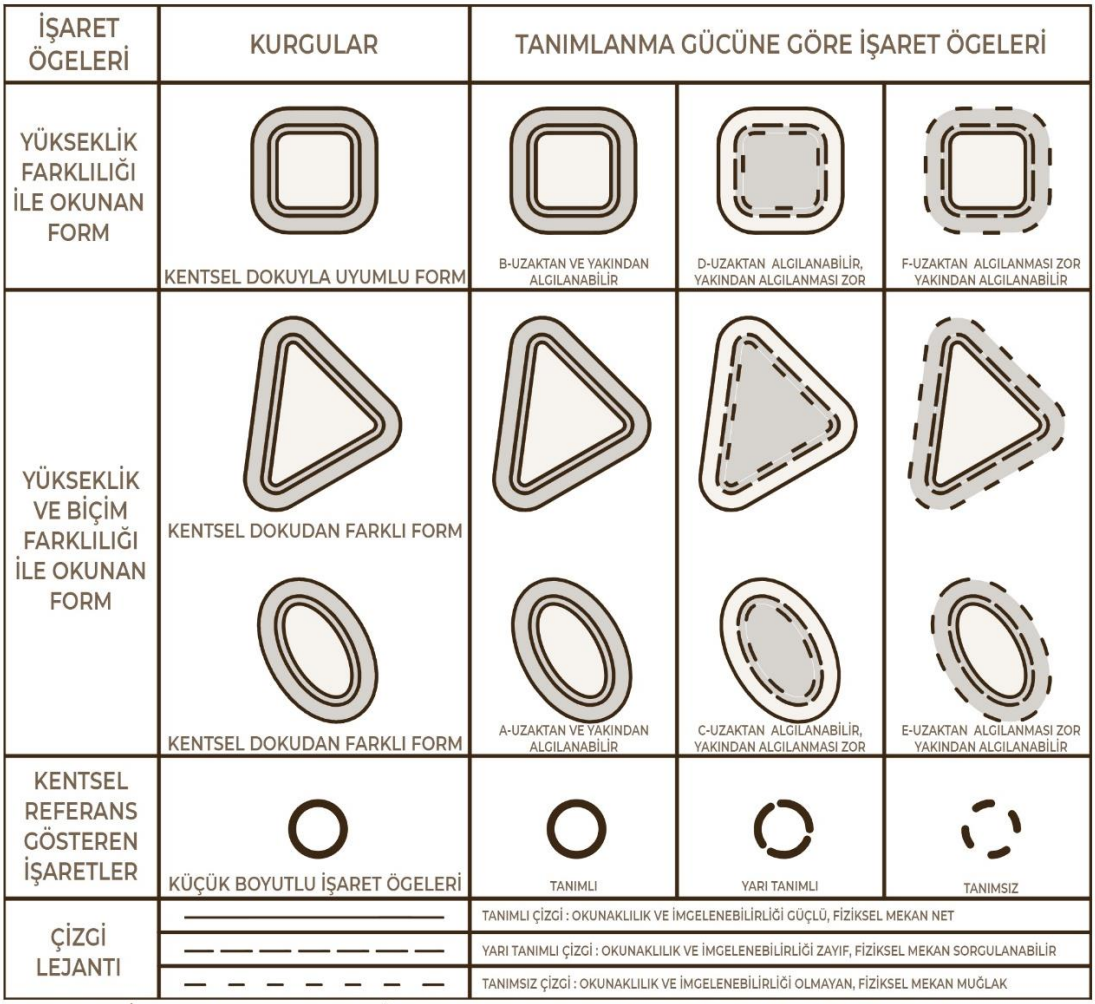
İşaret Ögeleri

İşaret ögeleri, kullanıcıya çevre ile ilgili referans veren kentsel ögelerdir. Kentsel referans ögesi olarak kullanıldığı için dışa dönük özellikleri işaret ögesini tanımlamaktadır. Amacına uygun olarak kolayca betimlenebilen fiziksel elemanlardır. İşaret ögeleri kentsel bir rehber olarak kullanılmaktadır. Kentin içinde veya kente belirli bir uzaklıkta olabilirler. En önemli özellikleri bağlam içinde hatırlanan diğer kent ögelerinden ayrışmaları, eşsiz ve tek olmalarıdır. İşaret ögesinin belirleyici unsuru, bulunduğu bölgede diğer alanlardan ayrışan özelliğe sahip olması, kentsel arka planla zıtlık içermesi ve gözle kolayca görülebilmesidir. Bu nedenle boyut, yükseklik, form veya doku olarak diğer kentsel unsurlardan farklılık içermesi gerekmektedir. İşaret ögesinin büyük olması şart değildir. Bir kubbe veya bir kapı tokmağı da işaret ögesi olabilir.

İşaret ögelerinin bir kesişim noktasında bulunması veya tarihsel bağlamının olması ögenin vurgusunu güçlendirmektedir. Uzakta yer alan bir işaret ögesi yön bulmayla birlikte sembolik anlamlarıyla kullanıcının zihninde yer tutar. İşaret ögeleri, görsel etkileri dışında kimi zaman ses veya koku etkileri ile desteklenebilir ancak ses ve kokular tek başına işaret ögesi olacak kadar güçlü bir etkiye sahip değildir. İsimlendirmeler bile genel kabul gördüğü takdirde güçlü bir etki bırakabilirler. Ancak, büyük ve tek işaret ögesi dışında kalan ögeler zayıf birer referans olarak kalmaktadırlar. Daha az etkili ilişkisel durumlarda bu ögeler bir takım yerel özellikleri ile hatırlanabilmektedir (Lynch 1960).

İşaret ögeleri Lynch'in (1960) belirttiği çerçeve içerisinde alt bölümlere ayrılmıştır. Bu kapsamda işaret ögeleri, sadece yükseklikleri ile kentsel dokuda ayırt edilebilen ögeler, kentsel mekân içerisinde form, büyüklük, renk ve doku gibi farklılıkları ile imgelenen ögeler ve kentsel mekânda referanslar oluşturan küçük boyutlu imge ögeleri olarak kategorize edilmiştir. Referans ögeleri haritalar yardımıyla yapılacak değerlendirmede ölçüm yöntemine dahil edilmemiştir. Ölçülecek ögeler tanımlanabilirliklerine göre üç alt bölümde incelenmiştir. İmgelenebilirlik ve okunaklılıklarına göre sınıflandırılmış ve sırasıyla açıklanmıştır (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Kent İmgelerinin okunabilirliği, İşaret Ögelerinin tanım güçlerinin belirlenmesi

- Kentsel dokudan farklı forma sahip kentsel mekânda uzaktan ve yakından algılanabilir olan işaret ögeleri, imgelenebilirliği en güçlü öge olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 100 olarak verilmiştir.
- Kentsel dokuyla aynı forma sahip kentsel mekânda uzaktan ve yakından algılanabilir olan işaret ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 80 olarak verilmiştir.
- Kentsel dokudan farklı forma sahip kentsel mekânda uzaktan algılanabilir ancak yakından kent içindeki etkisi kaybolan işaret ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 60 olarak verilmiştir.

- Kentsel dokuyla aynı forma sahip kentsel mekânda uzaktan algılanabilir ancak yakından kent içindeki etkisi kaybolan işaret ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 40 olarak verilmiştir.
- Kentsel dokuyla aynı forma sahip kentsel mekânda uzaktan algılanamayan ancak yakından fark edilebilen işaret ögeleri. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 20 olarak verilmiştir.
- Kentsel dokuyla aynı forma sahip kentsel mekânda uzaktan algılanamayan ancak yakından fark edilebilen işaret ögeleri, imgelenebilirliği en zayıf öge olarak belirlenmiştir. İmgelenebilirlik puanı 100 üzerinden 0 olarak verilmiştir.

Oluşturulan şematik kurguların her biri imgelenebilirliği etkilemektedir, imge ögelerinin fiziksel karakteristik özelliklerinin vurgulandığı kurgular yardımıyla çalışma alanı alt bölgelere ayrılmıştır. Bütünü oluşturan kentsel parçaların tek tek etkilerinin değerleri çizelgelerde belirtilen puanlandırma sistemi yardımıyla yüz üzerinden hesaplanmıştır. Ortaya çıkan yüzlük değer toplanıp, yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret ögeleri kategorilerinde bulunan sayılara bölünerek bu kentsel imgelerin etki yüzdeleri hesaplanmıştır. Bütün imgelere verilen puanın toplanması ve bütün imge ögelerinin toplam sayısına bölünmesi ile çalışma alanının harita yardımıyla okunan imgelenebilirlik gücü yüzdelik değer üzerinden tespit edilmiştir.

3.4. 1850-1950 Yılları Beyoğlu Pera Haritaları

Çalışma alanında 19. yüzyıldan itibaren değişim gösteren fiziksel yapıyı okumak, kentin yapı stoğunu ve işlev değişimlerini saptamak, kentsel imgelerini tespit ve takip etmek, morfolojik dönüşümü açıklığa kavuşturmak amacıyla 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren çizilen haritaların tespiti yapılmıştır. Haritalarda bölgesel bir ölçekte kadastro sınırlarını içeren bilgiler, yapı yükseklikleri, yapı malzemeleri, sokak isimleri, yapı isimlerini, kentsel yeşil doku ifadelerinin bulunmasına dikkat edilmiştir.

Yapıları ve parselleriyle kent dokusunun net bir şekilde okunabildiği çalışma alanımız olan Pera bölgesi Meşrutiyet Caddesi'ni kapsayan haritalar kronolojik olarak aktarılmıştır. Bu haritalar çizim tekniği ve amacı doğrultusunda birbirlerinden farklı

içeriklere ve bilgilere sahiptirler. Bu bölümde anlatılan haritalar yardımıyla çalışma alanındaki kentsel dokunun zaman içerisinde değişimi incelenecektir.

Tez kapsamında çalışma alanını içeren ve yukarıdaki kriterleri sağlayan kadastral özelliklere sahip haritalar sırasıyla şöyledir. G.D'ostoya Haritası, Cadastre de la Ville de Constantinapole – VI. Cercle Manipical Kadastro Haritaları, Huber Haritası, Charles Eduard Goad Sigorta Haritaları, Alman Mavileri, Jaques Pervititch Sigorta Haritaları, Suat Nirven Haritaları, İstanbul Rumeli Ciheti Haritaları (Çizelge 3.6) çizildiği döneme ait Meşrutiyet Caddesi ve çevresini kapsayan, bölgenin kentsel özellikleri yansıtan haritalar olarak görülmektedir.

Çizelge 3.6. 1850 ve 1950 yılları arası Beyoğlu haritaları

NO	YIL	HARİTACI	HARİTANIN VEYA BULUNDUĞU ESERİN İSMİ
1	1858-1860	G. D'ostoya	Galata, Pera, Pangaltı Haritası
2	1857-1876	VI. Cercle Manipical	Cadastre de la Ville de Constantinapole
3	1887-1895	R. Huber	Plan de Galata, Pera, Taxim, Pankaldi, Ferikeuy
4	1905-1906	Charles Edouard Goad	Plan Dassurance de Constantinapole
5	1914-1915	Deutsches Syndikat für Staebauliche Arbeiten	Alman Mavileri
6	1922-1945	Jaques Pervititch	Plan Cadastral D'assurances
7	1949-1950	Y. Mimar Suat Nirven	–
8	1950-1954	İstanbul Harita Şirketi	İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları

3.4.1. G. D'ostoya Galata, Pera, Pangaltı Haritası

Altıncı Dairenin kurulmasıyla bölgede bulunan yapı ve parsellerin tespit edilmesi önem kazanmıştır. Bu amaçla harita Altıncı Daire Belediyesi'nin Baş Mühendisi G. D'ostoya ve teknik eleman G. Coficci tarafından 1858 ve 1860 yılları arasında hazırlanmıştır. Altıncı Daire tarafından kadastro çalışmalarının yapıldığı ilk harita olması açısından önemlidir (D. Öncel ve Kafesçioğlu 2005).

Galata, Pera ve Pangaltı bölgelerini içeren bu harita (Şekil 3.47) 1/2000 ölçeğe sahip ve 200x70 cm boyutlarındadır. Haritanın yanında bulunan listeden numaralar yardımıyla sokak isimlerinin tespit edilmesi mümkündür. Haritada bazı yapıların da numaralandırıldığı ve yapı malzemeleriyle ilgili bilgi içerdiği görülmektedir. Ayrıca kamu kurumları, elçilikler ve yeşil alanlar lejant yardımıyla ayrılmıştır (D. Öncel ve Kafesçioğlu 2005).

Altıncı Daire'nin kurulmasıyla belediyenin hizmet alanı içerisinde durum tespiti yapılması, belediyecilik çalışmalarını yapabilmesi için plan oluşturulması, bölgedeki tüm taşınmaz mülklerin belirlenmesi ve bu sayede taşınmazlara ait vergilerin doğru hesaplanabilmesinin amaçlandığı düşünülmektedir. Bu durum haritanın belediyenin yaptığı düzenlemelerin öncesini göstermesi açısından önemlidir (D. Öncel ve Kafesçioğlu 2005). Haritanın bir başka özelliği ise 1870 yılı Pera yangını öncesinde çizilmiş olmasıdır. Yangın bölgesindeki kentsel dokunun görülebildiği tek kaynaktır (N. Akın 2005).

Şekil 3.47. G. D'ostoya Galata, Pera, Pangaltı haritası ölçek: 1/2000 (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)

3.4.2. Altıncı Daire Belediyesi-Kadastro Haritaları

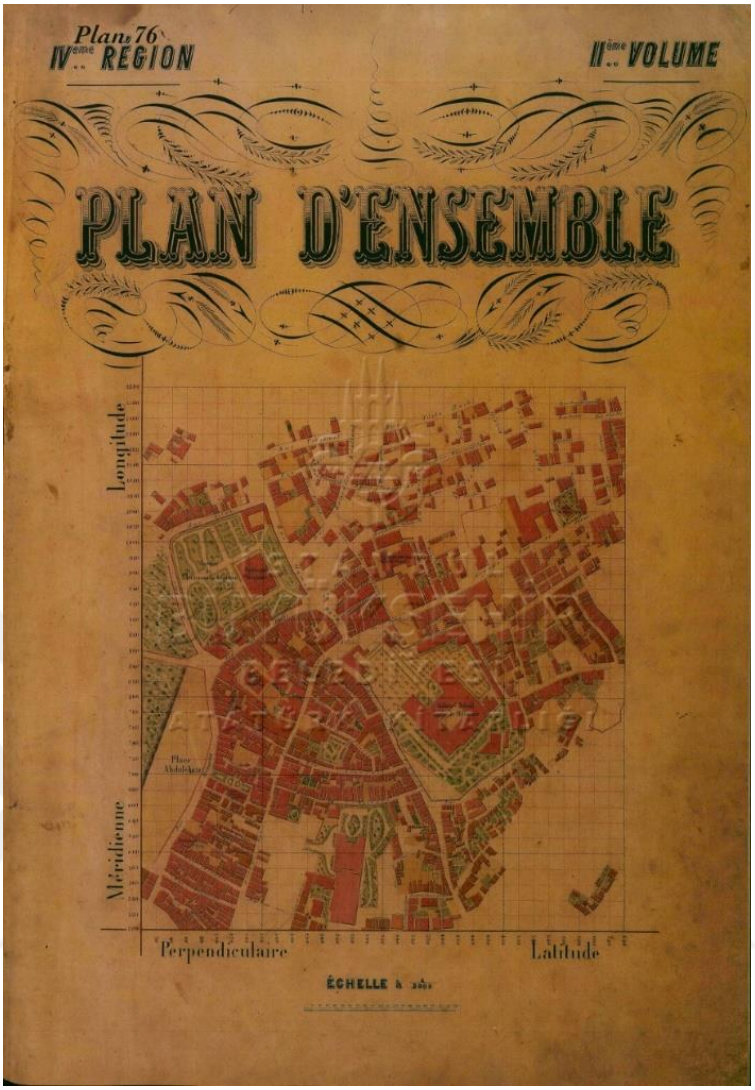
Osmanlı İmparatorluğu'nda batılı anlamda kurulan ilk belediye olan Altıncı Daire'nin kurulmasıyla başlayan haritalama ve tespit çalışmalarının sonucu olarak, belediyenin kurulduğu 1857 yılı ile Belediyeler Kanunu'nun çıktığı yıl olan 1876 tarihleri arası yaptığı çalışmaların ürünü olan kadastro haritalarını oluşturmaktadır (D. Öncel ve Kafesçioğlu 2005)(Dağdelen 2012). Haritalar parsel ölçeğinde bilgi vermektedir (Tekeli 1994).

Altıncı Daire teknik bürosunun hazırladığı harita, günümüz Karaköy rıhtımı ile Taksim Meydanı arasını gösteren ilk ayrıntılı kadastro haritasıdır. Altıncı Daire'nin sınırlarını kapsayan bu haritalar belirli bölgelere ayrılarak farklı ciltler halinde üretilmiştir. İlk sayfalarında anahtar plan bulunmaktadır. Bu plan 1/2000 ölçekte çizilmiştir. Anahtar planda yatay ve düşey düzlemde mesafeler belirtilmiştir. Anahtar planlardan iki tanesi mevcuttur. Koordinat belirlenmesi sayesinde ayrıntı haritaların yer tespiti yapılması sağlanmıştır. Detay haritalarında ölçek 1/200'dür. Haritalarda sokak ve cadde isimleri, parseller ve bu parsellerin cephe uzunlukları, yapıların vaziyet planındaki ölçüleri, yapı malzemeleri belirtilmiştir (Dağdelen 2012). Kadastro paftalarının sağ üst ve sol alt köşesinde çizimi yapılan alanın tam ortasında yer alan koordinatlar enlem ve boylam şeklinde işlenmiştir (Şekil 3.48).

Şekil 3.48. 1857-1876 Yılları arasında IV. Daire tarafından yaptırılan, Galatasaray Meydanı ve çevresine ait kadastro çalışması örneğidir. (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)

Uzun dönemde, parçalı şekilde ve detaylı bir biçimde çizilmesi nedeniyle bazı bölgelerde haritaların birleşim yerlerinde yapısal değişiklikler söz konusu olabilmektedir. Kadastro çalışmalarının bulunan kısımları 2005 yılında İrfan Dağdelen tarafından Cercle Manipical-Cadastre de la Ville de Constantinapole ismiyle kitaplaştırılmıştır.

Şekil 3.49. 1857-1876 Yılları arasında IV. Daire Tarafından yaptırılan kadastro haritalarının, İstiklal Caddesi ve çevresini kapsayan IV. Cilt anahtar planıdır (Dağdelen 2005)

Çalışma alanının bulunduğu anahtar paftalardan yalnızca bir tanesine erişilebilmiştir. Region:4 Volume:2 isimli, 1/2000 ölçekli anahtar plan (Şekil 3.49) üzerinde bulunan enlem ve boylamlar yardımı ile Meşrutiyet Caddesine ait planlar tespit edilmiştir. Anahtar planı olmayan Altıncı Daire ve çevresi, 1/200 ölçekli planların üzerinde yazan enlem ve boylamlar yardımı ile birleştirilmiştir. Anahtar planı olan 4. ciltte 500-1000 enlemleri ile 0-320 boylamları arasında kalan alanda bulunan 8 pafta birleştirilmiştir. Anahtar planı eksik olan bölgede 200-700 enlemleriyle -320-0 boylamları arasında kalan 6 pafta Meşrutiyet Caddesini tamamlamaya yetmesine rağmen bu bölge için 10

pafta birleştirilmiştir. Ayrıca tamamlayıcı olması için 1. Ciltte bulunan 700-800 enlemli, -320-0 boylamlı 2 pafta daha çalışma dosyasına eklenmiştir (Şekil 3.50)

Şekil 3.50. 1857-1876 Yılları arasında IV. Daire Tarafından yaptırılan kadastro haritalarının günümüz Meşrutiyet Caddesini kapsayan alanı (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek eklenmiştir)

3.4.3. R. Huber Galata, Pera, Pangalti, Feriköy Haritası

Demiryolu İnşaatı Komiseri olan Binbaşı R. Huber tarafından hazırlanan harita 1887 ile 1891 yılları arasında çizilmiştir. 1895 yılında teyit edilmiş ve değişiklikler yapılmıştır. Üzerinde Sultan II. Abdülhamid tuğrası bulunan haritada, yabancı ülkelere ait elçilik binaları, konsolosluklar, okullar ve hastanelerin ülkelere ait sancaklarla gösterildiğine dair bilgi verilmiştir (Mert 2015).

Huber haritası 1/1000 ölçekle hazırlanmış olup Pangaltı, Taksim, Pera, Galata ve Karaköy'ü içermektedir. Harita detaydan yoksun bir biçimde hazırlanmıştır. Yapı malzemeleri ve topografya bilgisini içermemektedir. Buna karşılık, binaların kullanım biçimleri, tramvay hattı, yapı parselleri, sokak isimleri ve kapı numaraları gibi bilgilere haritadan ulaşmak mümkündür (Kafesçioğlu 2016). Osmanlıca ve Fransızca basımları mevcut olup kent planlamasındansa kentteki sigorta şirketlerinin ihtiyacını karşılamak için hazırlandığı söylenmektedir (Tekeli 1994).

Huber haritalarının Planche No:1 ve Planche No:2 paftaları (Şekil 3.51) Karaköy Sahili ile Galatasaray Meydanı arasındaki alanı kapsamaktadır. Çalışma alanını oluşturan Meşrutiyet Caddesinin tamamı bu paftalar içinde yer almaktadır.

Şekil 3.51. R. Huber Plan de Galata, Pera, Taxim, Pankaldi, Ferikeuy, No:1 ve No:2 (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek eklenmiştir)

3.4.4. Charles Edouard Goad, Sigorta Haritaları

1904-1906 yılları arasında dört cilt olarak hazırlanan haritalar inşaat mühendisi olan Charles Edouard Goad tarafından çizilmiştir. Dört ciltten biri İzmir'e aittir. İstanbul için

çizilen diğer üç cilt sırasıyla Stamboul, Pera-Galata ve Kadikeui isimleriyle üretilmiştir. Haritalar 1/600 ölçekli detaylı anlatıma sahip paftalar ile 1/3600 ölçekli anahtar plandan oluşmaktadır. (Dağdelen 2015).

Sigorta haritası olarak hazırlanması sebebiyle Goad haritalarından dönemin yapıları hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkündür. Binaların işlevleri, inşaat teknikleri, yapı malzemesi, çatı çeşitleri, apartmanlarda bulunan aydınlıklar, kapı ve kepenk türleri hakkında bilgiler mevcuttur. Ayrıca bölgede yaşanan yangınlar sebebiyle, itfaiye ekip merkezleri ve binalarda bulunan yangınla mücadele aletleri haritalarda belirtilmiştir (Dağdelen 2015, Tekeli 1994).

Çalışma alanını kapsayan ikinci cilt olan Pera ve Galata haritalarının üzerinde belirtilen tarih 1905 yılının Aralık ayına aittir (Goad 1905). Galata ve Pera haritaları 24 numaralı paftadan başlamakta ve 45 numaralı pafta ile bitmektedir. 31, 32, 33 ve 34 numaralı paftalar bulunmamakla birlikte 46 ve 50 numaralar arasında bulunan paftalar tamamlanamamıştır (Dağdelen 2015).

Çalışma alanına ait Goad haritaları incelendiğinde 1905 yılı aralık ayında çizimi tamamlanan II. Ciltte bulunan Galata Pera planlarında 25, 35, 36, 37 ve 38 numaralı paftalar (Şekil 3.52) olduğu görülmüştür. Meşrutiyet Caddesi'ni oluşturan Şişhane Meydanı ile Galatasaray Meydanı arasında kalan alanın tamamını kapsamaktadır.

Şekil 3.52. Charles Eduard Goad Sigorta Haritaları Aralık 1905 (Salt Arşivi, APLGDPEGA25, APLGDPEGA35, APLGDPEGA36, APLGDPEGA37 ve APLGDPEGA38 isimli görseller yazar tarafından değiştirilerek eklenmiştir)

3.4.5. Alman Mavileri

Galata Kulesi'nin nirengi olarak kullanıldığı haritanın yapımı 1913 yılında "Deutsches Syndikat für Staebauliche Arbeiten" firmasına ihale usulüyle verilmiştir. 1914 yılında firmanın ismi "Société Anonyme Ottomane d'Etude et D'Enterprises Urbaine" olarak değiştirilmiştir. 1913 yılında yapılan ölçümler Almanya'da çizilmiştir (Tekeli 1994). İlk örnekleri Fransızca basılan haritanın Türkiye'de Osmanlıca kopyaları yapılmıştır. 1913 ve 1914 yıllarında 1/1000 ve 1/500 ölçekli haritalar çizilirken, 1918-1921 yılları arasında çizilen 1/2000 ölçekli haritalar, paftaların nereye ait olduğunu gösteren rehber özelliği taşımaktadır (Dağdelen 2015).

1913-1914 yılları arasında çizilen haritaların her bir paftası renkli, 100x66 cm boyutlarındadır. Sokak ve cadde isimleri ile semt isimleri belirtilmiştir. Resmi, dini, askeri ve kamusal yapılar haritalarda belirtilmiştir. Konut dokusunun sokak ile ilişkili

dış konturları belirtilmesine rağmen parsel ölçeğinde bilgi yoktur. Konutlara ait yapı özellikleri, yapı malzemeleri, ada ve parsel numaraları belirtilmemiştir (Dağdelen 2015, Tekeli 1994).

Alman mavileri olarak bilinen haritaların teknik özellikleri arasında dikdörtgensel bir koordinat sisteminin oluşturulması, önemli yüksekliklerin belirtilmesi, eş yükselti eğrilerinin oluşturulması, röper noktalarının oluşturulması ve röperlerin yüksekliklerinin milimetre cinsinden tanımlanması vardır (Dağdelen 2015). Alman Mavileri, Kadastro Genel Müdürlüğü tarafından 1925 yılında İstanbul'un kadastro haritaları çizilirken altlık olarak kullanılmıştır (Tekeli 1994).

Çalışma alanının bulunduğu Alman Mavisi haritaları tespit edilmiştir. 1914-1916 yıllarında ölçümleri alınan, çizimi 1919 yılında tamamlanan, Fransızca baskısında Feuille H11/3, H11/4, H10/1 H10/2, H10/3, H10/4 paftaları günümüz Meşrutiyet Caddesi'ni Şişhane Meydanından Galatasaray Meydanına kadar kapsamaktadır (Şekil 3.53).

Şekil 3.53. Alman Mavileri 1919 tarihli Fransızca kopyası olan H11/3, H11/4, H10/1 H10/2, H10/3, H10/4 paftaları (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek eklenmiştir)

3.4.6. Jacques Pervititch, Sigorta Haritaları

Türkiye Sigortacılar Daire-i Merkeziyesi'nde topograf ve mühendis olan Jacques Pervititch tarafından 1922 ile 1945 yılları arasında çizilmiş ve sayısı 230 civarında olan planlardır (Tekeli 2000). 1870 Pera yangını ile bölgede açılan sigorta şirketlerinin bölgenin haritalarına ihtiyaç duyması ile sigorta haritaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu haritalar arasında nitelikli ve içerdiği bilgi yoğunluğu en fazla olan haritalar Jacques Pervititch tarafından oluşturulmuştur (Anonim 1994).

Pervititch haritalarının özellikleri incelendiğinde adres bulma sisteminin gelişmiş olması dikkat çekmektedir. Sokak dizinleri oluşturulmuş olup kapı numarası bilindiği takdirde taşınmazın yeri hemen tespit edilebilmektedir. Bununla birlikte, iki kademeli bir lejant sistemine sahiptir ve çizimi yapılan bölgeye özel lejant farklılıklarına rastlanabilmektedir. Bu haritalarda yapı tipleri, çıkmalar, çatı özellikleri, duvar ve pencere özellikleri, kat sayıları ve yükseklikleri, sokaklar ve numaralandırma gibi çok sayıda bilgi mevcuttur (Güvenç 2000).

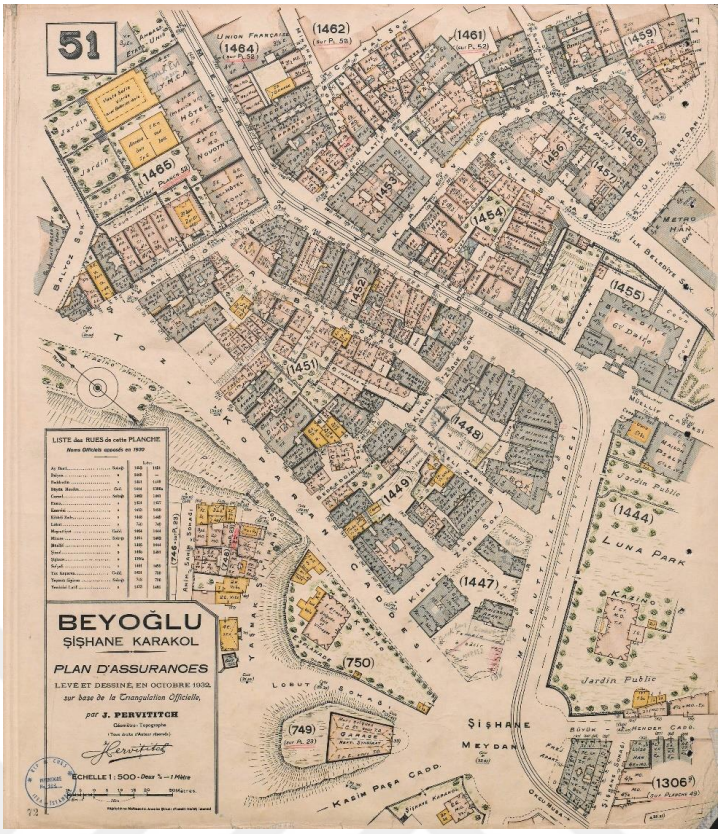
Hazırlanan detay haritaları genelde 1/500, bazı bölgelerde 1/1000 ölçekli çizilmiştir (Anonim 1994). Anahtar planlar ise bölgenin yapı yoğunluğuna göre değişim göstermekte olup bazı bölgelerde 1/2000, 1/2400, 1/4000, 1/5000 ölçekli haritalar, bazı bölgelerde ise 1/25000 ölçekli haritalar bulunabilmektedir (Güvenç 2000). Detay haritalarında ise Beşiktaş'ta 1/600, Şişli'de 1/1000, 1945 yıllarında çizilmiş Talimhane bölgesinde 1/375 ölçeklere rastlanabilmektedir (Pervititch ve Kılıç 2000).

Çalışma alanımız olan Asmalı Mescit Mahallesi, Meşrutiyet Caddesi'ne ait Pervititch tarafından çizilmiş haritaların tamamı saptanamamıştır. Pervititch tarafından 1926 yılında 1/1000 ölçekle çizilen 22 Numaralı Toz-koparan planında (Şekil 3.54) Tepebaşı bahçesinin bir kısmıyla, Pera Palas Oteli, Novotony Oteli ve Meşrutiyet Caddesi'nin önceki ismi olan Kabristan Caddesi'nin küçük bir kısmı gözükmektedir. Planın üzerine Meşrutiyet Caddesi detayları için Goad haritasına bakılmasını öneren "voir GOAD" notu düşülmüştür. 1926 yılında henüz o bölgenin Pervititch tarafından çiziminin yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3.54. J. Pervititch 1926 yılı 22 numaralı Toz-Koparan paftası (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)

Beyoğlu anahtar planları üzerinde çalışma alanımıza ait paftaların 51, 52, 53, 54, 55 ve 56 olduğu görülmektedir. 1932 yılı Ekim ayına ait 51 Numaralı Şişhane Karakol isimli planda (Şekil 3.55) Altıncı Daire Belediyesi ve Meşrutiyet Caddesi Şişhane Meydanı Frej Apartmanı ile Union Française arası bulunmaktadır. Ayrıca planın üzerine "sur PL. 52" notu düşülmüş ancak 52, 53, 54 ve 55 numaralı paftalar bulunamamıştır. 56 numaralı pafta saptanmış fakat yalnızca Tarlabaşı Caddesi ve çevresinin bulunduğu harita olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3.55. J. Pervititch 1932 yılı 51 Numaralı Beyoğlu, Şişhane Karakol Paftası (Salt Arşivi)

3.4.7. Suat Nirven, İstanbul Haritaları

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi mezunu Yüksek Mimar Suat Nirven tarafından çizilen haritalar 1946 ile 1952 yılları arasını kapsamaktadır. Pervititch haritalarının en son 1945 tarihli olması ve Suat Niren haritalarının 1946 yılında çizilmeye başlamış olması, Nirven'in haritalarının Goad ve Pervititch'inkilerin devamı niteliğinde olması ihtimalini güçlendirmektedir (Sabancıoğlu 2000).

Suat Nirven haritaları 1/500 ölçekli ve renklidirler. Pervititch planlarının numaralandırma sistemi ile devam etmektedirler. Galata ve Karaköy'e ait 20 adet pafta mevcuttur. (Tekeli 1994). Pervititch haritaları kadar detay içermezler ancak, yapıların kat sayısı, yapım teknikleri, bina numaraları, sokak isimlerini ve bazı paftalarda izohips bilgilerini içermektedir.

Çalışma alanında Pervititch haritalarında bulunmayan 52, 53, 54, 55, 56 numaralı paftalar Yüksek Mimar Suat Nirven tarafından çizilmiştir. Suat Nirven haritaları tamamlayıcı haritalar olarak çizilmiş olması sebebiyle 1950'li yıllara ait 51 numaralı pafta bulunmamaktadır. Çalışma alanına ait dönemsel bilgiyi edinebilmek için Pervititch ve Nirven haritaları birlikte değerlendirilmiştir (Şekil 3.56).

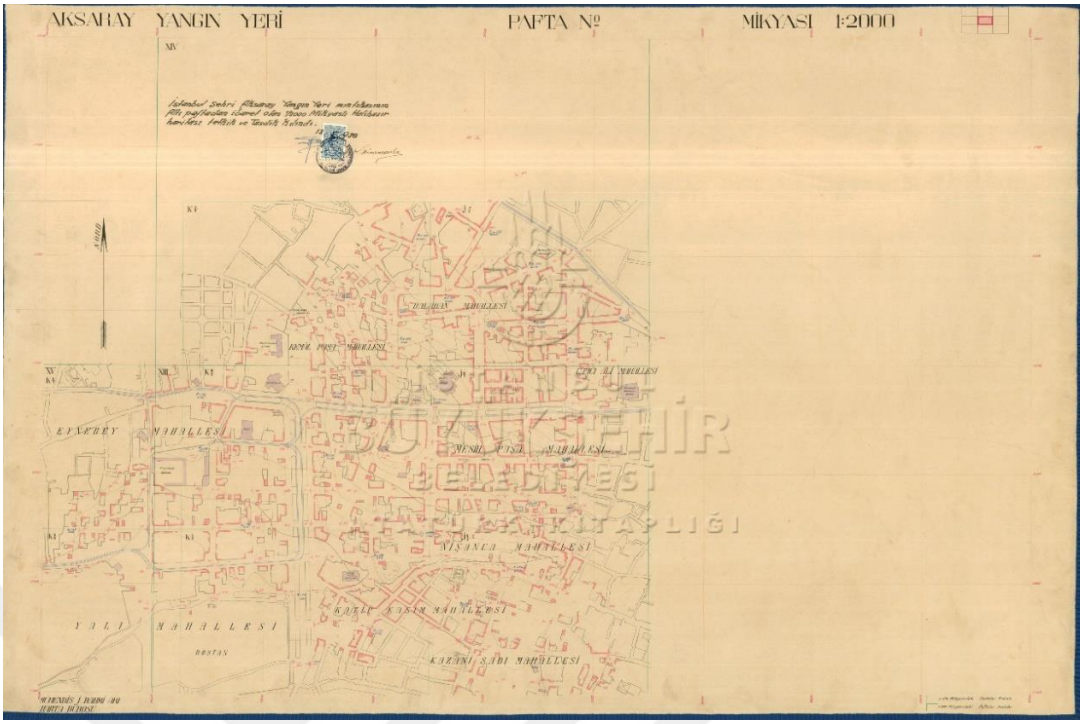
Şekil 3.56. J. Pervititch 1932 yılı 51 numaralı paftası ve Yüksek Mimar Suat Nirven'e ait 56, 55, 54-53, 52 numaralı paftaları (Salt Arşivi'nden değiştirilerek eklenmiştir)

3.4.8. İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları

Atatürk Kitaplığı'nda bulunan haritalar İrfan Dağdelen tarafından yayına hazırlanmış ve İstanbul-Anadolu Ciheti Haritaları ve İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları olarak ikişer cilt halinde yayınlanmıştır. Harita paftalarının altında İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlandığına dair ibare bulunmaktadır. Bu haritaların bazılarının 1938-1939 (Şekil 3.57) yıllarına, bazılarının 1953 yılına (Şekil 3.58) ait oldukları paftalarda belirtilmektedir. Ancak, bütün haritalarda tarih mevcut değildir. Haritalar incelendiğinde çizimi yapılan bölgelerin, imar plan çalışmaları yapılmamış alanlar ile değişim geçirmiş alanları kapsadığı görülmektedir.

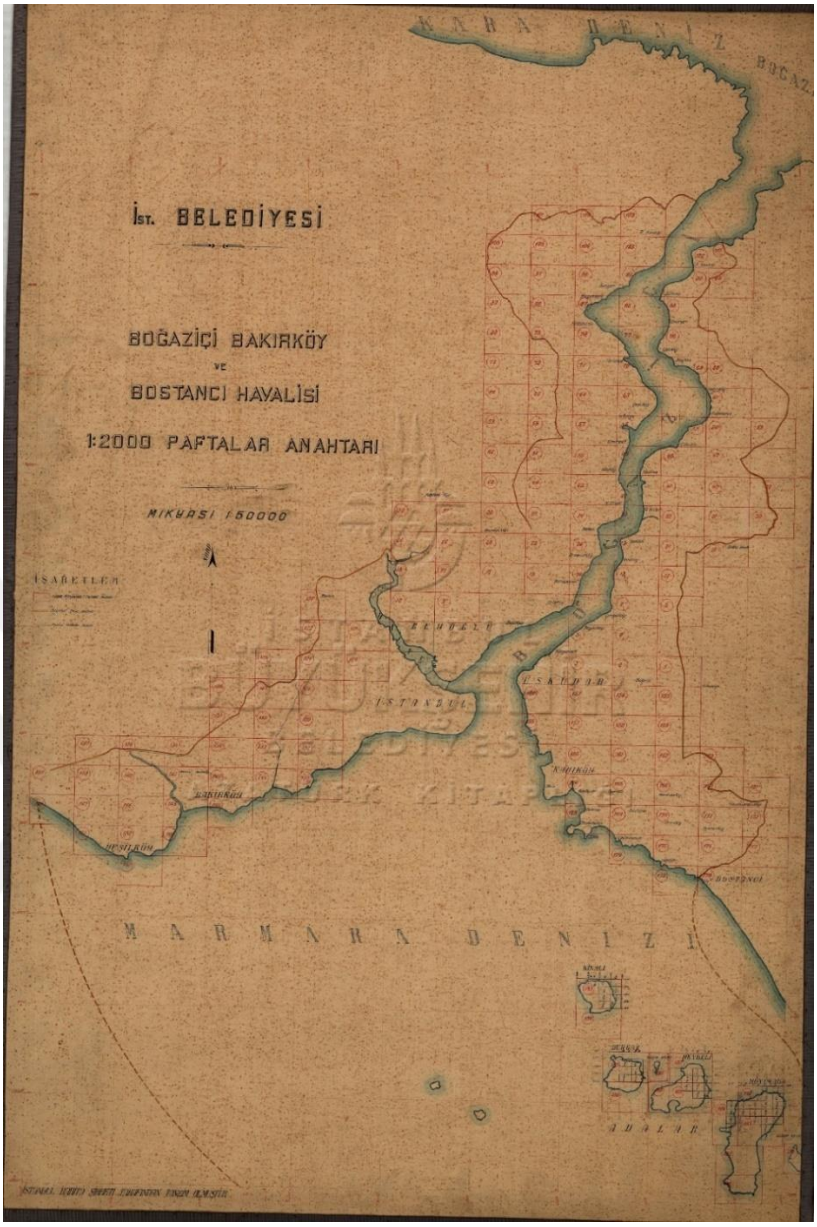

Şekil 3.57. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan 1/500 ölçekli 1953 yılına ait olduğu bilinen çizim (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-003877 kodlu pafta)

Şekil 3.58. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli 1938 yılına ait olduğu bilinen Aksaray Yangın Yeri haritası (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-002203 kodlu pafta)

Haritacı İbrahim Rahmi Arı tarafından çizilen İstanbul'a ait paftalar Boğaziçi kıyılarını, Adalar, Bostancı, Bakırköy ve Yeşilköy bölgelerini belgelemiştir. Şekil 3.59'da görülen harita İstanbul imar planlarının anahtar paftası özelliğindedir. Alman Mavileri için hazırlanan anahtar plana benzediği görülmektedir. Fakat Adalar, Bostancı ve Bakırköy gibi uç ilçeleri kapsamakta olup 1/50.000 ölçeklidir.

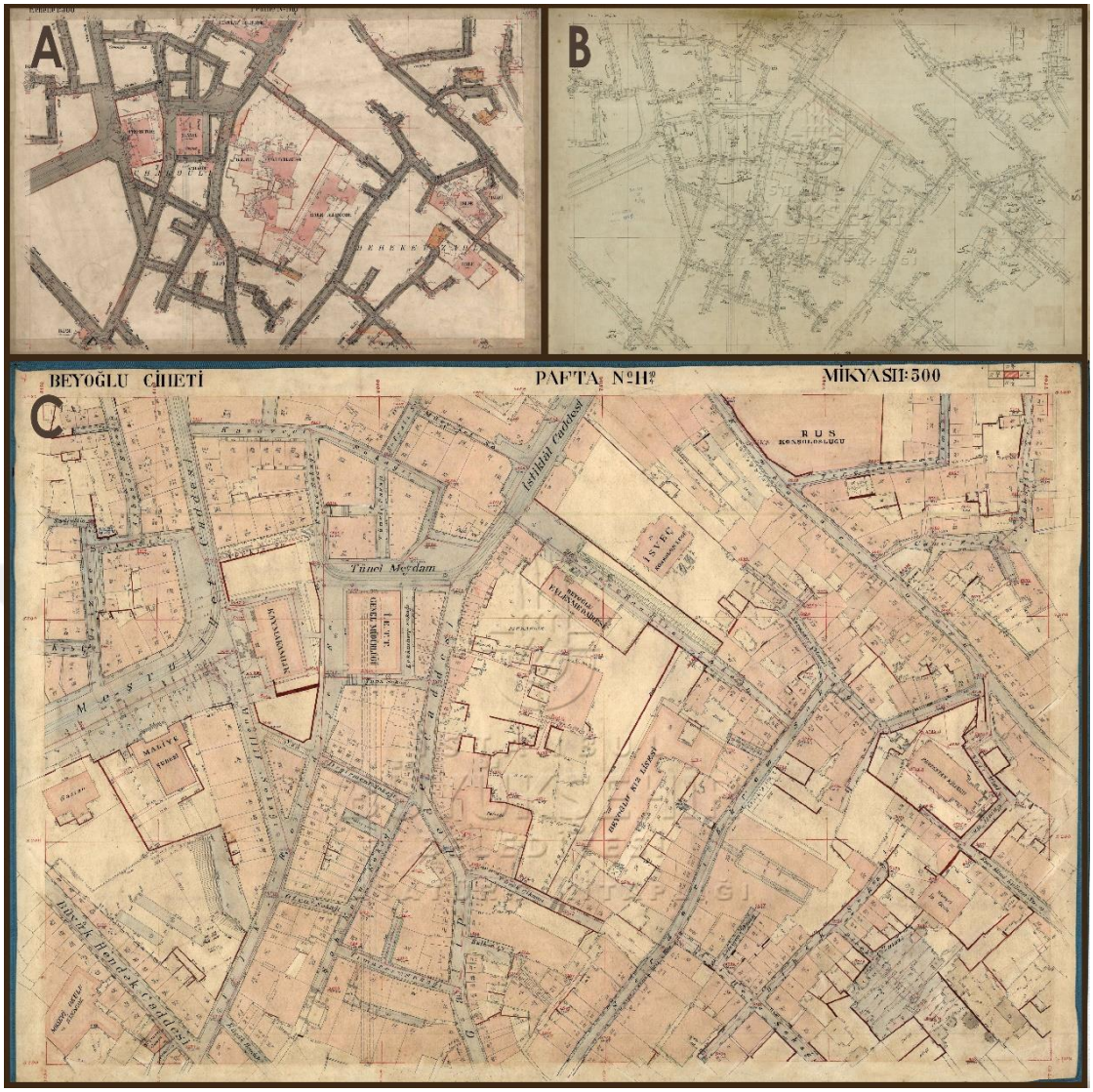

Şekil 3.59. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan 1/50000 ölçekli anahtar pafta (Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-002183 kodlu pafta)

Hazırlanan planlar 1/500 ölçekli olup 100x66 cm boyutlarındadır. Ayrıca, 1/2000 ölçekli izohipsli paftalar mevcuttur. Çalışma alanına ait birleştirilmiş 2000 ölçekli paftalar R/I ve R/II, Şekil 3.60'ta görülmektedir. Haritalarda Alman Mavisi haritaları ve o dönemde oluşturulan nirengi sistemi altlık olarak kullanılır. Haritaların isimlendirmeleri incelendiğinde aynı isimli Alman Mavilerinin 1919 yılı baskısı ve 1926 Osmanlıca basımlarıyla karşılaşmak mümkündür (Şekil 3.61).

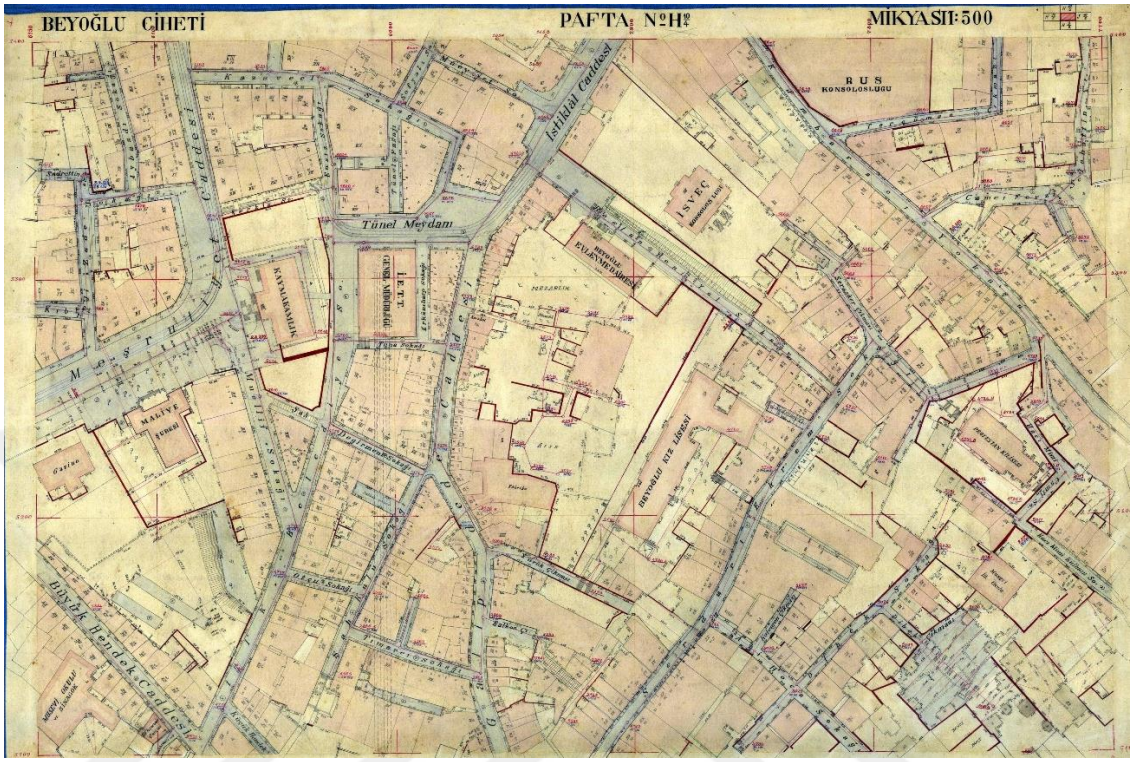
Şekil 3.60. İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan Galata, Tophane kıyıları ve Taksim Meydanını içeren 1/2000 ölçekli R/I ve R/II numaralı paftalar (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt-001969 ve hrt-001970 kodlu paftalar değiştirilerek eklenmiştir)

Şekil 3.61. Beyoğlu Belediye Binasının bulunduğu H10/3 numaralı paftalar (**A:** 1919 yılı basım tarihli Alman Mavisi, **B:** Alman Mavilerinin Osmanlıca kopyası, **C:** İstanbul Harita Şirketi Tarafından çizilen 1950-1954 yılları arasına tarihlediğimiz pafta. İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi hrt_002671, hrt_003188 ve hrt_001665 kodlu paftalar değiştirilerek eklenmiştir)

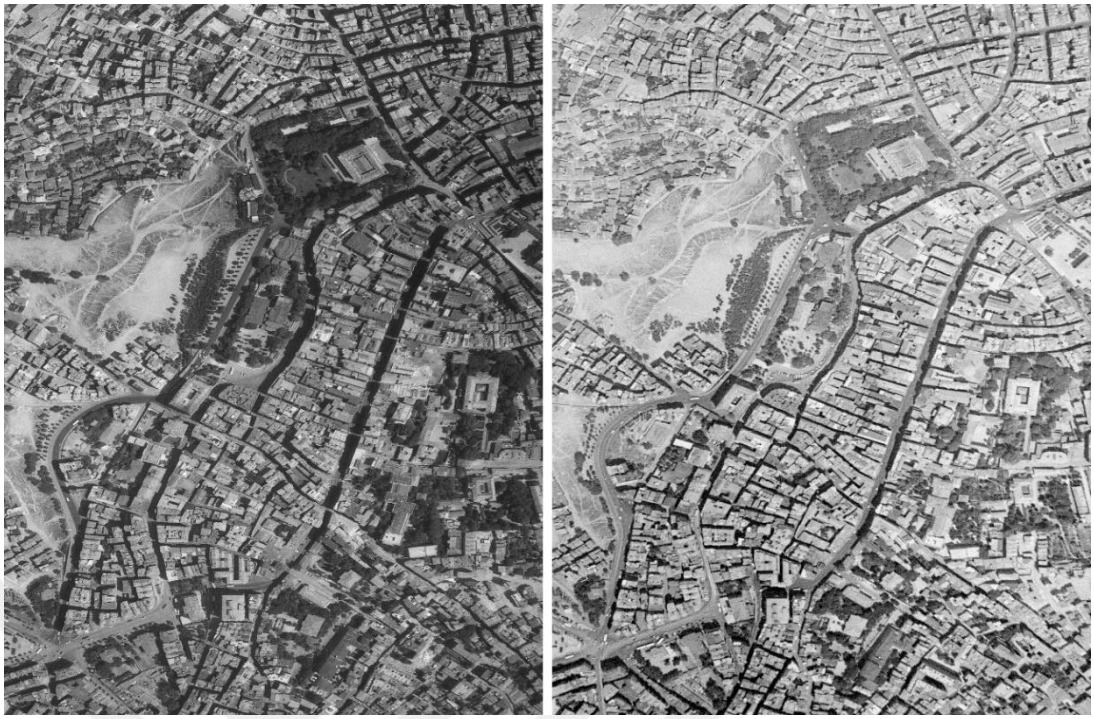
İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan bu paftaların tarihleri değişkendir. Ancak, çalışma alanını kapsayan haritalar incelendiğinde 1950 ila 1954 yılları arasında çizildiği söylenebilir. Bu çıkarımda bulunabilmek için çalışma alanında Meşrutiyet Caddesi aksını kapsamakta olan H11/4, H10/1, H10/2, H10/3, H10/4 isimli paftaları incelemek gerekmektedir (Şekil 3.62). Eski Altıncı Daire-i Belediye olarak bilinen, günümüzde Beyoğlu Belediyesi'ne ait olan binanın 1960'lı yıllarda kaymakamlık olarak kullanıldığı

bilinmektedir (Batur 2016b, Can 1993). H10/3 numaralı paftada bina kaymakamlık olarak işaretlenmiştir.

Şekil 3.62. İstanbul Harita Şirketi'ne ait H10/4 numaralı pafta (Anonim 2022n)

Suat Nirven haritaları 52 numaralı pafta ve 1954-1958 (Şekil 3.63) yıllarına ait ortofotolar ile İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan H10/2 numaralı pafta karşılaştırıldığında Asmalı Mescit Sokağı ile İstiklal Caddesi'nin kesiştiği köşede, Narmanlı Yurdu ile Asmalı Mescit Sokağı arasında kalan iki yapının 1950 tarihli Suat Nirven haritasında ve 1954 tarihli ortofotoda bulunduğu gözlemlenirken 1958 tarihli ortofotoda bu binaların parselizasyonunun değiştiği gözlemlenebilmektedir. Ayrıca, Avrupa Yakasında elektrikli tramvay hattının 12 Ağustos 1961 yılında son seferini yaptığı bilinmektedir (Anonim 2022r). İncelenen haritada Meşrutiyet Caddesi üzerinde bulunan tramvay hattının çizimi görülmektedir. H11/4 numaralı paftada yer alan Şehir Tiyatrosu Komedi Bölümü'nün 1958 yılında yeniden yapılmak üzere yıkıldığı bilinmektedir (Akıncı 2019b). Bu veriler haritanın tarihinin en geç 1958 yılına ait olabileceğini ortaya koymaktadır.

Şekil 3.63. Meşrutiyet Caddesi Ortofotoları (Soldaki 1954 yılına ait, sağdaki 1958 yılına ait ortofoto. Harita Genel Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 3.64. Lale Saz Salonuna ait ilanın bulunduğu 11 Aralık 1948 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, 5. sayfası (Anonim 1948)

Şekil 3.65. Yüksek Mimar Suat Nirven'e ait 52 numaralı pafta, İstanbul Harita Şirketine ait H10/2 numaralı pafta, 1954 yılına ait ortofoto ve 1958 yılına ait ortofotonun karşılaştırılması (Suat Nirven 52 Numara Salt Galata Arşivi APLSNBEYO52, İstanbul Harita Şirketi H10/2 Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv hrt-001976, 1954 ve 1958 yılına ait ortofotolar Harita Genel Müdürlüğü Arşivi)

İstanbul Harita Şirketi tarafından çizilen haritaların 1950 yılından önce olamayacağını tespit edebilmek için harita üzerinde bulunan bina isimlerine bakmak yeterlidir. H10/2 numaralı planda bulunan MEB Terzilik Okulu incelendiğinde, binanın 1947-1948 yıllarından itibaren Terzilik ve Kürkçülük Okulu olarak kullanıldığı tespit edilebilir (Aydın ve Özdemir 2019). Ayrıca, aynı paftada bulunan Lale Saz Salonu ile ilgili gazete arşivleri taratıldığında (Şekil 3.64) 1948 yılına ait gazetelerde mekânın ilanları görülür. İlan üzerinde, eski Perihan Salonu olarak adlandırılması Lale Saz Salonu'nun o dönemlerde yeni açılmış olabileceğini göstermektedir.

Şekil 3.66. İstanbul Harita Şirketi tarafından çizilen 1954-1958'li yıllara ait H11/4, H10/1, H10/2, H10/3, H10/4 numaralı paftaları (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinden değiştirilerek eklenmiştir)

3.5. Bölüm Sonucu

Çalışma alanı hakkında yapılan derinlemesine inceleme ile konu alanı ve incelenen dönemle ilgili bilgiler aktarılmıştır. Tanzimat dönemi sonrası kentsel gelişimler sonucunda modern yapılaşma yeni kentsel dokuyu oluşturmuştur. Materyal olarak belirlenen alanda modern yapılaşmanın ürünleri görülmektedir.

19. yüzyıl Batılılaşma çağı olmuştur. Bu durumun kentsel karşılığı özellikle Pera bölgesinde görülmektedir. Meşrutiyet Caddesi değişimin yaşandığı alanlardan biridir. Tanzimat dönemiyle birlikte gayrimüslim halklara tanınan haklar ve kolaylıklar bölgenin değerinin artmasını sağlamıştır. Gayrimüslim halkların ekonomik durumlarının sanayileşmenin etkileri ile iyileşmiş olduğu bilinmektedir. İdari ve sosyal değişim Tanzimat sonrası dönemin Pera'sında kentsel değişikliklerin yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu veriler ışığında günümüzde Meşrutiyet Caddesi'ne ait kentsel yapının kökeninin 1800'lü yıllara dayandığı görülmektedir.

Kuramsal temellerde anlatılan kent imgeleri, kentsel değişimi inceleme yöntemi olarak kullanılmıştır. Analitik verilere dayandırma amacıyla Kevin Lynch'in (1960) oluşturduğu kuram, tanımlanabilirlik ve okunabilirlik kriterlerine göre özelleştirilmiş ve parçalara ayrılmıştır. Beş başlık altında toplanan imgeler kendi içlerinde sınıflandırılarak puanlandırılmış ve ölçüm yapılabilecek cetveller haline getirilmiştir. Kentsel alanda yaşanan değişim hazırlanan cetveller yardımıyla ölçülmüştür. Ölçümler yapılırken kentsel alanda değişimi gösteren haritalardan faydalanılmıştır.

Ölçümler, kentsel imgelerin tanımlanabilir ve okunabilir olma durumlarına göre 100 üzerinden değerlendirilmiş tanımsız ögelere 0 puan verilmiştir (Çizelge 3.7). Yollar, düğüm noktaları, bölgeler için; yarı tanımlı ve tanımsız ögelere 20 puan, yarı tanımlı ögelere 40 puan tanımlı, yarı tanımlı ve tanımsız çizgilerden oluşan ögelere 60 puan, tanımlı ve yarı tanımlı ögelere 80 puan, bütün çizgileri tanımlı ögelere ise 100 puan verilmiştir. Sınır ögeleri ise sınırda oluşan kesintilere göre puanlandırılmıştır. Kesintisiz ve geçirgen olmayan sınır ögeleri 100 puan, bir görsel veya fiziksel kesinti olan sınırlara 80 puan, birden fazla görsel veya fiziksel kesintili sınırlara 60 puan, bir görsel ve

fiziksel kesintisi olan sınırlara 40 puan, birden fazla görsel ve fiziksel kesinti olan sınırlara 20 puan verilmiştir. İşaret ögelerinde puanlama yükseklik ve formlarına göre sınıflandırılmıştır. Kentsel dokuya uygun olmayan forma sahip yüksek ögelere 100 puan verilmiştir. Kentsel dokuyla uyumlu forma sahip yüksek ögelere 80 puan, kentsel doku ile uyumsuz forma sahip ancak uyumlu yükseklikte olan ögelere 60 puan, kentsel dokuyla uyumlu forma ve yüksekliğe sahip olan ögelere 40 puan, kentsel dokuyla uyumsuz forma sahip alçak ögelere 20 puan, kentsel dokuyla uyumlu alçak ögelere 0 puan verilmiştir. Kent imgelerinde kullanılan puanlama cetveli (Çizelge 3.7) incelendiğinde, tanımlanabilir olmayan sınır ögesi bulunmayacağı için sınır ögelerinde 0 puan kullanılmamıştır. Düğüm noktalarını oluşturan meydanlar Lynch (1960)'in "Kent İmgeleri" çalışmasında üç kategoride anlatıldığı gözlemlenmiş ve üç ayrı kategoride puanlandırılmıştır.

Çizelge 3.7. Kent imgeleri analitik yöntemine puanlama cetveli

İMGELER	PUANLAMA CETVELİ					
	A = 100	B = 80	C = 60	D = 40	E = 20	F = 0
YOLLAR	X	X	X	X	X	X
SINIRLAR	X	X	X	X	X	—
BÖLGELER	X	X	X	X	X	X
DÜĞÜM NOKTALARI (MEYDANLAR)	X	—	X	—	X	—
DÜĞÜM NOKTALARI (KAVŞAKLAR)	X	X	X	X	X	X
İŞARET ÖGELERİ	X	X	X	X	X	X

Tanzimat dönemi sonrası çizilen haritalar incelendiğinde kent imgelerinin tespitinin yapılabilmesi amacıyla değerlendirilmeye alınacak çizimler için kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler öncelik sırasına göre aşağıdaki gibidir;

1. 1850'li yıllardan günümüze belirli periyotlarla tarihsel değişimin gözlemlenebilir olması,
2. çizilmiş haritaların yapı ve parsel ölçeğinde eksiksiz bilgi aktarması gerekliliği,
3. haritaların kısa süre içerisinde çizilmesi, kentsel dokuda herhangi bir değişimin çizim döneminde gerçekleşmemiş olması,
4. Son olarak çizilen haritada düzeltmeler yapılmamış, gezi rehberi veya düzenlenmiş görünüm içermemesidir. Bu kriterler ile haritalara tekrar bakıldığında sırasıyla aşağıdaki kararlara ulaşılmıştır.

Altıncı Daire'nin hazırlamış olduğu Beyoğlu kadastro haritalarını içeren Cadastre de la Ville de Constantinapole 1857 ile 1870 tarihleri arasında çizilmiştir. Çizim sürecinin uzunluğu sebebiyle belirli paftaların yenilendiği, revizyonu gerçekleşmeyen paftalarda çizim sırasında kentsel dokuda değişikliklerin olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle harita değerlendirme dışında tutulmuştur.

R. Huber'in çizmiş olduğu 1887-1891 tarihlerinde hazırlanan Galata, Pera, Taksim, Pangaltı ve Feriköy haritası incelendiğinde yapı ölçülerinin net okunamadığı ve çizimin kısmen kroki halinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle haritanın kent imgelerini değerlendirme aşamasında kullanılmamasına karar verilmiştir.

Alman Mavileri olarak adlandırılan 1919 yılında yayınlanan haritalar, ölçüm tekniği ve çizim kalitesi iyi olmasına rağmen, yapıların detayını içermemesi, sadece önemli yapıların çizimlerini barındırması ve konut dokusunun okunamaması nedeniyle kapsam dışında bırakılmıştır.

Pervititch sigorta haritaları, çalışma alanının küçük bir kısmını içermesi nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Pervititch ve Suat Nirven haritaları birbirlerini tamamlamalarına rağmen Pervititch haritasının 51 numaralı paftası 1933 yılında, Suat Nirven haritalarının tarihi ise 1950-1951 yıllarında çizilmiş olmaları ile bu haritaların aynı dönemlere ait kentsel bütünlüğü oluşturamayacağına kanaat getirilmiştir. Ayrıca, Suat Nirven haritalarının 54 ve 55 numaralı paftaları çalışma alanını eksiksiz bir şekilde

yansıtmamaktadır. Bu nedenle iki harita birleştirilerek dönem hakkında bilgi veren yardımcı bir kaynak olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

G. D'ostoya'nın hazırlamış olduğu 1860 yılına ait harita, Charles Eduard Goad tarafından hazırlanan 1905 yılına ait Sigorta haritaları ve İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan 1950-1954 yılları arasına tarihlenen imar planları kent imgelerinin değerlendirilmesinde kronolojik akışa uygundur. Bahsedilen haritalar sırasıyla kent imgelerinin sınıflandırıldığı cetvellerle incelenmiştir. Günümüz halihazır planları kent imgelerini incelemeye uygun hale getirilmiş ve 2022 yılında bölgedeki imgelerin durumu tekrar ölçülmüştür.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Kentsel imgelerin şablon haline getirilmesiyle yapılmış kentsel morfolojik okuma tarihsel olarak sıralanmıştır. 1858-1860 tarihleri arasında çizilmiş G.D'ostoya haritası, 1905 tarihli Charles Edouard Goad haritası, 1950-1954 tarihli İstanbul Harita Şirketi tarafından çizilen imar planları ve 2022 tarihine ait alanın Halihazır planları kronolojik sırayla incelenmiştir.

Tarihsel okumalar sonucu kent imgelerinin gelişimi ve değişimi hesaplanmış ve günümüz Meşrutiyet Caddesi'nin imgelenebilirliğinin yıllar içinde yaşadığı dönüşüm gözlemlenmiştir. G.D'ostoya ile başlayan, yapı parsel detayında hazırlanan haritalar ile kentsel dokunun gelişimi, dokuyu oluşturan parsellerin özellikleri ve yapıların özellikleri kentsel imgeler ile birlikte aktarılmıştır. Son bölümde imge sayıları ve puanları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu kentsel mekânın değişimi ve gelişimi tartışılmıştır.

4.1. 1858-1860 G'Dostoya Haritasında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği

1860 yılına ait G.D'ostoya haritasında yapılan incelemeler sonucunda (Şekil 4.1) imgelerin toplam sayısıyla yol, sınır, düğüm noktaları, bölgeler, işaret ögeleri kategorilerinde bulunan imgelerin sayıları tespit edilmiştir. İmgelerin, materyal ve yöntem kısmında aktarılan başlıklar yardımıyla alt kategorilere ayrılması sağlanmıştır. Tanımlanabilir olma gücü alt kategorilerin bulunduğu puanlama cetveli kullanılarak ölçülmüştür.

Şekil 4.1 1858-yılı kent imgeleri tespiti

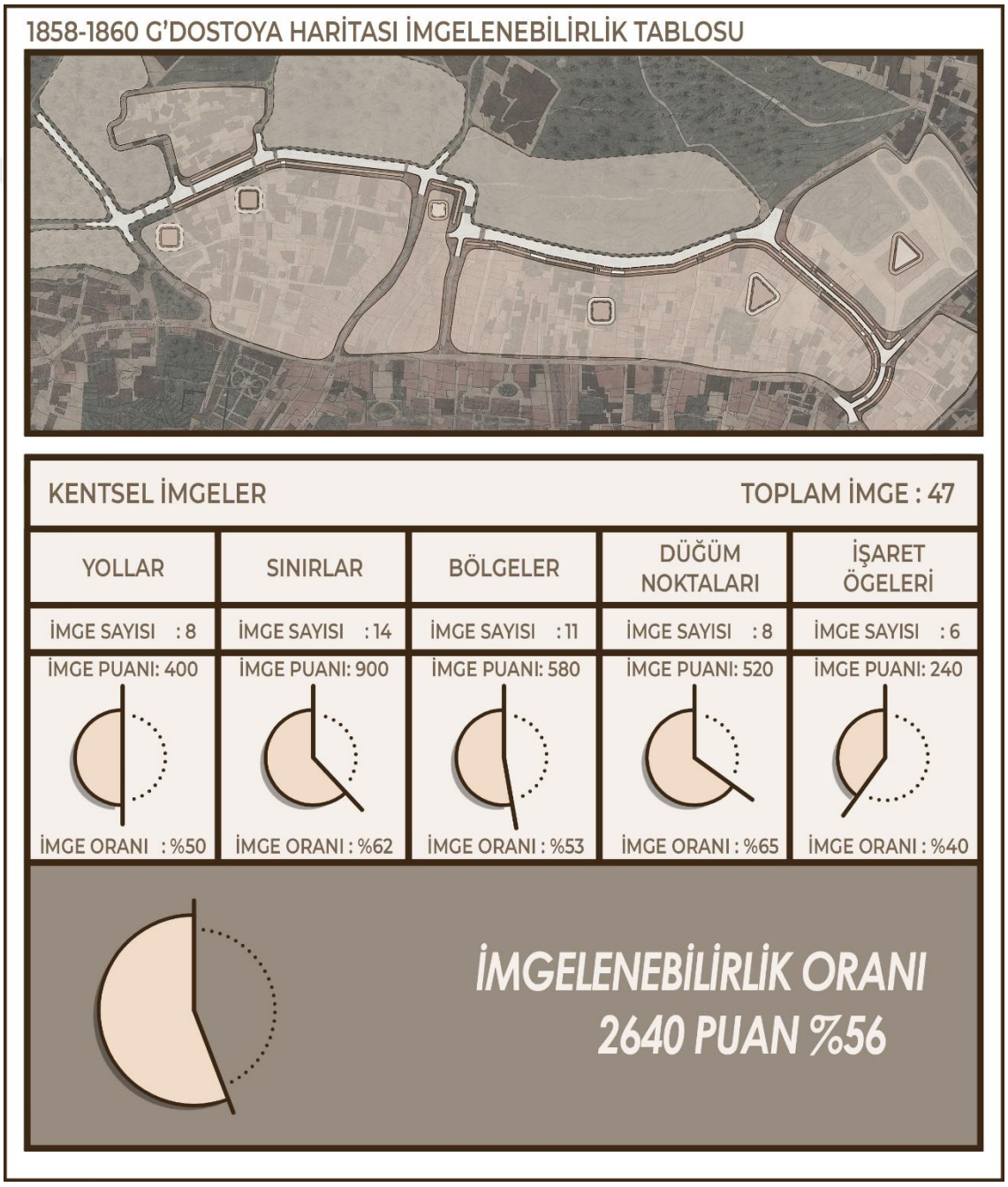
1860 tarihli haritada toplam 47 adet imge ögesi tespit edilmiştir (Çizelge 4.1). Ögelerin 8'ini yollar, 11'ini sınırlar, 11'ini bölgeler, 8'ini düğüm noktaları ve 6'sını işaret ögeleri oluşturmaktadır. Her kategoriye ait imgelenebilirlik puanları cetveller yardımıyla tespit edilmiştir. Ölçüm yapıldığında yollar 400, sınırlar 900, bölgeler 580, düğüm noktaları 520, işaret ögeleri 240 puan olarak hesaplanmıştır. Yüzde değerleri, ölçülen puanların imge sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır. Oranlara bakıldığında yolların %50, sınırların %62, bölgelerin %53, düğüm noktalarının %65, işaret ögelerinin %40 oranında imgelenebilir ögelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

1860 yılına ait haritada bulunan imgelerin alt kategori puanları toplandığında Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan 47 imgenin toplam puanı 2460 olmuştur. 1860 yılı Meşrutiyet Caddesi'nin toplam imge sayısı ve puanına göre imgelenebilirlik oranı %56'dır.

1860 yılına ait olan G.D'ostoya planı, Altıncı Daire Belediyesi'nin kent içinde yaptığı düzenlemelerden önce çizilmiştir. Altıncı Daire'nin isteği üzerine çizilen plan kentte yapılan bir tespit çalışması olarak görülmektedir. Harita incelendiğinde o dönemde Galata surlarının henüz yıkılmamış olduğu görülmektedir. Ahşap yapıların kagir yapılara oranla yoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir. Caddenin kuzey-kuzeybatı sınırları çoğunlukla mezarlık alanlarıyla çevrilidir. Kuzeybatı sınırlarında bir ahşap yapı adası ve yolun Galatasaray Meydanına yakın kısmında İngiliz Büyükelçiliği

bulunmaktadır. Şişhane Meydanı henüz tanımlı değildir. Altıncı Daire binasının henüz yapılmadığı gözlenmektedir. Caddenin güney ve güneydoğu sınırlarında bulunan yapı adalarında parseller yer yer boştur. Apartman yapılarından bu dönemde söz edilememektedir. Parsel büyüklüklerine bakıldığında konutların tek aile evleri şeklinde yapıldığı gözlemlenir. Bu dönemde tramvay henüz kullanılmamaktadır.

Çizelge 4.1. 1858-1860 G. D'ostoya Haritasında Kentsel İmgelenebilirlik

4.2. 1905 Charles Edouard Goad Haritasında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği

1905 yılının aralık ayında basılan, Charles Edouard Goad Sigorta haritasında yapılan incelemelerde (Şekil 4.2) imgelerin toplam sayısıyla yol, sınır, düğüm noktaları, bölgeler, işaret ögeleri kategorilerinde bulunan imgelerin sayıları tespit edilmiştir. İmgelerin materyal yöntem kısmında aktarılan başlıklar yardımıyla alt kategorilere ayrılması sağlanmıştır. Tanımlanabilir olma gücü alt kategorilerin bulunduğu puanlama cetveli kullanılarak ölçülmüştür.

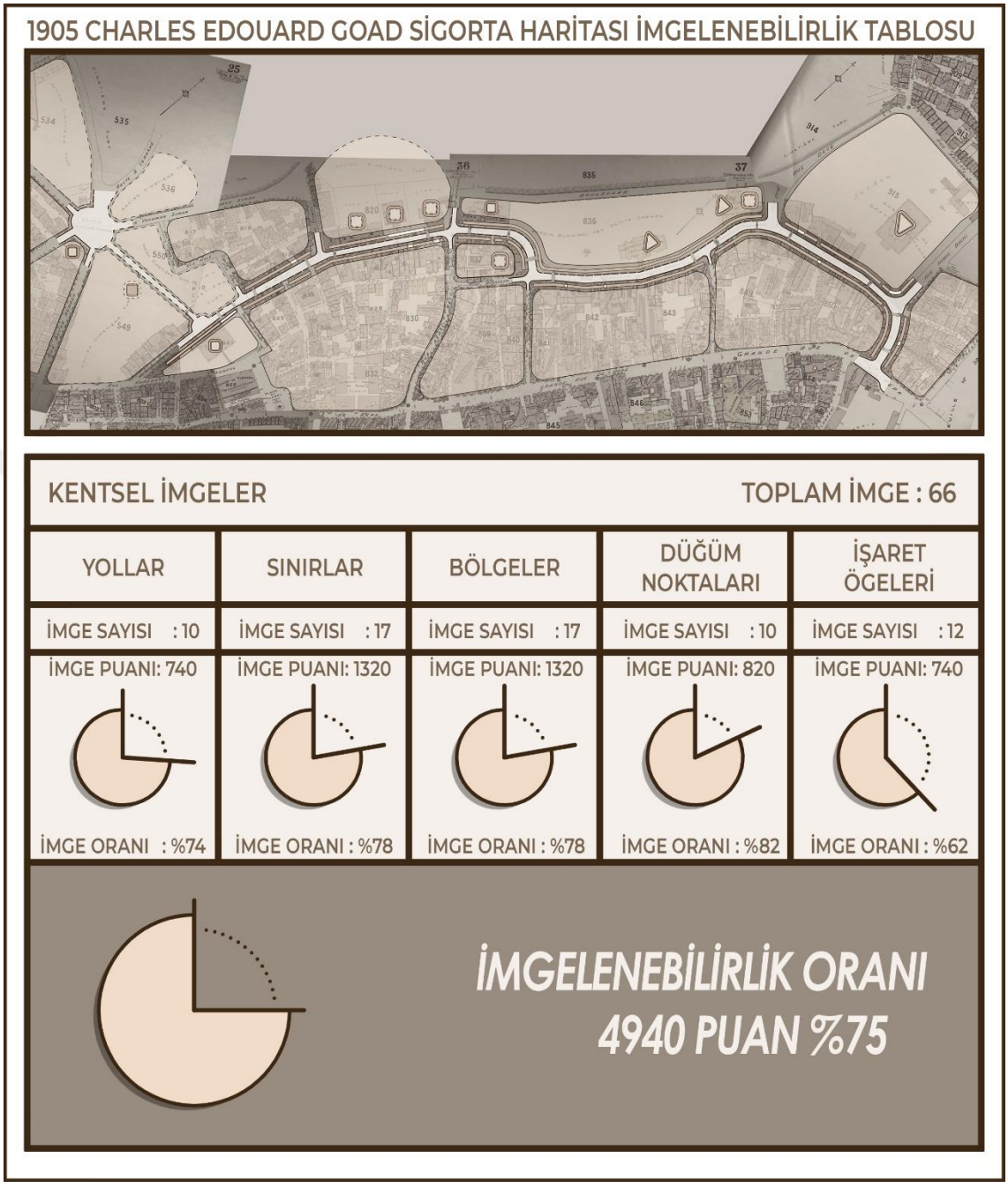
Şekil 4.2. 1905 yılı kent imgeleri tespiti

Haritada toplam 66 adet imge ögesi tespit edilmiştir (Çizelge 4.1). Tespit edilen ögelerin 10'unu yollar, 17'sini sınırlar, 17'sini bölgeler, 10'unu düğüm noktaları ve 12'sini işaret ögeleri oluşturmaktadır. Her kategoriye ait imgelenebilirlik puanları cetveller yardımıyla tespit edilmiştir. Yollar 740, sınırlar 1320, bölgeler 1320, düğüm noktaları 820 ve işaret ögeleri 740 puan olarak hesaplanmıştır Yüzde değerleri, ölçülen puanların imge sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır. Oranlara bakıldığında yolların %74, sınırların %78, bölgelerin %78, düğüm noktalarının %82 ve işaret ögelerinin %62 oranında imgelenebilir ögelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

1905 yılına ait haritada bulunan imgelerin alt kategori puanları toplandığında Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan 66 imgenin toplam puanı 4940'tır. 1905 yılında Meşrutiyet Caddesi'nin toplam imge sayısı ve puanına göre imgelenebilirlik oranı %75'tir.

1905 tarihli Charles Edouard Goad tarafından hazırlanan sigorta haritaları kent içi yangınların artması sonucu kentlilerin mülklerini güvence altına alması amacıyla çizilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılan imar faaliyetlerini haritadan tespit etmek mümkündür. Galata surlarının bu dönemde ortadan kalktığı görülmektedir. Caddenin kuzey ve kuzeybatısında bulunan mezarlık alanlarının kısmen yapılaşmaya açıldığı saptanmaktadır. Ahşap yapıların oranı oldukça azalmıştır. Ahşap yapıların bulunduğu parseller birleşerek kagir bina uygulamalarına açıldığı tespit edilebilmektedir. Günümüz Şişhane Meydanı'nın bulunduğu alan kısmen tanımlanmaya başlamıştır. Altıncı Daire binasının yapıldığı görülmektedir. Caddenin komşu olduğu mezarlık alanları büyük parsellere bölünmüş ve kagir binalarla yapılaşmıştır. Altıncı Dairenin karşısında kalan küçük bir alan henüz mezarlık alanı olarak durmaktadır. Meşrutiyet Caddesi'nin merkezinde Pera Palas'ın inşa edildiği görülmektedir. Tepebaşı Bahçesi olarak bilinen alanda ahşap tiyatro yapıları konumlanmıştır. Caddenin güneydoğusunda kalan yapı adalarında parsellerin neredeyse tamamında yapılaşma bulunmaktadır. O yıllarda ismi Hamalbaşı Caddesi olan bölgede, İngiltere Konsolosluk yapısı ve Galatasaray Meydanı'na bağlanan açılı yol üzerinde ciddi bir değişiklik bulunmamaktadır. Galatasaray Meydanı'nda bulunan Galatasaray Karakolu'nun yıkılmış olduğu ve Galatasaray'ın bir yol ayrımından çok bir meydana dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bunun sebeplerinden biri tramvay hatları olarak görülmektedir. Galata'dan Şişli'ye giden tramvay hattı bu dönemde inşa edilmiştir. Galatasaray Meydanı, Tünel Meydanından başlayan tramvay hattı ile Galata'dan uzanan tramvay hattının kesişim noktasıdır.

Çizelge 4.2. 1905 Charles Edourd Goad Sigorta Haritasında Kentsel İmgelenebilirlik

4.3. 1950-1954 İstanbul Harita Şirketi Planlarında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği

1950-1954 yılları arasında çizildiği tespit edilen İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan imar planlarında yapılan inceleme sonucunda (Şekil 4.2) imgelerin toplam sayısıyla yol, sınır, düğüm noktaları, bölgeler, işaret ögeleri kategorilerinde bulunan

imgelerin sayıları tespit edilmiştir. İmgelerin, materyal ve yöntem kısmında aktarılan başlıklar yardımıyla alt kategorilere ayrılması sağlanmıştır. Tanımlanabilir olma gücü alt kategorilerin bulunduğu puanlama cetveli kullanılarak ölçülmüştür.

Şekil 4.3. 1950-1954 kent imgeleri tespiti

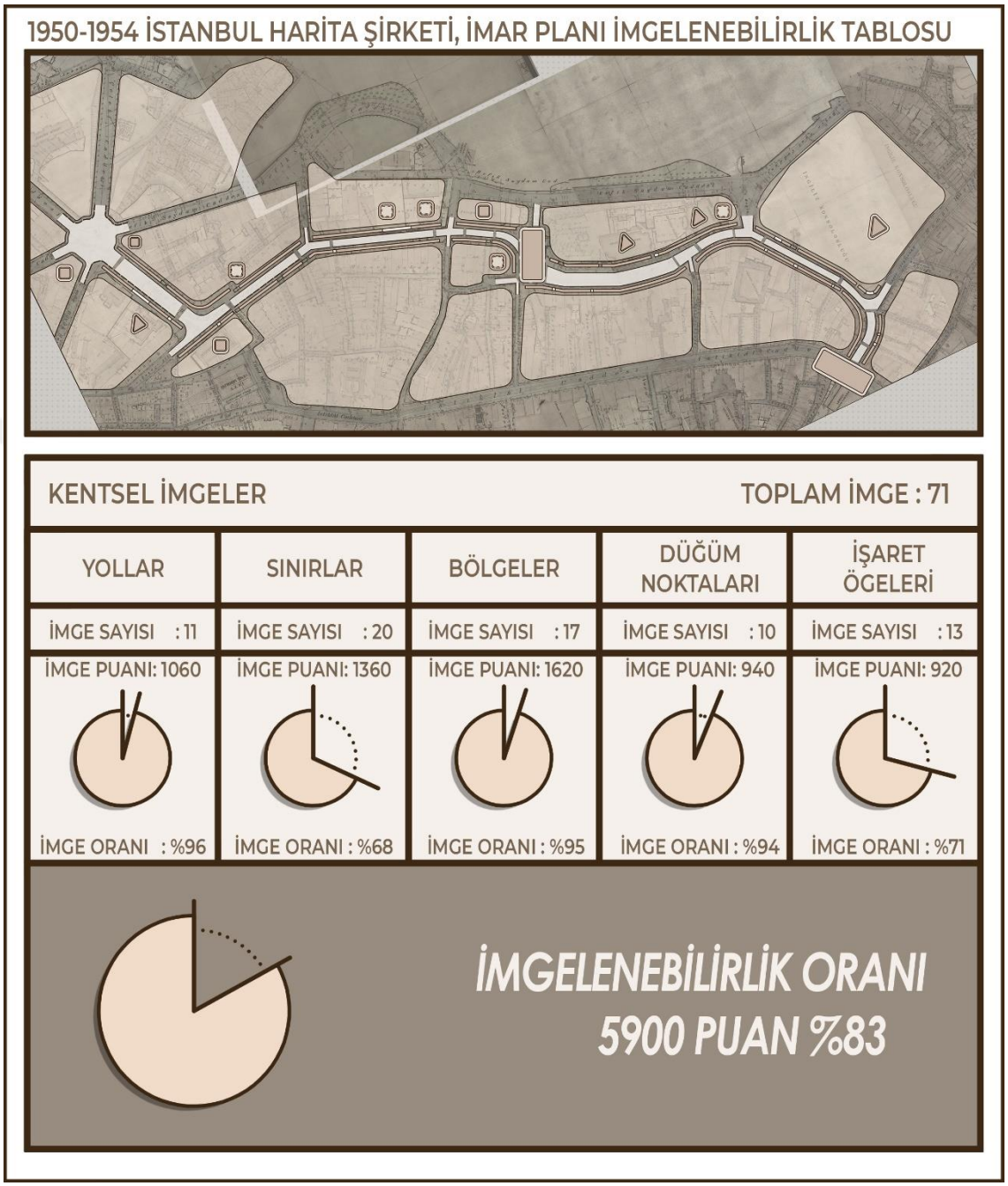
Haritada toplam 71 adet imge ögesi tespit edilmiştir (Çizelge 4.1). Tespit edilen ögelerin 11'ini yollar, 20'sini sınırlar, 17'sini bölgeler, 10'unu düğüm noktaları ve 13'ünü işaret ögeleri oluşturmaktadır. Her kategoriye ait imgelenebilirlik puanları cetveller yardımıyla tespit edilmiştir. Yollar 1060, sınırlar 1360, bölgeler 1620, düğüm noktaları 940 ve işaret ögeleri 920 puan olarak hesaplanmıştır. Yüzde değerleri, ölçülen puanların imge sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır. Oranlarına bakıldığında yolların %96, sınırların %68, bölgelerin %95, düğüm noktalarının %94, işaret ögelerinin %71 oranında imgelenebilir ögelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

1954 yılına ait haritada bulunan imgelerin alt kategori puanları toplandığında Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan 71 imgenin toplam puanı 5900'dür. 1954 yılında Meşrutiyet Caddesi'nin toplam imge sayısı ve puanına göre imgelenebilirlik oranı %83'tür.

1950-1954 yılları arasında çizildiği tespit edilen imar planlarıyla Cumhuriyet'in ilk döneminde bölgedeki değişiklikler gözlemlenebilmektedir. İstanbul Harita Şirketi Beyoğlu planlarını hazırlamadan önce Bakırköy, Yeşilköy, Mecidiyeköy, Sarıyer gibi İstanbul'un uç bölgelerinin planlarını oluşturmuştur. Beyoğlu planlarının

hazırlanmasının sebebi Menderes dönemi kentsel imar hareketliliğini programlanması ve kentsel müdahalelerin fizibilite çalışmalarını yapılması olduğu düşünülmektedir. Planlar çizildikten sonra gerçekleştirilen yıkımlar ve kentsel müdahaleler nedeniyle bu imar planları bir dönemin sonunu temsil etmesi açısından önemlidir. Bu dönemde Meşrutiyet Caddesi incelendiğinde 1905 yılından sonra büyük değişiklikler geçirmediği görülmektedir. Şişhane Meydanı çevresiyle daha tanımlı hale gelmiştir. Altıncı Daire önünde bulunan mezarlık alanlarının 1930'lu yıllarda yapılaştığı Pervititch planlarından ayrıca görülebilir. Maliye Şubesi'nin 1930'dan sonra inşa edildiği yine Pervititch planından gözlenmektedir. Meşrutiyet Caddesi ile Şişhane Meydanı'nda kesişen Refik Saydam Caddesi'nin açılmış olduğu görülmektedir. Meşrutiyet Caddesi'nde Refik Saydam Caddesi'ne erişen yeni yol ayrımları gözlemlenmektedir. Eklenen sokaklardan biri Pera Palas'ın yanından Refik Saydam Caddesi'ne erişen yaya yoludur. Tepebaşı'nda Dram ve Komedi tiyatrolarının ek binaları görülmektedir. Çocuk bahçesi ve belediye bahçesi tiyatro binalarının yanındadır. Tiyatro yapıları dışında cadde üzerinde ahşap yapı ile karşılaşılmadığı görülür. Bu dönemde henüz Meşrutiyet Caddesi'nde yer alan tramvay kaldırılmamıştır. 1950'li yılların planına bakıldığında, yapıların büyük bir kısmının işlev değişikliği geçirmiş olduğu görülür.

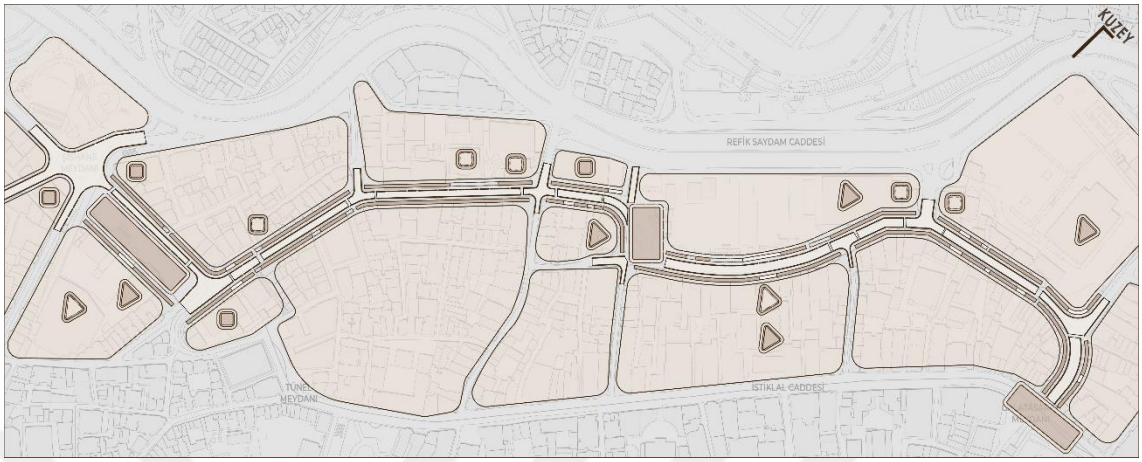
Çizelge 4.3. 1950-1954 İstanbul Harita Şirketi İmar Planlarında Kentsel İmgelenebilirlik

4.4. 2022 Halihazır Kadastro Haritasında Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliği

2022 Halihazır haritası kullanılarak yapılan incelemede (Şekil 4.4) imgelerin toplam sayısıyla yol, sınır, düğüm noktaları, bölgeler, işaret ögeleri kategorilerinde bulunan imgelerin sayıları tespit edilmiştir. İmgelerin, materyal ve yöntem kısmında aktarılan

başlıklar yardımıyla alt kategorilere ayrılması sağlanmıştır. Tanımlanabilir olma gücü alt kategorilerin bulunduğu puanlama cetveli kullanılarak ölçülmüştür.

Şekil 4.4. 2022 yılı kent imgelerinin tespiti

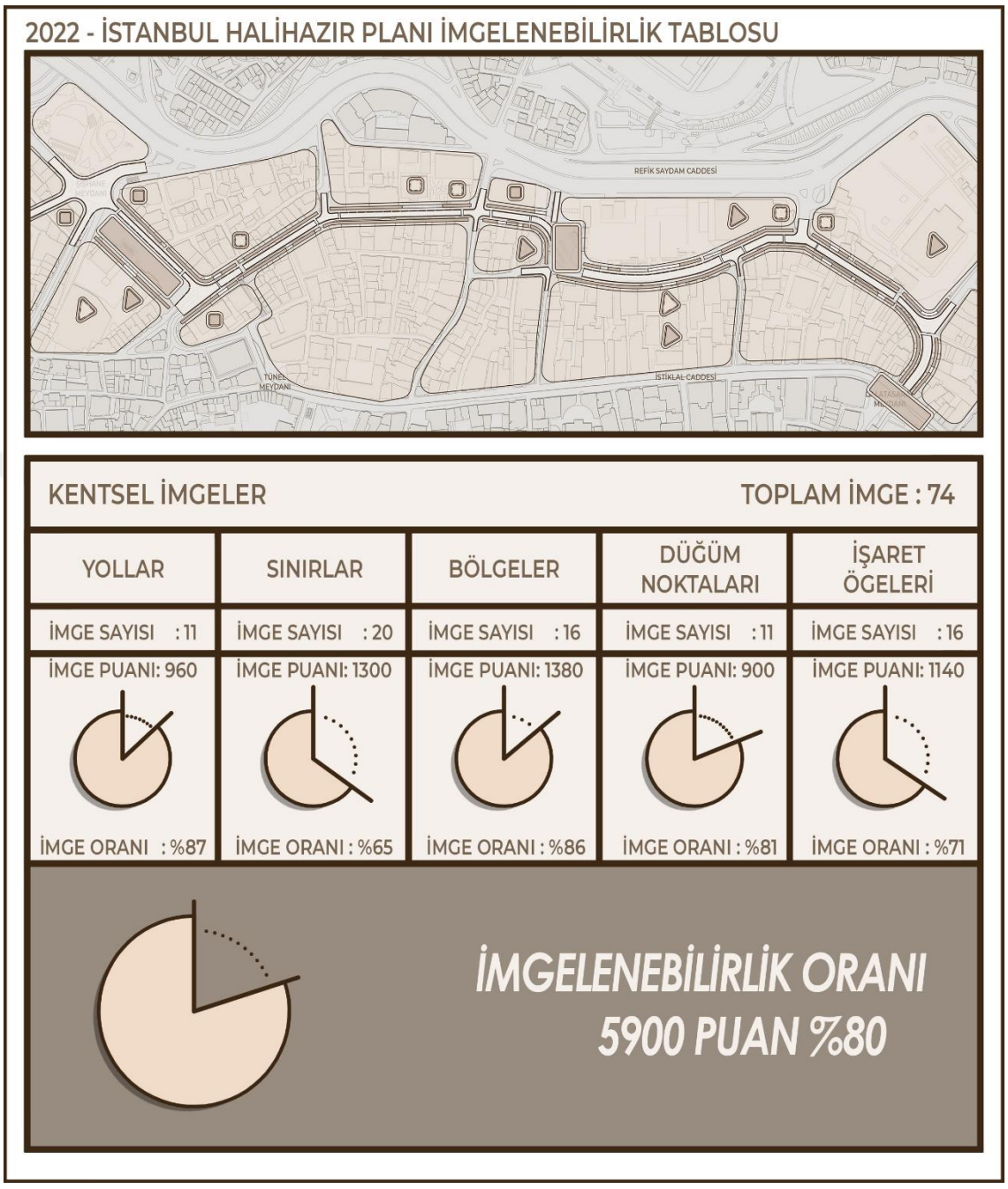
Haritada toplam 74 adet imge ögesi tespit edilmiştir (Çizelge 4.1). Tespit edilen ögelerin 11'ini yollar, 20'sini sınırlar, 16'sını bölgeler, 11'ini düğüm noktaları ve 16'sını işaret ögeleri oluşturmaktadır. Her kategoriye ait imgelenebilirlik puanları cetveller yardımıyla tespit edilmiştir. Yollar 960, sınırlar 1300, bölgeler 1380, düğüm noktaları 900 ve işaret ögeleri 1140 puan olarak hesaplanmıştır. Yüzde değerleri, ölçülen puanların imge sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır. Oranlarına bakıldığında yolların %87, sınırların %65, bölgelerin %86, düğüm noktalarının %81 ve işaret ögelerinin %71 oranında imgelenebilir ögelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Haritada bulunan imgelerin alt kategorilerinin puanları toplandığında Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan 74 imgenin toplam puanı 5900'dür. Meşrutiyet Caddesi'nin toplam imge sayısı ve puanına göre imgelenebilirlik oranı %80'dir.

Günümüz durumunu gösteren sayısal harita 1950 yılından sonra kentsel alandaki değişiklikleri göstermektedir. Şişhane Meydanı kavşak alanına dönüşmüştür. Meşrutiyet Caddesinin Şişhane ve Beyoğlu Belediyesi arasında kalan bölgesi kısmen yayalaştırılmış ve rekreasyon alanına dönüştürülmüştür. Beyoğlu Belediyesi ve Pera Palas arasında kalan alanda kısmen betonarme yapılar bulunmaktadır. Betonarme yapıların caddenin güneydoğu cephesinde daha fazla olduğu gözlenmektedir. Caddenin

kuzeybatısında yer alan kagir yapılar büyük ölçüde korunmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile yaşanan işlev değişiklikleri günümüzde de devam etmektedir. Pera Palas yapıldığı günkü işlevini korumaktadır. Pera Palas'ın karşısında bugün "The Marmara Pera" isimli otel bulunmaktadır. Boyut ve formuyla kentsel mekânda zıtlık oluşturduğu görülmektedir. Tiyatro binalarının ve Belediye Bahçesinin bulunduğu alanda günümüzde katlı otopark ve T.R.T. binası bulunmaktadır. T.R.T. binası boyutları ile kentsel alanı baskılamaktadır. Eski Tepebaşı Bahçesi'ne bakan binalarda günümüzde büyük değişim görülmemektedir. Genelde binalara ek kat çıkılmış olmasına rağmen sınırı oluşturan cephelerde özgün nitelikler korunmuştur. 1980'lere ait yapılardan biri olan Odakule ofisi ve pasajı o dönemin mimari anlayışını gösteren bir sembol olarak Tepebaşı'na bakan cephelerde zıtlık oluşmasına neden olmaktadır. İngiliz Konsolosluğu'nun bulunduğu yapı adasının köşesinde eski Royal Otel'in bulunduğu yerde günümüzde betonarme yüksek bir otel bulunmaktadır. İngiliz Konsolosluğu karşısında kalan cephelerde genellikle özgün yapıların korunduğu, bir kısmının restorasyon geçirmekte olduğu görülür. Galatasaray Meydanı'na bağlanan köşe ve eski Hamalbaşı Caddesi'nin bulunduğu yerde yapı adaları yoğun olarak betonarme inşaatla tekrar yapılmıştır. Galatasaray Meydanına çıkarken özgün nitelikte binaların sayısının azaldığı göze çarpmaktadır. Tramvay hattının 1950'li yıllardan sonra kaldırıldığı görülmektedir. Genel olarak cadde üzerinde hiç ahşap bina kalmadığı, betonarme ve taş malzemeli binalardan oluşan bir kentsel dokuya sahip olduğu gözlenmektedir.

Çizelge 4.4. 2022 Halihazır Planlarında Kentsel İmgelenebilirlik

4.5. 1860-2022 Meşrutiyet Caddesinin İmgelenebilirliğinin Karşılaştırılması

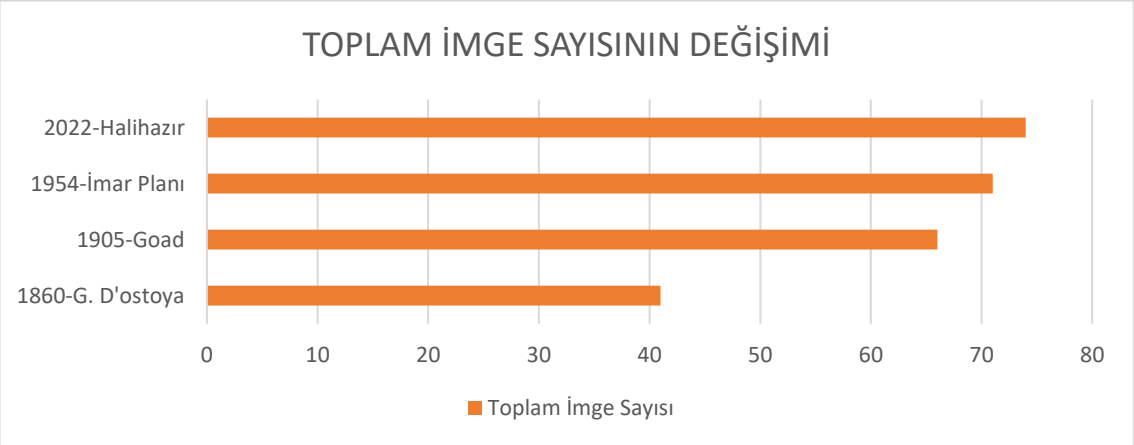
Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan imge sayıları ve oranları yardımıyla fiziksel durum tespitleri, alana ait farklı dönemlerde çizilen haritalarla karşılaştırmalı bir biçimde yapılabilmektedir. Kentin imgelenebilir olma durumu, tez kapsamında belirlenen

tarihsel çerçevede ve geliştirilen yöntem dahilinde sayısal veriler ışığında karşılaştırılarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Kent dokusunu oluşturan temel yapısal ögenin konut dokusu olduğu düşünüldüğünde verilerin yorumlanmasında dikkate alınması gereken birincil faktörün bölgedeki konut yapıları olduğunu söylemek gerekmektedir. İncelenen dönem, kentleşme anlayışının yeni oluştuğu ve hızlı bir biçimde değişim geçirdiği 160 yılı kapsamaktadır. Geleneksel yerleşme kültürünün yerini modern yaşama biçimine bırakması ve bu yaşam biçiminin günümüzde kentin merkezinden uzaklaşması incelenen 160 yıl içerisinde yavaş ve homojen olmayan bir şekilde gerçekleşmiştir.

İmge ögelerinin sayıları değerlendirildiğinde, toplam imge sayısında 1860'tan günümüze ciddi bir artış tespit edilmektedir (Çizelge 4.5). Bu durum, 1860 yılında bölgenin yerleşiminin tamamlanmamış olmasına bağlı olarak yorumlanabilir. Özellikle 1950 yılı sonrasında imge sayılarında ciddi bir değişiklik gözlenmemektedir. Bu durum göz önüne alınarak, Meşrutiyet Caddesi'nin 1905 ile 1950 yılları arasında kentleşmesinin tamamlamış olduğu söylenebilir.

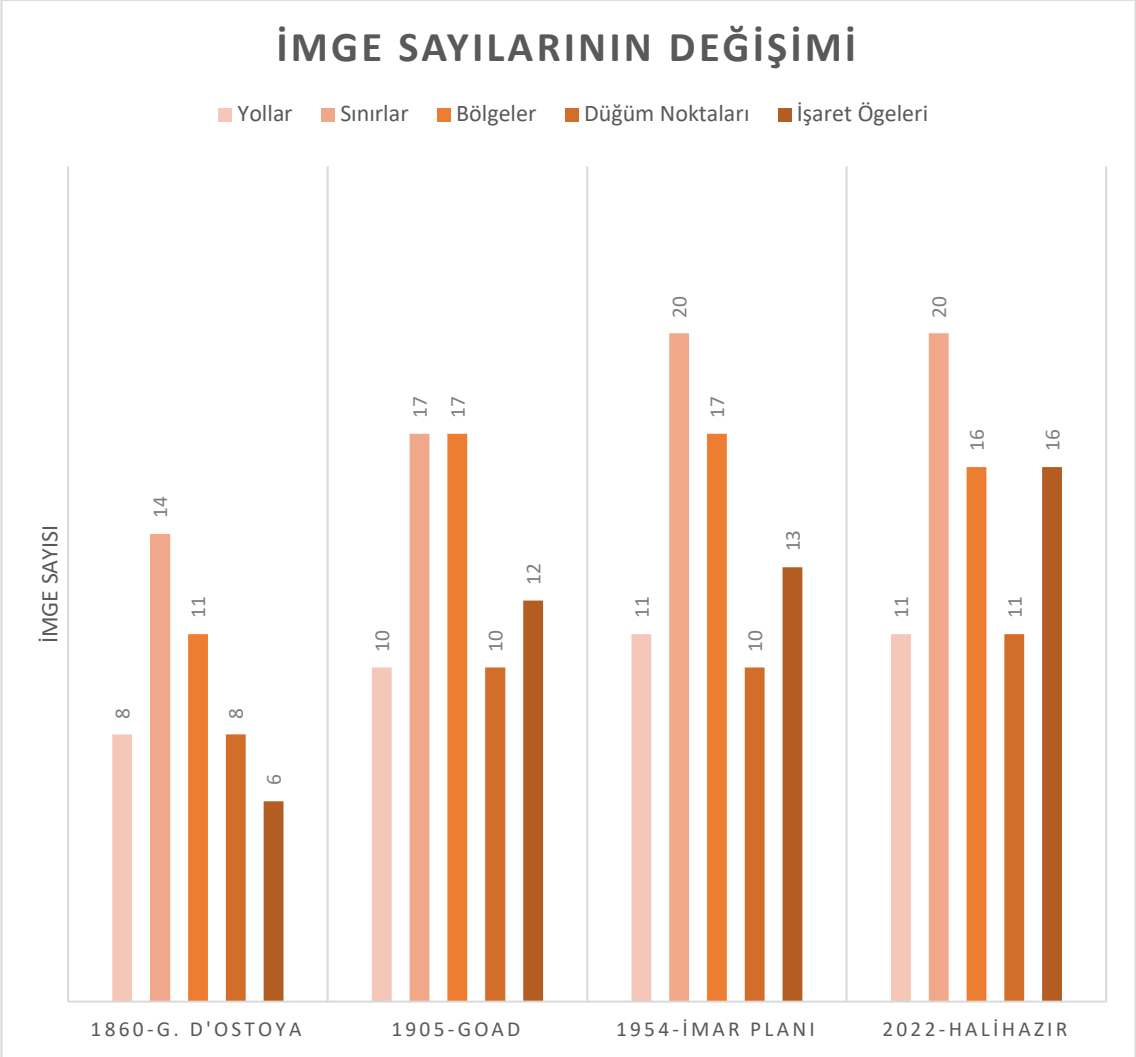
Çizelge 4.5.1860 ile 2022 Arasında Kentsel İmgelerin Toplam Sayısının Değişimi

1860 yılında çizilen haritada imge sayısının toplam 47 adet olduğu tespit edilmiştir. 1905 tarihli haritada imge sayısının 66'ya ulaştığı, 1950'li yıllara ait imar planında ise sayının 71'e yükseldiği görülmektedir. 2022 yılına ait günümüz haritasında imge sayısı 74'e ulaşmıştır. Tespit edilen imge adetlerinin kategorileri incelendiğinde, (Çizelge 4.6)

yol ögesinin 1860'ta 8 adet, 1905 yılında 10, 1950'li yıllarda ve 2022'de 11 adet olduğu gözlenmiştir. Sınır ögelerine bakıldığında, 1860'ta 14, 1905 yıllında 17, 1950'li yılların başı ve 2022 yılındaysa 20 adet olduğu görülmüştür. Bölge ögeleri incelendiğinde, 1860 yılında 11 kentsel bölgeye ayrılırken 1905 ve 1950'li yıllarda bu sayının 17'ye yükseldiği görülmüştür. 2022 yılındaysa sayının 16 bölge ögesine düştüğü tespit edilmiştir. Düğüm noktalarına bakıldığında, 1860 yılında 8 adet, 1905 ve 1950'li yıllarda 10 adet, 2022 yılında ise 11 adettir. Son olarak işaret ögelerine bakıldığında, 1860 yılına ait 6 adet işaret ögesi tespit edilirken, 1905 yılında 12, 1950'li yıllarda 13, 2022 yılında 16 adettir.

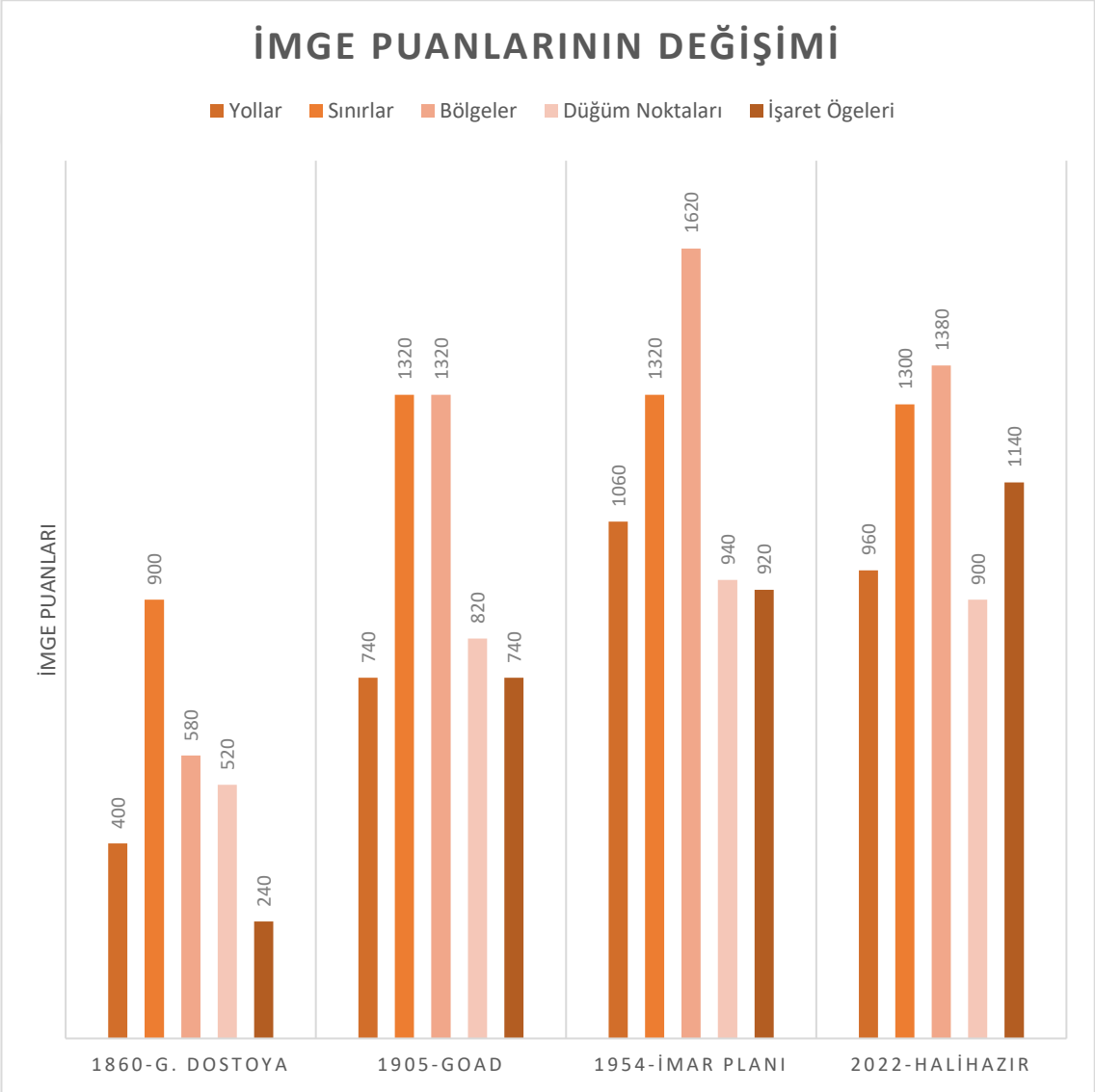
Çizelge 4.6.1860 ile 2022 Arasında Ölçülen Kentsel İmgelerin Sayılarının Değişimi

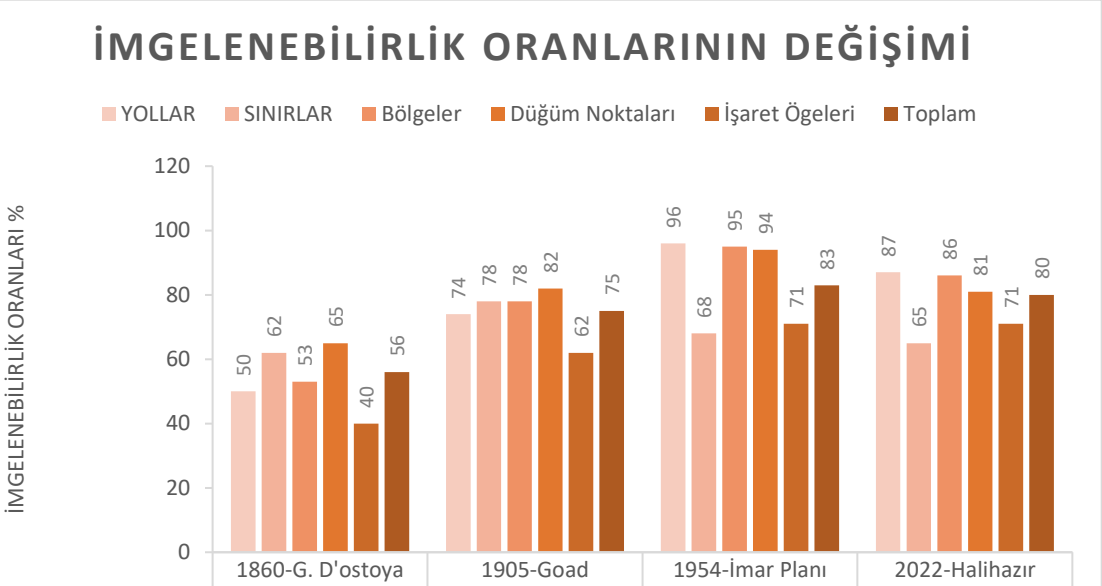
İmgelerin alt kategorilerine ilişkin sayılar incelendiğinde Meşrutiyet Caddesi'ne ve caddeye cephe veren yapı adalarına ilişkin çıkarımlarda bulunulabilmektedir. Yol ögelerinin sayısında 1954 yılına kadar görünen artış 2022'de durmuştur. Bu durum yollara ilişkin düzenlemelerin son dönemde mevcut olmadığını göstermektedir. Sınır ögeleri de yol ögeleri ile benzer durumdadır. 1950'li yıllara kadar yeni sınırlar veya daha küçük kentsel alanlara bölünmeden kaynaklı sınır ögesi artışı görülebilmektedir. 2022 yılına gelindiğinde sınır ögelerinin sayısında değişim izlenmemektedir. Bölge ögelerinde 1860 ile 1905 yılları arasında ciddi artış görülürken, 1950'li yıllarda tepe noktasına ulaşmış olup 2022 yılında ise ufak bir düşüş gözlemlenmiştir. Kentsel yapı adalarının 1905 yılında şekillendiği söylenebilir. 2022 yılı sayısal haritada da görüleceği gibi Şişhane Meydanının yeniden düzenlenmesi Refik Saydam Caddesi'nin devam ettirilmesi sonucunda bölge sayısında azalma gözlemlenmiştir. Düğüm noktaları incelendiğinde yol ögeleri ile benzer gelişme gösterdiği söylenebilir. 1860 yılına ait haritada henüz Meşrutiyet Caddesi'nin günümüzdeki yapısına ulaşmamış olması düğüm noktalarının sayısını etkilemiştir. 1905 yılında Şişhane Meydanı ile Altıncı Daire binasının yapılması sonucunda bu bölgelerde yeni yollarla beraber düğüm noktalarının sayısı da artmıştır. Yol dokusu Şişhane Meydanı'na kadar uzamıştır. 1954 yılında düğüm noktalarının sayılarıyla ilgili herhangi bir değişim gözlenmemiştir. 2022 yılında Beyoğlu Belediyesi önünde tanımlanan rekreasyon alanıyla bir meydan oluşturulmuştur. Bu durum düğüm noktası sayısında artışı sağlamıştır. İşaret ögeleri incelendiğinde 1860 yılından itibaren düzenli bir artış gözlenmektedir. 1860'lı yıllarda, yapıların yükseklik, büyüklük ve formlarının benzer olduğu tahmin edilmektedir. 1905 tarihli haritada bölgede kagir yapıların inşasının başlaması ile bu yapıların cadde üzerinde bulundukları alan ve büyüklükleriyle işaret ögesi haline gelmeleri söz konusu olmuştur. 1950'li yıllarda bu bölgede fazla imar faaliyeti olmaması işaret ögesi sayısında da küçük değişimler yaşanması anlamına gelmiştir. Özellikle 1980'ler civarında yapı malzemelerinin gelişmesi ve yüksek yapıların yapılmasıyla işaret ögesi sayısı artmış ve günümüzde en üst değere ulaşmıştır. Odakule ve Etap oteli bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bir dönemin mimarlık anlayışını yansıtan bu yapılar, mimari formlarıyla kent mekânında oluşturdukları zıtlıklar ile birer işaret ögesi olmuşlardır.

İmge ögelerinin dönemler arası sayısal farklılıkları dışında kentsel mekandaki etkilerinin de değiştiği gözlenmektedir. İmgelenebilir kentsel ögelerin tanımlanması ve bulundukları ortamda ön plana çıkmalarını sağlayan kriterler çalışmanın materyal bölümünde aktarılmıştır. Cetvellere göre yapılan ölçümler sonucu ortaya çıkan değerler (Çizelge 4.7) aktarılmıştır. Cetvellerle ortaya çıkan puanlama sisteminin karşılaştırmalı olarak analiz edilebilmesi için yüz üzerinden ortalamaları hesaplanmıştır (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.7.1860 ile 2022 Arasında Ölçülen Kentsel İmgelerin Puanlarının Değişimi

Çizelge 4.8.1860 ile 2022 Arasında Ölçülen Kentsel İmgelerin Sayılarının Değişimi

	1860-G. D'ostoya	1905-Goad	1954-İmar Planı	2022-Halihazır
YOLLAR	50	74	96	87
SINIRLAR	62	78	68	65
Bölgeler	53	78	95	86
Düğüm Noktaları	65	82	94	81
İşaret Ögeleri	40	62	71	71
Toplam	56	75	83	80

Cetvel incelendiğinde toplam imgelenebilirlik oranlarının 1860 tarihinden 1950'li yıllara kadar yükseldiği görülmektedir. 1950 ile 2022 tarihleri arasında ise kentsel imgelenebilirliğin bir parça azaldığı izlenmiştir. İmgelenebilirliklerin toplam puanlarının değişimi kenti oluşturan yapı adaları, yol düzenlemeleri ve binaların kentsel kullanıcı üzerindeki etkisini gözlemek açısında fayda sağlamaktadır.

1860 yılına ait harita, yapılan okumada kentsel imgelenebilirlik puanı ve oranı en düşük olandır. Bu dönemde Meşrutiyet Caddesi'nin henüz günümüzdeki formuna ve uzunluğuna ulaşmamış olduğu bilinmektedir. Ayrıca, çevrede parseller henüz yapılaşmamış hatta bazı bölgelerde henüz parsellemeler yapılmamıştır. 1905 yılına gelindiğinde Meşrutiyet Caddesi'nin formu ve uzunluğunun tanımlandığı gözükmektedir. Caddenin çevresinde yapılaşma artmıştır. 1860 tarihli haritada görülen mezarlık alanlarının bir kısmı 1905 yılında yapılaşmaya açılmıştır. Önceki yapılaşmalar ise çoğunlukla yeniden inşa edilmiştir. 1950'li yıllarda Meşrutiyet Caddesi'ni dik kesen sokakların arttığı ve Şişhane Meydanı'nda güçlü bir kavşak mekânı oluştuğu

gözlemlenmektedir. Caddenin üzerinde bulunan yapı adaların hepsinde binalar inşa edilmiştir. Yapı adalarının bazı alanlarında boşluklar izlenir ancak çoğunlukla 19. yüzyıl kentsel mekanının tamamlandığı söylenebilir. 2022 yılında imgelenebilirlik puanı ve oranının düştüğü gözlemlenmektedir. Meşrutiyet Caddesi'nin bu dönemde sınırlarının daha tanımsız olduğu söylenebilir. Şişhane Meydanı ile Beyoğlu Belediyesi arasında kalan alan ve Tepebaşı T.R.T. Binasının bulunduğu alanda yol sınırları tanımsızlaşmıştır. Cadde üzerinde yapı yüksekliği ve ölçüleri açısından değişkenlik gösteren binalar mevcuttur.

Belirlenen dönemlerde imge ögelerinin değerleri incelenmiştir. Yol ögelerinin imgelenebilirlikleri 1860 ile 1950'li yıllar arasında sürekli artış göstermektedir. 1860 yılında %50 olan değer, 1905 yılında %74'e çıkmış, 1950'li yıllarda %96 olmuştur. 2022 yılında ise yol imgelerinin %87 oranına indiği gözlemlenmektedir. Sınır ögelerinin imgelenebilirlikleri 1905 yılına kadar artış göstermiş, 1905 yılından günümüze kadar kademeli olarak düşüş göstermiştir. 1860 yılında %62 olan değer 1905 yılında %78'e yükselmiştir. 1950'li yıllarda %68'e, 2022 yılındaysa %65'e düşmüştür. Bölgelerin imgelenebilirliklerine bakıldığında 1950'li yıllara kadar yükseliş gözlenmekte olup 2022 yılında düşüş izlenmektedir. 1860 yılında %53 olan imgelenebilirlik oranı 1905 yılında %78'e, 1950'li yıllarda %95'e yükselmiştir. 2022 yılı imgelenebilirlik oranı %89 olarak saptanmıştır. Düğüm noktaları incelendiğinde imgelenebilirlik oranları 1860 ve 1950'li yıllar arasında artış göstermiş, 2022 yılında düşmüştür. 1860 yılında %62 oranında olup 1905 yılında oran %85'e yükselmiştir. 1950'lerde %94 olan değer, 2022'de %81'dir. İşaret ögelerinin imgelenebilirlik oranlarına bakıldığında 1950'li yıllara kadar artış izlenip 2022 yılında değerin aynı kaldığı gözlenmiştir. 1860 yılında imgelenebilirlik oranı %40 olarak hesaplanmış, 1905 yılındaysa %62'ye yükselmiştir. 1950'li yıllarda %71'e yükselen oran 2022'de aynı orandadır.

1860 yılında G.D'ostoya haritası incelendiğinde Şişhane Meydanı'nın mezarlık alanı içerisinde kaldığı görülmektedir. Bu bölgede bir yol izi gözükse de bu iz, mezarlık içinde sınırları net olmayan patika olarak değerlendirilmiştir. Dönemin belediye teşkilatı olan Altıncı Daire'nin henüz binası yapılmadığı için bu dönemde caddenin o bölümü tanımsızdır. Belediye dairesi ile Asmalımescit sokağının kesişimi arasındaki alanda, tek

tarafta ahşap yapılaşma baskınken yolun diğer cephesinde mezarlık alanı tanımsız sınırlara sahiptir. Venedik sokağı ile İngiliz Konsolosluğu arasında kalan bölgede ise tek tarafın mezarlık alanı olduğu görülmektedir. Caddenin Grand Rue de Pera'ya yakın olan kısmında parseller kısmen bitişik nizamda yapılaşmış fakat bazı parsellerde caddeye komşu bahçeler bırakılmıştır. İngiliz Konsolosluğu ile Galatasaray Meydanı arasında yapılaşma daha yoğundur. İngiliz Konsolosluğu'nun duvarları caddenin önünde önemli bir sınır teşkil etmektedir. Caddenin karşısındaki parsellerde bitişik nizam yapılaşma görülmektedir. Hazzopoulo pasajının bulunduğu yer dışında boşluk izlenmemektedir.

1905 yılında özellikle Altıncı Daire'nin yapmış olduğu çalışmalar ve nizamnameler ile kagir yapı özendirilmiştir. Bu durum Meşrutiyet Caddesi'ne de yansımıştır. Pera yangını sonrası bölgedeki ahşap dokunun hızla ortadan kalktığı bilinmektedir. Kentlilerin talepleri üzerine Tepebaşı Bahçesi açılmış, daha sonra tiyatro yapıları eklenmiştir. Levanten ve yabancı nüfus yoğunluğu fazla olan bölgede ticari ve turistik ihtiyacı karşılamak için otel yapılarının inşa edildiği görülmektedir. Kentsel ve kamusal alanların 1860 yılından daha fazla yapılaştığı bilinmektedir. Mezarlık alanlarının bir kısmı Pera Palas, Corpi Evi, Kroecker Oteli gibi dönemin büyük yapılarına dönüşmüştür. Tepebaşı bölgesinde bitişik nizamda çok katlı yapılar yapılmış ve caddeyi oluşturan sınır tanımlanmıştır. Tepebaşı bölgesinde sınırı oluşturan yapıların altında Grand Rue de Pera ile bağlantı sağlayan pasajlar bulunmaktadır. İngiliz Konsolosluğu ile Galatasaray Meydanı arasında bulunan bitişik nizam yapılaşmada kagir yapıların sayısı artmıştır.

1950'li yıllarda Cumhuriyet'in ilk döneminde yapılan kentsel çalışmaların İstanbul odaklı olmaması incelenen haritalardan okunmaktadır. 20. yüzyıl başına kadar oluşan kentsel dokunun çoğunlukla korunmuş olduğu gözlemlenmektedir. Kagir yapıların ne ölçüde yıkılıp betonarme binaya dönüştüğünü söylemek bu dönem için mümkün değildir. Ancak kısıtlı imar faaliyetlerinin olduğu bilinen bu yıllarda, var olan yapı stoğunun değerlendirildiğini düşünmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Genel olarak Meşrutiyet Caddesi'ne bakıldığında binaların bir kısmının yeniden işlevlendirildiği görülmektedir. Meşrutiyet Caddesi'nde 1905 yılında yapılaşmaya açılmamış küçük bir

mezarlık alanına 1950'lerde inşaatın başladığı görülmektedir. Bu bölgede yapıların apartman konutları oldukları bilinmektedir. 1930'lu yıllara ait Pervititch planında da bölgedeki yapılaşmaların detayları takip edilebilmektedir. 1930'lu yıllardan sonra mezarlık alanının karşısında kalan boşluğa Maliye Binası'nın yapıldığı gözlenmektedir. Altıncı Daire binasının o dönemde kaymakamlık olarak işlevlendirildiği bilinmektedir. Kaymakamlık ile Pera Palas arasında kalan alanda ufak değişiklikler dışında kentsel yapı aynıdır. Tepebaşı bölgesinde bulunan tiyatro yapılarının duvarlarla ayrılmış olduğu gözlenmektedir. Tramvay durağı ile Balyoz sokak, Pera Palas ve Tepebaşı Tiyatroları arasında kalan mekânın büyüklük ve işlev olarak meydanlaştığı tespit edilmiştir. İngiliz Konsolosluğu ve Galatasaray Meydanı arasında yapısal değişiklikler gözlenmemiştir. Galatasaray Karakolu'nun yıkılması sonucu Galatasaray Lisesi karşısında kalan boş alan meydanlaşmıştır. Bu dönem haritası için 19. yüzyılın kentsel dokusunun tamamlandığı söylenebilir.

2022 yılına ait harita incelendiğinde, Meşrutiyet Caddesi'ne müdahale edildiği gözlemlenmektedir. Müdahaleler sonucu Şişhane Meydanı bir kavşak mekanına dönüşmüştür (Şekil4.5). Beyoğlu Belediye binasının önü kısmen yayalaştırılarak meydana dönüştürülmüştür (Şekil 4.6).

Şekil 4.5. Şişhane Kavşağı

Şekil 4.6. Meşrutiyet Caddesi Belediye Önü

Belediye binası ve Pera Palas arasında kalan alanda betonarme yapı (Şekil 4.7) sayısı kısmen artmıştır. Pera Palas'ın karşısında kalan yapı adasının otele (Şekil 4.8) dönüştüğü görülmektedir. Otele dönüşen yapı, yüksekliği ve formuyla işaret ögesi haline gelmiştir.

Şekil 4.7. Beyoğlu Belediyesi ve Pera Palas arası betonarme yapılar

Şekil 4.8. The Marmara Pera oteli

2022 yılında Tepebaşı bölgesinde bulunan tiyatro yapılarının yerini katlı otopark ve TRT binası (Şekil 4.9) almıştır. Katlı otopark ve Meşrutiyet Caddesi arasında tanımlanamayan bir sınır oluştuğu gözlenmektedir. Tepebaşı bölgesinde Meşrutiyet Caddesi'nin güneydoğu cephesini oluşturan sınır korunmaktadır. Ancak yapılardan bazılarının betonarme olarak yeniden inşa edildiği görülmüştür. Odakule Pasajı sınır etkisini kısmen kırmaktadır. Odakule ofis yapısı (Şekil 4.10) ise bir işaret ögesine dönüşecek yükseklikte inşa edilmiştir.

Şekil 4.9. Tepebaşı bahçesinin 2015 yılı durumu (Anonim 2015b)

Şekil 4.10. Odakule pasajı ve binası

İngiliz Konsolosluğu'nun oluşturduğu yapı adasında bulunan binalardan biri olan eski Royal Otel'in yerine yapılan betonarme bina (Şekil 4.11), yüksekliğiyle işaret ögesi haline gelmiştir. İngiliz Konsolosluğu'na ait sınırlar (Şekil 4.12) 1860'tan bu yana etkisini kaybetmemiş olup konsolosluğun oluşturduğu bölge incelenen her dönemde tanımlı olmuştur. Galatasaray Meydanı ile Meşrutiyet Caddesi'nin birleştiği nokta yapoı ölçeğinde en çok değişim geçiren alan olarak gözükmektedir. Betonarme yapı sayısı bu bölgede artmıştır. Ancak vaziyet planından bakıldığında değişim gözlenmemektedir.

Şekil 4.11. Rixos otel

Şekil 4.12. İngiliz Konsolosluğu yapı adasının çevreyle ilişkisi (Anonim 2022u)

5. SONUÇ

Kevin Lynch (1960)'in kurguladığı "Kent İmgeleri" çalışması nitelikli tarihi kentlerde uygulanabilir biçimde analitik bir yöntem olarak geliştirilmiştir. Tarihi kentsel alanlarda imgeler tespit edilmiş ve geliştirilen yöntem doğrultusunda analitik incelemeye olanak sağlayacak biçimde puanlandırılmıştır. Analitik yöntemle günümüz kentsel dokularında tespit edilen kent imgelerinin tarihi haritalar yardımıyla geçmiş projeksiyonlarının oluşturulabildiği kanıtlanmıştır. Nitelikli tarihi kentsel dokuların fiziksel değişimi ve kent imgelerindeki nicel değişim arasında paralellikler ortaya konulmuştur. Kentsel yapı oluşurken imge sayılarının arttığı, imgelerin tanımlanabilirliklerinin ise zaman içinde değiştiği gözlemlenmiştir. Farklı dönemler ve günümüz arasında yapılan karşılaştırmalı analizler kentlerin fiziki durumuna ait değişiminin sosyal ve kültürel yapı, ekonomik durum ve idari kararlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Uygulanan analitik yöntemin sonucunda kentsel imgelerin sayısal değerleri ve imgelenebilirlik oranları kentlerin fiziki dokusunun değişimiyle kentsel mekâna etki eden konjonktürel kırılımların gözlemlenmesinde fayda sağlamaktadır.

Tez kapsamında belirlenen çalışma alanına ait tarihi veriler incelenmiş ve 19. yüzyılın önemli kentsel alanlarından olan Meşrutiyet Caddesi'nin günümüzde imgelenebilirliği sorgulanmıştır. Yapılan imgelenebilirlik analizi, ileride alanla ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutabilir niteliktedir. 19. yüzyılda kentleşen Pera bölgesi günümüze kadar pek çok çalışmanın konusu olmuştur. Bölgenin tarihi değeri bugün kısmen korunmaktadır. 19. yüzyılda çalışma alanını gelişiminin hız kazanması sebebiyle dönemin kentsel ortamının anlaşılması gerekmektedir. Yapılan literatür araştırmasıyla modernleşme dönemi kentsel formu oluşturan ögeler hakkında bilgi toplanmıştır. Geleneksel kent dokusunun 19. yüzyıl öncesinde tek merkezden dağılan yapıda olduğu gözlemlenmiştir. Genelden özele doğru ilerleyen kurgu yalnız kent içinde değil ev içinde de bulunmaktadır. İstanbul'da yayılan geleneksel Türk evinin plan şeması zamanla değişmiş ve geleneksel kent kurgusunun dönüşümü de bu durumla paralellik göstermiştir. Aynı zamanda 19. yüzyılda yeni tipolojik arayışlarla karşılaşılmaktadır. Planda merkezileşen Türk evi, apartman yapıları, sıraevler ve sayfiye konutları incelenen dönemin kentsel ölçekteki karmaşasını kanıtlar niteliktedir.

Cumhuriyet dönemi modernleşmesi ve bu dönemde ortaya çıkan konut üretimi incelenen dönemde kentsel ortamın gelişimini aktarmaktadır. Konut üretimiyle ilgili yaşanan sıkıntılar sonucunda planlanmamış kentsel alanların oluşumu, kent çeperlerinde kurulan kooperatif yapıları, kent merkezlerinde yap-sat üretim modelleriyle karşılaşılmıştır. 1980'lere kadar devam eden bu üretim biçimleri kentlerde boşluk kalmaksızın yapı üretimine yol açmıştır. 1980 yılından itibaren gelişen toplu konut üretimi modeliyse kentlerin çeperlere doğru genişlemesine sebep olmuştur. Kent merkezlerindeki konut işlevleri değişime uğramıştır. Bunun sonucunda kent merkezlerinde parsel bazında dönüşümler başlamıştır. 2000 yılı sonrası dönüşüm büyümüş, yapı adaları ve mahalleler ölçeğinde kentsel dönüşümlerle süreç hızlanarak devam etmiştir. Çalışma alanında bulunan 19. yüzyıl kentsel alanının günümüzdeki durumu ve kronolojik değişimi bahsedilen tarihsel gelişmelerle eş zamanlı biçimde incelenmiştir.

Kentsel imgelerin tespiti ve kentsel alanın gelişimi haritalarla okunmuştur. Bu sayede 19. yüzyıl ortalarından itibaren haritalar yardımıyla kentleşme gözlemlenebilmiştir. Geçmişe yönelik bir projeksiyon oluşturabilmek için kentsel imgeler olan işaret ögeleri, düğüm noktaları, bölgeler, sınırlar ve yollar bileşenlerine ayrılmış, okunabilirlik ve tanımlanabilirliklerine göre derecelendirilmiştir. Derecelendirme sayesinde geçmişe yönelik analitik verinin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Elde edilen veriler yardımıyla belirlenen dönüm noktalarının Meşrutiyet Caddesi'ne ait haritaların birleştirilmesiyle oluşturulan vaziyet planları incelenmiştir. İnceleme sonucu 1860 yılında kentsel gelişimin sınırlı olduğu görülmüş ve geleneksel dokuyu andıran yapılaşmalarla karşılaşılmıştır. 1860'ta henüz tam anlamıyla kentleşme gerçekleşmemiştir. Yol yapılanmalarının henüz tamamlanmamış olduğu, sınırların daha geçirgen, daha büyük ancak daha tanımsız bölgelere sahip olduğu bir doku ile karşılaşılmıştır. Düğüm noktaları yolların tamamlanamaması sebebiyle sayıca az ve tanımsızdır. İşaret ögeleriyse tamamlanmamış olup konut alanlarından oluşan bir kentsel mekân olması nedeniyle sayıca azdır.

1905 yılına ait harita incelendiğinde, 1860 yılına göre daha fazla yapılaşma ile karşılaşılmıştır. Yollar, günümüzde karşılaşılan forma yakın olup yapılaşmanın artması ile sınır etkilerini kuvvetlendirmiş ve bölgeleri daha küçük bölgelere ayırarak sınırları tanımlamıştır. Düğüm noktaları yol yapılanması ile paralel şekilde gelişmiştir. İşaret ögeleri oluşmaya başlamış ve konut dışı kullanımlar artmıştır. Bu durum, anıtsal yapıların ve alanların ortaya çıkmasını sağlamış ve işaret ögesi sayısını artırmış böylece, işaret ögeleri görünür hale gelmiştir.

1950'li yıllara ait harita incelendiğinde Meşrutiyet Caddesi'ne ait bütün yolların yapılandığı görülmüş, parsellerde neredeyse hiç boşluk kalmadığı ve sınırların tanımlı hale geldiği tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak bölgeler keskin sınırlara sahip ve tanımlı hale gelmiştir. Düğüm noktaları yollar ile gelişmeye devam etmiştir. İşaret ögeleri sayısal yoğunluğuna ulaşmıştır.

2022 yılında Meşrutiyet Caddesi'ne ait imgelenebilirlik oranının düştüğü gözlemlenmektedir. Meşrutiyet Caddesi'nin yolları, çevre aksların oluşturulması ve cadde üzerine yapılan rekreasyon alanları nedeniyle etkisini kaybetmiştir. Kent içinde yapıların yıkılıp tekrar yapılması nedeniyle sınırlarda boşluklar meydana gelmiştir. Bölgeler, yolların geçirgenliğinin artması ve yeniden yapılmak amacıyla yıkılan binalar sebebiyle tanımsızlaşmıştır. İşaret ögeleri ise sayıca artmaya devam etmektedir. Ancak ortalama etkisine bakıldığında işaret ögelerinin 1950'li yıllarla benzer etkiye sahip olduğu gözlenmektedir.

Çalışma sonucunda, 19. yüzyılda günümüz kent dokusunu oluşturan yapılaşmanın başladığı haritalar yardımıyla tespit edilmiştir. Meşrutiyet Caddesi'nde imgelenebilir kent ögelerinin çoğunun 19. yüzyıla ait olduğu görülmüştür. 1950'li yılların en tanımlanabilir ve okunaklı kent dokusuna sahip olduğu saptanmıştır. 2022 yılında bu dokunun etkisi kaybolmaya ve dönüşmeye başlamıştır.

İmge ögelerinin ve ölçümlerin 1950'li yıllarda 2022'ye oranla daha yüksek çıkmasının sebepleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılaşma alanlarının kent dışına odaklanması ve var olan kentsel dokuda yıkıp yeniden inşa etmek yerine kentsel boşluklara yönelik bir

yapılaşma olmasıdır. 19. yüzyıl kentsel üretimi sonucunda ortaya çıkan kent parçalarının 1950'li yıllarda tamamlanmış olduğu, kentsel boşlukların ortadan kalkmış ve alanının tamamlanmış bir kentsel alana haline gelmiş olduğu düşünülmektedir.

2022 yılında kentsel imgelenebilirliğin düşük olmasının sebebi küreselleşme etkisiyle kent alanlarındaki hızlı dönüşüm olarak görülebilir. 1950'li yıllar sonrası popülist eylemler ve liberal politikalar sonucu kent içi alanlarda yıkıp yeniden yapma üretim modeli haline gelmiştir. 1980'lerden küreselleşme döneminden itibaren izlenen kentsel rant ve gelişen yapı üretim modelleriyle bu durum hız kazanmıştır. Tamamlanmış kent parçaları bu yeni dönemle beraber tekrar oluşturulmuştur. Küreselleşme sonrası ortaya çıkan üretim günümüzde de devam etmektedir. Bu durum ülkemizde kentsel imgelenebilirliğin zayıflamasına ve bununla birlikte nitelikli tarihi kent parçalarının özgünlüklerini kaybetmesine sebep olmaktadır.

Ortaya çıkan sonuçları değerlendirilirken unutulmaması gereken, bu çalışmanın nicel verileri gözlemlediğidir. Çalışma alanına ait imge ögelerinin sayıları ve tanımlanabilirlik durumları imgelerin nitelikleri hakkında bilgi vermemektedir. 1950 yılı sonrası yapılan yapılardan bir kısmı işaret ögesi olarak güçlü bir imge oluştururken yapıların mimari nitelikleri aynı oranda güçlü olmayabilir. Kentsel imgeler estetik değeri ve tarihi niteliği ölçme aracı değil, kentsel dokunun algılanabilirliği ile ilişkilidir.

İmge ögelerinin analitik değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan nicel verilerin doğruluğunun ispatlanması gerekmektedir. İleride yapılacak çalışmalarda Lynch'in (1960) ürettiği yöntem ve tez kapsamında kurgulanan analitik yöntem çağdaş kent ortamında karşılaştırılmalıdır. Ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda tez kapsamında üretilen yöntemde değişiklikler önerilmelidir. Kentsel imgelerin geçmişe yönelik projeksiyonunun doğruluğu ancak bu şekilde kanıtlanabilir.

KAYNAKLAR

Akay, Z. (2011). İstanbul'un Fark Edilmeyen "Modernite"si. *Mimarist*, 11(39): 67–75.

Akbulut, M. T., Aytar, İ. (2012). İstanbul Ölçeğinde Kapalı (Konut) Siteler(i) Tercih Nedenleri ve Gelişimi. *Mimarist*, 12(45):, 90–95.

Akın, N. (2005). Galata ve Beyoğlu haritaları üzerinden bazı değerlendirmeler. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/199627-(Erişim tarihi:10.02.2022)

Akın, N. (2011). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera. Literatür Yayıncılık, İstanbul, 386s.

Akın, N., Batur, A., Köksal, G., Tanyeli, G., Fındıkgil, M., (2015). İstanbul Mimarlık Rehberi Galata. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 172s.

Akın, O. (2012). İstanbul Kentinin Değişim Öyküsü. *Mimarist*, 12(45): 46–59.

Akıncı, T. (2019a). Beyoğlu. Remzi Kitabevi, İstanbul, 511s.

Akıncı, T. (2019b). Cumhuriyet'te Beyoğlu. Remzi Kitabevi, İstanbul, 454s.

Aksoy, B. S. E., Gurallar, N. (2020). Kentin Yeniden İnşası Sürecinde Etkin Bir Aktör Olarak "Kentli": 5 Haziran 1870 Pera Yangını. *Mimarlık*, 57(412): 73–77.

Aktulga, E. (2016). Ataköy'ün Gelişim Sürecinin Siyasi, Sosyoekonomik ve Teknolojik Bir Analizi. *Mimarist*, 16(57): 109–111.

Anonim, (1908). Krt_004531_01. İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv, http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/kutuphane3/kartpostal/Krt_004531_01.jpg-(Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Anonim, (1931). Apartman İnşaatı. Mimar, http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/274/3823.pdf-(Erişim tarihi: 08.01.2022).

Anonim, (1948). Lale Saz Salonu. Gaste Arşivi, https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1948-12-11/5-(Erişim tarihi: 29.02.2022).

Anonim, (1994). Pervititch Planları: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 6. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 247–248.

Anonim, (2012). 04-15 Aralık 2012 Beyoğlu Haritaları Sergisi. http://bellek.beyoglu.bel.tr/download/Harita_sergisi_Katalog.pdf-(Erişim tarihi: 12.03.2022).

Anonim, (2015a). Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Gösteri Sanatları. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/Arsiv_belgelerine_gore_osmanlida_gostei_sanatlari.pdf-(Erişim tarihi: 10.04.2022)

Anonim (2015b). F21c30_TRGM030HF2015COG. Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü, 2015, Ankara.

Anonim (2022a). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2021. Türkiye İstatistik Kurumu, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500-(Erişim tarihi: 16.03.2022).

Anonim (2022b). Ahmet Afif Paşa Yalısı - Ahmet Afif Paşa Mansion. Salt Araştırma, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/206250-(Erişim tarihi:

12.05.2022).
Anonim (2022c). Akaretler Beşiktaş. Wikipedia, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ad/Akaretler%2C_Beşiktaş.JPG-(Erişim Tarihi: 20.05.2022).
Anonim (2022d). Akaretler Sıraevleri. Vbenzeri, https://www.vbenzeri.com/mimari/akaretler-siraevler-(Erişim tarihi: 17.05.2022).
Anonim (2022e). Ataköy Konakları. Ataköykonaklar, https://atakoykonaklar.com/emlak/d-tipi-ara-kat-firsat-31/-(Erişim tarihi: 21.05.2022).
Anonim (2022f). Atlı Tramvay ve Altıncı Daire. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/2254/beyoglu-6-daire-ve-atli-tramvaylar-(Erişim tarihi: 12.05.2022).
Anonim (2022g). Belediye Tarihçesi. Beyoğlu Belediyesi, https://beyoglu.bel.tr/kurumsal/belediye-tarihcesi/-(Erişim tarihi: 11.05.2022).
Anonim (2022h). Beyoğlu Arşivi Haritalar. https://beyoglu.bel.tr/kurumsal/belediye-tarihcesi/-(Erişim tarihi: 11.05.2022).
Anonim (2022i). Ernest de Caranza. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/7203/galata-kulesi-ernest-de-caranza-fotografi-1854#lg=0&slide=0-(Erişim tarihi: 10.04.2022).
Anonim (2022j). Evkaf (Vakıf) Apartmanı. Kültür Envanteri, https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/Evkaf-Apartmanı.jpg-(Erişim tarihi: 27.04.2022).
Anonim (2022k). Galata Kulesi Francis Bedford. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/4126/galata-kulesi-francis-bedford-21-mayis-1862#lg=0&slide=0-(Erişim tarihi: 11.04.2022).
Anonim (2022l). Galata Kulesi Robertson ve Beato Fotografı. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/7271/7260-galata-kulesi-robertson-ve-beato-fotografi-1850-ler#lg=0&slide=0-(Erişim tarihi: 10.04.2022).
Anonim (2022m). Grand Hotel de Londres. Grand Hotel de Londres, https://londrahotel.net/tr/hakkimizda/-(Erişim tarihi: 12.04.2022).
Anonim (2022n). H10/4 Numaralı Pafta. İstanbulium, https://photos.google.com/share/AF1QipNSYy7jwnlPI0YWnqiS80HdjsZATUV3ZaEtDpyZNslGA5UziZH4e63w8APH5KPpxw?key=T2dPSUZQckNPdUlIRWFLMVlJZHo2bTNFQnZIRUVR-(Erişim tarihi: 07.02.2022).
Anonim (2022o). Hotel D'Angleterre. Salt Araştırma, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/201521-(Erişim tarihi: 24.03.2022).
Anonim (2022p). Hotel Royal. Salt Araştırma, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/118240-(Erişim tarihi: 24.03.2022).
Anonim (2022q). Hünername Map of Istanbul. Wikipedia, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/32/Map_of_Istanbul%2C_Hunername-I.png-(Erişim tarihi: 13.04.2022).
Anonim (2022r). İett Tarihçesi. https://www.iett.istanbul/tr/main/pages/kronolojik-tarihce/32-(Erişim tarihi: 10.12.2021).
Anonim (2022s). İngiliz Başkonsolosluğu. Consultation For United Kingdom Of Great Britain, https://www.ingilizkonsoloslugu.net/asset/21/ingiltere-istanbul-baskonosloslugu.jpeg-(Erişim tarihi: 18.04.2022).

Anonim (2022t). İngiliz Büyükelçiliği 1862 Yılı. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/4127/ingiliz-buyukelciligi-francis-bedford-mayis-1862#lg=0&slide=0%0A-(Erişim tarihi: 15.02.2022).
Anonim (2022u). İngiliz Konsolosluğu. Google Earth.
Anonim (2022v). İngiliz Yazlık Saray. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/5931/ingiltere-yazlik-sefareti-tarabya-1868#lg=0&slide=0-(Erişim tarihi: 15.05.2022).
Anonim (2022w). İstanbul Galata Üniversitesi. https://galata.edu.tr/iletisim-bilgileri-(Erişim tarihi: 11.05.2022).
Anonim (2022x). İtalyan Kültür Merkezi. Istituto Italiano di Cultura İstanbul, https://iicistanbul.esteri.it/iic_istanbul/tr/-(Erişim tarihi: 10.05.2022).
Anonim (2022y). Joseph Grelot İstanbul Panaroması. Internet Archive, https://archive.org/details/gri_relationnouv00grel/page/n94/mode/1up-(Erişim tarihi: 09.03.2022)
Anonim (2022z). Krt_001078. İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv, http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/kutuphane3/kartpostal/Krt_001078.jpg-(Erişim tarihi: 23.04.2022).
Anonim (2022aa). Krt_006559. İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv, http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/kutuphane3/kartpostal/Krt_006559.jpg-(Erişim tarihi: 26.04.2022).
Anonim (2022ab). Le Monde Illustre-Incendie du quartier de Pera, a Constantinople. Gallica, https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6223262z/f5.item.zoom-(Erişim tarihi: 09.05.2022).
Anonim (2022ac). Meşrutiyet Caddesi ve Pera Palas Oteli - Meşrutiyet Street and Pera Palace Hotel. Salt Araştırma, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/201513-(Erişim tarihi: 13.02.2022)
Anonim (2022ad). Orient Express. Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Şark_Ekspresi#/media/Dosya:Aff_ciwl_orient_express4_jw.jpg-(Erişim tarihi: 20.05.2022).
Anonim (2022ae). Plan de la ville de Constantinople et de ses faubourgs, tant en Europe qu'en Asie / levé géométriquement en 1776 par Fr. Kauffer. Gallica, https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53027654c/f1.item.zoom-(Erişim tarihi: 09.04.2022).
Anonim (2022af). Plan de la ville de Constantinople et de ses faubourgs tant en Europe qu'en Asie / Fr. Kauffer ; J.D. Barbié du Bocage. Gallica, https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b101009580/f1.item.zoom-(Erişim tarihi: 09.04.2022)
Anonim (2022ag). Plan de Péra : Quartiers ravagés par l'incendie du 5 Juin 1870. Gallica, https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53079111q.r=plan%20de%20pera?rk=21459;2-(Erişim tarihi: 16.03.2022).
Anonim (2022ah). Seapearl. Seapearlataköy, http://www.seapearlatakoy.com/images/dis-mekan/yeni/27.jpg-(Erişim tarihi: 22.05.2022).
Anonim 2022ai. Sebastian Münster. Institut Catholique de Paris, https://bibliotheque-numerique.icp.fr/records/item/8260-redirection-(Erişim tarihi: 08.04.2022).

Anonim (2022aj). Ses Tiyatrosu. Ortaoyuncular, https://www.ortaoyuncular.com/tr/ses-1885/-(Erişim tarihi: 10.05.2022).
Anonim (2022ak). Soho House İstanbul. Soho House, https://www.sohohouse.com/tr/houses/soho-house-istanbul-(Erişim tarihi: 20.04.2022).
Anonim (2022al). Surp Agop Sıraevleri. Her Umut Ortak Arar, https://www.herumutortakarar.com/surp-agop-sira-evleri/-(Erişim tarihi: 17.05.2022).
Anonim (2022am). Tarihçe - DÉCUGIS EVİ. Galata Antique Hotels, https://www.galataantiquehotel.com/tr/history.html-(Erişim tarihi: 11.05.2022).
Arif, B. (1933). Ankara'nın İmarı Projesi. *Arkitekt*, 1933(26): 48–49.
Arkan, S. (1935). Amele Evleri, İlkokul, Mutfak ve Çamaşırhane. *Arkitekt*, 1935(57): 253–258.
Aru, K. A. (1956). Levend 4, Mahallesi. *Arkitekt*, 1956(285): 140–153.
Aru, K. A., Gordon, R. (1952). Levend Mahallesi. *Arkitekt*, 09(253): 174.
Aydın, S., Özdemir, Ü. (2019). Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Mesleki ve Teknik Eğitim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 303s.
Balamir, M. (1994). 'Kira Evi'nden 'Kat Evleri'ne Apartmanlaşma: Zihniyet Dönüşümü Tarihçesinden Kesitler. *Mimarlık*, 32(260): 29–33.
Balamir, M. (1996). Türkiye'de Apartkentlerin Oluşumu: Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 335-344
Bammer, A. (1996). Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri: Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları.,İstanbul, s. 234-247
Batur, A. (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı: 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 209–234.
Batur, A., Yücel, A., Fersan, N. (1979). İstanbul'da Ondokuzuncu Yüzyıl Sıra Evleri «Koruma ve Yeniden Kullanım İçin Bir Monografik Araştırma». *O.D.T.Ü Mimarlık Dergisi*, 2(5): 187–205.
Bektaş, C. (2014). Türk Evi. Yem Yayın, İstanbul, 168s.
Bilgin, İ. (1996). Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme: Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 472–490.
Bilgin, İ. (1998). Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet'in İmarı: 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 255–272.
Bingöl, E. İ. (2018). İstanbul'un Modern Konutları. *Mimarist*, 18(62): 56–64.
Bingöl, Ö. (2001). Modernleşme ve konut mimarisi: Endüstri devriminden sonra barınma kültürünün değişimi. Y. Lisans Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı, İstanbul.
Boundelmonte, C. (1422). Urbis Constantinople.
Can, C. (1993). Altıncı Daire-i Belediye Binası: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 1. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 223–224.
Can, C. (1994). Degucis Evi: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 3. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur,

A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 14.
Can, C. (2020). İstanbul'un Yabancı ve Levanten Mimarları. Arketon Yayınları, Istanbul, 245s.
Çelik, Z. (1998). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 138s.
Dağdelen, İ. (2005). Cadastre De La Ville De Constantinople VI. Cercle Municipal, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, İstanbul, 220s.
Dağdelen, İ. (2012). İstanbul'u Haritalarda Gezmek. *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, 2012(13): 22-34.
Dağdelen, İ. (2015). Osmanlı Haritalarında İstanbul: Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Editör: Yılmaz, C., İslam Araştırmaları Merkezi, s. 544–560.
Dülgeroglu, Y. (1992). Bir Toplu Konut Sempozyumunun Ardından. *Mimarlık*, 30(247), 64–65.
Dunhani, S. N. (2017). Eski İnsanlar Eski Evler 19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 228s.
Eldem, S. H. (1957). Türk Evi Plan Tipleri. Pulhan Matbaası, İstanbul, 236s.
Engin, V. (2015). İstanbul'da Kara Ulaşımı: Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Editör: Yılmaz, C., İslam Araştırmaları Merkezi, s. 392–413.
Erdoğan, D., Bingöl, Ö. (2018). İstanbul'da 2000 Yılı Sonrasında Özel Sektör Tarafından Üretilen Büyük Ölçekli Konut Çevrelerinin Yerleşme Formu Bağlamında Değerlendirilmesi. *Mimarist*, 18(63), 70–76.
Eyice, S. (1994). Galata: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 3. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 348–349.
Freely, B., Freely, J. (2014). Galata Pera Beyoğlu Bir Biyografi. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 263s.
Genim, S. (2004). Beyoğlu'nun Yerleşim Tarihi: Geçmişten Günümüze Beyoğlu I, Editörler: Genim, M.S. Dağlı, Y. Karakaya, E. İstekli, M. Çakıl, D., Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, s. 15–70.
Giritlioğlu, C. (1991). Şehirsel Mekan Ögeleri ve Tasarımı, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 179s.
Goad, C. E. (1905). Plan d'assurance de Constantinople. Vol. II - Péra & Galata. Salt Araştırma, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/99240-(Erişim tarihi: 10.11.2021).
Görgülü, T., Koca, S. K. (2007). Türkiye'de Barınma Biçimlerinde Yaşanan Değişimler: Son Dönemde Yapılan Tüketim Odaklı Konutlar. *Mimarlık*, (337), 29-33.
Grelot, G. J. (1680). Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople, Paris, 377s.
Gül, M. (2018). Modern İstanbul'un Doğuşu. Sel Yayıncılık, İstanbul, 287s.
Gülersoy, Ç. (1994). Beyoğlun'da Toplumsal Değişme: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 2. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 218–220.
Gülersoy, Ç. (2003). Beyoğlu'nda Gezerken. Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, İstanbul, 175s.
Güvenç, M. (2000). Pervititch Haritaları İstanbul İçin Bitmemiş Bir Araştırma Projesi:

Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Editörler: Ersoy, S. Anadol, Ç. Axa Oyak & Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s. 9–17.
Hellert (1843). Plan de Constantinople et de ses faubourg d'après Kauffer, le chevalier Barbié du Bocage et Joseph de Hammer avec l'indication des quartiers et les changements qui s'y sont opérés depuis les années 1776 et 1786 jusqu'à l'année 1831 par Hellert. Salt Harita Arşivi, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/101319-(Erişim tarihi: 20.11.2021).
İnalcık, H. (1994). Galata-Ekonomi Pazarlar ve Hanlar: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 3. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 353–354.
Kafesçioğlu, F. O. (2016). 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Günümüze Galata/Karaköy'de Kent Morfolojisi. *idealkent*, 7(18), 174–203.
Kargopoulo, B. (1870). Galata Kulesinden Panaroma. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/2771/galata-kulesinden-panorama-10-basile-kargopoulo-1870ler#lg=0&slide=0-(Erişim tarihi: 14.04.2022).
Kargopoulo, B. (1875). Galata Kulesi. Eskiistanbul, http://www.eskiistanbul.net/3602/galata-kulesi-basile-kargopoulo-fotografi-1875#lg=0&slide=0-(Erişim tarihi: 14.04.2022).
Kayra, C. (1990). İstanbul Haritaları : Ortaçağdan Günümüze. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul, 186s.
Keleş, R. (2012). Küreselleşlme ve Kentleşlme Kavramları Üzerine. *Mimarist*, 12(43), 95–100.
Kropf, K. (2017). The Handbook of Urban Morphology. Wiley, UK, 240s.
Kuban, D. (1970). İstanbul'un Tarihi Yapısı. Mimarlık, 8(79), 25-48.
Kuban, D. (1995). Türk Hayatlı Evi. Mtr, İstanbul, 279s.
Kuban, D. (2017a). İstanbul Bir Kent Tarihi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 590s.
Kuban, D. (2017b). Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 280s.
Kubilay, A. Y. (2015). Batı Kaynaklı Haritalardaki İstanbul: Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Editör: Yılmaz, C., İslam Araştırmaları Merkezi, s. 522–543.
Lynch, K. (1960). The Image of The City. MIT Press, Cambridge, Mass.
Melling, A.-I. (1819). Voyage Pittoresque de Constantinople et Des Rives Du Bosphore, Paris.
Menteşe, E. (1958). Ataköy Sitesi Hakkında Rapor. *Arkitekt*, 1958(261), 79–82.
Mert, T. (2015). Galata, Beyoğlu, Taksim ve Pangaltı Haritası: Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Editör: Yılmaz, C., İslam Araştırmaları Merkezi, s. 586–591.
Moltke, H. von (1852). Daru'l-hilafetü'l-aliye ve civarı haritasıdır Hrt_000041. İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv, http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aDemirbas=Hrt_00004-(Erişim tarihi: 09.01.2022).
Mondschein, A., Moga, S. T. (2019). New Directions in Cognitive-Environmental Research. *Journal of the American Planning Association*, 84(3–4), 263–274.
Norberg-Schulz, C. (1980). Genius loci : towards a phenomenology of architecture,

Academy Editions, New York, 212s.
Öncel, A. D. (2014). Apartman Galata'da Yeni Bir Konut Tipi, Kitap Yayınevi, İstanbul, 421s.
Öncel, D., Kafesçioğlu, F. O. (2005). 1858-1860 Galata, Pera ve Pangaltı Planı. *Mimarist*, 5(15), 18–19.
Özgüven, B. (1994). İngiltere Elçiliği Binası: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 4. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, s. 175.
Özüerken, A. Ş. (1996). Kooperatifler ve Konut Üretimi: Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 355–365.
Pervititch, J. (1922). Beckhiktache Plan Cadastral D'assurances. Salt Arşivi, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/120002-(Erişim tarihi: 10.12.2021).
Pervititch, J., Kılıç, Z. (2000). Jacques Pervititch sigorta haritalarında İstanbul. Axa Oyak & Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 339s.
Purkis, S., Kurtuluş, H. (2013). İstanbul'da Yeni Konut Sunumu: Dinamikler ve Aktörler. *Mimarist,* 13(47), 57–67.
Sabancıoğlu, M. (2000). Jacques Pervititch ve Haritaları: Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Editörler: Ersoy, S. Anadol, Ç. Axa Oyak & Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s. 21–24.
Sakaoğlu, N. (1994). Yangınlar: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 7. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 426–438.
Şenyapılı, T. (1996). Yeni Sorunlar/Eski Çözümler Kentsel Mekanda Bir Gecekondu Yolculuğu: Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 345–353.
Sey, Y. (1998a). Cumhuriyet Döneminde Konut: 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 273–300.
Sey, Y. (1998b). Cumhuriyet Döneminde Mimarlık ve Yapı Üretimi: 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 25–39.
Tanyeli, U. (1996). Osmanlı Barınma Kültüründe Batılılaşma-Modernleşme: Yeni Bir Simgeler Dizgesinin Oluşumu: Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları.,İstanbul, s. 284–295.
Tekeli, İ. (1994). Haritalar: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 3. Cilt, Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 556–560.
Tekeli, İ. (1996). 19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü. Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri: Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Editörler: Dumont, P. Georgeon, F., Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 19-30.
Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması: 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 1–24.
Tekeli, İ. (2000). İnsanın Çevresini Bilme, Denetleme ve Yorumlama Aracı Olarak Haritalar: Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Editörler: Ersoy, S. Anadol, Ç. Axa Oyak & Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s.

7–9.
Tokay, H. (1994). İtalya Evi (Casa D'Italia): Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 4. Cilt Editörler: Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar, O. Tanman, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y., Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 303.
Toydemir, T., Gülkanat, C. (1979). İstanbul Esnaf ve Sanatkar Dernekleri Birliği Bağ-Kur Kredili Yapı Kooperatifi. *Arkitekt*, 1979(375), 90–93.
Vecco, M. (2020). Genius loci as a meta-concept. *Journal of Cultural Heritage*, 2020(41), 225–231.
Vedat, N. (1933). Pertev Apartmanı. *Arkitekt*, 1933(26), 44–46.
Yerasimos, S. (1996). Tanzimat'ın Kent Reformaları Üzerine: Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Editörler: Dumont, P. Georgeon, F., Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 1-18.
Yöney, N. B. (2018). Modern Bir Planlama Deneyimi: Ataköy, İstanbul. *Mimarist*, 18(61), 58–68.
Yörüten, G., Hamamcıoğlu, C. (2019). Ayvansaray ve Samatya Yangın Alanlarının Mevcut Fiziksel Bileşenlerinin Kentsel Doku Analizi Parametreleri ile Karşılaştırmalı Çözümlenmesi. *Mimarist*, 19(64), 87–98.
Yücel, A. (1996). İstanbul'da 19. Yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri: Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları.,İstanbul, s. 298–312.

EKLER

EK 1 14-19. yüzyıllar arası İstanbul haritaları

EK 2 Kent imgeleri analitik yöntemi

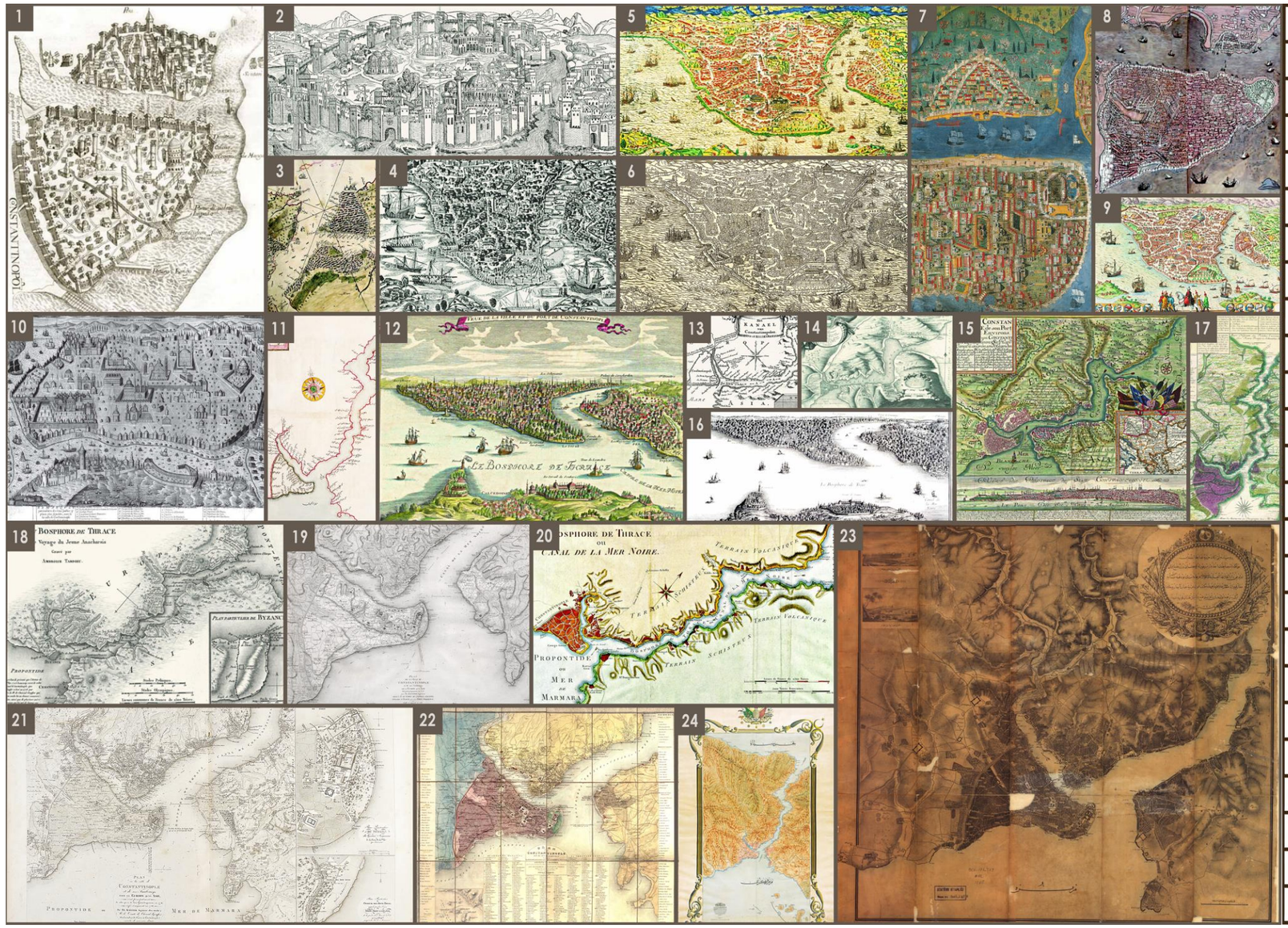
EK 3 1858-1860 G.D'ostoya haritasında çalışma alanı

EK 4 1905 Charles Edouard Goad sigorta haritalarında çalışma alanı

EK 5 1950-1954 İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan imar planlarında çalışma alanı

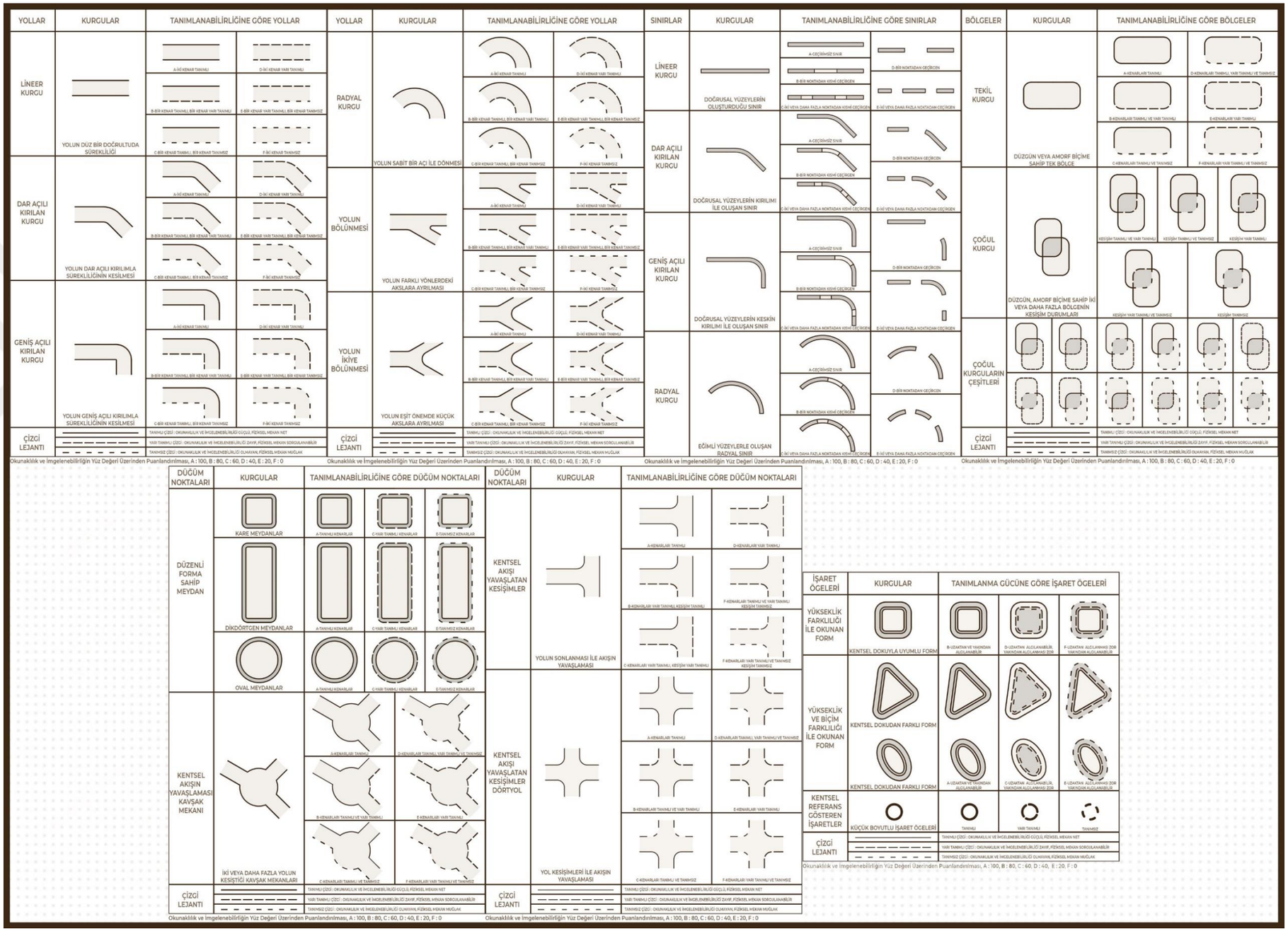
EK 6 2022 Sayısal haritalarda çalışma alanı

EK 1 14-19. yüzyıllar arası İstanbul haritaları

NO	YIL	HARİTACI	HARİTANIN VEYA BULUNDUĞU ESERİN İSMİ
1	1420	Cristofo Boundelmonte	Urbis Constantinapolitanæ
2	1493	Hartman Schedel	Liber Chronicarum Dünya Tarihi
3	1513	Piri Reis	Kitab-ı Bahriye
4	1522	Giovanni Andrea Di Vavassore	Byzantivm sive Costantineopolis
5	1544	Sebastian Munster	Cosmographia
6	1553	Pieter Coeck Van Aelts	Byzantium, nunc Constantinopolis
7	1564	Matrakçı Nasuh	Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn
8	1577	George Braun & Franz Hogenberg	Byzantium Constantinapolis
9	1601	Seyid Lokman	Hünernâme
10	1654	Jaspar Isaac	La Ville de Constantinapole
11	1657	Kâtip Çelebi	Cihannümâ Şekl-i Haliç ve Konstantiniyye
12	1680	Guillaume Joseph Grelot	La Ville et le Port de Constantinapole
13	1688	Olfert Dapper	Het Kanael van Constantinopolen
14	1688	Vincenzo Maira Coronelli	Atlante Venato Bosforo Tracio
15	1735	Johann Jacob Andelfinger & Georg Matthaus Seutter	Plan de Constantinapole de son Port Canal et Environs
16	1746	Jean-Antoine Guer	Moreurs Et Usages Des Turcs
17	1764	Johann Baptist von Reben	Bosphorvs Thracicvs
18	1784	Barbie du Bocage	Plan Du Bosphore de Thrace
19	1786	François Kauffer	Plan de la Ville de Constantinapole
20	1801	Guillaume Antonie Olivier	Voyage dans l'Empire ottoman l'Egypte et la Perse
21	1819	Barbie du Bocage Antoine-Ignace Melling	Voyage Pittoresque de Constantinapole
22	1836	Joseph de Hammer / Hellert	Plan de Constantinople et de Ses Faubourg
23	1837	Helmuth von Moltke	
24	1846	Mühendishane-i Berrî-i Hümayun	

EK 2 Kent imgeleri analitik yöntemi

EK 3 1858-1860 G.D'ostoya haritasında çalışma alanı

EK 4 1905 Charles Edouard Goad sigorta haritalarında çalışma alanı

EK 5 1950-1954 İstanbul Harita Şirketi tarafından hazırlanan imar planlarında çalışma alanı

EK 6 2022 Sayısal haritalarda çalışma alanı

